STUDIU LINGVISTIC ASUPRA CĂRȚII A CINCEA (A DOUA LEGE) DIN BIBLIA DE LA BUCUREȘTI (1688), ÎN COMPARAȚIE CU MS. 45 ȘI CU MS. 4 389

DE
VASILE ARVINTE

INTRODUCERE

Cea de a cincea carte din *Pentateuh,* intitulată în greceşte Δευτερονόμιον (= A doua lege), iar în latineşte *Deuteronomium* (de aici abrevierea Dt.), a fost tradusă integral, pentru prima dată, în româneşte în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în textele menționate în titlu și anume, în ms. 45, din greceşte, de către Nicolae Milescu, și în ms. 4 389, din slavoneşte, de către episcopul Daniil Panoneanul. Textul tipărit din *Biblia* de la București (BB) are la bază varianta tradusă de Milescu, modificată, sub unele aspecte ale normei limbii literare, de către diortositorii bucureşteni, fraţii Şerban și Radu Greceanu, și, parțial, de tipografii moldoveni de sub ascultarea episcopului de Huși, Mitrofan, care a condus lucrul tipografic, fiind, cum spune chiar el: *„A tot meșterșugul tipografiei și îndereptării cuvintelor rumânești ostenitoriu"*.

Ca și în cazul volumelor I–IV ale ediției filologice a *Bibliei* lui Şerban Cantacuzino[1], studiul de față[2] are ca scop cercetarea normelor limbii române literare în epoca menționată. Modul de prezentare, de analizare și de explicare a fenomenelor lingvistice caracteristice a fost expus și ilustrat cu numeroase exemple în studiile precedente. Nu vor fi reluate chestiunile abordate în paginile acestora, dar vor fi făcute trimiteri dese la fenomenele asemănătoare din toate cele patru studii.

[1] Vol. I, *Facerea*, cu abrevierea ST. L. FAC.; vol. al II-lea, *Ieșirea* (ST. L. EX); vol. al III-lea, *Preoția* (ST. L. LV); vol. al IV-lea, *Numerii* (ST. L. NM.).

[2] Cu abrevierea ST. L. DT.

FONETICA

1. ACCENTUL

1.1.0. Accentul dinamic, pe prima silabă, în cuvîntul *áripă* este atestat în BB și în ms. 45 (Dt. *14,* 9, 10); *áripile*, în toate cele trei texte (Dt., *32,* 11), precum și numai în ms. 4 389 (Dt., *33,* 12). Vezi ST.L.EX., p. 1, **I.1.1.0.**; ST.L.LV., p. 1, **I.1.1.0.**

1.2.0. Accentul pe prima silabă este prezent și în cazul substantivului *vúltur,* în BB și în ms. 45 (Dt. *28,* 49); *vúlturul de mare (ibid.);* accentul pe a doua silabă se întîlnește în ms. 4 389: *vultúrul* (Dt. *14,* 12; *32,* 11); *vúlturul de mare* (Dt., *14,* 12); *vultúri* (Dt., *28,* 49). Vezi ST.L.LV., p. 1, **I.1.2.0.**

1.3.0. Accentul, oarecum neobișnuit, notat, din cuvîntul *aúzutul* se datorește derivării cu sufixul *-ot (-ut)* a acestui termen (vezi mai jos, p. 32, **III.1.16.0.**).

1.4.0. În substantivul *amiazăzi* 'sud' apar uneori două accente: unul principal, pe *-á-*, și altul secundar, pe *-i*; în ms. 45, *amiádzădzi*, și în ms. 4 389, *amiiázăzi* (Dt., *33,* 23); în BB, însă, este notat numai accentul principal: *amiázăzi (ibid.).*

1.5.0. Pronumele și adjectivul demonstrativ, gen.-dat. sg., fem., este accentuat fie pe penultima silabă, *aceștíia,* în BB: *„Făgăduinții aceștíia"* (Dt., *29,* 9), fie pe antepenultima, *acéștiia,* în ms. 45 și în ms. 4 389 (*ibid.*).

1.6.0. Substantivul *miriște* poartă accentul pe al doilea *-i-*, în ms. 4 389 (Dt., *24,* 19). La fel este accentuat acest cuvânt și în *Îndreptarea legii* (vezi H. Tiktin, *DRG*[2], s.v.).

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

2. VOCALISMUL

2.1.0. Vocala *ă* neaccentuată din verbul *a zăbăvi*, prez. ind. *zăbăvesc* (< vsl. *za-baviti;* cf. şi subst. *zăbavă* < vsl. *zabava*), este înlocuită prin vocala *o*, în silaba a doua de la începutul cuvîntului, printr-un fenomen fie de disimilaţie, fie de labializare prin *b* precedent, în BB: *„Veţi zăbovi"* (Dt., *4,* 25; în ms. 45: *„Zăbăvi";* în ms. 4 389: *„Veţ trăi mult"*); în ms. 4 389: *„Va zăbovi"* (Dt., *7,* 10; în BB şi în ms. 45: *„Zăbăvi"*). Varianta cu *-o-*, devenită astăzi literară, apare şi în textele din volumele I–IV, menţionate în nota 1. În epocă, ea reprezenta o inovaţie, care, ulterior, a fost acceptată în normă.

2.1.1. Un fenomen întrucîtva asemănător cu cel din paragraful precedent este reprezentat de modificarea succesiunii sonore *ă – ă,* neaccentuate, în succesiunea *o – o,* în ms. 45: *„Nu să slobonogească inima voastră!"* (Dt., *17,* 8; în BB: *„Nu să slăbească";* în ms. 4 389: *„Să nu slăbească"*; în ms. 45: *„Căce au vădzut pre ei slobonidziţi... şi lipsiţi... şi părăsiţi"* (Dt., *32,* 36; silaba *-ni-*, din *slobonidziţi,* este, în manuscris, suprascrisă; probabil că este o eroare a lui Dumitru din Cîmpulung, care, în transcrierea textului lui Nicolae Milescu, în loc de *slobonogiţi* a scris forma menţionată; în BB: *„Slobănogiţi";* în ms. 4 389: *„Că sănt slabi şi... slăbănogi"*). Varianta fonetică *slobonogi* mai este atestată în BB, în cartea *Isaia, 13,* 7: *„Toată mîna se va slobonogi"*. Etimonul ar putea fi sîrb. *slabanogŭ* 'schwachfüßig', sau un derivat de la *slab* + sufixul *-ănog* (H. Tiktin, *DRG*[2], s.v.; G. Pascu, *Suf. rom.,* p. 215).

2.1.2. Vocala *ă* neacentuată este substituită prin *o* în adj. *învoierat, -ă* (part. vb. **a învăiérá* < *vaier*), în ms. 45: *„Inimă învoierată"* (Dt., *28,* 65; în BB: *„Inimă măhnită";* în ms. 4 389: *„Inimă aprinsă"*).

2.2.0. Vocala *e* accentuată + *n* + cons. nu s-a închis la *i* + *n* + cons. în exemple ca: *„Amente"*, din BB: *„Ia-te amente pre tine* (Dt., *11,* 15; în ms. 45: *„Ia-te aminte"*); *„Simenţii"* (Dt., *1,* 8; în ms. 45: *„Seminţiei"*; la fel în ms. 4 389); *„Véntrele"* (Dt., *18,* 3; în ms. 45 şi în ms. 4 389: *„Vintrele"*). Vezi ST.L.FAC., p. 52, **I.2.6.0.**; ST.L.EX., p. 4, **I.2.5.0.**; ST.L.LV., p. 3, **I.2.3.0.**; ST.L.NM., p. 3, **I.2.3.0.**

2.2.1. Vocala *e* neaccentuată, în poziţie nazală + cons. apare netransformată în *i*: *„Înfierbenteală"*, în BB (Dt., *28,* 22; în ms. 45: *„Fierbinteală"*; în ms. 4 389: *„Arsură"*, iar pe margine: *„Păliciune"*); *„Simenţie"*, în BB: *„Până la a zêce simenţie"*; în ms. 45 şi în ms. 4 389: *„Seminţie"*); *„Semenţiei"*, în BB (Dt., *28,* 59; 34,4; în ms. 45 şi în ms. 4 389: *„-in-"*); *„Semenţiia"*, în BB (Dt., *10,* 15; *29,* 22); *„Semenţiii"*, în BB (Dt., *11,* 9; în ms. 45 şi în ms. 4 389: *„-in-"*). Ca şi în cazul prezentat în paragraful precedent, textul BB manifestă o preferinţă pentru varianta mai arhaică, cu *e* + nazală. Vezi ST.L.FAC., p. 52, **I.2.6.1.**; ST.L.EX., p. 4, **I.2.5.1.**; ST.L.LV., p. 2, **I.2.3.0.**

2.2.2. Vocala *e* neaccentuată din pronumele nehotărît *une*[le], urmat de *alte,* devine, prin fenomenul numit sinalefă, *e̯* semivocalic, formînd diftongul ascendent *-e̯á-* din cuvîntul *unealte,* cu sensul 'avere', 'bunuri'; 'moştenire', în BB: *„Va da cu sorţu fiilor lui unealtele lui"* (Dt., *21,* 16, ѡнѣ҃тателе; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Avuţiia sa"*). În exemplul următor, sensul este 'lucruri' ('arme'): *Luând fieştecarele unealtele cêle de războiu ale lui"* (Dt. *1,* 41; în ms. 45: *„Vasele... de războiu"*, iar pe margine: *„Ciniile"*, în ms. 4 389: *„Armele... de războiu"*. De la pl. *unealte,* s-a refăcut sg. *unealtă.* La pl., diftongul *-e̯á-* în poziţie *-e* s-a monoftongat după secolul al XVII-lea, rezultînd forma *unelte.* Vezi ST.L.FAC., p. 50, **I.2.2.3.**

Acelaşi fenomen de contopire a două silabe fără eliziune (sinalefă) se întîlneşte atunci cînd prepoziţia *de* este urmată de prepoziţia *asupra.* Faţă de succesiunea sonoră *„De asupra"*, transcrisă Ѧ҃ѕ ѧсѹ́пра, din ms. 45 (Dt., *28,* 13), în BB întîlnim *„Deasupra"* (Ѧ҃ѣ-), iar în ms. 4 389 *„Dăsupra"* (< *de* + *supra*).

2.2.3. Vocala *e* neaccentuată trece, uneori, la *i*: **a)** înainte de accent: *„Gălcivitoriu"*, în BB (Dt., *21,* 18; în ms. 45: *„Gîlcevitor"*); *„Judicătorilor"*, în BB (Dt., *1,* 15); *„Tribui"*, în ms. 45 (Dt., *15,* 8, 10; în BB: *„Trebui"*); **b)** după accent: *„Faciţi"*, în BB (Dt., *24,* 8; în ms. 45: *„Faceţi"*). Vezi ST.L.FAC., p. 52–53, **I.2.6.3.**; ST.L.EX., p. 4, **I.2.6.0. – 2.6.3.**; ST.L.LV., p. 2, **I.2.3.1.**; ST.L.NM., p. 3, **I.2.3.1.**

2.3.0. Vocala *i* neaccentuată trece, uneori, la *e*: **a)** înainte de accent: *„Cerezile"*, în ms. 43 (Dt., *7,* 13; *28,* 4, 18, 51; în BB şi în ms 4 389: *„Ci-"*); *„Premejdiia"*, în BB (Dt., *28,* 55; în ms. 45: *„Pri-"*); *„Premenească"*, în BB (Dt., *17,* 17; în ms. 45: *„Pri-"*); *„Sprejeni"*, în BB (Dt., *33,* 29; în ms. 45: *„Sprijini"* sau *sprăjini* (?), cuvînt adăugat pe margine, pentru *„Ajuta"*, din text); **b)** după accent: *„Inema"*, în BB (Dt., *1,* 28; *6,* 5, 6; *11,* 13; *29,* 19; *30,* 1, 2, 6, 6, 6; *29,* 4; uneori, această variantă apare şi în ms. 45 (Dt., *1,* 28); *„Inemii*, în BB (Dt., *29,* 19); *„Gadenilor"*, în BB (Dt., *28,* 26); *„Margenea"*, în BB (Dt., *28,* 49); *„Nemêrneculuí"*, în BB (Dt., *1,* 16; *10,* 18, 19; *„Praznecul"*, în BB (Dt., *16,* 14, 16, 16); *„Ţarenii"*, în BB (Dt., *14,* 22). Vezi ST.L.FAC., p. 53, **I.2.8.3.**; ST.L.EX., p. 4, **I.2.7.1.**; ST.L.LV., p. 2, **I.2.4.1.**; ST.L.NM., p. 3, **I.2.4.0.**

2.3.1. Semivocala *i̯* din cuvîntul *cuib* [< lat. ** cubium* (sau **culbium*; cf. gr. κλωβός, ngr. κουλβί, κλουβί(ον), vsl. *kulĭvija,* în *CADE,* s.v.); cf. lat. *habeat* > *aibă*; *rubeus* > *roib*] apare cu un *u* sonant într-un diftong ascendent, *i̯u*: *„Cúiubul, în* BB şi în ms. 45 (Dt., *32,* 11); *„Cuiub"*, în BB (Dt., *22,* 6). Diftongul *i̯u* se întîlneşte şi în varianta *„Şoiumul"*, faţă de *şoim*, în BB (Dt., *14,* 18; în ms. 45 şi în ms. 4 389: *„Şoimul"*). În acest caz, *-i̯u-*, prezent şi într-o atestare din anul 1467,

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

din Muntenia, în forma diminutivală *șuiumĭel* (= șoimel), ar putea proveni din etimonul maghiar *sólyom* (vezi Lajos Tamás, *EWUR*, p. 738–9). Vezi ST.L.FAC., p. 54, **I.2.10.1**; ST.L.EX., p. 5, **I.2.13.0**; ST.L.LV., p. 2, **I.2.3.1.**; ST.L.NM., **I.2.6.1.**

2.3.2. Vocala *i* neaccentuată din vb. *a dezlipi* este înlocuită cu vocala *u*, în ms. 4 389: *„(Să) dăzlupească"* (Dt., *4*, 9); *„(Va) dăzlupi"* (Dt., *19*, 19; *31*, 6). Forma cu *-u-* este semnalată și în *Îndreptarea legii*, din 1652 [H. Tiktin, *DRG*^{2}, s.v. *a dezlipi*; aici este menționată și varianta vsl. *lupiti (razlupiti)*, alături de vb. *a lipi*, care provine din vsl. *lĕpiti*]. Avem a face cu o particularitate a normei literare promovată de episcopul Daniil Panoneanul, despre care se știe că a contribuit și la traducerea lucrării *Îndreptarea legii*.

2.4.0. Diftongul *-o̯á-* în poziție *-u̯ă-*, în cuvintele bisilabice de tipul *no̯áu̯ă* < *nobis, novem, novae; vo̯áu̯ă* < *vobis*, cunoaște acum un fenomen de închidere, devenind *ó*. În textele studiate, mai apar atestări ale fazei mai vechi: *„Roáoa"* (art.) pentru *roua*, în ms. 4 389 (Dt., *33*, 13); *„Roáoi"*, gen.-dat. de la subst. *roauă*, în BB (Dt., *33*, 13). În ms. 45, însă, găsim *-ó-*: *Róăi* (рѡ́жи) (*ibid.*) Vezi ST.L.FAC., p. 49, **I.2.2.0**; ST.LEX., p. 2, **I.2.3.0.**; ST.L.NM., p. 2–3, **I.2.2.0.**

2.4.1. Diftongul *-o̯á-* apare într-un cuvînt pătruns nu prea de mult timp în română, anume în forma *„Ciuboátele"*, din BB (Dt., *29*, 5), pe cînd în ms. 45 transformarea analogică nu s-a produs: *„Ciobotele"*. Vezi mai jos, p. 34–35, **IV.1.3.10.**

2.4.2. Varianta fără diftong, *„Rodele"*, în loc de *roadele*, din ms. 45 (Dt., *28*, 18; în BB: *„Roadele"*), poate să fie o simplă chestiune de grafie: рwаѣаѥ = roadele.

2.5.0. Diftongul *-ói-* este semnalat în ms. 45: *„Roidii"* (Dt., *8*, 8; în BB: *„Rodii"*; în ms. 4 389: *„Rodiilor"*). Vezi ST.L.EX., p. 4, **I.2.7.3.**; p. 37, **IV.1.5.29.**; ST.L.NM., p. 3, **I.2.6.0.**

2.6.0. Varianta arhaică *„Nuăr"*, pentru *nour*, este prezentă în derivatul adj. *„Noăros"*, în ms. 45 (Dt., *33*, 28; în BB și în ms. 4 389: *„Noros"*). Vezi ST.L.FAC., p. 54, **I.2.10.0**; ST.L.EX., p. 5, **I.2.11.0.**

2.7.0. Vocala *o* neaccentuată se întîlnește în cuvîntul *„Conoscut"*, în BB (Dt., *9*, 24; *34*, 10). Vezi ST.L.FAC., p. 53, **I.2.9.1.**; ST.L.EX., p. 5, **I.2.9.0.**; ST.L.NM., p. 3, **I.2.6.1.**

2.8.0. Vocala *u* accentuată din cuvîntul *corúi* este substituită prin vocala *ă*, *„Corăiul"*, în ms. 45 (Dt., *14*, 14; în BB: *„Coruiul"*; în ms. 4 389: *„Uliul"*). Astăzi, forma curentă este cu *-o-*, *coroi*. Etimonul este magh. *karvaly; karoly, karuly* < tc. *quarγuj* 'Jagdfalk' (vezi Lajos Tamás, *EWUR*, p. 272). Varianta cu *-ă-* trebuie să provină din varianta cu *-o-*, în urma unui fenomen de delabializare.

2.9.0. Același fenomen de delabializare s-a petrecut și în varianta *„Răgină"* 'mălură', 'tăciune', din ms. 4 389 (Dt., *28*, 42; în BB: *„Pălitură"*; în ms. 45: *„Polegniță"*). Etimonul latinesc al cuvîntului *rugină* avea *-u-*: lat. **aerugina*. Varianta delabializată, cu *ă*, presupune o formă anterioară cu *-ó-*, pentru că *ă* provine dintr-un *-ó-* delabializat.

2.9.1. Un fenomen similar de delabializare a avut loc și în cazul succesiunilor sonore *cio-, ciu-*, neaccentuate, care s-au transformat în *ce-, ci-*, în cuvinte ca: *„Cepliturile"* 'statui de zei', în ms. 4 389 (Dt., *12*, 3; în BB și în ms. 45: *„Cioplitele"*); adj. *„Mincinoasă"*, din expr. *„Mărturie mincinoasă"*, în ms. 4 389 (Dt., *19*, 16; în ms. 45: *„Minciunoasă"*). În ultimul caz, varianta delabializată a pătruns în norma limbii literare actuale: *mincinos, -oasă*, deși în alte elemente ale familiei de cuvinte în discuție se menține succesiunea *-ciu-* (*minciună*, vb. *a minciuni, minciunea, -ele, minciunică*), care provine din lat. *-tió-*, din lat. pop. **mentionem*. Pentru alternanța dintre *cĕ-*, pe de o parte, și *če-, či-*, pe de altă parte, în română, vezi V. Arvinte, *Contribuții semantice:* **„Viermii iadului cei neadormiți"**, în „Dacoromania". Jahrbuch für östliche Latinität, 7, 1988, p. 291–292.

2.10.0. Un fenomen de labializare este prezent în varianta fonetică *„Ciumilitură"*, din ms. 45: *Vei fi acoló întru... ciumilitură"* (Dt., *28*, 37; cuvîntul în discuție este adăugat pe margine, de aceeași mînă, în locul termenului *tălc*, din text; în BB: *„Tîlc"*; în ms. 4 389: *„În privirea tuturor"*). Varianta cu *ciu-* apare și la Dosoftei (1 683), precum și la alți autori. Mult mai frecventă este, însă, varianta cu *ci-*. Pentru etimon, cf. vb. *a cimili* 'a da de ghicit'; 'a dezlega o ghicitoare', din *cimel-cimel*! (interj.).

2.11.0. Diftongul *i̯u*, neaccentuat, este prezent în *„Zidiurile"*, în BB (Dt., *28*, 52; în ms. 45 și în ms. 4 389: *„Zidurile"*). Vezi ST.L.LV., p. 3, **I.2.7.1.**

2.12.0. Vocala *-u* (final) se menține în exemple cum sînt: *„Cîndu-l vei trimite pre el slobod de la tine"*, în BB (Dt., *15*, 13; în ms. 45: *„Cîndu îl vei..."*); *„Oricîtu-i va trebui"*, în BB (Dt., *15*, 10), *„Cumu-ț"*, în ms. 4 389 (Dt., *16*, 10, 10); *„Cătu-i va lipsi"*, în ms. 4 389 (Dt., *15*, 8). În urma unui fenomen de delabializare a lui *-u*, a apărut vocala *î*, care s-a alipit de pronumele conjuncte următoare: din *cumu-ș* a rezultat *cum îș(i)*; din *cîndu-ț* a rezultat *cînd îț(i)*; din *cîndu-i, cînd îi*; din *cumu-i, cum îi*. Astfel au apărut pronumele conjuncte cu *î-*. Într-un exemplu din ms. 45 (menționat mai sus), stau alături două faze ale acestei prefaceri: *-u* se menține alături de *î-*, din pronume: *„Cîndu îl vei trimite"* (Dt., *15*, 13). Vezi ST.L.FAC., p. 54, **I.2.10.4.**; ST.L.EX., p. 6, **I.2.15.2.**

2.13.0. Grafia dublă a vocalei *a*, fără valoare fonematică, a fost consemnată în două exemple din ms. 45: *„Pre lăngă maare"* (Dt., *1*, 7); *„Maarea"* (Dt., *33*, 23).

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

2.14.0. În textele studiate, slova ѫ, care apare în interiorul cuvintelor şi în finală, are, de regulă, valoarea de *î* (vocala închisă, posterioară sau velară, nerotunjită). În secolul al XVII-lea, s-a constituit opoziţia vocalică *ă / î* în româna literară (vezi şi Andrei Avram, *Nazal.*, p. 27). Dintre textele în discuţie, cel al *Bibliei* de la Bucureşti dă dovadă de consecvenţă în distingerea celor două foneme: pentru *ă* se foloseşte slova ъ, iar pentru *î*, slova ѫ (Vezi ST.L.FAC., p. 51, **I.2.5.0.–2.5.2.**; ST.L.NM., p. 1–2, **I.2.1.1.**). Situaţia din ms. 4 389 este însă diferită în ceea ce priveşte folosirea celor două slove, ъ şi ѫ, faţă de textul tipărit din BB. În ms. 4 389 apare, în poziţie finală, uneori (în unele cuvinte), în locul slovei ъ (= ă), slova ѫ: *„Ţarѫ "* (Dt. *29,* 28); *„Noaoѫ"* (Dt., *29,* 29); *„Cătrѫ"* (Dt., *30,* 2); *„Dupѫ"* (Dt., 30, 2); *„Toatѫ"* (Dt., 30, 2); *„Măcarѫ"* (Dt., 30, 4). De asemenea, aceeaşi slovă se întîlneşte şi în poziţie finală accentuată: *„(Se) îngroşѫ"* (Dt., *32,* 15). În toate cazurile, valoarea este *ă*. Exemple de acest fel nu se întîlnesc în BB. În ms. 45, situaţia este ca în BB, cu unele deosebiri. Astfel, am semnalat mai sus, p. 3, **I.2.4.0.** grafia рóжи, gen.-dat. sg. art. al subst. *roud*. Foarte probabil că valoarea era *ă*, dar nu este exclusă nici rostirea *î*.

2.14.1. Slova ъ, folosită, de regulă, pentru notarea vocalei velare nerotunjite, de deschidere mijlocie, *ă*, are, uneori, în ms. 4 389, valoarea *î*, în exemple ca: *„Va urî"*, scris Ва оурѣ (Dt., *24,* 1, 2, 3); *„Vei urî"*, scris Вєи оурѣ (Dt., *21,* 14); *Au urît,* scris аѳ оурът (Dt., 22, 16); *„Pogorîiu"*, cu -рѣ-, (Dt., *9,* 15). Delimitarea fonemelor *ă* şi *î*, prin apariţia opoziţiei vocalice ă / î, nu se realizase în întregime în a doua jumătate a secolului al XVII-lea la nivelul limbii literare.

3. CONSONANTISMUL

3.1.0. Palatalizarea labialelor. Pentru *fiere* (< lat **fēle*), întîlnim în BB varianta palatalizată *„Hiiare"* (χїѝрє): *„Strugure de hiiare"* (Dt. *32,* 32; în ms. 45 şi în ms. 4 389: *„Fiiare"*). Varianta palatalizată este însă prezentă şi în ms. 45: *„Hiiare şi amărăciune"* (Dt., *29,* 18; în BB şi în ms. 4389: *„Fiiare"*). Un alt exemplu este *„Hier"*, pentru *fier,* atestat în BB: *„Cuptoriul cel de hier"* (Dt., *4,* 20; în ms. 45 şi în ms. 4 389: *„Fier"*); în BB: *„Pietrile lui hier"* (Dt. *8,* 9; în ms. 45: *„Pietrile lui săntu hier";* în ms. 4 389: *„Fier"*); în BB şi în ms. 45: *„Lanţu de hier"* (Dt. *28,* 48; în ms. 45: *„Lanţuh de hier"*; în ms. 4 389: *„Jug de fier"*). Vezi ST.L.FAC., p. 54, **I.3.1.0.**; ST.L.EX., p. 6, **I.3.1.0.**; ST.L.LV., p. 3, **I.3.1.0.**; ST.L.NM., p. 3, **I.3.1.0.**

3.1.1. Consemnăm cîteva exemple cu forme ale verbului *a răsfira,* în care fenomenul palatizării spirantei *f + i* a avut loc în condiţii şi cu rezultate speciale (vezi ST.L.FAC., p. 54–55, **I.3.1.1.**): *„Vor răşchira"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *31,* 16, 20; în ms. 4 389: *„Vor răsipi"*); *„Va răşchira"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *30,* 1); *„Au răşchirat"*, *ibid.* (Dt. *30,* 3); *„Răşchirare"*, *ibid.* (Dt., *28,* 25); *„Răşchirarea"*, *ibid.* (Dt., *30,* 4; în ms. 4 389: *„Răsipirea"*). Vezi şi ST.L.EX., p. 6, **I.3.1.1.**; ST.L.LV., p. 3, **I.3.1.1.**; ST.L.NM., p. 3, **I.3.1.1.**

3.2.0. Consemnăm şi variantele hipercorecte (sau hiperliteralizate) ale cuvintelor *vicleşug* şi *a vicleni*, din BB, în comparaţie cu cele etimologice, cu *hi-*: *„Va ficleni"* (Dt., *15,* 9; în ms. 45: *„Va vicleni"*); *„Au ficlenit"* (Dt., *19,* 19; în ms. 45: *„Au viclenit"*); *„Ficleşug"* (Dt. *27,* 24; în ms. 45: *„Vicleşug"*; în ms. 4 389: *„Hicleşug"*). Ultima variantă, din ms. 4 389, are *hi-*, care provine din etimon: magh., *hitlenség, hűtlenség* 'Treubruch', 'Untreue'; magh. *hitlen, hűtlen* 'ungläubig', 'treulos'. Variantele cu *vi-* sau cu *fi-* sînt hipercorecte. Varianta cu *vi-* este admisă acum în limba literară românească. Vezi ST.L.FAC., p. 55, **I.3.3.0.**; ST.L.EX., p. 6, **I.3.2.0.**; ST.L.NM., p. 3, **I.3.2.0.**

3.3.0. Africata sonoră *ğ* (ӂ), caracteristică pentru norma variantei literare nordice, moldoveneşti, pînă tîrziu în secolul al XIX-lea, este frecvent atestată în textul ms. 45, datorită lui Nicolae Milescu. Cu rare excepţii, această variantă a fost înlăturată din textul tipărit al *Bibliei* de la Bucureşti, introducîndu-se sistematic în locul ei spiranta şuierătoarea palato-alveolară sonoră *ž* (ж), care era singura admisă în norma literară sudică, muntenească, şi care a rămas în norma limbii literare române moderne. Un exemplu: mold. *ğos*, munt. *žos* < lat. *deorsum* > **d̨osu* >*ğos*. Africata *ğ* în română mai provine din lat. *g + i̯ + ó, ú* > *ğo, ğu* şi din lat. *j + ó, ú*. Cuvintele care conţin aceste succesiuni sonore latineşti au fost redate în română prin varianta cu *ğ* sau cu *ž* (nu intră în discuţie aici cuvintele de origine latină în care africata *ğ* provine din lat *g + e, i*, schimbare petrecută în epoca de formare a limbii române).

O problemă mai puţin clarificată este apariţia în aria sudică a dialectului dacoromân, precum şi în alte dialecte româneşti, a variantelor fonetice cu sunetul *ž*, în loc de *ğ*, în elementele latine. După G. Ivănescu, *ILR,* p. 209–210, o primă fază în procesul de apariţie a şuierătoarei sonore *ž* se plasează chiar în epoca de formare a limbii române (cca. secolul al V-lea – al VII-lea, al VIII-lea). Acum, *ž* a provenit din africata sonoră *ḑ* (*dz*), devenită z, prin pierderea elementului ocluziv: *rotunzire* > *rotunžire*; **mănzi*, pl. de **mănzu* (cu z < *ḑ* mai vechi) > * *mănži*. S-a creat, astfel, alternanţa *z / ž* (*harbuz – harbuji* etc.). Vezi şi PHILIPPIDE, O.R., II, p. 161.

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

A doua fază de apariție a șuierătoarei sonore *ž* se situează în epoca preliterară, cu mult înainte de secolul al XIV-lea. Intră aici cuvintele care aveau *ğ* prin africatizarea petrecută în epoca latinei populare tîrzii, în formele menționate mai sus: prima africatizare, constînd din trecerea spirantei palatale sonore *j*, urmată de *ó, ú*, la *ğó, ğú*, și a doua africatizare, ilustrată de trecerea consoanei velare *g* + *i̯* + *ó, ú* la *ğ* și a consoanei dentale *d*, în aceleași condiții, la *ğ*. Astfel, alături de *ğoc* apare și *žoc*; alături de *ğudec, žudec*. Schimbarea a avut loc și în dialectul meglenoromân: *patižuni* < *boteğune* (vezi G. Ivănescu, *ILR*, p. 406). Nu participă la acest fenomen elementele latinești în care *ğ* provine din lat. *g* + *e, i* (a treia africatizare, care a avut loc în epoca de formare a limbii române): *ger, genunchi, ginere,* nu cunosc variante cu *že-, ži-* (care există, totuși, în graiul din Crișana).

Numărul elementelor lexicale în care apare fonemul *ž* a crescut în română o dată cu pătrunderea unor cuvinte din alte limbi, cuvinte în care acest fonem era prezent. Printre acestea, împrumuturile de origine veche slavă meridională au fost cele mai numeroase și mai importante pentru fixarea în limbă a respectivului fonem. Este cunoscut că limba slavă veche nu cunoștea fonemul *ğ*. De aceea, se poate formula ipoteza că, în jumătatea de sud a teritoriului daco-român (Oltenia, Muntenia, Dobrogea, sudul Transilvaniei), substituirea fonemului *ğ* prin *ž* a putut fi un rezultat al contactului lingvistic româno-slav, care, în regiunea menționată, a fost mai intens și de mai mare durată. Pot fi invocate în sprijinul acestei idei numărul mare de toponimice vechi slave din jumătatea de sud a teritoriului dacoromân (E. Petrovici a ilustrat cu exemple numeroase această idee), precum și unele fapte de natură lexicală și chiar morfologică (de pildă, răspîndirea în această parte a țării a vocativului feminin în *-o*, de origine slavă).

Prezența consoanei *ğ* în română a creat dificultăți celor care scriau documentele vechi slave în țările românești, pentru că alfabetul chirilic slav nu avea un semn pentru acest fonem. De aceea, în textele slavo-române, în locul lui *ğ* apărea, uneori, slova ж (= *ž*), alteori, un *r+ i*, sau succesiunea de semne чж, sau ач, аж. De pildă, numele propriu *Ğurğa* era transcris *Žurža*, iar *Ğurcă*, *Žurcă* (vezi N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc,* p. 67, unde se dau încă multe alte exemple). Dar, încă din anul 1415 este folosit într-un document slav din Muntenia semnul special pentru *ğ*, anume ѫ, preluat din scrierea sîrbească și rezultat printr-o ușoară modificare a slovei ч, care nota africata surdă *č*. Semnul ѫ apare în Moldova la anul 1454. Pînă atunci, fusese folosită aici slova ж, cu valoarea atît de *ğ*, cît și de *ž* (spiranta moldovenească sonoră, care corespunde africatei muntenești *ğ*) (vezi G. Ivănescu, *ILR*, p. 524).

Substituirea africatei *ğ* prin șuierătoarea *ž* în cuvinte ca *ğudeț – žudeț; ğudec – žudec; ğoc – žoc; ğos – žos* etc. nu a fost explicată de G. Ivănescu, *op. cit.*, care face însă precizarea că schimbarea este mai nouă decît prefacerea lui *z* (< *d̨*) + *i* la *ž*, din **mănzi* > *mănzi* > *mînzi*.

Cum am mai spus, este foarte posibil ca schimbarea *ğ*>*ž* (notat astăzi cu grafemul *j*) să se fi datorat influenței slave vechi.

Într-adevăr, în limba slavă, împrumuturile latino-romanice în care exista africata *ğ* conțin în locul acesteia șuierătoarea palato-alveolară sonoră *ž*. Astfel, lat. *crŭcem*, transformat în zona friulană și în dialectul venețian în **crŏğe* sau *crŏğe*, cunoaște în limbile slave varianta cu *ž*: vsl. *križĭ*, *kryžĭ* 'cruce'; rus. *kryžĭ*; ucr. *kryž*; scr. *krîž*, gen. *križa*; ceh. *kříž*; polon. *krzyż* etc.; cf. și rom. *cîrjă*, de origine slavă (vezi E. Berneker, *SEW*, I, p. 619–620; H. Mihăescu, *La romanité dans le Sud-Est de l'Europe,* București, 1993, p. 436). Un alt exemplu este lat. *calicem* 'potir'; 'cupă'; 'pahar cu picior', care a devenit în dialectul venețian **căliğe* (față de ital. *călice*), pătrunzînd, apoi, în vechea slavă bisericească cu forma *kaležĭ*, în dial. bg. din Vinga (Banat) *kalež*, în scr. *kàlēž*, gen. *kàlēža* (E. Berneker, *SEW*, I, p. 472; H. Mihăescu, *ibid.*). Tot astfel, lat. pop. *pāpex, papičem* (din lat. *pāpa* + *pontifex*), cu sensul 'papă', a devenit în dialectul venețian și în friulană *papeğe* sau *papeze,* de unde vbg. *papežĭ*; sloven. *pāpež*; ceh. *papež*; polon. *papież* (M. Vasmer, *REW,* II, p. 311–312, admite originea cuvîntului din limba misionarilor bavarezi din Regensburg și Salzburg: vbavar. *pâpes,* ahd. *bâbes*; H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 437–438 este pentru originea din dialectul venețian sau din friulană, după P. Skok și I. Popović). Un alt element din această categorie este lat. *diaconus*, devenit în lat. pop. *ğakanu(s)*. Acesta din urmă a pătruns în scr.: *žȁkăn, žakan* 'le clerc en général'. Faptul că ocluziva velară *-c-* nu s-a transformat în *-g-*, fenomen caracteristic pentru Italia de nord, este explicat de P. Skok prin proveniența cuvîntului nu din zona eclesiastică a Aquileiei, ci din cea a bisericilor din Sirmium, Salona și Doclea (H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 438). De asemenea, lat **diacus*, devenit în lat. pop. **ğaku(s)*, a intrat în scr. sub formele *đak*, kaikavian *žak*; ceh. *žak*, de unde polon. *żak* (H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 438). Un alt cuvînt este etnonimul lat. *judaeus* 'habitant de Judée'. Acesta a devenit în lat. pop. *ğūdéo* (cf. it. *giudeo* 'juif'), iar apoi, în venetă sau în dalmată, a cunoscut transformarea lui *ū* în *ŭ*. Din aceste zone romanice, termenul a pătruns în vsl., cunoscînd fenomenul substituirii lui *ğ-* prin *ž-*: vsl. **žydŭ*, vbg. *žid*, cu derivatele *židovinŭ, židinŭ* 'judaeus'; scr. *žȉd*, v. sîrb. *žudij*; ceh, slovac, ucr., rus. *žid*, polon *żyd*; soraba de jos *žyd*; cf. rom. *jidov*. Lat. *judaeus* a cunoscut întîi forma slavă *žudij* (Vezi Fr. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen,* Wien, 1886, p. 411; H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 463).

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

În lumina exemplelor de mai sus, se poate face presupunerea că vorbitorii de limbă slavă de pe teritoriul românesc, cînd au adoptat româna ca limbă maternă, după o perioadă de bilingvism româno-slav, au substituit fonemul *ğ*, pe care nu-l aveau în limba lor, cu fonemul *ž*. Acesta din urmă și-a consolidat poziția în sistemul fonologic românesc și datorită numeroaselor împrumuturi slave în care el cunoștea o mare occurență (cf. *jale, jar, cîrjă, jidov* etc.). Rămîne, însă, neînțeles faptul că substituirea lui *ğ* prin *ž* nu s-a produs, totuși, în elementele de origine latină în care *ğ* provenea din *g + e, i* latinești: *ğer, ğinere* (paralelă cu acest fenomen este africatizarea lui *c + e, i,* devenit *č*). Situația amintește evoluția specifică în dialectul aromân a acestor succesiuni sonore. În acest dialect, *c + e, i* devine *ț* (exemplu: *ținți,* < lat. **cînque*), iar *g + e, i* devine *dz* (exemplu *dzeană* < lat. **genna*). De aici s-ar putea deduce faptul că această serie de africate, rezultată prin cea de a treia africatizare, poseda unele trăsături deosebite, pe care nu le putem defini. Pe de altă parte, cum am mai spus, în dialectul crișan, *ğ* a trecut la *ž* și în aceste exemple: *žană, ženunchi*.

În textele biblice de care ne ocupăm, se reflectă, în linii generale, situația din graiuri: ms. 45, de proveniență moldovenească, conține africata *ğ* în cea mai mare parte a exemplelor de tipul celor amintite mai sus (unele excepții provin din modificările făcute de copistul Dumitru din Cîmpulung, sub influența normei literare muntenești); *Biblia* tipărită la București nu păstrează norma moldovenească din ms. 45, ci substituie aproape sistematic pe *ğ* prin *ž*; iar episcopul Daniil Panoneanul, în ms. 4 389, respectă norma muntenească cu *ž*.

Consemnăm, în continuare, exemplele cu africata *ğ* din ms. 45, cartea *A doua lege*. În BB și în ms. 4 389, în locul africatei *ğ*, apare șuierătoarea *j* (=*ž*). Dar exemplele din ultimul grup nu le mai înregistrăm, pentru că ele sînt astăzi caracteristice pentru norma limbii române literare. Exemple din ms. 45: *„(A-i) agiuta"* (Dt., *22,* 27); *„(Vă) agiutorească* (Dt., *32,* 38); (subst.) *„Agiutori"*(Dt., *33,* 7); *Gios* (Dt., *4,* 39; *5,* 8); *„(Vor) giudeca"*(Dt., *16,* 18); *„(Va) giudeca"*(Dt., *32,* 36); *„Giudecați"*(Dt., *1,* 16); *„Giudecători"*(Dt., *16,* 18; *17,* 9); *„Giudecătorii"*(Dt., *29,* 10; *31,* 28); *„Giudecătorilor"* (Dt., *1,* 15, 16; *19,* 17); *„Giudecățile"*(Dt., *4,* 1; *26,* 17); *„(Să) giudeci"*(Dt., *1,* 17); *„Giudeț"*(Dt., *1,* 17; *16,* 18, 18; *25,* 1; *32,* 4, 41); *„Giudețul"*(Dt., *1,* 17; *17,* 8, 11; *18,* 3; *24,* 17; *27,* 19); *„Giudețului"*(Dt., *17,* 12); *„Giudețe"* (Dt., *4,* 5, 8, 14); *„Giudețele"*(Dt., *5,* 1, 31; *7,* 11; *8,* 11; *11,* 1, 31; *12,* 1; *26,* 16; *30,* 10, 16); *„Giugul"*(Dt., *5,* 21); *„Giumătate"* (Dt., *3,* 12, 13; *29,* 8); *„Giunca"*(Dt., *21,* 4); *„Giuncă"* (Dt., *25,* 3); *„Giuncăi"*(Dt., *21,* 4, 6); *„(Vei) giunghea"* (Dt., *12,* 15, 18; *16,* 2, 6); *„(Să) giunghi"*(Dt., *16,* 5); *„(Am) giurat"*(Dt., *1,* 35; *6,* 10; *10,* 11); *„(Au) giurat"* (Dt., 2, 14; *6,* 23; *7,* 8, 12, 13; *8,* 1, 18; *9,* 27; *11,* 9, 21; *13,* 17; *28,* 11; *29,* 13; *30,* 20; *31,* 7, 20); *„(Ai) giurat"* (Dt., *26,* 15); *„(Să) giură"* (Dt., *1,* 34); *„(Să) giuri"* (Dt., *6,* 13; *10,* 20); *„(A) încungiura"* (Dt., *2,* 2, 3); *„(Am) încungiurat"* (Dt., *2,* 1); *„Încungiuratu-l-au"* (Dt., *30,* 6); *„Prenpregiurul"* (Dt., *1,* 7; *3,* 13, 14; *6,* 14; *13,* 7; *17,* 14; *21,* 2); *„Prenpregiururile"* (Dt., *34,* 3).

Copistul ms. 45, Dumitru din Cîmpulung, a înlocuit africata *ğ* prin *ž* (*j*) în exemplele următoare: *„(Vor) judeca"* (Dt., *25,* 1); *„Judecătorilor"* (Dt., *25,* 2); *„Județul"* (Dt., *32,* 40); *„Județele"* (Dt., *4,* 45); *„(Au) jurat"* (Dt., *4,* 21); *„Jugul"* (Dt., *5,* 14, 14); *„(Voi) jura"* (Dt., *32,* 40). Vezi ST.L.FAC., p. 55, **I.3.4.0.**; ST.L.EX., p. 6, **I.3.3.0.**; ST.L.LV, p. 3, **I.3.2.0.**; ST.L.NM., p. 3–4, **I.3.3.0.**

3.4.0. Fenomenul velarizării prin șuierătoare. Vezi ST.L.FAC., p. 56–58, **I.3.5.0. – 3.5.17**; STL.L.EX., p. 6–9, **I.3.5.0. – 3.5.20**; ST.L.LV., p. 3–5, **I.3.3.0. – 3.3.14**; ST.L.NM., p. 4, **I.3.4.0. – 3.4.8.** Rostirea cu timbru palatal a consoanei alveolo-palatale surde, *ș,* are ca efect apariția vocalelor prepalatale *e* sau *i*, din seria *še, ši, šia, šio, šiu,* în exemple care provin, în cea mai mare parte, în textele studiate, din manuscrisul 45, pe cînd rostirea dură, velară, a aceleiași șuierătoare duce la apariția seriei dure *ša, šă, šî, šo, šu,* prezentă în textul BB și în cel al ms. 4 389. Prima serie este caracteristică pentru norma literară nordică, moldovenească, iar cea de a doua, pentru norma literară sudică, muntenească. Aceasta era situația în secolul al XVII-lea. Mai tîrziu, norma sudică a devenit generală în româna literară modernă, care prezintă un amestec de forme velarizate și nevelarizate. Situația din graiurile populare este inversă, astăzi: cele nordice au seria *ša, šo, šu, šă, šî,* iar cele sudice *ša, šo, šu, še, ši* (în transcrierea ALR: *șa, șo, șu, șe, și*).

În cele ce urmează, vom pune față în față, în ordine alfabetică, exemplele din prima serie, cu șuierătoarele muiate, din ms. 45, cu echivalentele lor din seria dură, velară, din BB și din ms. 4389. Astfel, în timp ce în ms. 45 apare varianta *„Așea"* (ѧшѧ) (Dt., *4,* 5; *5,* 29; *12,* 22), în BB și în ms. 4 389 este prezentă forma *„Așa"* (ѧша); varianta *„(Să) așaze"*, din ms. 4 389 (Dt. *29,* 13), a rezultat prin velarizarea lui *ę* din diftongul *ęá*; tot astfel, în același text, șuierătoarea dură *șă* apare în *„Așăzămînt"* (Dt., *28,* 65); pe cînd în ms. 45 ne întîmpină variantele fonetice de tipul *„(Va) așeza"* (Dt., *25,* 5), *„Aședzat"* (Dt., *32,* 25), în BB și în ms. 4 389 apar variantele cu *ș* dur: *„Așăza", „Așăzat" (ibid.)*; în timp ce în ms. 45 există forma *„Boașele"*, cu *-še-* (Dt., *22,* 11), în BB și în ms. 4 389 apare forma de pl. neart. *„Boașă"*; față de varianta *„Deșertu"*, din ms. 45 (Dt., *15,* 13; *32,* 49), în BB se întîlnește varianta velarizată *„Deșărt"*; același cuvînt are silaba *-șe-*, *„Deșert"*, în ms. 45 și în BB (Dt., *16,* 16), dar *-șă-*, *„Deșărt"*, în ms. 4 389 (*ibid.*); în BB se produce, uneori un amestec de norme; varianta fonetică cu *-șă-* este prezentă în *„Deșălare"*, în BB (Dt., *32,* 24); preluarea variantei muiate cu *-șe-*, din ms. 45, în BB este ilustrată de cuvîntul *„Greșești"* (Dt., *7,* 26), pe cînd în ms. 4 389

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

apare *-şă-* , *„Greşăşti"*; substantivul *„Greşeală"* (cu -ѡа-) este atestat în ms. 45 (Dt., *15,* 9; *19,* 15; *22,* 26; *29,* 19), pe cînd în BB apare varianta *„Greşală" (ibid.);* forma articulară *„Greşealele"* este prezentă în ms. 45 (Dt., *9,* 18, 27), faţă de *„Greşalele"*, din BB (*ibid.*); în silaba finală, rostirea muiată a lui *ş* duce la apariţia vocalei *-e,* în ms. 45: *„Gingáşe* (Dt., *28,* 56), faţă de *„Gingaşă"*, în BB şi în ms. 4 389, cu toate acestea, în derivatul cu sufixul *-ie, „Gingăşie"* (Dt., *28,* 56), şuierătoarea *-ş-* nu s-a durificat în nici unul din cele trei texte; faţă de varianta cu *-şea-*, din ms. 45, *„(Să) înfricoşeadze"* (-ѡѣ-), în BB şi în ms. 4 389 se întîlneşte *„(Să) înfricoşaze" (ibid.),* iar faţă de *„Înfricoşezi"*, din ms. 45 (Dt., *31,* 6), în BB şi în ms. 4389 apare *„Înfricoşăzi" (ibid.);* în ms. 4389, amestecul de forme velarizate şi nevelarizate se întîlneşte uneori, de pildă în construcţia verbală intensivă *„Îngroşind se îngroşă"* (Dt., *32,* 15); varianta velarizată a cuvintelor *„(Să) înşale"* (Dt., *13,* 5) şi *„Înşălăciune"* (Dt., *29,* 19) apare în ms. 4 389; în ms. 45 găsim *„Înşelăndu-te"*, cu *-şe-*, pe cînd BB are *„Înşălîndu-te"*, cu *-şă-* (Dt., *4,* 19; *30,* 17; în ms. 4389: *„(Să) înşălaţ" (ibid.)*; în acelaşi text: *mişălie* (Dt., *24,* 8); cuvîntul *mişăl,* cu *-şă-*, apare şi în ms. 45, dar textul, adăugat pe margine, de altă mînă, aparţine lui Necula, care scria în varianta sudică, muntenească, a limbii literare (Dt., *24,* 21); pe cînd în ms. 45 apare varianta cu *-şi-*, *„Ruşinare"* (Dt., *23,* 14), în BB se întîlneşte *„Ruşănare"*, (cu -ѡѣ-); varianta cu *-şi-*, contrar aşteptărilor, este prezentă şi în ms. 4 389, în *„Ruşine"*; în poziţie finală, *-ş* este atestat în BB în forma *„Rămaş"* (Dt., *19,* 20), faţă de *„Rămaşi"*, din ms. 45 (*ibid.*); în ms. 4389: *„Ş-alţii,* în loc de *„Şi-~"* (Dt., *19,* 20); numeralul *„A şaptea"* (cu -ѡѧ-) este prezent în ms. 45 (Dt., *5,* 14; *16,* 8), în timp ce în ms. 4 389 şi în BB forma este *„A şaptea" (ibid.)*; verbul *„A şedea"* cunoaşte în ms. 45 forme cu varianta *-şea-* (*-şe*), ca *„Şeade"* (Dt., *1,* 38); *„Şedea"* (Dt., *2,* 12; *17,* 18; *21,* 13); *„Şedea"* (Dt., *2,* 12; *17,* 18; *21,* 13); *„Şedeam"* (Dt., *3,* 29); *„Şedzăndu"* (Dt., *1,* 45; *2,* 10; *6,* 7; *11,* 19); *„(Aţi) şedzut"* (Dt., *1,* 46, 46), pe cînd în BB, şi în majoritatea cazurilor din ms. 4389, silaba iniţială este *şă-* sau *şa-*: *„Şade"*, *„Şădea"*, *„(Să) şază"* (în ms. 4 389, Dt., *21,* 13), *„Şădeam"*, *„Şăzînd"*, *„Şăzut"*; în ms. 45 apare varianta fonetică *„Şesu"* (Dt., *4,* 43), în timp ce în ms. 4 389 acest termen este scris *„Şăs"*, iar în BB, *„Şăsu"*; de asemenea, variantei cu şuierătoarea muiată, *„Şearpe"* (cu ѡѧ-), din ms. 45, îi corespund în BB *„Şărpi"* şi în ms. 4 389 *„Şărpii"* (Dt., *8,* 15). Un ultim exemplu: în ms. 45 avem *„Uşe"* (Dt., *15,* 17); *„Uşile"* (Dt., *22,* 21; *31,* 14, 14, 15, 15), pe cînd în BB se întîlnesc: *„Uşă"; „Uşăle"*; în ms. 4 389: *„Uşii"* (gen.-dat. sg.).

3.4.1. Velarizarea prin *ѕ* (*j*). Vezi ST.L.FAC., p. 58–59, **I.3.6.0.–3.6.7.**; ST.L.EX., p. 9–10, **I.3.6.0.–3.6.8.**; ST.L.LV., p. 5, **I.3.4.0.–3.4.4.**; ST.L.NM., p. 4, **I.3.5.0.** Pe cînd în ms. 45 apar succesiunile sonore *ѕ̧ea, ѕe, ѕi, ѕ̧o, ѕ̧u*, în BB şi în ms. 4 389 sînt prezente grupurile sonore *ѕa, ѕă, ѕî, ѕo, ѕu*. Astfel, în ms. 45 întîlnim varianta *„Jecuit"* (Dt., *28,* 31), faţă de *„Jăfuit"*, din BB; în ms. 45, *„Jefuindu-te"* (Dt., *28,* 29), dar în BB *„Jăfuindu-te"*. Etimonul avea *ža-* (vezi ST.L.FAC., p. 59, **I.3.6.7.**; p. 66, **I.3.20.0.**). În mod normal, treabuia să apară numai forma cu *žă-*; apariţia variantei cu *že-* în ms. 45 indică existenţa unei norme cu şuierătoarele muiate. La fel s-au petrecut lucrurile în cazul cuvîntului vsl. *žalĭ*: în ms. 45 apare *„Jelii"* (gen.-dat. sg), iar în BB, *„Jălii"* (Dt., *34,* 8) (vezi ST.L.FAC., p. 58, **I.3.6.0.–3.6.1.**). Varianta etimologică, cu *ji-*, apare în ms. 45: *„Jiganii"* (Dt., *32,* 24; *„Jiganiile"* (Dt., *7,* 22), pe cînd cea cu *jî-* se întîlneşte în BB; în ms. 4 389, cu *jă-*: *„Jăgănii"* (Dt., *4,* 18); în ms. 45: *„Jidovul"*, *„Jidofcă"* (Dt., *15,* 12), dar în BB: *„Jîdovul"*, *„Jîdofcă" (ibid.).* Grupul sonor *ji-* este prezent în *„Jîrtăvnic(ul),* în ms. 45 (Dt., *12,* 27, 27; *27,* 5, 5; *33,* 10), pe cînd *jî-* este prezent în BB (*ibid.*); *„Jirtvă"*, în ms. 45 (Dt., *27,* 7), dar *„Jîrtvă"* în BB (*ibid.*) şi *„Jărtvă"* în ms. 4 389 (*ibid.*); *„Jirtvuirile"* în ms. 45 (Dt., *12,* 6), dar *„Jîrtvele"* în BB şi *„Jărtvăle"* în ms. 4 389 (*ibid.*); vb. *„Jirtvui"* în ms. 45 (Dt. *27,* 7; *39,* 19), dar *„Jîrtvui"* în BB (*ibid.*); *„Jirtvuiescu"* în ms. 45 (Dt., *18,* 3), dar *„Jîrtvuiescu"* în BB (*ibid.*); *„Jirtvuit"* în ms. 45 (Dt., *32,* 17), dar *„Jîrtvuit"* în BB (*ibid.*) şi *„Jărtvuită"* în ms. 4 389 (*ibid.*). Grupul *jî-* este prezent în *„Jîtniţile"* din BB (Dt., 28, 17), deşi etimonul slav are *ži-*. Succesiunea *-jă-* apare în *„Năcăjăsc"* (Dt., *28,* 55); *„Năcăjască"* (Dt., *8,* 16), din ms. 4 389. Verbul *a sluji* cunoaşte forme cu *je-, ji-* şi cu *jă-, jî-*. Primele sînt prezente în ms. 45: *„Slujeşti"* (Dt., *5,* 9; *7,* 16; *10,* 20; *28,* 14), dar în BB şi în ms. 4 389, *„Slujăşti"* (*ibid.*; în ms. 4 389, Dt., *28,* 14: *„Slujiţ"*). În toate cele trei texte apare *„Slujască"* (*18,* 5; *29,* 18; în ms. 4 389, forma mai este atestată şi în *10,* 8; *13,* 13, *17,* 12). *„Slujaşte"* este semnalat în ms. 4 389 (Dt., *17,* 12). În ms. 45: *„Vitejeaşte-te"* (cu -ѫа-). (Dt., *31,* 6, 7, 23), iar în BB *„Vitejaşte-te"* (Dt., *31,* 23); în ms. 45: *„Vrăjind vraje"* (Dt., *18,* 10), iar în BB *„Vrăjînd vrajă"*; în ms. 4 389 *„Vrăj"* (*ibid.*); Varianta *„Vrăjîtoare"*, în BB (Dt., *23,* 18).

3.5.0. Velarizarea prin labiale. Vezi ST.L.FAC., p. 59–60, **I.3.7.0.–3.7.3.**; ST.L.EX., p. 10, **I.3.7.0.–3.7.3.**; ST.L.LV., p. 5, **I.3.5.0.–3.5.5.**; ST.L.NM., p. 4, **I.3.6.0.–3.6.3.**

3.5.1. Velarizarea prin labiala *p*. Semivocala *e̯* din diftongul *e̯á*, trecînd prin faza **ă̯a*, a dispărut în *„(Să) lipască"*, în ms. 45 (Dt., *28,* 21), dar este prezentă în *„(Să) lipească"*, din BB (*ibid.*). Cuvîntul *pripăc* 'căldură mare', din ms. 4 389 (Dt., *28,* 22), are un *-ă-* provenit prin velarizarea lui *e* precedat de *p*: etimonul este bg. *pripek.* Un fenomen invers, de develarizare, prezintă forma verbală *„Încăpestrezi"*, din ms. 45 (Dt., *25,* 4); etimonul este substantivul *căpăstru* (< lat. *capĭstrum*).

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

3.5.2. Velarizarea prin labiala *b*. Este prezentă în varianta *„Gălbănariul"* 'mălură', 'rugină la grîu', din ms. 45 (Dt., *28,* 22); în BB: *„Gălbenarea"*; la fel și în ms. 4 389 (*ibid.*). Vezi ST.L.LV., p. 5, **I.3.5.2.**; p. 8, **II.1.2.4.** Velarizarea prin *b* mai este ilustrată de următoarele exemple: *„Iubăscu"*, în ms. 45 și în BB (Dt., *5,* 10; *7,* 9), dar *„Iubesc"* în ms. 4 389 (*ibid.*); *„Orbăscu"* în ms. 45 (Dt., *16,* 19), față de *„Orbescu"* din BB (*ibid.*) și de *„Orbește* (cu ѣ), din ms. 4 389 (*ibid.*); *„Usăbască"* în ms. 45 (Dt., *13,* 10), față de *„Usebească"* din BB (*ibid.*).

3.5.3. Velarizarea prin spiranta labiodentală surdă *f* este ilustrată printr-un singur exemplu: *„Famăn"* [< lat. *(homo) *fēmĭnus*), în BB (Dt., *23,* 1); cuvîntul conține și fenomenul velarizării prin *m*.

3.5.4. Velarizarea prin spiranta labiovelară sonoră *v* a vocalelor *e, i* și *e̯* din diftongul *e̯á* este prezentă în exemple ca: *„(Să) blagoslovască"*, în ms. 45 (Dt., *14,* 29; *18,* 5; *23,* 20; *24,* 19; *28,* 12), pe cînd în BB și în ms. 4 389 există varianta *„Blagoslovească"* (*ibid.*); *„(Să) ivască"*, în ms. 45 (Dt., *16,* 4); *31,* 11), față de *„(Să) ivească"*, în BB (*ibid.*); *„Vărtutea"*, în ms. 45 și în BB (Dt., *32,* 13), apoi, numai în ms. 45 (Dt., *3,* 24; *33,* 22); în BB întîlnim varianta *„Vîrtute"* (Dt., *3,* 24; *33,* 11).

3.5.5. Velarizarea prin *m*. În afară de exemplul de sub **3.5.3.**, *famăn*, fenomenul mai este prezent în: *„Fărmăcători"*, din ms. 45 (Dt., *10,* 18), alături de *„Fermăcători"*, din BB (*idem.*), unde silaba inițială *fe-* provine din *fă-* (< lat. *pharmaco, -āre*), după ce avusese loc trecerea silabei următoare *-mă-* la *-me-*, cînd era urmată în silaba a treia de *e, i*, sunt muiat: *(tu) farmeci; (să) farmęce* (< *farmăce),* printr-un proces de delabializare; cf. v. rom. *băsearecă* (< lat. *basĭlica*) > *beserecă* > *biserică;* și în ms. 4 389: *„Fărmecănd farmece* (Dt., *18,* 11); *„(Să) margă,* în ms. 45 (Dt., *20,,* 5, 6, 7, 8; *29,* 18), față de *„Meargă"*, în BB (*ibid.*) și în ms. 4 389 (Dt., *29,* 18); *„(Au) mărsu"*, în BB (Dt., *4,* 3), dar în ms. 45, poate datorită copistului muntean, *„Mersu"*; *„(Să) numască"*, în ms. 45 (Dt., *12,* 5), față de *„(Să) numească"*, din BB (*ibid.*); *„(Nu) rumăgă"*, în BB (Dt., *14,* 8), față de *„Rumegă"*, în ms. 4 389 (Dt., *14,* 6) și *„(Nu să) rumăgă"*, în ms. 45 (Dt., *14,* 8); *„Rumăgală"* în ms. 45 (Dt., *14,* 6, 7, 8); *„Rumăgătură"*, în BB (Dt., *14,* 6, 7, 8) în ms. 4 389; *„Rumegare"* (Dt., *14,* 8). De la *geamăn,* s-a format verbul *„Îngemăneadză"*, în ms. 45 (Dt., *14,* 7, 8), față de *„Îngemenează"* din BB (*ibid.*), iar de la *camătă,* vb. *„(Să) cămătedzi"*, în ms. 45 (Dt., *23,* 20), față de *„(Să) cămetezi"*, din BB (*ibid.*); în ultimul text, și forma *„(Să) cămătuiești"* (Dt., *23,* 21, 21). Fenomenul velarizării prin labiale este mai frecvent în varianta literară moldovenească din ms. 45.

3.6.0. Velarizarea prin *ţ* și *ḑ* (*dz*). Vezi ST.L.FAC., p. 60–61, **I.3.8.0.–3.8.3.**; ST.L.EX., p. 10–12, **I.3.8.0.–3.8.5.**; ST.L.LV., p. 5, **I.3.6.0.**; ST.L.NM., p. 4–5, **I.3.7.0.** Fenomenul trecerii vocalelor *e, i* și *e̯* din diftongul *e̯á* la *ă, î* și *á,* cînd precede consoana *ţ*, este caracteristic pentru textul din ms. 45, fiind ilustrat de exemple ca: *„Despărțală"* (Dt., *24,* 1, 3), față de *„Despărțeală"*, din BB (*ibid.*); *„Înmulțască"*, în ms. 45 (Dt., *17,* 16, 16, 17), față de *„Înmulțească"*, din BB (*ibid.;* în ms. 4 389, și forma *„Mulțească"* 'id.'); *„Viță̆l,* în ms. 45 (Dt., *9,* 16; *14,* 4; *18,* 3; *22,* 10), pe cînd în BB apare varianta *„Viței"* (*ibid.*; tot așa și în ms. 4 389, Dt., *9,* 16; *14,* 4); *„Viță̆lul"*, în ms. 45 (Dt., *9,* 21; *15,* 19; *21,* 1; *28,* 31), față de *„Viței"*, din BB (*ibid.*; tot așa și în ms. 4389, Dt., *9,* 21; *15,* 19; *21,* 1). În ms. 45, verbul *a aflța* cunoaștea varianta *„(Va) aflța"* (Dt., *29,* 20), poate datorită intervenției copistului muntean Dimitrie din Cîmpulung, pe cînd în BB și în ms. 4 389 există varianta *„Aflță"* (cu -ѣ-) (< lat **atītio, -āre < titio*).

Pentru velarizarea prin *ḑ* (*dz*), devenit, în aria sudică, *z*, vezi paragraful următor.

3.7.0. Velarizarea prin sibilantele *s* și *z*. Vezi ST.L.FAC., p. 61–63, **I.3.9.0.–3.10.4.**; ST.L.EX., p. 12–13, **I.3.10.0.–3.11.3.**; ST.L.LV., p. 5–6, **I.3.7.0.–3.8.0.**; ST.L.NM., p. 5, **I.3.8.0.–3.8.2.** În studiile menționate sînt consemnate exemple pe care le întîlnim și în Dt., ca de pildă: *lipsască,* față de *lipsească*; *năsîlnic,* față de *năsîlnic*; *osăbi,* față de *osebi*; *săcure,* față de *secure*; *a sămăna,* față de *a semăna*; *sămn,* față de *semn*; *său,* față de *seu*; *sîngur (sĭngur),* față de *singur* etc. Variantele cu *să, sî* sînt din ms. 45, cele mai multe. Adăugăm alte cîteva exemple din cartea Dt.: *„(Să) agonisască"*, în ms. 45 (Dt., *28,* 68; la fel în BB); *„(Să) mărturisască"*, în ms. 45 (Dt., *19,* 15), față de *„Mărturisească"*, din BB și din ms. 4 389 (*ibid.*); *„Mărturisăscu"*, în ms. 45 (Dt., *32,* 46), față de *„Mărturisescu"*, din BB (Dt., *32,* 48; ultima formă, dar fără *-u,* și în ms. 4 389, Dt., *32,* 46). Există și situația cînd varianta cu *-să-* apare în BB: *„Mărturisăscu"* (Dt., *30,* 19), iar cea cu *-se-*, în ms. 45, *„Mărturisescu"*. În ultimul caz, probabil avem a face cu o intervenție a copistului muntean, iar în cazul BB, cu menținerea de către tipografii moldoveni a variantei moldovenești din textul lui Nicolae Milescu. În ms. 45, mai semnalăm: *„Săticiunea"* (< *sete*) (Dt., *32,* 10), față de *„Seteciunea"*, din BB (*ibid.*).

3.7.1. Cîteva forme hipercorecte au apărut ca o reacție la variantele velarizate, considerate neliterare. Acestea se întîlnesc în BB: (Conj.) *„Se"* 'dacă', în loc de *„Să"*, se întîlnește în: *„Iară se va slăbi de la tine cuvînt la judecată"* (Dt., *17,* 8; în ms. 45 și în ms. 4 389: *„De"*); *„Zioa simbetilor"* (Dt., *5,* 12), față de *„Sămbetii"*, din ms. 45 și din ms. 4 389; *„Simbete"* (Dt., *5,* 14), față de *„Sămbete"*, din ms. 45 și față de *„Sămbetii"*, din ms. 4 389 (*ibid.*); *„Cînd sevîrși Moisi scriind"* (Dt., *31,* 24), față de *„Săvărși"*, din ms. 45 și din ms. 4 389 (*ibid.*).

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

3.7.2. Velarizarea prin sibilanta sonoră *z* (*ḑ, dz*). Diftongul *-e̯á* este redus la *á* în *„(Să) păzască"*, în ms. 45 (Dt., *5,* 15; *17,* 19; *32,* 48), pe cînd în BB avem *„(Să) păzească"* (Dt., *17,* 19; *32,* 48); la fel în ms. 4 389 (Dt., *32,* 48). Oscilația între vocala velară, *ă,* și cea prepalatală, *i,* este prezentă în forme ca: *„Zimbru"*, în ms. 45 și în ms. 4 389 (Dt., *14,* 5), față de *„Zâmbru"* (cu *-ɨ-*), în BB (*ibid.*). Etimonul este vsl. *zŏbrŭ*.

3.8.0. Velarizarea prin *t, d, n.* Vezi ST.L.FAC., p. 63–65, **I.3.11.0.–3.17.3.**; ST.L.EX., p. 13–15, **I.3.12.0.–3.13.12**; ST.L.LV, p. 6, **I.3.9.0.–3.9.7.**; ST.L.NM., p. 5, **I.3.9.0.–3.9.2.**

Velarizarea prin *t* a vocalei *e* pare a fi prezentă în forma *„Stăjariul"*, din ms. 4 389 (Dt., *11,* 30; cuvîntul este adăugat pe margine, de aceeași mînă), față de varianta cu *-e-*, *„Ștejariul"*, din ms. 45 și *„Stejarul"*, din BB (*ibid.*). Este, însă, posibil ca *ă* să provină din *-o-*, prin delabializare (< bg. *stožer*).

Variantele velarizate și nevelarizate ale verbului *a blestema* (< lat. *blasphēmo, -āre*), anume *blástăm, blăstăm, a blăstămá* etc. au fost prezentate amănunțit în ST.L.FAC., p. 63, **I.3.11.1.** Variantele cu velarizare sînt răspîndite în aria nordică, provenind din ms. 45, iar cele cu *-e-* sînt inovații din aria sudică, fiind prezente în BB și în ms. 4 389. Adăugăm aici cîteva atestări deosebite. Astfel, în BB apare varianta *„Blestémele"* (Dt., *30,* 7), căreia îi corespunde în ms. 45 *„Blăstămile"*. Interesant este faptul că în ms. 4 389 apare varianta cu *-e̯á*, *„Blesteamele"* (cu *-ɨ-*). Forma din BB, cu succesiunea *é–e*, mai este atestată în Dt., *28,* 15, 45; *29,* 27, în timp ce succesiunea *e̯á-e* este prezentă în ms. 4 389 (Dt., *28,* 15, 45), pe cînd ms. 45 are *„Blăstămile"* (*ibid.*). Absența diftongului *-e̯á* în textul BB și apariția vocalei *-é-* în substantivul *„Blestemele"* se datoresc, desigur, substituirii formei velarizate prin cea nevelarizată de către frații Greceanu. Totodată, însă, ea constituie o dovadă că închiderea diftongului *-e̯á-* în poziție *e* era în curs de desfășurare. Cf. ST.L.NM., p. 14, **II.6.13.0.**, unde este semnalată, prima dată în aceste texte, forma *este*, în loc de *iaste*. Închiderea diftongului *-e̯á-* în poziție *-e* nu se întîlnește, însă, în forma verbală *„(Să) bleásteme"* (cu *-ɨ-*), din BB (Dt., *23,* 4), rezultată prin fenomenul de delabializare. În ms. 45, găsim forma etimologică *„(Să) blasteme"*.

3.8.1. Velarizarea prin *d* este prezentă în următoarele exemple: *(Va) dăochea"*, în ms. 45 (Dt., *28,* 54, 56); *„Dăparte"*, în ms. 4 389 (Dt., *14,* 24; *29,* 22); *„(Au) dăprins"*, în ms. 4 389 (Dt., *28,* 56); *„Dăscăntece"*, în ms. 4 389 (Dt., *18,* 11); *„Dăscăntîndu"*, în ms. 45 (Dt., *18,* 10); *„Dăscăntând"*, în ms. 4 389 (Dt., *18,* 11); *Dăscopere*, în ms. 4 389 (Dt., *22,* 30); *„Dăscoperirea"*, în ms. 4 389 (Dt., *27,* 20); *„Dăscoperit"*, în ms. 4 389 (Dt., *27,* 20); *„Dăspărțală"*, în ms. 45 (Dt., *24,* 1, 3); *„Dăspărțindu-se"*, în ms. 4 389 (Dt., *24,* 1); *„Dăstul"*, în ms. 45 (Dt., *3,* 26); *„Dăstulit"*, în ms. 45 (Dt., *32,* 10); *„Dăsupra"*, în ms. 4 389 (Dt., *28,* 13; *32,* 27); *„Dăsupt"*, în ms. 4 389 (Dt., *28,* 13; *32,* 22); *„Dășărturile"*, în ms. 4 389 (Dt., *28,* 57); *(Vor) dășchide"*, în ms. 4 389 (Dt., *20,* 11); *„Dășchizându-ș"*, în ms. 4 389 (Dt., *11,* 6); *„(Va) dăzlega"*, în ms. 45 (Dt., *25,* 9); *„(Să) dăzlége"*, în ms. 4 389 (Dt., *25,* 9); *„Dăzlegat"*, în ms. 4 389 (Dt., *25,* 10); *„(Să) dăzlupească"*, în ms. 4 389 (Dt., *4,* 9); *„(Va) dăzlupi"*, în ms. 4 389 (Dt., *19,* 19; *31,* 6); *„(Vor) dăzrădăcina"*, în ms. 4 389 (Dt., *28,* 52); *„Dăzrădăcinară"*, în ms. 4 389 (Dt., *2,* 12); *„(Să) dăzvăluie"*, în ms. 4 389 (Dt., *22,* 17); *„Îndălungarea"*, în ms. 43 89 (Dt., *30,* 20); *„Îndălungat"* în ms. 45 (Dt., *17,* 20); *„(Să) îndălungați"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *11,* 9); *„Îndălungați"*, în ms. 45 (Dt., *5,* 33; în BB: *„Îndelungați"*); *„Îndăstulitu-l-au"*, în ms. 4 389 (Dt., *32,* 10).

Verbul *a nădăjdui,* care are în radical substantivul *nădejde,* iar acesta provine din vsl. *nadežda,* cunoaște această variantă, cu *-ă-*, precedat de *d,* provenit din *-e-* etimologic, în ms. 45 și în ms. 4 389: *„Nădăjduiești"*, în ms. 45 (Dt., *28,* 52); în ms. 4 389: *„Te nădăjduiești"*); *„Nădăjduindu"*, în ms. 45 (Dt., *33,* 12, 28; în ms. 4 389: *„(Se va) nădăjdui"*, în Dt., *33,* 12 și *„Nădăjduindu-se"* în Dt., *33,* 28); *„Nădăjduiai"*, în ms. 45 (Dt., *32,* 37; în ms. 4 389: *„(Se) nădăjduia ei"* etc. În BB, sînt folosite numai formele cu *-e-*: *„(Ai) nădejduit"* (Dt., *28,* 52); *„Nădejduia"* (Dt., *32,* 37); *„Nădejduind"* (Dt., *33,* 12, 28); *„(Să) nădejduiască"* (Dt., *32,* 2).

3.8.2. Velarizarea prin *n* se întîlnește în exemple ca: *„Dumnăzău"*, în BB (Dt., *2,* 7; *8,* 19); *„Dumnăzăi"*, în BB (Dt., *8,* 19). În forma *„Năcăjască"*, din ms. 4 389 (Dt., *8,* 16), vocala *ă* din silaba *nă-* este etimologică (bg. *năkaz* < vsl. *nakazati* 'strafen'). Varianta cu *ne-* constituie o inovație, fiind semnalată de H. Tiktin, *DRG*[2], s.v., în BB, Ps., 12, 5. Ea s-a generalizat în limba literară modernă și contemporană, rezultînd formele *necaz, necăji, necăjit* etc., printr-un proces de hiperliteralizare.

3.9.0. Alte fenomene în domeniul consonantismului

Verbul *a scuipa* cunoaște în ms. 45 varianta *„(Va) ștuiupi* (Dt., *25,* 9); în BB: *„(Va) scuipi" (ibid.)*; în ms. 4 389: *„(Să) scuipe" (ibid.).* Vezi discuția amplă din ST.L.LV., p. 7–8, **I.3.12.0.**

3.9.1. Cuvîntul *ușor* (la ușă) cunoaște și varianta *umșor,* în ms. 45: *„Umșori"* (Dt., *15,* 17); *„Umșorii"* (Dt., *6,* 9; *11,* 20). Vezi ST.L.EX., p. 5, **I.2.14.0.**

3.9.2. În ms. 45, a fost notată varianta cu *șt-* a cuvîntului *stejar*: *„Ștejariul cel înnaltu"* (Dt., *11,* 30; în BB: *„Stejarul"*; în ms. 4 389: *„Stăjariul"*); vezi mai sus, **I.3.8.0.**

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

II. MORFOLOGIA. SINTAXA

1. SUBSTANTIVUL

1.1.0. Declinarea. Varianta mai veche *mănule* este folosită, alături de *mîinile*, în ms. 45 și, de aici, uneori, și în BB, dar este absentă în ms. 4 389: *„Mănule* (cu -ă-), în ms. 45 [Dt., *1*, 25; în BB: *„Mînule"* (cu -ă-); în ms. 4 389: *„Măinile"* (cu -ă-)]; *„Mănule"*, în ms. 45 (Dt., *1*, 27; în BB: *„Mînile"*: în ms. 4 389: *„Măinile"*; aceleași forme și în Dt. *2*, 36; *3*, 2; *14*, 25; *23*, 24; în ultimul caz, în BB apare varianta *„Măinile"*). Ultima variantă se întîlnește cîteodată și în ms. 45 (Dt., *26*, 4; *32*, 39), probabil datorită copistului muntean Dumitru din Cîmpulung. Vezi ST.L.FAC., p. 69, **II.1.1.0.**; ST.L.EX., p. 16, **II.1.1.0.**; ST.L.LV., p. 8, **II.1.1.0**; ST.L.NM., p. 5, **II.1.1.0.**

1.1.1. Forma mai veche *sor* 'soră' (< lat. *soror*), reprezentînd un rest din declinarea a III-a imparisilabică latinească, este semnalată în ms. 45 și în BB: *„Cela ce doarme cu sor"* (Dt., *27*, 22); în ms. 4 389: *„Cu soru-sa" (ibid.)*. Forma cu *-ă, soră*, este și ea în circulație. Vezi ST.L.FAC., p. 69, **II.1.1.1.**; ST.L.LV., p. 8, **II.1.1.1.**; ST.L.NM., p. 6, **II.1.1.2.**

1.1.2. Substantivul *tătîni* (< lat. **tatāne*, cu sensul 'tată', urmat de adj. posesiv *său*, este atestat în BB: *„La ușăle casii tătîni-său"* (Dt., *22*, 21); *„Tătîne-său"* (Dt., *27*, 20) este atestat în ms. 45 și în ms. 4 389 (Dt., *21*, 18; *33*, 9). Vezi ST.L.FAC., p. 70, **I.1.1.6.**

1.1.3. Tipul latinesc *mamma, -ānis* este continuat în: *„Măne-sa"*, din ms. 45 (Dt., *33*, 9; la fel în ms. 4 389, Dt., *27*, 22); *„Măni-sa"*, în BB (Dt., *33*, 9); *„Mumă-sa"*, în BB (Dt., *27*, 16, 22); și în ms. 4 389, Dt., *27*, 16); *„Mume-sei"*, în ms. 4 389 (Dt., *33*, 9). Vezi ST.L.FAC., p. 70, **II.1.1.7.**; ST.L.LV., p. 19, **IV.1.3.32.**

1.1.4. După modelul oferit de substantivele *tată*, pl. *tătîni, mamă*, pl. *mămîni*, s-a creat și substantivul *frate*, pl. *frățini*, apoi și sg. *frăține*: în ms. 4 389: *„Frăține-tău"* (Dt., *15*, 3; în ms. 45 și în BB: *„Fratelui-tău"*); *„Frăține-său"* (Dt., *25*, *7*). Vezi ST.L.FAC., p. 70, **II.1.1.8.**; ST.L.LV., p. 9, **II.2.1.0.**

1.1.5. Substantivul latinesc *pavo, -ōnem* s-a păstrat în românește în forma de declinarea a III-a *păune*, după care a trecut la declinarea a II-a, *păun*. Prima formă este atestată în ms. 4 389: *„Păunele"* (Dt., *14*, 17; în BB: *„Păun"*; în ms. 45: *„Paun"*, cu *a*). Forma *păune* nu este înregistrată în H. Tiktin, *DRG*[2], s.v. Din datele oferite de *DLR*, litera *P*, s.v., ea a fost notată în cercetările dialectale pentru *Atlasul lingvistic român*: *ALR* I 1019, în pct. 49, din Banat, în pct. 61, 87, 90 și 305 din jumătatea de sud a Crișanei, în pct. 186, de la est de Brașov, și în pct. 878 din Oltenia, pe Valea Oltului, la est de Craiova. Prezența formei *păune* la episcopul Daniil Panoneanul, autorul ms. 4 389, poate fi corelată cu datele dialectale menționate, pentru stabilirea originii locale a acestui mare cărturar. Cît privește schimbarea de declinare, de la declinarea a III-a la a II-a, ea se mai întîlnește și în alte cazuri: lat. **tabōnem* a devenit în română *tăune* și *tăun*; *Creationem* a devenit **Crăciune* și *Crăciun*; *versionem* > vrom. *vierșun* 'rămășag'.

1.1.6. Substantivul *umăr* are și formă de declinarea a III-a: (un) *umere*, (două) *umere*, în ms. 4 389: *„Pre umerile său"* (= umărul) (Dt., *32*, 11); în același text: *„În mijlocul umerelor lui"* (Dt., *33*, 12; în BB: *„Întru mijlocul umerelor lui"*; în ms. 45: *„Umerilor"*). Vezi ST.L.FAC., p. 70, **II.1.1.10**; ST.L.LV., p. 8, **II.1.1.6.**; ST.L.NM., p. 6, **II.1.1.5.**

1.1.7. Substantivul *năpastă*, de declinarea I, cunoaște și o formă de declinarea a III-a, *năpaste* (etimonul este vsl. *napasti*), în ms. 4 389: *„Va grăi asupra lui năpaste"* (Dt., *19*, 16); și *„Năpastea"* (Dt., *19*, 17).

1.2.0. Genul. Substantivul *fĕliu* 'semințe', 'trib', din contextul: *„La locul carele va alĕge Domnul... într-una a fĕliurilor voastre"* (Dt., *12*, *5*), este de genul feminin, după cum rezultă din acordul lui cu pronumele nehotărît feminin *una* (în loc de *unul*). Traducătorul textului, Nicolae Milescu, a preluat genul feminin din grecește: (ἡ) φυλή, -ῆς 'trib', 'semințe', din contextul: ἐν μιᾷ τῶν φυλῶν ὑμῶν (μία este forma de feminin a numeralului cardinal). Greșeli de acord asemănătoare sînt destul de numeroase în ms. 45.

1.2.1. În manuscrisul 45, substantivul *gîngine* este de genul masculin și are la nom.-ac., pl., art. forma *„Gingenii"*: *„Nice s-au stricat gingenii lui"* (Dt., *34*, *7*).

1.2.2. Substantivul *„Pustiiu"* este de genul neutru în ms. 45 și în BB (Dt., *1*, 1), dar de genul feminin, *„Pustie"*, în ms. 4 389 (*ibid.*). Vezi ST.L.FAC., p. 70, **II.1.2.2.**

1.2.3. Modelul grecesc l-a influențat pe Nicolae Milescu în crearea unei forme de masculin, *„Gălbenariul"* 'mălură', 'rugină (la grîu)', în ms. 45 (Dt., *28*, 22), pe cînd în BB și în ms. 4 389 există forma *„Gălbenarea"* (*ibid.*). Într-adevăr, corespondentul din versiunea grecească este substantivul (ὁ) ἴκτερος, -ου 'jaunisse'.

1.3.0. Numărul. Pluralul substantivului *an* este, uneori, *ai*, în ms. 4 389: *„Vei trăi ai mulț pre pămînt"* (Dt., *5*, 16), precum și în ms. 45: *„Îndelungat de ai"* (*ibid.*), în vreme ce în BB este prezentă varianta *ani*: *„Să te facă îndelungat de ani"* (*ibid.*). Vezi ST.L.FAC., p. 71, **II.1.3.3.**

1.3.1. Desinența de plural, feminină, *-e*, alternează cu *-i* în: *„Unghele"*, din ms. 45 (Dt., *21*, 12), față de *„Unghile"*, din BB și din ms. 4 389 (*ibid.*); *„Pricele"* din ms. 45 (Dt., *1*, 12) față de *„Pricile"*, în BB (*ibid.*); *„Maslinele"*, în ms. 45 (Dt., *24*, 20), față de *„Maslinile"*, din BB (*ibid.*); *„Colibile"*, ms. 4 389 (Dt., *11*, 6). Pluralul substantivului *„Maslinet"* 'livadă de măslini' este *„Maslinête"*, în ms. 45: *„Vii și maslinête"* (Dt., *6*, 11).

1.3.2. Pluralul nearticulat, nom. -ac. al substantivului *țară* este *țări*, în ms. 4 389: *„Limbile ale cărora țări le va da ție"* (Dt., *28*, 42); forma articulată de nom. ac., pl. este *„Țările"*, în ms. 4 389 (Dt., *4*, 38; *28*, 25; *29*, 8; *30*, 1). Vezi ST.L.EX., p. 17, **II.1.4.1.**; ST.L.LV., p. 6, **II.3.9.1.**; ST.L.NM., p. 6, **II.1.4.0.**

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

1.3.3. Forma rară de plural, *„Hrane"*, este atestată în ms. 45 (Dt., *1,* 31; în BB: *„Hrană"*). Vezi mai jos, p. 52, **IV.2.1.80.**, *a purta.*

1.4.0. Cazul. Substantivul *țară* (vezi mai sus, p. 10, sub **II.1.3.2.**) cunoaște, în ms. 4 389, la gen.-dat., sg. nearticulat, forma *țăr*: *„Aceștii țăr"* (Dt., *29,* 24). În același text, forma articulară de singular este, la gen.-dat. sg., *„Țărăi"* (Dt., *19,* 2, 3; *28,* 4, 11; *29,* 1; *31,* 4; *33,* 21; *34,* 11), iar la plural *„Țărălor"* (Dt., *2,* 25; *4,* 6). Varianta *„Țărăror"* din ms. 4 389 (Dt., *7,* 19) este, desigur, o eroare de copist: *„Tuturor țărăror"*.

1.4.1. Construcția cu prepoziția *la*: *„La părinții tăi"*, din ms. 45 (Dt., *28,* 11), cu sensul 'părinților tăi', după gr. τοῖς πατράσι σου, este redată prin forma de dativ art. în BB și în ms. 4 389: *„Au jurat Domnul părinților tăi"* (*ibid.*).

1.4.2. Forma articulată de gen.-dat. sg. *„Tatului"*, creată prin analogie cu forme ca *omului, domnului* etc., este semnalată, alături de *„Tatălui"*, în BB (Dt., *22,* 30; în ms. 4 389: *„Tătăne-său"*).

1.4.3. Forma de gen.-dat., sg., art. *„Văduii"*, față de nom.-ac., sg. *„Vădua"* și de nom.-ac., pl. *„Vădui"*, este semnalată în ms. 45 (Dt., *24,* 17, 19, 21; *26,* 12, 13; *27,* 19). În BB și în ms. 4 389: *„Văduvei"*. Vezi ST.L.FAC., p. 48, **I.1.1.0.**; p. 7, **II.1.1.9.**; p. 102, **IV.2.3.152.**; ST.L.NM., p. 6, **I.1.4.1.**

1.4.4. Substantivul *față* cunoaște în textele studiate, la plural, forma *„Feațe"* (Ѳѣцѥ), articulat *„Feațele"* (Ѳѣцѥлѥ); valoarea slovei ѣ era, foarte probabil, aceea de *ęá*, redată în textele noastre prin semnul *ê*. Dar în cuvîntul *feațe* diftongul *ęá* nu este etimologic, căci în latinește pluralul a fost * *faciae,* față de sg. **facia,* care a apărut în locul formei clasice *facies, -ēi*. Din *-á-* nu putea rezulta *ęá*. Diftongul este rezultatul influenței analogice din partea unor substantive ca *față,* pl. *feațe*; *masă,* pl. *mease*; *pană,* pl. *peane*; *pată,* pl. *peate*. Acestea au avut, la început, și la singular diftongul *ęá*, dar, precedat de labialele *p, m* sau de fricativa labio-dentală *f, ę* (semivocalic) s-a velarizat: *-ęá-* > *-ăă-* > *-á-*: *fată, masă, pată, pană*. La plural, diftongul *ęá* s-a menținut, pentru că velarizarea prin labiale se produce numai dacă în silaba următoare (sau în imediată vecinătate) nu există *e, i,* sunet muiat. Formele menționate aveau, însă, un *-e*, care nu a permis producerea fenomenului de velarizare a semivocalei *ę* (prin multe graiuri, el se păstrează sau a devenit un *ę* deschis). Datorită identității de formă, la substantivele feminine, dintre plural și genitiv-dativul singular, în româna veche se întîlnesc forme de gen.-dat., sg. fem. cu diftongul *ęá*, de tipul *feațe* (*a unei* –); art. *feaței,* în ms. 45, Ѳѣцѥи (Dt. *30,* 1), și în ms. 4 389, Ѳѣцѥи (*ibid.*). Mai mult chiar, sub presiunea sistemului morfologic, s-a creat și forma *feații* (Ѳѣцїи), din BB (*ibid.*; vezi și *1,* 21), în care existența diftongului *ęá*, cînd în silaba următoare nu este *e* (sau *ă*), ci vocala *i,* este complet nejustificată din perspectiva istoriei sunetelor. În situația din urmă se află și forma *„Featei"*: *„Să le dea tatălui featei"* (Ѳѣтєи), în ms. 4 389 (Dt., *22,* 19).

1.4.5. La genitiv-dativ, singular, feminin, formele articulate pot avea atît *-ei*, cît și *-ii*: *„Casei"*, în ms. 45 (Dt., *26,* 11) și *„Casii"*, în BB (*ibid.*); *„Ficioarei"*, în ms. 45 (Dt., *22,* 19) și *„Fecioarii"*, în BB (*ibid.*); *„Stricăciunei"*, în ms. 45 (Dt., *24,* 8) și *„Stricăciunii"*, în BB (*ibid.*). Vezi ST.L.FAC., p. 71, **II.1.4.0.**; ST.L.EX., p. 17, **II.1.4.0.**; ST.L.LV., p. 4, **I.3.3.4.**; p. 9, **II.1.4.0.–1.4.2.**

1.4.6. Desinența de vocativ *-e!* apare la unele nume masculine: *„Doamne!"*, în toate cele trei texte (Dt., *9,* 26; *26,* 10); *„Împărate!"*, în ms. 45 și în BB (Dt., *9,* 26); *„Israile!"*, în ms. 4 389 (Dt., *4,* 1) și în BB (Dt., *5,* 1; *6,* 3; *20,* 3; *33,* 29); în multe locuri, acest cuvînt nu are *-e!*: *„Israil!"*, în ms. 45 și în ms. 4 389 (Dt., *5,* 1; *6,* 3; *20,* 3; *33,* 29); *„Zavuloane!"*, în toate cele trei texte (Dt., *33,* 18).

1.4.7. Uneori, forma de vocativ este precedată de interjecția *o!*, iar desinența *-e* este alipită de forma articulată a substantivului: *„Vezi, o judecătoriule, cum ți se cade să judeci"*, în ms. 4 389 (Dt., *25,* 2; aceste cuvinte sînt un comentariu adăugat pe margine, de aceeași mînă, care se referă la conținutul versetului 2).

1.5.0. Apoziția acordată. După modelul grecesc, se întîlnesc în textele studiate apoziții în cazul genitiv-dativ: *„Au făcut fiilor Isaf, celora ce lăcuiesc la Siir"*, în BB (Dt., *2,* 22; în ms. 45: *„Fiilor...celor ce"*), după gr. „Τοῖς υἱοῖς Ησαῦ τοῖς κατοικοῦσιν ἐν Σηιὴρ". Vezi ST.L.NM., p. 7, **II.1.4.4.**

1.6.0. Nume proprii. În ST.L.FAC., p. 48–49, **I.1.3.1.** și în ST.L.EX., p. 17–18, **II.1.4.3.**, au fost prezentate unele chestiuni privitoare la numele proprii din textele studiate. Printre acestea, o atenție specială a fost acordată numelor proprii de țări și de regiuni, care, în partea finală, au terminația *-ia*. Aceasta funcționează în multe cazuri ca sufix specializat pentru numele de țări. Acest sufix are în grecește accentul pe *í*, deci *ía-* (-ία), pe silaba penultimă, iar în latinește acest sufix este neaccentuat. Accentul dinamic se află pe silaba antepenultimă, care aparține radicalului. De exemplu, numele de țară *Siria* este accentuat în grecește *Syría*, iar în latinește *Sýria*. Chestiunea am tratat-o pe larg în cartea **Român, românesc, România.** *Studiu filologic,* București, 1983, p. 97–102; 107–121; 174–180. Modul de accentuare a numelor de țări din grecește, pe silaba penultimă, este preponderent în textul ms. 45, tradus de Nicolae Milescu direct din grecește, pe cînd accentuarea latinească pe antepenultima este frecventă în BB și în ms. 4 389. În cazul ultimului text, traducătorul, episcopul Daniil Panoneanul, a folosit din plin și versiunea latinească a *Bibliei,* alături de cea slavonească, pe care o avea drept bază.

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

1.6.1. În ms. 45, numele de țară menționat are accentul de intensitate pe penultima silabă, ca în greceşte: *„Siría"* (Dt., *26,* 5), pe cînd în BB și în ms. 4 389 accentul este pe antepenultima silabă, ca în latinește: *„Síria"* (accentul este notat) (*ibid.*). Totuși, există o oscilație între cele două moduri de accentuare chiar în același text, fenomenul fiind caracteristic secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea. Astfel, după modelul oferit de ms. 45, unde numele de țară *„Capadochíia"* are accentul notat pe penultima silabă (Dt., *2,* 23), în BB este prezent în *„Capadochíia"* același mod de accentuare grecesc (în gr. Ἐκ Καππαδοκίας) (*ibid.*). Însă, în ms. 4 389, numele este *„Cappadóchiia"*, cu accentul pe silaba antepenultimă.

Textele în discuție conțin și numele poporului din această țară: *„Cappadóchii"*, în BB și în ms. 4 389 (Dt., *2,* 23); *„Capadochii"* în ms. 45 (*ibid.*); cf. gr. Καππαδόκες; lat. *„Cappadoces"*.

În alte versiuni ale *Bibliei*, în locul denumirilor menționate, apar numele de țară *„Caftorim"* și numele etnic *„Caftorimii"* (*Biblia,* 1975, *ibid.*); în germană: *„Kapftoriter"* sînt locuitorii, iar *„Kaphtor"* este țara; în BJ: *„Les Caphtorim"*, iar țara: *„Caphtor"*. Prin acest nume de țară, se înțelege insula Creta, iar prin etnonimul menționat „Les Philistins, venus de Crète ou d'Asie Mineure" (BJ, p. 203, nota f). Vezi și G. Braulik, Dt., I, p. 33, *2,* 23 și G. von Rad, Dt., p. 31, *2,* 23.

1.6.2. Accentul dinamic este oscilant și în cazul numelui de țară *„Andilivánul"*, din BB (Dt., *3,* 25), față de *„Andilívanul"* din ms. 45 (ibid.). În ultimul caz, accentul este ca în gr. Αντιλίβανον (cf. fr. *„Le Liban"*; germ. *„Libanon"*; lat. *„Libanum"*; B 1975: *„Libanul"*). Față de aceste versiuni, cea din ms. 4 389, în locul unui nume propriu, conține sintagma: *„Și dumbrăvile cêle frumoase"*, preluată din slavonește: *„И крáснѣ дѣврáвѣ"*.

1.6.3. În româna veche, unele denumiri de țări au avut ca punct de plecare numele poporului care locuia în acea țară, căruia i se adăuga sufixul *-ime*. Procedeul nu a fost productiv. Cîteva exemple: *„Ungurimea de Sus"* 'partea de nord a Ungariei neocupată de turci'; *„Bulgărimea"* 'Bulgaria'; *„Turcimea din Asia"* 'Turcia asiatică'; *„Norocita Arăpime"* 'Arabia fericită' etc. (vezi V. Arvinte, **Român**, p. 145). Procedeul este prezent și în textele de care ne ocupăm aici. Astfel, în ms. 45 (și de aici în BB), întîlnim denumirea geografică *„Arăpimea"* 'Țara arăpească', 'Arabia': *„Toată Arăpimea decinde(a) de Iordan, despre răsărita soarelui"* (Dt., *4,* 49); în ms. 4 389: *„Toată Țara Harăpească decindea de Iordan"* (*ibid.*). În BJ: *„La Araba"*; în gr. „Πᾶσαν τὴν Ἀραβα"; G. Braulik, Dt.: *„Die ganze Araba jenseits des Jordans"*; G. von Rad, Dt.: *„Die ganze Steppe östlich des Jordan bis zum Arabameer"*.

1.6.4. În ms. 45, apare adjectivul arapcă în *„Calea arapcă"* (Dt., *2,* 8); în BB: *„Calea Arávei"*, după gr. „Ὁδὸν τὴν Ἀραβα"; în ms. 4 389: *„Calea Aradului"* (*ibid.*; pe margine este adăugat, de aceeași mînă, cuvîntul *„Harăpească"*. Cf. BJ: *„La route de la Araba"*; G. Braulik: *„Vom Weg durch die Araba"*; G. von Rad, Dt.: *„Abseits der Arabastraße"*. Este vorba despre depresiunea *Araba*, dintre golful de la Elath și Marea Moartă. Vezi ST.L.NM., p. 18, **III.1.3.0.**

1.6.5. În vechea română literară, existau denumiri de țări (sau de teritorii) care aveau la bază singularul sau pluralul etnonimului din acea țară. De exemplu, *„Prusi"* însemna 'Prusia'; *„Șvezi"* 'Suedia'; *„Frantozul"* 'Franța'; *„Neamțul"* 'Austria' sau 'Germania'; *„Persul"* 'Persia' etc. (vezi V. Arvinte, **Român**, p. 106–107). În ms. 45, se vorbește de o regiune numită *„Prenpregiurul Aravilor"*, în contextul: *„Păsați...către toți ceia de Prenpregiurul Aravilor"* (Dt., *1,* 7); în BB: *„De pe Împrejurul Haravilor"*. Cuvintele *„Prenpregiurul"* și *„Împrejurul"* au sensul 'ținut'; 'regiune', 'teritoriu', vezi ST.L.FAC., p. 100, **IV.2.3.18** (vezi și **IV.2.3.48.**); ST.L.LV., p. 37, **IV.2.2.29.** În gr. „Πρὸς πάντας τοῦς περιοίκους Ἀραβα " [(τὸ) περιοίκιον, -ου 'terrain autour d'une maison ou d'une ville'; (ἡ) περιοίκια, -ας 'étendue de pays autour d'une ville', 'banlieu'; adj. περίοικος, ος, -ον 'qui habite autour ou aux environs']. În alte versiuni: *„În Aráva"*, în ms. 4 389; în BJ: *„Qui habitent la Araba"*; G. Braulik, Dt.: *„In der Araba"*.

1.6.6. O serie de etnonime biblice apar la singular, dar cu sens colectiv, de exemplu: *„Horeul"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *2,* 22): *„Horei"*. În BB, Dt., *7,* 1, apare o înșiruire de nume de popoare, toate la singular: *„Va rădica limbi mari și multe dennaintea feații tale, pre Hetéu, și pre Ghergheséu, și pre Amoréu, și pre Hananéu, și pre Ferezéu, și pre Evéu, și pre Evuséu, șapte limbi mari și multe"*. Modelul este grecesc (de exemplu: „Τὸν Γεργεσαῖον "), iar aici provine, probabil, din ebraică. Uneori se folosește și forma de plural: *„Împăratul Amoreilor"*, în BB și în ms. 45 (aici: *„Amorreilor"*) (Dt., 4, 46), alături de cea de singular: *„Împăratul Ammoreiului"*, în ms. 4 389 (*ibid.*). Procedeul stă la baza denumirilor de țări cu folosirea etnonimelor la singular sau la plural. Astfel de denumiri existau și în latină, precum și în alte limbi (vezi paragraful precedent).

1.6.7. Un caz special prezintă numele unui trib biblic. În gr. apare pl. „Οἱ ὀμμεὶν", care redă ebr. *'êmîm* 'ființe înfricoșătoare', numele unui popor numeros, vechii locuitori ai Moabului (vezi *Dicț. biblic,* p. 349, sub *Emim*). În latinește, apare *Emim* (Dt., *2,* 10, 11); G. Braulik, Dt.: *„Die Emiter, ein Volk..."*; în BJ: *„Les Emim"*; în B 1975: *„Emimii"*. În textele studiate, găsim în ms. 4 389: *„Iomínii"*, după sl. **„Номíны"**; în ms. 45: *„Omini"*; iar în BB: *„Oamenii"*, în contextul: *„Oamenii au fost șăzînd mai înainte pre dînsul"* (Dt., *2,* 10); în versetul următor: *„Moavitenii numescu pre ei oameni"*. Avem a face cu un fenomen de atracție paronimică, în urma căruia forma *omini* din ms. 45,

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

preluată din versiunea grecească, a fost apropiată de rom. *oameni*. Eroarea poate fi a tipografilor dar și a diortositorilor. Ea amintește cazul gr. (ἡ) φυλή, -ῆς 'trib', 'seminție', pe care Nicolae Milescu l-a apropiat de rom. *fêliu* atribuindu-i acestuia sensul cuvîntului grecesc menționat (Vezi ST.L.NM., p. 26, **IV.1.6.3.**). De neînțeles este modificarea textului din BB de către editorii BB 1688–1988, Dt., *2*, 11; în varianta cu litere latine, cuvîntul *„Oamenii"*, din originalul cu litere chirilice, este înlocuit cu o formă hibridă, *„ommini"*, în loc de *„Emimii"*. Motivarea, nejustificată, poate fi văzută la p. 953.

1.6.8. După modelul grecesc din Septuaginta, numeroase toponimice biblice, care în ebraică erau analizabile sau transparente, au fost redate în versiunile românești vechi, de care ne ocupăm, prin nume comune. În alte limbi, dar și în traducerea românească modernă, sînt folosite denumirile din originalul ebraic. Unele dintre „traducerile" de nume proprii biblice prezintă interes în chestiunea raporturilor dintre numele proprii și numele comune, de aceea ne vom opri asupra cîtorva din ele.

Un toponimic din această categorie este atestat în ms. 45: *„Vîrvul celui Cioplit"*: *„Suie-te pre Vîrvul celui Cioplit"* (Dt., *3*, 27); în BB: *„Pre Vîrhul celui Cioplit"*, iar în ms. 4 389: *„În Vîrful muntelui celui Cioplit"* (*ibid.*). Cuvîntul *cioplit* mai apre în ms. 45: *„Suptu Asidoth cea Cioplită"* (Dt., *4*, 49); și în BB: *Supt Asidoth cea Cioplită"* (*ibid.*); în ms. 4 389: *„Pănă la Asidothul cel Cioplit"*. Pentru aceeași realitate geografică – este vorba de o creastă abruptă de munte, de un vîrf abrupt –, traducătorul ms. 45, Nicolae Milescu, recurge și la denumirea ebraică *„Fazgá"*, preluată din versiunea grecească („Φαζγά"): *„Pănă la ...Marea Sării, de la Asidoth pre Fazgá"* (Dt., *3*, 17); la fel în BB; în ms. 4 389: *„Pănă la Asidoh Fazga"*. Toponimul *Fazgá* mai apare în ms. 45 (Dt., *34*, 1), în BB (*ibid.*) și în ms. 4 389, aici cu varianta *Thazgá*, preluată din versiunea slavonă („Θασга"). De asemenea, în versiunea latină: *„Usque ad radices montis Phasga"* (Dt., *4*, 49); G. Braulik, Dt., *4*, 49: *„Unterhalb der Steilhänge des Pisga"*; G. von Rad, Dt.: *„Am Fuß der Abhänge des Pisga"*; BJ: *„Au pied des pantes du Pisga"*; în B 1975: *„De la poalele muntelui Fazga"*.

Denumirea *„Cel Cioplit"* (*„Cea Cioplită"*) din versiunile vechi românești reprezintă traducerea românească a unor expresii din grecește: Ἐπὶ τὴν κορυφὴν τοῦ λελαξευμένου " (Dt., *3*, 37); Ὑπὸ Ἀσηδὼθ τὴν λαξευτήν (Dt., *4*, 49) [(ἡ) κορυφή, -ῆς 'tête', 'sommet'; vb. λαξεύω 'tailler la pierre'; „Λίθος λελαξευμένος" 'pierre de taille']. La rîndul lor, expresiile cu funcție toponimică grecești sînt niște traduceri ale denumirii ebraice *Aşdot-Pisga*, în care termenul *Pisga* înseamnă 'urcuș', 'vîrf', 'pantă (*Aşdot*) a unui munte', așadar un substantiv comun cu sensul 'creastă de munte'. Este vorba de întreaga creastă a platoului moabit, care se ridică la est de Marea Moartă", sau de „platoul transiordanian" [vezi *Dicț. biblic*, p. 1028, sub *Pisga, Aşdot-Pisga*; și *Nouveau dictionnaire biblique*, Saint-Légier (Suisse), 1988, p. 608].

Nicolae Milescu a transpus în românește expresiile grecești prin sintagma *„Cel cioplit"*, adică 'tăiat', pentru sensul 'pantă abruptă', 'creastă abruptă, vîrf de munte', al ebr. *Pisga* (*Aşdot-Pisga*).

1.6.9. În cele trei texte de care ne ocupăm, apare expresia toponimică *Casa Fogor* (ms. 45, Dt., *3*, 29; *4*, 46) sau *„Casa lui Fogor"* (în BB și în ms. 4 389, *ibid.*). În grecește, întîlnim aceeași sintagmă „(Σύνεγγυς) οἴκου Φογόρ" [adv. σύνεγγυς 'tout proche'; 'tout près de', 'auprès de'; (ὁ) οἶκος, -ου **1.** 'maison', **2.** 'temple des dieux']. În alte versiuni, apare numele propriu ebraic: *Bet-Péor*, în BJ; *Beth Peor*, în G. von Rad, Dt., *3*, 29; *Bet-Pegor*, în G. Braulik, Dt., *3*, 29; *„În fața Bet-Peorului"*, în B 1975. Primul element, *Bet*, este cuvîntul ebraic *bêt*, care are atît sensul 'templu', cît și pe cel de 'casă'; al doilea element, *Peor*, era numele unei localități din ținutul de la est de Iordan, aproape de muntele Pisga (vezi paragraful precedent; vezi *Dicț. biblic*, p. 143; și *Nouveau dictionnaire biblique*, p. 97). Este posibil ca sensul 'têmple des dieux' al gr. οἶκος să fi fost calchiat din ebraică, din ebr. *bêt* 1. 'templu', 2. 'casă'. Pornindu-se de *Septuaginta*, și în alte limbi decît româna s-a recurs la un cuvînt cu sensul 'casă' sau 'templu', urmat de numele localității *Peor*. Astfel, în latinește: *„Contra fanum Phogor"*; (Dt., *3*, 29; *fanum, -i* 'heiliger, der Gottheit geweihter Ort'; 'templu'); în slavonește: „Близь хоромъ Фогорових".

Templul din localitatea *Peor* era dedicat zeului *Baal*. Acestuia i se spune, în ms. 45, *„Veelfegor"* (Dt., *4*, 3); la fel și în BB. Sursa este gr. „Βεελφεγώρ". În ms. 4 389: *„Elfegor"*; *„Au slujit Elfegorului"* (Dt., *4*, 3), după slavon, „Ѳлфегорѣ "; în G. von Rad, Dt.: *„Bei Baal Peor"*; *„Dem Baal von Peor"*; în BJ: *„Le Baal de Péor"*; în Vulgata: *„Baalphegor"*.

1.6.10. „Traducerea" numelui ebraic se întîlnește și în cazul toponimicului ebr. *Di-Zahab*, care înseamnă 'riche en or'. În BB și în ms. 45, este prezentă expresia cu valoare toponimică *‚Spre Cêle de Aur"* (Dt., *1*, 1); în ms. 4 389: *„În Cêle de Aur"* (*ibid.*); pe margine, se dă explicația: *„Unde iaste aur mult"*, cu indicația, în slavonește: „Оу лат", adică 'la latini', 'în latinește'. Într-adevăr, în Vulgata numele propriu este redat prin sintagma: *„Ubi auri est plurimum"*. Tot astfel în grecește: „Κατὰ τα χρύσεα" [(τὰ) χρυσεῖα, -ων 'mines d'or'; adj. χρύσεος, -οῦς, -άα, -η, -εον, -οῦν 'd'or'] și în slavonește: „И златникомъ".

Dar în alte limbi, este prezent toponimicul din ebraică: în BJ: *„Di-Zahab"*; în germ. *„Di-Sahab"*; în rom. modernă (B 1975): *„Di-Zahab"*.

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

1.6.11. O situaţie asemănătoare cu cele precedente prezintă expresiile toponimice *„La Valea Strugurului"*, din ms. 45 şi din BB (Dt., *1,* 24), şi *„La Răpa Strugurului"*, din ms. 4 389 (*ibid.*). Aceste denumiri apar şi în cartea *Numerile* din cele trei texte studiate (NM., *13,* 23[24], [25]). Modelul se află în versiunea grecească, respectiv slavonească, pentru textul din ms. 4 389. În gr.: „Ἕως φάραγγος βότρυος" [(ἡ) φάραγξ, -αγγος 'ravin profond', 'précipice', 'gouffre'; 'vallée', 'rivage escarpé'; (ὁ) βότρυς, -υος 'grappe de raisin', 'grappe']. Tot astfel, în Vulgata: *„Ad vallem Botri"* (lat. *botrus, -i* 'ciorchine de strugure') şi în slavonă: „**До бѣри грѣзнѣныа**" (vbg. *brĕgŭ* 'Ufer', 'Abhang', vezi E. Berneker, *SEW,* I, p. 49; vbg. *grozdŭ* şi *groznŭ* 'Traube'; *groznovije* 'βοτρυες', E. Berneker, *SEW,* I, p. 355.

În versiunile moderne, este preferat toponimul ebraic. Astfel, în BJ: *„Le val d'Eshkol"*; în G. von Rad, Dt.: *„Zum Tal Eschkol"*; în B 1975: *„La valea Eşcol"*. Totuşi, în G. Braulik, Dt.: *„Bis zum Traubental"*. Etimonul toponimicului ebraic este apelativul ebr. *'eškōl* 'ciorchine de strugure' (vezi *Dicţ. biblic,* p. 414).

1.6.12. „Traducerea" numelor proprii este prezentă în textul: *„Şi întru Arderea, şi întru Ispitirea, şi întru Mormînturile Pohtei aţ mîniiat pre Domnul Dumnezăul vostru"*, în BB (Dt., *9,* 22; la fel în ms. 45, cu deosebirile că, în loc de *Pohtei,* apare *Poftei,* iar în loc de *mîniiat, dodeit*). În ms. 4 389: *„Şi în Aprindere, şi în Ispitire, şi în Mormănturile Poftei aţ fost măniat pre Domnul Dumnezeul vostru"*. Modelul este în *Septuaginta*: „Καὶ ἐν τῷ ἐμπυρισμῷ, καὶ ἐν τῷ πειρασμῷ, καὶ ἐν τοῖς μνήμασι τῆς ἐπιθυμίας..." [(ὁ) ἐμπυρισμός, -οῦ 'incandescence', 'embrasement'; (ὁ) πειράσμός, οῦ 'tentation'; (τὸ) μνῆμα, -ατος 'tombeau'; (ἡ) ἐπιθυμία, -ας 'désir', 'envie', 'passion']. La fel în Vulgata: *„In Incendio quoque, et in Temptatione, et in sepulchris Concupiscentiae provocastis Dominum"*; şi în slavonă: „**И въ запаленїи, искушенїи, и въ гробѣхъ похотѣ**" (cf. rus. *zapalíti* 'a aprinde', 'a da foc'; *zapál* 'aprindere', rus. *iskušénie* 'ispitire; vbg. *grobŭ* 'Grab', 'mormînt').

În versiunile mai noi ale Bibliei, sînt preferate toponimicele biblice ebraice. Astfel, în BJ: *„Et à Tabeéra, et à Massa, et à Quibrot-ha-Taava, vous avez irrité Yahvé"*; G. von Rad, Dt., 9, 22: *„Auch bei Tabera, bei Massa, bei Kibrot Hataawa..."*; G. Braulik: *„Tabera"*, *„Massa"*, *„Kibrot-Taawa"*; în note, se dau sensurile: 'Feuerbrand'; 'Erprobung'; 'Giergräber', ale cuvintelor ebraice: ebr. *tabhéra* 'brûlant'; *massa* 'épreuve', 'tentation'; *kibroth-hattaava* 'tombeau de la convoitise'.

2. ARTICOLUL

2.1.0. Articolul hotărît masculin, de gen.-dat., sg., *lui,* apare în poziţie enclitică după un nume propriu: *„Elfegorului"*, în ms. 4 389 (*4,* 3; în BB şi în ms. 45: *„Lui Veelfegor"* (*ibid.*).

2.1.1. În unele cazuri, articolul *lui* este eliminat înaintea unui nume propriu: *„Au făcut fiilor Isaf"* (= lui I.), în BB şi în ms. 45 (Dt., 2, 22; în ms. 4 389: *„Feciorii lui Isaf"*). Fenomenul se explică prin influenţa originalului grecesc. Vezi ST.L.FAC., p. 72, **II.2.1.1.**; ST.L.EX., p. 18, **II.2.1.0.**; ST.L.NM., p. 7, **II.2.1.1.**

2.1.2. Articolul hotărît feminin, gen.-dat., sg., *ii,* în poziţie proclitică, apare înaintea numelui propriu feminin *Miriam*: *„Adu-ţi aminte căte au făcut Domnul...ii Miriam"*, în ms. 45 (Dt., *24,* 9); în BB: *Au făcut Mariiamei"*; în ms. 4 389: *„Mariei"*. Vezi ST.L.FAC., p. 71–72, **II.2.1.0.–2.1.1.**

3. ADJECTIVUL

3.1.0. Articularea adjectivului (demonstrativ) este prezentă în exemplele: *„Pustiiul cel mare şi înfricoşatul"* în BB (Dt., *8,* 15); *„Minunile cêlea marile"*, în ms. 4 389 (Dt., *29,* 3; în acest exemplu, şi articolul adjectival primeşte un *-a*); *„Pustiiul cel mare şi straşnicul"*, în ms. 45 (Dt., *1,* 19; în BB: *„Înfricoşatul"*); *„Nu se tămpla acesta cuvăntu"*, în ms. 45 (Dt., *18,* 22).

3.2.0. Gradul de intensitate cel mai înalt, superlativul, este exprimat şi prin construcţia alcătuită dintr-un substantiv articulat la nom.-ac., urmat de acelaşi substantiv, articulat, la gen.-dat., sg.: *„Iată, Domnului Dumnezăului tău ceriul şi ceriul ceriului, pămîntul şi toate cîte sănt întru el"*, în BB (Dt., *10,* 14; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389). Sintagma *„Ceriul ceriului"* are sensul 'cerul cel mai de sus' şi reprezintă o transpunere fidelă a gr. „Ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ", sintagmă care, la rîndul său, a fost calchiată din ebraică, cum se vede în BJ, Dt., *10,* 14, p. 214, nota e: „Cette tournure [*„Les cieux des cieux"*] exprime en hébreu le superlatif. «Les cieux des cieux» sont les cieux le plus élevés".

4. PRONUMELE

4.1.0. Pronumele personale. În ms. 45 şi în BB (Dt., *7,* 17), în locul formei de acuzativ *mine,* apare nominativul *eu,* în exemplul: *„Iară de vei zice în cugetul tău că «Multă e limba aceasta decît eu»* (BB). Este urmat în mod servil modelul grecesc: „Ὅτι πολὺ τὸ ἔθνος ἢ ἐγὼ". În ms. 4 389, corect: *„Decăt noi"*.

4.1.1. Calchierea construcţiei greceşti „Προενεύσαμεν ἑαυτοῖς" de către Nicolae Milescu explică apariţia formei de dativ plural a pronumelui personal de persoana I, *nouă,* în sintagma: *„Am prădat nouă"*, ms. 45 (Dt., *3,* 7; la fel în BB), pentru *„Ni le-am luat ca pradă"*, din B 1975, *ibid.*; în germ.: *„Nahmen wir uns zur Beute"* (G. von Rad, Dt., *ibid.*) şi

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

„Behielten wir als Beute" (G. Braulik, Dt., *ibid.*); în Vulgata: *„Diripuimus"* 'am prădat'; în BJ: *„Les dépouilles des villes furent notre butin"*. Sintagma grecească conține verbul προενεύω, -εύσω 'aller en parti'; 'fourrager', 'butiner', 'piller', construit cu dativul.

4.1.2. Pronumele personal conjunct, de pers. a II-a, dat., pl. *vă* (azi *vi*) este consemnat în contextul: *„Cetățile... care vă le-am dat voao"*, în BB (Dt., *3*, 19); la fel în ms. 4 389: *„Vă le-am dat voaă"*). Vezi ST.L.LV., p. 9, **II.4.1.0.**

4.1.3. Pronumele personal, conjunct, masculin, dativ, sg., *ii* în loc de actualul *îi*, se întîlnește în ms. 45, în exemplul următor: *„Să împrumutezi pre el oricăt ii va trebui"* (Dt., *15*, 8; în BB: *„Îi"*). Aceeași formă apare și la cazul acuzativ, plural: *„Acesta ii va întoarce pre ei"* (Dt., *9*, 3); în BB: *„Îi"*); *„Pre carii voi ii moștneniți"*, în ms. 45 (Dt., *12*, 2). Vezi ST. L. FAC., p. 73–74, **II.4.1.2.**; ST.L.NM., p. 8, **II.4.1.5.**

4.1.4. Pronumele personal, conjunct, de persoana a III-a, sg., fem., acuzativ, *o*, este așezat, uneori, înaintea auxiliarului: *„Nu era cetate care nu o am luat de la dînșii"*, în BB (Dt., *3*, 4); *„Țara carea li o au făgăduit"*, în ms. 4389 (Dt., *9*, 28); *„O am luat"*, în ms. 4 389 (Dt., *22*, 25); *„O au dat"*, în BB (Dt., *31*, 9); *„O au smerit"*, în BB (Dt., *22*, 28; la fel în ms. 4 389, *ibid.*); *„Nu o am uitat"*, în BB (Dt., *26*, 13; în ms. 4 389: *„Nice o am uitat"*, *ibid.*); *„Care o au scos"*, în BB (Dt., *24*, 4; *„Nu o au înnoit"*, în BB (Dt., *20*, 5).

4.1.5. Pronumele conjunct *o* (și *oă*) este așezat, alteori, după verbul de conjugat: *„Carea au luatu-o"*, în ms. 45 (Dt., *24*, 5; în BB și în ms. 4 389: *„Care o au luat"*); *„Și n-au înnoitu-o pre ea"*, în ms. 45 (Dt., *20*, 7; în BB: *„N-au luat-o pre dînsa"*); *„Au aflatu-o pre ea"*, în ms. 45 (Dt., *22*, 27); *„Au smeritu-o pre ea"*, în ms. 45 (Dt., *22*, 29); *„Cela ce au scosu-o pre ea"*, în ms. 45 (Dt., *24*, 4); *„N-am uitatu-o"*, în ms. 45 (Dt., *26*, 13); *„Au învățatu-o pre ea"*, în ms. 45 (Dt., *32*, 44; la fel în BB, vers. 45); *„Vei lucra-o"*, în ms. 45 (Dt., *28*, 39); *„Auzindu-oă să o facem"*, în ms. 4 389 (Dt., *30*, 12, 13; în BB, vers. 13: *„Auzindu-o... o vom face"*; în ms. 45: *„Audzindu pre ea vom face-o"*, în vers. 12, și *„O vom face"*, în vers. 13); *„Silindu-o"*, în ms. 45 (Dt., *22*, 25; la fel în BB).

Reluarea pronumelui *o* se întîlnește în exemplul: *„Căce o ai smeritu-o pre ea"*, în ms. 45 (Dt., *21*, 14; pe margine, de aceeași mînă, este adăugat pronumele *însă* 'ea': *„Pre însă"*). Vezi ST.L.EX., p. 19, **II.4.1.5.**

4.1.6. Pronumele personal *dînsul* cunoaște varianta mai veche cu *-i-*, *dins-* (< *de* + *îns* > *dens* > *dins*), în BB: *„Cătră dinșii"* (Dt., *1*, 3; *29*, 2; în ms. 45: *„Cătră înșii"*; în ms. 4 389: *„Cu dănsul"*); *„Pre dinșii"*, în BB (Dt., *1*, 13; în ms. 45: *„Pre înșii"*); *„Pre dinsul"*, în BB (Dt., *1*, 17; în ms. 45: *„Pre el"*); *„După dinșii"*, în BB; în ms. 45: *„După înșii"*; în ms. 4 389: *„După dănșii"*. În BB sînt prezente, însă, și variantele cu *î* (ѫ), *„Dînșii"* (Dt., *1*, 30) sau cu *ă* (ѧ), *„Dănșii"* (Dt., *11*, 9). Vezi ST.L.FAC., p. 74, **II.4.1.3.**; ST.L.EX., p. 18–19, **II.4.1.1.–4.1.2.**; ST.L.LV., p. 9, **II.4.1.2.**; ST.L.NM., p. 8, **II.4.1.7.**

4.1.7. Pronumele personal *luiș* (< *lui* + *și*) 'lui însuși', 'sieși' a fost înregistrat în BB: *„Să ia luiș limbă"* (Dt., *4*, 34; în ms. 45: *„Să ia șie limbă"*); în BB: *„Va alêge...luiș"* (Dt., *12*, 26; în ms. 45: *„Pre el șie"*; în ms. 4389: *„Și-l va alêge... lui"*); în BB: *„Să nu înmulțească luiș"* (Dt., *17*, 16, 17; în ms. 45: *„Să nu înmulțască șie"*); în BB: *„Să ia pre dănsa luiș muiare"* (Dt., *24*, 4; în ms. 45: *„Să o ia pre ea șie muiare"*); în BB: *„O va lua luiș muiare"* (Dt., *25*, 5; în ms. 45: *„Șie"*); în BB: *„Să te rădice Domnul... luiș norod sfînt"* (Dt., *28*, 9; în ms. 45: *„Șie"*); în BB: *„Să te întărească... luiș întru nărod"* (Dt., *29*, 13; în ms. 45: *„Șie"*). După cum rezultă din exemplele de mai sus, *luiș* are funcția de pronume reflexiv (vezi mai jos, sub **4.2.0.**). Vezi ST.L.FAC., p. 74, **II.4.1.5.**; ST.L.EX., p. 9, **I.3.5.19.**; ST.L.NM., p. 8, **II.4.1.7.**

4.1.8. Pronumele de întărire este format din pronumele personal sg. *însu, -ă* 'el', 'ea' + pronumele conjuncte *mi, ți, și*, pl. *inși, înse* + *ne, vă, și*. Adesea, formele sînt însoțite de *eu, tu, el, noi* etc. Acest pronume este caracteristic pentru norma literară din ms. 4 389. El nu apare în ms. 45 și în BB, în cărțile studiate pînă acum. În ultimele două texte, în locul lui a fost semnalat, uneori, în această funcție, *singur, -ă*, 'el însuși', 'ea însăși'.

Exemple din ms. 4 389: *„Vedeț că eu sănt însumi și nu iaste alt Dumnezeu fără de mine"* (Dt., *32*, 39; în BJ: *„Voyez... que moi, moi je le suis"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Sehet... das ich, ich es bin"*); *„Păzêște însuț să nu aduci arderea-ta-cea-de-tot în tot locul"* (Dt., *12*, 13); *„Tu să te păzești însuț"* (Dt., *12*, 30; *24*, 8); *„Și ieși Sion... el însuș... la războiu"* (Dt., *2*, 32); *„Și ieși Og... însuș el"* (Dt., *3*, 1); *„Că însuș Domnul... va lupta pentru voi* (Dt., *3*, 22); *„Domnul însuș iaste moștinarea lor"* (Dt., *18*, 2); *„Ne scoase... el însuș cu tăria sa"* (Dt., *26*, 8); *„Domnul însuș... nu te va lăsa"* (Dt., *31*, 8); *„Au doară nu iaste acesta însuș tatăl tău...?"* (Dt., *32*, 6); *„Domnul însuș i-au purtat"* (Dt., *32*, 12); *„Să lepădaț voi înșivă răul de la voi"* (Dt., *17*, 7; în BB: *„Singuri"*); *„Veț lua voi înșivă răotatea de la voi"* (Dt., *22*, 21, 24). Vezi ST.L.FAC., p. 74, **II.4.1.4.**; ST.L.EX., p. 19, **II.4.1.3.**; ST.L.NM., p. 8, **II.4.1.8.**

4.1.9. Cu valoare de pronume de întărire, *singur* este atestat în BB și în ms. 45, în exemple ca: *„Veț rîdica... voi singuri"*, în BB (Dt., *17*, 7; în ms. 45: *„Voi sănguri"*; în ms. 4 389: *„Voi înșivă"*); în BB: *„Vei scoate pre cel rău dentru voi singuri"* (Dt., *22*, 21, 24; în ms. 45: *„Sănguri"*; în ms. 4 389: *„Voi înșivă"*); în BB: *„Domnul sîngur i-au adus pre ei"* (Dt., *32*, 12; în ms. 45: *„Sănguri"*; în ms. 4 389: *„Însuș"*). Vezi ST.L.LV., p. 9, **II.4.1.3.**; ST.L.NM., p. 8, **II.4.1.8.**

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

4.2.0. Pronumele reflexiv. Cîteva exemple cu acest pronume pot fi văzute mai sus, **II.4.1.7.** Adăugăm aici următoarele contexte: *„Locul care l-au ales şie Domnul"*, în ms. 4 389 (Dt., *14,* 25): *„Vei adaoge încă şie 3 cetăţi"*, în ms. 45 (Dt., *19,* 9; în BB: *„Vei adaoge ţie încă"*).

4.2.1. Formele conjuncte ale pronumelui reflexiv, *-ş, -şi*, apar în exemple ca: *„De-ş va lua cinevaş nevastă"*, în ms. 4 389 (Dt., *24,* 5); în acelaşi text: *„Şi-l va alêge... şie"* (Dt., *12,* 18; pe margine, este adăugat *„Lui"*, pentru *„Şie"*, din text. Vezi mai sus, **II.4.1.7.**

4.2.2. Forma conjunctă de acuzativ a pronumelui reflexiv *se* (*să*) este plasată, uneori, după verb, în BB: *„Apropii-se anul al şaptelea"* (Dt., *15,* 9; în ms. 4389: *„Apropie-se"*; în ms. 45: *„Apropie-să"*).

4.3.0. Pronume şi adjective posesive. Formele conjuncte de dativ ale unor pronume personale şi reflexive sînt folosite ca pronume posesive în exemple ca: *„Acasă-ş"*, în ms. 4 389 (Dt., *20,* 6, 7); *„Fără voie-ş"* în ms. 45 (Dt., *19,* 4); *„Aproapele-ţi"*, în ms. 45 (Dt., *15,* 2; în BB: *„Aproapele tău"*; în ms. 4 389: *„Vecinul tău"*); *„Popa-ţi"*, în ms. 45 (Dt., *12,* 18; în BB: *„Levitul tău"*). Vezi ST.L.FAC., p. 75, **II.4.3.0.–4.3.1.**; ST.L.EX., p. 20, **II.4.3.0.**; ST.L.LV., p. 10, **II.4.3.0.**; ST.L.NM., p. 9, **II.4.3.0.**

4.4.0. Pronume şi adjective demonstrative. Pronumele demonstrativ-determinativ de apropiere are la nom.-ac., pl., masc., terminaţia *-ea*, *„Aceştea"*, deşi acordul cu substantivul următor este defectuos: *„Aceştea vrăji... vor auzi"*, în ms. 45 (Dt., *18,* 14; tot astfel în BB şi în ms. 4 389). Explicaţia constă în traducerea servilă de către Nicolae Milescu a gr. οὗτοι, care este forma de masc., pl., nom.-ac a pronumelui demonstrativ οὗτος, αὕτη, τοῦτο'acesta'. Substantivul determinat este κληδονισμῶν, gen. pl. al subst. masc. (ὁ) κληδονισμός, -οῦ 'l'action d'augurer, de prédire'. Vezi ST.L.FAC., p. 75, **II.4.4.0.–4.4.1.**; ST.L.EX., p. 20, **II.4.4.0.–4.4.1.**; ST.L.LV., p. 10, **II.4.4.0.**; ST.L.NM., p. 8–9, **II.4.4.0.–4.4.3.**

4.4.1. Afereza vocalei *a-* se întîlneşte în forma *cestu,* din ms. 45: *„Să vă têmeţi de numele... cestu minunat"* (Dt., *28,* 58); în ms. 4 389: *„Să fie muiare cestui om"* (Dt., *22,* 16).

4.4.2. Pronumele şi adjectivul demonstrativ, fem., gen.-dat., sg., *aceştiia,* este prezent în toate cele trei texte studiate: *„Toate cuvintele legii aceştiia"* (Dt., *27,* 3); *„Făgăduinţei aceştiia"* (Dt., *29,* 20).

4.4.3. Pronumele şi adjectivul demonstrativ de depărtare, gen.-dat., sg., fem., nu are încă *-l-* analogic: *„Cetăţii aceiia"*, în BB (Dt., *21,* 4; în ms. 45: *„Aceia"*; în ms. 4389: *„Bătrănii acei cetăţ"*; aceleaşi forme se întîlnesc şi în Dt., *21,* 6; *22,* 18; *25,* 8). Dacă substantivul precede, forma este *acei,* faţă de forma actuală *acelei*: *„Acei cetăţ"*, în ms. 4 389 (Dt., *19,* 12); *„Acei urîte"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *21,* 15, 16). Este foarte posibil ca *-i,* din *acei,* să fie sonant. Se întîlneşte şi forma cu aferea lui *a-*, identică cu cea a articolului adjectival, în exemple ca: *„Feciorul cei ce iaste dragă"*, în ms. 4 389 (Dt., *21,* 16, 17); *„Cei urâte"* (*ibid.*) *„Cei iubite"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *21,* 16); *„Cei urîte"* (*ibid.*); *„Al ceii urîte"*, în BB (Dt., *21,* 17; în ms. 45: *„A cei urîte"*); *„Capul giuncăi ceiia ce-i vinele tăiate"*, *ibid.*; în ms. 4 389: *„Cei ce-i sănt vinele tăiate"*, *ibid.*). Este posibil ca şi în aceste cazuri să fi fost în finală un *-i* sonant. Pe de altă parte, afereza lui *a-* este prezentă şi în forma de masc., pl., nom.-ac.: *„Ceii ce să apropie de stîrvu"*, în BB (Dt., *21,* 6; în ms. 45: *„Ceia ce"*; în ms. 4 389: *„Carei"*). Vezi ST.L.FAC., p. 73, **II.2.3.0.**; p. 75, **II.4.4.1.**; ST.L.EX., p. 18, **II.2.3.0.**; p. 20, **II.4.4.0.–4.4.1.**; ST.L.LV, p. 10, **II.4.4.0.**; ST.L.NM., p. 9, **4.4.3.**

4.5.0. Pronumele relative-interogative. După modelul grecesc, Nicolae Milescu foloseşte forma de gen.-dat., sg., masc. *căruia* pe lîngă substantivul *pămîntului,* în contextul: *„Am adus începătura roadelor pămîntului căruia mi-ai dat mie, Doamne"* (Dt., *26,* 10; în BB: *„Care mi-ai dat"*; în ms. 4 389: *„Care l-ai dat mie"*). Modelul grecesc conţine o formă de genitiv, singular, dar de genul feminin, pentru că substantivul alăturat este de genul feminin: „Τῆς γῆς ἧς ἔδοκας μοι, κύριε".

4.5.1. Pronumele relativ invariabil *de* 'care' este atestat în ms. 4 389: *„Carea are dumnezei de se apropie de dănşii"* (Dt., *4,* 7). Vezi ST.L.EX., p. 20, **II.4.5.1.**

4.6.0. Pronume şi adjective nehotărîte. Vezi ST.L.FAC., p. 76, **II.4.6.0.–4.6.6.**; ST.L.EX., p. 20–21, **II.4.6.0.–4.6.9.**; ST.L.LV., p. 10–11, **II.4.6.0.–4.6.18.**; ST.L.NM., p. 9–10, **II.4.5.0.–4.5.13.**

4.6.1. Pronumele nedefinit *cinevaş* este prezent în textul ms. 4 389 (Dt., *13,* 15; *21,* 18; *22,* 13, 26, 28). Tot aici şi *„Cevaş"* (Dt., *24,* 1).

4.6.2. Pronumele nehotărît *fieştecine* se întîlneşte în ms. 4 389 (Dt., *16,* 17; în BB şi în ms. 45: *„Fiecarele"*).

4.6.3. Pronumele nehotărît *fieştece* 'ceva'; 'orice' este atestat în BB: *„De va fi... datorie ori fieştece"* (Dt., *24,* 10; la fel în ms. 45); în ms. 4 389: *„Pentru fieştece vină şi pentru fieştece greşală"* (Dt., *19,* 15). Se întîlneşte în ms. 4 389 şi o formă a acestui pronume în care între *fieşte* şi *ce* se produce inserţia articolului *a*: *„Fieşte-a-ce"*: *„Şi fieşte-a-ce din cêle cereşti"* (Dt., *17,* 3; în BB: *„La tot cêle dentru podoaba ceriului"*; în ms. 45: *„La tot ce-i dentru..."*). Alteori, pronumele şi adjectivul nehotărît *fieştece* este precedat de *-or,* provenit din *oricare, oricine* etc., rezultînd o formă neobişnuită *„Or-fişte-ce"*, în acelaşi ms. 4 389: *Veţ face or-fişte-ce chip cioplit"* (Dt., *4,* 25). Inserţia articolului a mai fost semnalată şi în formele *„Fişte-ai-cărui"*; *„Fişte-a-cui"*; *„Fişte-a-cării* etc., care sînt specifice pentru textul ms. 4 389, datorită episcopului cărturar Daniil Panoneanul. Vezi ST.L.FAC., p. 73,

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

II.2.2.3.; p. 76, II.4.6.3.; ST.L.EX., p. 18, II.2.2.1.; p. 21, II.4.6.6.; ST.L.LV., p. 10, II.4.6.7.

4.6.4. Pronumele nedefinit *neştine* 'cineva', 'oricine' este folosit în ms. 45 şi în BB (Dt., *19,* 21; *22,* 13; *24,* 1, 5); numai în ms. 45, el apare în Dt., *21,* 18 (în BB: *„Cuiva"*; în ms. 4 389: *„Cinevaş"*). Vezi ST.L.FAC., p. 76, II.4.6.2.; ST.L.EX., p. 21, II.4.6.7.; ST.L.LV., p. 10, II.4.6.9.; ST.L.NM., p. 9, II.4.5.3.

4.6.5. Pronumele nedefinit *nescare* (< lat. *nescio quālis*) 'cineva, 'vreunul, 'oarecare', în ms. 45: *„În ce chip are fi purtat nescare om cu hrane pre fiiul său"* (Dt., *1,* 31; în BB: *„Ar fi purtat vreun om"*); în ms. 4 389: *„De va fi gălceavă între niscare oameni"* (Dt., *25,* 1).

4.6.6. Pronumele nedefinit *oarecarele* însoţeşte, ca adjectiv, substantivul *om* în: *„În ce chip oricarele om va certa pre fiiul său"*, în BB (Dt., *8,* 5); în ms. 45: *„Om oarecarele"* (*ibid.*). Sensul sintagmei este 'cineva', 'careva'. Modelul este grecesc, vezi ST.L.LV., p. 10–11, II.4.6.15.

4.6.7. Pronumele nehotărît *oricîte* este atestat în BB: *„Auzi oricîte va zice Domnul"* (Dt., *5,* 27; în ms. 45: *„Oricăte va dzice"*).

4.6.8. Pronumele nedefinit *orice* cunoaşte inserţia prepoziţiei *cu,* devenind *or-cu-ce* 'cu orice', în ms. 4 389: *„Blestemat cel ce va zăcea or-cu-ce dobitoc"* (Dt., *27,* 21). Vezi mai sus, II.4.6.3.

4.6.9. Fenomenul inserţiei, semnalat în paragraful precedent, are loc şi în cazul pronumelui şi adjectivului nehotărît *vreun, vreo* (< lat. *vēre* + *unus, una*), care este despărţit de *întru,* rezultînd o formă neobişnuită, *„Vre-într-una"*, în ms. 4 389: *„Vre-într-una den cetăţile tale"* (Dt., *17,* 2; în BB: *„Întru una den"*; în ms. 45: *„Într-una den"*); în ms. 4 389: *„Vre-într-o cetate"* (Dt., *13,* 12; în BB: *Întru una den"*; în ms. 45: *„Întrúna"*); în ms. 4 389: *„De vei afla... vre-într-un copaci"* (Dt., *22,* 6; în BB şi în ms. 45: *„Pre vreun copaciu"*).

4.6.10. Pronumele nedefinit negativ *nime,* provenit din *nimene* (*-i*), prin haplologie (într-o succesiune de tipul *„De nimene nevoit"*; vezi *CDDE,* nr. 1231), este atestat în ms. 45 (Dt., *11,* 25; în BB: *„Nimeni"*; în ms. 4 389: *„Nimini"*).

5. NUMERALUL

5.1.0. Numeralul cardinal. *Unu, una* apar în locul gr. ἕις, μία în: *„Dumnezeul nostru unul iaste"*, în BB (Dt., *6,* 4; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Un domn iaste"*), după gr. „Κύριος ἕις ἐστι"; în BJ: *„Notre Dieu est le seul Yahvé"*; în germ. G. von Rad, Dt.: *„Jahwe (ist) unser Gott, Jahwe als einer allein"*; G. Braulik, Dt.: *„Jahwe ist einzig"*.

5.2.0. Numeralul colectiv. Subst. *întunerec,* cu sensul 'zece mii', este prezent în ms. 4 389, în exemplul: *„Acêstea sănt întunêrecele lui Efraim şi acêstea miile Manásiei"* (Dt., *33,* 17; în BB: *Zecile de mii"*; în ms. 45: *„Dzecile de mii"*). Cuvîntul *întunerec* cu sensul 'zece mii' reprezintă un calc semantic după sl. *tĭma* **1.** 'întunerec', **2.** 'zece mii'. Vezi ST.L.FAC., p. 76; II.5.1.0.; p. 95, IV.2.2.36.

Numeralul colectiv *amîndoi,* în ms. 4 389: *„Amănduror împăraţilor acestora"* (Dt., *3,* 21; în BB şi în ms. 45: *„La aceşti doi împăraţi"*); în ms. 4 389: *„A amănduror împăraţii Ammoreiului"* (Dt., *4,* 47; în BB şi în ms. 45: *„A doi împăraţi a Ammoreilor"*).

5.3.0. Numeralul adverbial pentru 'multiplicat printr-o mie', 'de o mie de ori mai mare' este exprimat prin *„O mie de părţi mai mult"*, în ms. 45: *„Să fiţi cu o mie de părţi mai multu"* (Dt., *1,* 11; la fel în BB; în ms. 4 389: *„Sănteţ de 1000 de ori înmulţit"*). Versiunea grecească conţine adv. χιλιοπλασίως 'mille fois autant'; BJ: *„Yahvé... vous multipliera mille fois autant"*; G. von Rad, Dt.: *„Jahwe...möge euch noch tausendfach mehren"*.

6. VERBUL

6.1.0. Conjugări. Verbul *a ţineá* este de conjugarea a II-a, în BB: *„Să nu vă ţinéţ de dănsul"* (Dt., *18,* 22: la fel în ms. 45); verbul *a umpleá* 'a se împlini', 'a se îndeplini' este, de asemenea, de conjugarea a II-a, în ms. 4 389: *„Nu se va umplea cuvăntul"* (Dt., *18,* 22; în BB şi în ms. 45: *„Nu să va tîmpla"*); aceleiaşi conjugări a II-a aparţine şi verbul *a zăceá* 'a cloci', în ms. 4 389: *Muma va zăceá pre pui"* (Dt., *22,* 6; în BB: *„Muma clocêşte pre golaşi"*; în ms. 45: *„Maica clocêşte pre golaşi"*). Verbul *a agiutori,* de conjugarea a IV-a, se întîlneşte în ms. 45: *„Vă agiutorească voao"* (Dt., *32,* 38: la fel în BB: *„Vă ajutorească"*; în ms. 4 389: *„Să vă ajute"*). Verbul *a încuscra,* de conjugarea I, este atestat în ms. 4 389: *„Nici vă încuscraţ cu dănşii"* (Dt., *7,* 3; în BB şi în ms. 45: *„Încuscriţi"*).

6.1.1. Sufixul verbal *-ez* se întîlneşte în ms. 4 389: *„Să nu cruţêze ochii tăi"* (Dt., *7,* 16); în BB: *„Să nu întărziezi"* (Dt., *23,* 22; în ms. 45: *„Să nu întărzii"*); în BB: *„Să împrumutezi"* (Dt., *15,* 10; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389). Forma cu *-ezi* la acest verb mai este atestată în BB (Dt., *28,* 12, 12), în ms. 45 (*ibid.*; şi în *15,* 8) şi în ms. 4 389 (Dt., *15,* 8). Forma fără sufix, în BB: *„Să împrumuţi"* (Dt., *15,* 8).

6.2.0. Verbe reflexive. Forme reflexive cu valoare de pasiv se întîlnesc în exemple ca: *„Aaron... s-au îngropat acoló"*, în ms. 45 şi în BB (Dt., *10,* 6; în ms. 4 389: *„Fu îngropat"*. Modelul este grecesc. Nicolae Milescu, traducătorul ms. 45, a transpus în românește aoritul pasiv grecesc ἐτάφη: „Καὶ ἐτάφη ἐκεῖ" [vb. θάπτω, viit. θάψω aor. ἔθαψα sau ἔταον; aor. pasiv ἐτάφην]; în ms. 4 389: *„Iar proorocul... să se omoare"* (Dt., *13,* 5; în BB: *„Pre dînsele să scrisêse toate cuvintele care au grăit Domnul"* (Dt., *9,* 10; în ms. 45: *„Era scris"*; în ms. 4 389: *„Era scrise"*); în BB: *„Vă veţi vinde acoló"* 'veţi fi vînduţi' (Dt., *28,* 68; în ms. 4 389: *„Vă veţ da"*; pe margine de aceeaşi mînă: *„Vă veţ vinde"*).

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

6.2.1. Demnă de remarcat este absența pronumelor reflexive în cazuri ca: *„Copilul carele va naște"* 'se va naște', 'va fi născut', în BB și în ms. 45 (Dt., *25,* 6; în ms. 4 389: *„Se va naște"*); *„Nu voi abate în direapta au a stînga"* 'nu mă voi abate', în BB și în ms. 45 (Dt., *2,* 27; în ms. 4 389: *„Nu ne vom abate"*); *„Și veți bucura"* 'vă veți bucura', în ms. 45 și în BB (Dt., *12,* 12; în ms. 4 389: *„Vă veț veseli"*); *„Veți închina lor"*, 'vă veți...', în ms. 45 (Dt., *11,* 16; în BB: *„Vă veți închina"*; în ms. 4 389: *„Să vă închinați"*).

6.3.0. Prezentul indicativului. De la verbul *a putea,* există forma specială de prezent indicativ, pers. I, sg. *„Poci"*, în ms. 4 389: *„Nu poci eu săngur să vă port"* (Dt., *1,* 10); *„De acum nu mai poci să mai întru și să mai ies"* (Dt., *31,* 2). Vezi ST.L.FAC., p. 77; **II.6.3.0.**; ST.L.NM., p. 10, **II.6.3.1.**

6.3.1. Prezentul indicativ perifrastic, alcătuit din verbul *a fi,* la prezent, și gerunziul verbului de conjugat, este atestat în BB: *„Nu în ceriu iaste zicînd"* (Dt., *30,* 12; în ms. 45: *„Nu iaste întru ceriu [sus] dzicîndu"*; în ms. 4 389: *„Nu iaste în cer să zici"*). Traducătorul ms. 45, Nicolae Milescu, a urmat îndeaproape versiunea grecească: „Οὐκ ἐν τῷ οὐρανῷ εστὶ λέγων". Pentru comparație, menționăm și alte versiuni: în Vulgata: *Nec in caelo situm ut possis dicere"*; în germ. G. von Rad, Dt.: *„Es ist nicht im Himmel, daß du sagen müßtest"*; în BJ: *„Elle n'est pas dans les cieux, qu-il le faille dire"*; în B 1975: *„Ea nu este în cer, ca să zici"*. Un alt exemplu, din BB: *„Nice iaste decindea de mare zicînd"* (Dt., *30,* 13; în ms. 45: *Nice decinde de mare iaste dzicîndu"*, după gr. „Οὐδὲ πέραν τῆς θαλάσσης ἐστὶ λέγων".

6.3.2. După modelul grecesc, Nicolae Milescu, iar după el și frații Șerban și Radu Greceanu, diortositorii BB, precum și, uneori, și episcopul Daniil Panoneanul au introdus în versiunile românești pe care le-au realizat niște construcții perifrastice de prezent (ele există și la alte moduri și timpuri), alcătuite dintr-un verb și un substantiv care au același radical. Este vorba de așa-numitele construcții intensive, al căror punct de plecare în limba greacă a fost limba ebraică, de tipul: *„Dobitocul ce... unghește unghi"* 'are unghii'. Uneori, în locul unui substantiv coradical, apare gerunziul aceluiași verb: *„Zice zicînd"* 'zise'. Forma de gerunziu poate precede substantivul coradical: *„Vrăjind vrajă"* 'vrăjind'. În toate situațiile, sensul este unic, și anume acela al verbului. Construcțiile verbale intensive au fost înregistrate în studiile precedente, în capitolul *Vocabular,* și anume în partea dedicată calcurilor semantice. În unele cazuri, discuția a fost plasată în capitolul *Morfologie,* în partea despre *Verb.* Vezi ST.L.FAC., p. 81, **II.6.13.0.**; ST.L.EX., p. 24, **II.6.13.0**; ST.L.LV., p. 13–14, **II.6.12.0.** În ultimul studiu din serie, anume în ST.L.NM., formele în discuție sînt înregistrate în capitolul *Vocabular,* în articolul dedicat verbului respectiv. În cele ce urmează, vom prezenta construcțiile verbale intensive la modurile și timpurile verbului de bază din versiunea românească, indiferent de modul și timpul verbului respectiv în versiunea grecească.

6.3.3. La indicativul prezent au fost consemnate următoarele construcții verbale intensive: *„Dobitocul ce... unghește unghii de doao gemănări"*, în BB (Dt., *14,* 6; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Unghește unghia în doaoă"*), după gr. „Ὀνυχιζόντων ὀνυχιστῆρας " [vb. ὀνυχίζω, la pasiv ὠνυχισμένος, -η, -ον 'qui a le sabot fendu, le pied fourchu'; (ὁ) ὀνυχιστήρ, -ῆρος 'fissure du sabot des animax à pied fourchu'; (ὁ) ὄνυξ, -υχος 'ongle']. Construcția mai este prezentă și în Dt., *14,* 7, 8; vezi și ST.L.LV., p. 34–35, **IV.2.1.131.** Alt exemplu: *„Să nu ascultați cuvintele... celuia ce visuiaște visul acela"*, în BB (Dt., *13,* 3: la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Va vedea visul"*), după gr. „Τοῦ ἐνυπνιαζομένου τὸ ἐνύπιον ἐκεῖνο " [vb. ἐνυπνιάζω 'rêver', 'voir en songe'; (τὸ) ἐνύπνιον, -ου 'songe', 'rêve'; 'vision en songe'].

6.4.0. Verbe iotacizate. Prezentul indicativ și prezentul conjunctiv. Gerunziul. Verbele „iotacizate", adică cele cu radicalul terminat în *-ț, -dz* (> *z*), *-ȩ́* (*ń*), *-ŕį* (*u*), la modurile și timpurile menționate, sînt caracteristice pentru perioada veche a limbii române literare. Formele noi, apărute pe cale analogică, datează, în Moldova și în Banat, din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, ele fiind semnalate la Miron Costin și în *Lexiconul Marsiglian* (Vezi G. Ivănescu, *Probl.,* p. 283). Acceptarea formelor cu *-t, -d, -n, -r* în norma limbii literare a avut loc abia spre sfîrșitul secolului al XIX-lea. În textele studiate (*Pentateuhul* din BB, din ms. 45 și din ms. 4 389), precum și în alte texte din a doua jumătate a secolului al XVII-lea la care ne-am referit incidental, nu am întîlnit nici un exemplu de verbe cu *-t, -d, -n,* dar am găsit cîteva cazuri cu *-r,* la conjunctivul prezent, pers. a III-a, sg. și pl.: *(să) ceară; (să) moară; (să) piară; (să) răsară.* Vezi ST.L.FAC., p. 77, **II.6.3.0.**; ST.L.EX., p. 21–22, **II.6.3.0.–6.3.3.**; ST.L.LV., p. 11, **II.6.3.0.–6.3.1.**

6.4.1. Conjugarea a II-a. Verbul *a părea,* în locuțiunea verbală *a-i părea cuiva rău,* cunoaște forma *„Paie"*, fără *-r-*, în ms. 4 389: *„Nu-ț paie rău!"* (Dt., *15,* 10). Verbul *a ședea* are la conjunctiv prezent forma cu *-z-*: *„(Să) șază"*, în ms. 4 389 (Dt., *21,* 13); *„Șăzînd"*, în ms. 4 389 (Dt., *11,* 19; în BB, la fel; în ms. 45: *„Ședzăndu"*). Verbul *a vedea*: *„(Să) văz"*, în ms. 4 389 (Dt., *3,* 25); *„(Să) vază"*, în ms. 4 389 (Dt., *13,* 3; *16,* 4; *23,* 14; în BB: *„Văzînd"* (Dt., *9,* 16); în ms. 45: *„Vădzăndu"* (*ibid.*).

6.4.2. Conjugarea a III-a. Formele iotacizate, apărute, în multe cazuri, pe cale analogică, sînt ilustrate de următoarele exemple. Verbul *a apune* are gerunziul *„Apuind"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *23,* 11), iar conjunctivul, *„(Să) apuie"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *24,* 15). Verbul *a arde* are la conjunctiv forma *„(Să) arză"*, în ms. 4 389 (Dt., *29,* 23). Verbul *a cere*

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

este atestat atît cu finala *ѣ*, cît şi cu *рі*: *„(Să) cei"*, în ms. 4 389 (Dt., *8,* 9; *15,* 2, 3), dar *„(Să) ceri"*, în ms. 45 şi în BB (Dt., *15,* 2, 3). Verbul *a pierde*: *„(Să) pierz"*, în ms. 4 389 (Dt., *9,* 14); *„(Să) piiarză"*, în ms. 4 389 (Dt., *2,* 15; *6,* 15; *7,* 10; *9,* 8, 20; *10,* 10); în BB: *„(Să) piarză"* (Dt., *29,* 19); în ms. 45: *„(Să) piardză"* (*ibid.*). Verbul *a prinde* are la conjunctivul prezent forma *„(Să) prinză"*, în ms. 4 389 (Dt., *22,* 18). Verbul *a pune* are la prezentul indicativ, pers. I, sg., forma *„(Eu) puiu"*, în BB (Dt., *29,* 14) şi în ms. 4 389 (Dt., 11, 26; 30, 19); în ms. 45: *„(Eu) pui"* (Dt., *29,* 14): la conjunctiv: *„(Să) puiu"*, în ms. 4 389 (Dt., *17,* 14; la fel în BB, vers. 15); La pers. a III-a, conj. prez.: *„(Să) puie"*, în ms. 4 389 (Dt., *20,* 9; *24,* 5; *26,* 4; *29,* 1; *32,* 27; la fel în BB (Dt., *24,* 5; *28,* 13; *32,* 27) şi în ms. 45 (*ibid.*); forma de gerunziu *„Puind"* a fost consemnată în BB (Dt., *17,* 15) şi în ms. 4 389 (Dt., *20,* 19). Verbul *a rămîne* are la conjunctiv formele: *„(Să) rămîie"*, în BB (Dt., *19,* 15; *28,* 55); *„(Să) rămăie"*, în ms. 4 389 (Dt., *16,* 15) şi în ms. 45 (Dt., *19,* 15; *28,* 55). Verbul *a răspunde* are forma *„(Să) răspunză"*, în ms. 4 389 (Dt., *27,* 15, 26). Verbul *a scoate* are conjunctivul *„(Să) scoaţă"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *13,* 5; *23,* 14; *25,* 11), precum şi în ms. 4 389 (Dt., *22,* 20; *25,* 11). Verbul *a spune*: *„(Să) spuiu"*, în BB (Dt., *5,* 5: în ms. 45: *„(Să) spui"*); gerunziul *„Spuind"*, în BB şi în ms. 45 (Dt, *13,* 9). Verbul *a trimite*: *„(Să) trimiţă"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *28,* 8, 20; *„(Să) trimeaţă"*, în ms. 4 389 (Dt., *19,* 12). Verbul *a ţine* are gerunziul *„Ţiind"*, în BB (Dt., *9,* 14).

6.4.3. Conjugarea a IV-a. Verbul *a auzi*: *„(Să) auz"*, în ms. 4 389 (Dt., *1,* 17); *„(Să) auză"*, în ms. 4 389 (Dt., *4,* 10; *31,* 11, 12, 13, 28), precum şi în BB şi în ms. 45 (Dt., *31,* 12). Forma de conjunctiv cu *şi*, *„(Şi) auză"* se întîlneşte în BB şi în ms. 45 (Dt., *32,* 1). Pentru această formă, vezi ST.L.FAC., p. 79, **II.6.9.1.** Verbul *a împărţi* are la conjunctiv forma *„(Să) împarţă"*, în ms. 4 389 (Dt., *21,* 16). Verbul *a răsări* are forma *„(Să) răsaie"*, în ms. 4 389 (Dt., *29,* 23). Verbul *a slobozi* are la conjunctiv forma *„(Să) sloboază"*, în ms. 4 389 (Dt., *24,* 2).

6.4.4. Forma nouă de gerunziu, cu *-n-*, *„Venindu"*, este semnalată în ms. 45 (Dt., *25,* 9), pe cînd în BB se menţine varianta veche *„Viind"* (*ibid.*).

6.4.5. Forma de imperativ de la verbul *a pieri* este, în BB, *„pieri!"* (Dt., *33,* 27), în timp ce în ms. 45 este folosită varianta fără *-r-*, *„Piei!"*. Infinitivul lung, substantivat, de la acelaşi verb, are *-r-* în ms. 45: *„Cu perire veţi peri!"* (Dt., *30,* 18), în timp ce în BB este prezentă varianta fără *-r-*, *„Peire"* (*ibid.*) în ms. 4 389: *„Veţi peri cu periciune"* (*ibid.*). Forma de conjunctiv *„(Să) piiaie"* este atestată în ms. 4 389.

6.4.6. Consoana *-r-* este menţinută în forma *„(Eu) moriu"*, în BB şi în ms. 4 389 (Dt., *4,* 22).

6.5.0. Imperfectul indicativului. La verbele de conjugarea a IV-a, terminaţia de imperfect *-iiá* (*-iiái* etc.) este prezentă în: *„Căzniia"*, în ms. 4 389 (Dt., *26,* 6); *„(Te) feriiai"*, în BB (Dt., *28,* 60); *„Flămînziiai"*, în BB (Dt., *28,* 18; în ms. 45: *„Flămăndziiai"*, *ibid.*); *„Goniia"*, în ms. 4 389 (Dt., *11,* 4); *„Ieşiia"*, în ms. 4 389 (Dt., *9,* 21): *„Ieşiiai"*, în ms. 4 389 (Dt., *25,* 15); *„Ieşiiaţi"*, în ms. 4 389 (Dt., *23,* 4); *„Împărţiia"*, în BB şi în ms. 4 389 (Dt., *32,* 8; în ms. 45: *„Înpărţea"*); *„Îngroziiai"*, în ms. 4 389 (Dt., *28,* 60); *„Înmulţiia"*, în ms. 4 389 (Dt., *28,* 63); *„Necăjiia"*, în ms. 4 389 (Dt., *26,* 6); *„Osteniia"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *25,* 18; în acelaşi loc, şi *„Osteniiai"*); *„Păziia"*, în ms. 4 389 (Dt., *25,* 18); *„Răniia"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *1,* 44); şi *„Veseliia"*, în ms. 4 389 (Dt., *28,* 63).

Terminaţia de imperfect *-îiá* se întîlneşte în: *„Pogorîia"*, în BB (Dt., *9,* 21); *„Urîia"*, în BB (Dt., *19,* 6; în ms. 45: *„Urăia, ibid.*).

6.5.1. La persoana a III-a plural a imperfectului nu apare *-u*: *„Ochii voştri vedea"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *11,* 17); *„Carii purta"*, în ms. 4 389 (Dt., *31,* 9).

6.6.0. Perfectul simplu. Preferinţa pentru această formă verbală este evidentă în textul ms. 4 389 al lui Daniil Panoneanul. În ms. 45 şi în BB, de multe ori se întîlnesc drept echivalente formele de perfect compus. Pentru exemplificare, se pot compara fragmentele din Dt. *34,* 5–10 din textele studiate. Dar fenomenul poate fi ilustrat cu numeroase alte contexte.

6.6.1. Semnalăm cîteva forme arhaice ale verbelor tari *a face* şi *a zice*: *„(Să) fêce"*, în ms. 45 (Dt., *26,* 5; în BB: *„S-au făcut"*; în ms. 4 389: *„Se-au făcut"*); *„Dziş"*, în construcţia intensivă: *„Şi dziş... dzicăndu"*, în ms. 45 (Dt., *1,* 9; în BB: *„Ziş"*, în ms. 4 389 (Dt., *9,* 26).

6.6.2. Forme arhaice de perfect simplu, la persoana a II-a plural: *„Auzit"* 'auziráţi', în *„Iar voi deaca auzit glasul, aţ venit"*, în ms. 4 389 (Dt., *5,* 25; *„Făcuset"* 'făcuseráţi', în *„Păcatul vostru care-l făcuset"*, în ms. 4 389 (Dt., *9,* 21: în BB: *„Aţ făcut"*; în ms. 45: *„Aţi făcut"*).

6.6.3. Verbul *a da* conoaşte forma arhaică de perfect simplu, persoana a III-a, singular, *„Dêde"*, în ms. 4 389 (Dt., *9,* 10, 11; *10,* 4; *29,* 4; *31,* 9; în BB şi în ms. 45: *„Au dat"*).

6.6.4. Persoana a III-a, singular, perfectul simplu, a verbului *a fi* este folosită, uneori, în transpunerea în româneşte a construcţiei greceşti „Καὶ ἐγένετο". Construcţia grecească a fost preluată în *Septuaginta* din ebraică. În scrierile biblice în limba arameică, această construcţie constituia un mijloc de a lega, într-o povestire, o întîmplare de altă întîmplare. Era un fel de element „introducător" („einführendes"), caracteristic limbii menţionate şi străină limbii greceşti. Alături de ἐγένετο, se mai foloseau în greceşte şi alte forme ale vb. γίγνομαι: καὶ ἐγενήθη; καὶ γίνεται; καὶ ἐγίνετο; καὶ ἐγενήθησαν, toate cu sensul 'und es war', 'und es geschah'. Vezi Martin Johannessohn, *Das biblische* καὶ ἐγένετο *und seine Geschichte,* în „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

Gebiete der indogermanischen Sprachen", 53. Bd., Göttingen, 1925, p. 161; 163. Pentru transpunerea în românește a construcției, vezi ST.L.LV, p. 13, **II.6.4.0.**, b); ST.L.NM., p. 11, **II.6.4.2.**; **6.4.3.**; **6.5.1.**; **6.5.2.**; V. Arvinte, *Construcții perifrastice în Biblia de la București (1688), în ms. 45 și în ms. 4 389*, în „Studii și cercetări lingvistice", XLIV, nr. 3, București, 1993, p. 177–181.

Exemple pentru transpunerea în românește a gr. καὶ ἐγένετο, καὶ ἐγενήθη prin perf. s., pers. a III-a sg., a vb. *a fi*, *„Fu"*: *„Și fu întru al patruzecilea an"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *1*, 3), după gr. „Καὶ ἐγενήθη ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ ἔτει"; *„Și fu den vreamea ce căzură toți bărbații cei războinici"*, în BB (Dt., *2*, 16; în ms. 45: *„Și fu în vreame ce căzură..."*; în ms. 4 389: *„Iar deaca căzură..."*), după gr. „Καὶ ἐγενήθη ἐπειδὴ ἔπεσον πᾶντες οἱ ἄνδρες οἱ πολεμισταὶ" [vb. πίπτω 'tomber'; ἐπειδή 'puisque', 'après que']; *„Și fu pren 40 de zile"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *9*, 11; în ms. 4 389: *„De-acii, deaca trecură acêle 40 de zile"*), după gr. „Καὶ ἐγένετο δὶα τεσσαράκοντα"; *„Și fu după ce ați auzit glasul"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *5*, 23; în ms. 45: *„Audzit"*; în ms. 4 389: *„Iar voi, deaca auzit glasul"*), după gr. „Καὶ ἐγένετο ὡς ἠκούσατε τὴν φωνήν".

6.7.0. Perfectul compus. O formă specială de participiu trecut apare în perfectul compus *„Am stătăt"* (стътът), din ms. 45 (Dt., *10*, 10: în BB și în ms. 4 389: *„Stătut"*). Poate fi, însă, și o eroare de copist.

6.7.1. Forma de perfect perifrastic, alcătuită din perfectul compus al verbului *a fi* + gerunziul verbului de conjugat, este semnalată în următoarele exemple: *„Și neascultînd ați fost cêle de către Domnul"*, cu sensul 'nu ați ascultat', în BB (Dt., *9*, 24; la fel în ms. 45). Construcția apare și în ms. 4 389: *„Ce totdeuna ați fost neplecîndu-vă Domnului"* (*ibid.*). Modelul este grecesc: „Καὶ ἀπειδοῦντες ἦτε τὰ πρὸς κύριον" [gr. ἀ + πείθω, πείσω; ἀπιθέω, -ῶ, viit. -ήσω 'être désobéisant ou incrédule", 'ne pas obéir; 'ne pas se fier', 'ne pas croire à'; ἦτε 'ați fost']. Alte exemple: *„Oamenii au fost șezînd mai înainte pre dînsul"*, în BB (Dt., *2*, 10; la fel în ms. 45, dar în loc de *„Oamenii"*, apare *„Omini"*, precum și forma *„Ședzându"*; în ms. 4 389: *„Au fost șăzându"*; pentru *„Oamenii"*, *„Ominii"*, *„Iominii"*, față de gr. „Οἱ Ὀμμεὶν", vezi mai sus, p. 12–13, **II.1.6.7.**), după gr. „Οἱ Ὀμμεὶν το πρότερον ἐνεκάθηντο ἐπ' αὐτῆς" [vb. καθέζομαι 's'asseoir'; 's'arrêter' ou 'se fixer dans un lieu' < κατά + ἕζομαι 's'asseoir', 's'établir']; *„Că ce ne-au fostu urîndu Domnul pre noi?"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *1*, 27). În ms. 4 389, în locul gerunziului, apare participiul: *„Pentru că ce ne-a fost urît?"*. În versiunea grecească nu există construcție gerunzială în versetul menționat, de unde decurge că tipul de construcție *a fi* + gerunziul era funcțional în textele studiate. Totodată, trebuie reținut faptul că în locul gerunziului poate să apară și participiul, cum rezultă din exemplul din ms. 4 389. Alt exemplu: *„Pentru că, încă fiind eu viu astăzi cu voi, amărînd ați fost cêle de către Dumnezău"* 'ați amărît', adică 'ați mîniat, ați supărat' în BB (Dt., *31*, 27; în ms. 45: *„...amărându ați fost lucrurile de către Dumnezeu"*; în ms. 4 389: *„Aț măniiat pre Domnul"*), calchiat după gr. „Ἔτι γὰρ, ἐμοῦ ζῶντος μεθ'ὑμων σήμερον, παραπικραίνοντες ἦτε τα πρός τον Θεὸν" [vb. παραπικραίνω, viit. -ανῶ 'exaspérer', 'aigrir'; 'exciter à la révolte' < πικραίνω 'rendre amer', la fig. 'exasperer', 'aigrir', 'irriter' < πικρός, -ά, -όν 'amer; ἦτε este pers. a II-a pl. a imperf. vb. εἰμί.

6.7.2. Construcția *a fi* + participiul, în locul gerunziului, cu valore de perfect compus, se mai întîlnește, în afară de exemplul menționat în paragraful precedent, din ms. 4 389 (*„Ne-a fost urît"*), și în contextul: *„Și în Aprinderea... ați fost măniiat pre Domnul"*, în ms. 4 389 (Dt., *9*, 22: în ms. 45: *„Ați dodeit pre Domnul"*, cu înlocuirea, pe margine, a cuvîntului *„Dodeit"*, prin *„Măniat"*, acesta din urmă scris de altă mînă; în BB: *„Aț mîniiat"*); *„Iar te va aduna de pren toate limbi den care te-au fost răsipit"*, în ms. 4 389 (Dt., *30*, 3; în BB și în ms. 45: *„Te-au răștchirat"*). Cum rezultă și din comparația cu alte versiuni ale *Bibliei* (latină, germană, franceză, slavonă etc.), construcția în discuție are valoare de perfect compus și nu de mai-mult-ca-perfect, cum ar rezulta dintr-o comparație superficială cu exemple din unele graiuri populare actuale. Prezența ei în textul tradus de episcopul Daniil Panoneanul se explică, foarte probabil, prin modelul slavon, pe care l-a avut ca bază a traducerii sale.

6.7.3. Se întîlnesc și la perfectul compus construcții verbale intensive (vezi mai sus, p. 18, **II.6.3.2.–6.3.3.**), de tipul: *„Întrebați... de au ispitit Dumnezău... întru ispitire"*, în BB (Dt., *4*, 32; 34: la fel în ms. 45, cu deosebire că aici, în locul conjuncției *de*, apare conjuncția *să*; în ms. 4 389: *„De va fi ispitit... cu ispitiri"*, după gr. „Εἰ ἐπείρασεν ὁ Θεὸς... ἐν περασμῶ " [vb. ἐπείρομαι, viit. ἐπερήσομαι, aor. 2. ἐπηρόμην 'interroger', 'questionner', 'demander'; (ὁ) πειρασμός, -οῦ 'l'action de tenter, 'tentation'; 'l'action de solliciter au mal ou au crime']; *„Pre carele au ispitit... cu ispită"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *33*, 8: în ms. 4 389: *„L-au ispitit întru ispitire"*), după gr. „Ὃ ἐπείρασαν αὐτὸν ἐν πείρα" [(ἡ) πεῖρα, -ας 'tentative', 'essai', 'épreuve'; 'tentation', 'essai de séduction pour corrompre quelqu-un']; *„Domnul... au făgăduit... făgăduință"*, în ms. 45 (Dt., *5*, 2, 3; în BB: *„Au pus... făgăduință"*; în ms. 4 389: *„Au grăit... făgăduință"*); în gr. „Διέθετο...διαθήκην" [vb. διατίθμι 'arranger', instituer', 'établir']. Versiunea din BB respectă originalul. Traducerea din ms. 45 dovedește că pentru traducătorul acestui text, Nicolae Milescu, construcția verbală intensivă, de felul celor ilustrate, devenise funcțională. Asemenea construcții puteau să apară și în contexte în care în versiunea grecească ele nu existau.

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

6.8.0. Viitorul I. Auxiliarul de viitor este identic cu verbul predicativ, astfel că *„Voi(u)"* însemna şi 'vreau', *„Vei"* şi 'vrei', iar *„Va"* şi 'vrea': *„Nu voiu să o iau"*, în BB (Dt., *25,* 8; în ms. 45: *„Voi"*; în ms. 4 389, ca în BB); *„Care vei să faci"*, în ms. 4 389 (Dt., *1,* 14); *„Unde vei să mergi"*, în ms. 4 389 (Dt., *30,* 18); *„Tu vei să întri"*, în ms. 45 şi în BB (Dt., *31,* 7; în ms. 4 389: *„Vei întra"*); *„Că va să vă piiarză"*, în ms. 4 389 (Dt., *9,* 25); *„Nu va fratele bărbatului mieu"*, în BB (Dt., *25,* 7: la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389); *„Iară de nu va omul să ia pre muirarea fratelui său"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *25,* 7); *„Carele nu va să zideascâ casa frăţine-său"*, în ms. 4 389 (Dt., *25,* 9; în BB şi în ms. 45: *„Nu va zidi"*). Vezi ST.L.FAC., p. 79, **II.6.8.0.**; ST.L.EX., p. 23, **II.6.8.0.**; ST.L.NM., p. 12, **II.6.7.0.**

6.8.1. Inversarea poziţiei auxiliarului de viitor este ilustrată de exemple ca: *„Bate-te-va"*, în ms. 4 389 (Dt., *28,* 22; în BB şi în ms. 45: *„Să te bată"*); *„Da-va"*, în ms. 4 389 (Dt., *11,* 14; în BB şi în ms. 45: *„Va da"*); *„Mînca-voiu"*, în BB (Dt., *12,* 20; în ms. 45: *„Măncа-voi"*); *„Perde-veţ"*, în ms. 4 389 (Dt., *12,* 2); *„Scrie-voiu,* în BB (Dt., *10,* 1; în ms. 45: *„Voi scrie"*; în ms. 4 389: *„Voiu scrie"*); *„Sluji-va"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *15,* 12); *„Trêce-vei"*, în ms. 4 389 (Dt., *12,* 10; în BB şi în ms. 45: *„Veţ trêce"*); *„Trimite-l-vei pre el"*, în BB (Dt., *15,* 12). Vezi ST.L.FAC., p. 79, **II.6.8.0.**; ST.L.NM., p. 12, **II.6.7.1.**

6.8.2. O primă formă perifrastică de viitor I este alcătuită din viitorul verbului *a fi* + gerunziul verbului de conjugat. Exemple: *„Vei fi veselindu-te"* 'te vei veseli', în BB şi în ms. 45 (Dt., *16,* 15; în ms. 4 389: *„Te vei veseli"*), după gr. „Καὶ ἔσῃ εὐφραινόμενος" [vb. εὐφραίνω 'réjouir', 'charmer'; la mediu şi la pasiv: 'se réjouir']; *„Va fi făcînd"*, în ms. 4 389 (Dt., *17,* 2; în BB şi în ms. 45: *„Va face"*); în versiunea grecească nu există construcţie alcătuită din vb. *a fi* + gerunziul. Vezi ST.L.FAC., p. 79, **II.6.8.0.**; ST.L.EX., p. 23, **II.6.8.1.**; ST.L.LV, p. 12–13, **II.6.4.0., a) 3, c) 2**; ST.L.NM., p. 12, **II.6.7.2.**; vezi mai sus p. 20, **II.6.7.1.**

6.8.3. Verbul grecesc γίγνομαι 'naître', 'devenir'; 'être', 'exister' este tradus, uneori, în românește prin verbul *a se face* 'a se întîmpla', 'a exista', 'a avea', 'a fi'. Pentru viitorul I indicativ, pot fi menţionate următoarele contexte: *„Iară de să vor face la un om doao muieri"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *21,* 15; în ms. 4 389: *„De va avea"*), după gr. „Ἐὰν δὲ ἐγένωνται ἀνθρώπῳ"; *„Şi să va face fecior dentîi născut"*, în BB (Dt., *21,* 15; în ms. 45, la fel; aici *„Dentăi"*), după gr. „Καὶ ἐγένηται υἱὸς πρωτότοκος"; *„Iară de să va face ţie frate lipsit dentru fraţii tăi"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *15,* 7: în ms. 4 389: *„De va fi... lipsit"*), după gr. „Ἐὰν δὲ γένηταί σοι ἐν δεὶς ἀδελφὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου". Vezi mai sus, p. 19–20, **II.6.6.4.**; vezi şi ST.L.NM., p. 11, **II.6.5.2.**

6.8.4. O altă formă perifrastică de viitor I indicativ, cu valoare temporală sau condiţională, este alcătuită din viitorul verbului *a fi,* urmat de adverbul *cînd* + viitorul verbului conjugat. Ea a rezultat prin traducerea servilă de către Nicolae Milescu a formei greceşti de viitor, persoana I, singular, ἔσται, de la vb. εἰμί, urmată de adv. ὅταν 'cînd' sau de ἡνίκα *'id'*: *„Şi va fi cînd te va băga înlăuntru pre tine Domnul Dumnezeul tău la pămîntul care au jurat părinţii voştri"*, în BB (Dt., *6,* 10; construcţia mai apare în BB şi în Dt., *7,* 1; la fel în ms. 45, cu unele diferenţe fonetice şi cu forma *„Înlontru"*; în ms. 4 389, apare conjuncţia *„Deaca"*, cu valoare temporală: *„Şi deaca te va duce"*), după gr.: „Καὶ ἔσται, ὅταν εἰσαγάγῃ σε κύριος ὁ Θεός σου εἰς τὴν γῆν ἣν ὤμοσε τοῖς πατράσι σου". În alte versiuni, apare forma normală de viitor din limba respectivă. Astfel, în Vulgata: *„Cumque introduxerit te Dominus Deus tuus in terram..."*; în BJ: *„Lorsque Yahvé... t'aura conduit au pays"*; în germ., G. von Rad, Dt. *„Wenn dich nun Jahwe in das Land bringen wird"*; în B 1975: *„Cînd te va duce Domnul"*; *„Şi va fi cîndu te va întreba ficiorul tău"*, în BB (Dt., *6,* 20; la fel în ms. 45 şi în ms. 4389, după gr.: „Καὶ ἔσται, ὅταν ἐρωτήσῃ σε ὁ υἱός σου" [vb. ἐρωτάω, -ῶ, viit. -ήσω 'questionner', 'interroger']. În BJ: *„Lorsque demain ton fils te demandera"*; în Vulgata: *„Cum interrogaverit te filius tuus"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Wenn dich künftig dein Sohn fragt"*; B 1975: *„De te va întreba în viitor fiul tău"*; *„Şi va fi cîndu veţi auzi"*, în BB (Dt., *7,* 12; la fel în ms. 45, numai că aici apare varianta *„Audzi"*; în ms. 4 389: *„De-acii, deaca vei asculta"*), după gr.: „Καὶ ἔσται ἡνίκα ἂν ἀκούσητε" [ἡνίκα 'quand', 'lorsque'; 'à l'heure que']; în Vulgata: *„Si postquam audieris haec iudicia"*; *„Şi va fi cînd va şădea pre scaunul domniei lui"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *17,* 18; în ms. 4 389: *„Deaca va şădea"*), după gr.: „Καὶ ἔσται ὅταν καθίσῃ ἐπὶ τοῦ δίφρου τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ" [vb. καθίστημι 'mettre dans un lieu', 'placer'; (ὁ) δίφρος, -ου 'chaise'; 'siège']. În Vulgata: *„Postquam autem sederit in solio regni sui"*; în BJ: *„Lorsqu-il montera"*; B 1975: *„Cînd se va sui"*; *„Şi va fi cînd te va odihni pre tine"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *25,* 19; în ms. 4 389: *„Deci, deaca te va odihni"*), după gr.: „Καὶ ἔσται ἡνίκα ἐὰν καταπαύσῃ σε" [vb. καταπαύω, viit. -παύσω 'faire cesser'; 'reposer, faire reposer']; *„Şi va fi cînd va afla"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *31,* 21; în ms. 4 389: *„Iară deaca-i va ajunge"*.

Se observă lesne că ms. 45 şi BB conţin traduceri servile ale originalului grecesc.

6.8.5. A treia construcţie perifrastică de viitor I, calchiată, de asemenea, din greceşte, este alcătuită din viitorul verbului *a fi,* urmat de conjuncţia condiţională *de* (= ἐὰν 'si, dans le cas où') + viitorul verbului de conjugat: *„Şi va fi de vei uita"*, în BB (Dt., *8,* 19; în ms. 45, în loc de *„De"*, se foloseşte

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

conjuncția arhaică *„Să"* 'dacă'; în ms. 4 389: *„De vei uita"*), după gr.: „Καὶ ἔσται ἐὰν λήθῃ"; *„Și va fi de veți auzi cu auzul"*, în BB (Dt., *11,* 12; în ms. 45, în loc de *„De"*, apare *„Să"* 'dacă'; în ms. 4 389: *„Deci, de veț asculta"*), după gr.: „Καὶ ἔσται ἐὰν ἀκοῇ ἀκούσητε"; *„Și va fi de vei întra"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *26,* 1; în ms. 4 389: *„De-acii, deaca vei întra"*), după gr.: „Καὶ ἔσται ἐὰν εἰσέλθῃς"; *„Și va fi de vei asculta"* în BB și în ms. 45 (Dt., *28,* 15; *28,* 19; în ms. 45: *„Audzi"*, iar pe margine: *„Asculta"*; în ms. 4 389: *„Iară deaca nu vei asculta"*), după gr.: „Καὶ ἔσται ἐὰν μὴ ἐισακούσῃς".

6.8.6. A patra construcție perifrastică de viitor I, calchiată, de asemenea, după greacă, are în locul conjuncției *„De"* (vezi paragraful precedent), conjuncția condițională arhaică *„Să"* (< lat. *sī*): *„Și va fi să vei uita"*, în ms. 45 (Dt., *8,* 19); *„Și va fi să veți audzi"*, în ms. 45 (Dt., *11,* 22).

6.8.7. Alteori, conjuncția este *„Deaca"* sau *„Dacă"*, cu valoare temporală: *„Și va fi deaca veți trêce Iordanul"*, în BB și în ms. 4 389 (Dt., *28,* 1; în ms. 45: *„Dacă"*).

6.8.8. Locuțiunea conjuncțională de timp *„După ce"* poate apărea în locul conjuncțiilor *„De"*, *„Să"*, *Deaca"*, *„Dacă"*: *„Și va fi după ce veți trêce Iordanul"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *27,* 4; în ms. 4 389: *„Deaca veț trêce"*), după gr. „Καὶ ἔσται ὡς ἄν διαβῆτε τὸν Ἰορδάνην" [ὡς ἄν 'selon que']; *„Și va fi după ce vor intra"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *30,* 1; în ms. 4 389: *„De-acii, deaca vor veni"*), după gr.: „Καὶ ἔσται ὡς ἄν εἰσέλθωσιν".

6.8.9. Calchierea textului grecesc este prezentă și în: *„Și va fi întru care zi veți trêce Iordanul"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *27,* 2; în ms. 4 389: *„Deaca veți trêce"*), după gr.: „Καὶ ἔσται ἥ ἄν ἡμέρα διαβῆτε τὴν Ἰορδάνην".

6.8.10. Construcțiile intensive, alcătuite din viitorul verbului de conjugat + substantiv din aceeași familie lexicală, uneori acesta precedat de prepoziția *cu*, instrumentală, sînt, de asemenea, calchiate din greacă: *„Cu anathema vei anathimisi pre ea"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *13,* 15), după gr.: „Ἀναθέματι ἀναθεματεῖτε αὐτήν"; *„De veți auzi cu auzul"*, în BB (Dt., *11,* 12; în ms. 45: *„Să veți audzi cu audzul"*; în ms. 4 389: *„De veți asculta"*), după gr.: „Καὶ ... ἀκοῇ ἀκούσητε" [(ἡ) ἀκοή, -ῆς 'ouïe', 'audition', 'action d'entendre'; vb. ἀκούω 'entendre', 'ecouter', 'ouïr']; *„Cu aduceri-aminte îț vei aduce aminte"*, în BB (Dt., *7,* 18; în ms. 45: *„Cu aducere-aminte să-ți aduci"*; în ms. 4 389: *„Să-ț aduci aminte"*), după gr.: „Μνεία μνησθήσῃ" [(ἡ) μνεία, -ας 'souvenir'; vb. μιμνήσκω 'avertir', 'faire souvenir'; la pasiv: 'se souvenir']; *„Cu fărădelêge veț fărădelegiui"*, în BB (Dt., *31,* 29; în ms. 45: *„...veț fărlegiui"*; în ms. 4 389: *„Cu fărălegiuire veț fărălegiui"*), după gr.: „Ἀνομία ἀνομήσετε" [(ἡ) ἀνομία, -ας 'absence de toutes lois'; 'illégalité', 'injustice'; vb. ἀνομέω, -ῶ viit. -ήσω 'agir contre les lois ou contre la justice']; *„Cu întoarcere voiu întoarce obrazul mieu"*, în BB (Dt., *31,* 18; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389), după gr.: „Δὲ ἀποστροφῇ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μον" [(ἡ) ἀποστροφή, -ῆς 'action de se détourner ou de s'éloigner'; 'action de repousser, d'éloigner de soi'; 'aversion', 'degoût', 'répugnance'; vb. ἀποστρέφω, viit. -στρέψω 'détourner', 'faire reculer', 'éloigner', 'repousser']; *„Vei murui cu muruială"*, în ms. 45 (Dt. *27,* 4; în BB: *„Vei spoi cu spoială"*; în ms. 4 389: *„Să le văruiești cu var"*), după gr.: „Καὶ κονιάσεις αὐτοὺς κονία" [(ἡ) κονία, -ας 'chaux', 'eau de chaux'; vb. κονιάω, -ῶ 'enduire de chaux', 'plâtrer'; *„Cu perire veți peri"*, în ms. 45 (Dt., *8,* 19; și: *4,* 26; *30,* 18; în BB: *„Cu pierzare veți pieri"*; în ms. 4 389: *„Cu periciune veț peri"*), după gr.: „Ὅτι ἀπολεία ἀπολεῖσθε" [(ἡ) ἀπολεῖα, -ας 'perde', 'perdition'; vb. ἀπόλλυμι, viit. -ολέσω 'perdre'; 'détruire'; 'faire périr']; *„Cu potop ii vei potopi pre ei"*, în ms. 45 (Dt., *7,* 2; în BB: *„Cu pierzare vei piêrde"*; în ms. 4 389: *„Și-i vei piêrde cu periciune"*), după gr.: „Ἀφανισμῷ ἀφανιεῖς αὐτούς" [(ὁ) ἀφανισμός, -οῦ 'disparition', 'extermination'; vb. ἀφανίζω, viit. -ίσω 'faire disparaître', 'exterminer', 'aneantir', 'détruire'; 'faire périr']; *„Vei spoi cu spoială"*, în BB (Dt., *27,* 2; la fel în ms. 45; vezi mai sus, sub *a murui*); *„De vei uita cu uitarea"*, în BB (Dt., *8,* 19; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389), după gr.: „Ἐὰν λήθῃ ἐπιλάθῃ" [(ἡ) λήθη, -ης 'oubli'; vb. ἐπιλήθω, viit. -λήσω 'faire oublier']; *„Cu vînzare nu să va vinde pre argint"*, în BB (Dt., *31,* 14; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Să nu o vinzi pre bani"*), după gr.: „Πράσει οὐ πραθήσεται ἀργυρίου" [(ἡ) πρᾶσις, -εως 'vente'; vb. πιπράσκω, viit. περάσω 'vendre'].

În unele cazuri, lipsește prepoziția *cu*: *„Și veț jîrtvui acoló jîrtvă"*, în BB (Dt., *33,* 19; în ms. 45, la fel, dar cu *ji-*, în loc de *jî-*: *„...jirtvui...jirtvă"*; în ms. 4 389: *„Vor pune... jărtva"*), după gr.: Καὶ θύσετε ἐκεῖ θυσίαν [(ἡ) θυσία, -ας 'sacrifice'; vb. θυσείω 'avoir envie de sacrifier'; θυσιάζω 'sacrifier', 'immoler']; *„Vei prăda prada lor"*, în BB (Dt., *21,* 10; la fel în ms. 45), după gr.: „Προνομεύῃς τὴν προνομὴν αὐτῶν" [(ἡ) προνομή, -ῆς 'action d'aller au fourrage ou de fourrager', 'butiner', 'piller': vb. προνέμω 's'avancer en paissant, en broutant, comme les troupeaux']; *„Vei robi robiciune"*, în ms. 4 389 (Dt., *21,* 10; vezi exemplul precedent); *„De vei secera sêcerea ta"*, în BB (Dt., *24,* 19; în ms. 45: *„Să vei..."*; în ms. 4 389: *„Cînd vei secera secerișul"*), după gr.: „Ἐὰν ἀμήσῃς τὸν ἀμητόν" [(ὁ) ἀμητός, -οῦ 'moisson', 'action de moissoner'; 'temps de la moisson'].

6.9.0. Viitorul al II-lea este atestat în cîteva exemple din ms. 4 389: *„Care va fi făcut acel lucru"* (Dt., *17,* 5); *„Va fi avut pizmă pre dănsul"* (Dt., *19,* 4); *„Întrebați de se va fi făcut vreodată lucru ca cest de acum sau de se va fi simțit"* (Dt., *4,* 32). *„Va fi auzit vreun neam glasul Dumnezeului celui viu"* (Dt., *4,* 33; în BB: *„De au auzit limbă glas al Dumnezăului viu"*).

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

6.10.0. Conjunctivul prezent. Demne de semnalat sînt formele de conj. prez., pers. a III-a sg. şi pl. în *-ă*: *„Domnul... să vă adaogă voao“*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *1,* 11), precum şi în ms. 4 389 (*ibid.*); *„Să pogoară“*, în ms. 4 389 (Dt., *21,* 4); *„Să omoară“*, în ms. 4 389 (Dt., *19,* 12).

6.10.1. Verbul *a ucide* are la conjunctivul prezent forma *„Să ucigă“*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *9,* 12); aceeaşi formă şi în ms. 4 389 (Dt., *22,* 21, 26; *27,* 25).

6.10.2. Verbul *a mănca* are, numai în ms. 45, la conj. prez., pers. a II-a singular, forma *„Să măninci“* (Dt., *12,* 17, 23, 25; *15,* 23; *16,* 3, 3; *20,* 19; *23,* 25; în BB: *„Să mănînci“*; în ms. 4 389: *„Să mănănci“*); la pers. a III-a: *„Să măninge“*, în ms. 45 (Dt., *12,* 20). Vezi ST.L.FAC., p. 65, **I.3.16.0.**; ST.L.EX., p. 14, **I.3.12.7.**

6.10.3. Verbul *a măsura* are la conj. prez., pers. a III-a pl. forma cu accentul pe prima silabă: *„Şi măsure“*, în ms. 4 389 (Dt., *21,* 2). Vezi ST.L.NM., p. 10, **II.6.3.0.**

6.10.4. Conjunctivul prezent al verbului *a avea*, pers. a II-a sg. *„Să aibi“* 'să ai' este semnalată în ms. 4 389 (Dt., *15,* 9; *23,* 12; *25,* 15). Vezi G. Ivănescu, *ILR*, p. 411.

6.10.5. Conjunctivul prezent al verbului *a fi*, în forma negativă, cunoaşte o dislocare a elementelor componente, prin inserţia adverbului *cumva* între negaţie şi verb: *„Să nu cumva fie“*, în ms. 45 şi în BB (Dt., *29,* 18); *„Să nu cumva cineva să fie întru voi“*, în BB (*ibid.*). Topica este calchiată după modelul grecesc: „Μὴ τίς ἐστὶν“.

6.10.6. Conjunctivul prezent perifrastic, alcătuit din verbul *a fi* la conj. prez. + gerunziul verbului de conjugat, este folosit în: *„Şi ce seminţie iaste carea să fie având îndireptări şi judecând dirêpte după lêgea aceasta carea o dau eu astăzi“*, în ms. 4 389 (Dt., *4,* 8; în BB: *„Care limbă mare care iaste lui direptăţi şi judecăţi dirêpte“*); *„Să fie având“* 'să aibă'; *„Să fie judecînd“* 'să judece'; *„Să nu fie curvind den fiii lui Israil“*, în BB (Dt., *23,* 17; la fel în ms. 45), cu sensul 'să nu curvească'; *„Să nu fie vămuindu-să către toată ruga den fiii lui Israil“*, în ms. 45 (Dt., *23,* 18); în BB: *„Să nu fie vrăjindu-să...“*; Sensul este 'să nu practice prostituţia sacră'. Vezi mai jos, p. 55–56, **IV.2.1.102.**; p. 68, **IV.2.2.137.**

6.10.7. Construcţiile verbale intensive, alcătuite din conjunctivul verbului de conjugat + substantiv de la acelaşi radical ca cel al verbului, adesea infinitivul lung substantivat, precedat, uneori, de prepoziţia *cu* instrumental, sînt calchiate din limba greacă (vezi mai sus, p. 18, **II.6.3.2.**; p. 22, **II.6.8.10.**) *„Cu dare să-i dai lui haine“*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *24,* 13; în ms. 4 389: *„Să dai“*), după gr.: „Ἀποδώσει ἀποδώσεις“ [(ἡ) δόσις, -εως 'l'action de donner'; 'don'; vb. ἀποδωρέομαι, viit -ήσομαι 'donner en pur don'; vb. δωρέομαι 'id']; *„Cu împrumutare să împrumuţi“*, în ms. 4 389 (Dt., *15,* 10); *„Cu întoarcere să întorci pre êle“*, în BB (Dt., *22,* 1; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Cu întoarcere le întoarce“*), după gr.: „Ἀποστροφῆ ἀποστρέψεις αὐτα“ [(ἡ) ἀποστροφή, -ῆς 'action de détourner ou d'éloigner'; vb. ἀποστρέφω, viit. -στρέψω 'détourner', 'tourner d'un autre côté]; *„Să nu să mănie cu mănie“*, în ms. 45 (Dt., *6,* 15; în BB: *„Să nu să urgisească cu mănie“*; în ms. 4 389: *„Mănindu-se cu urgie“*), după gr.: „Μὴ ὀργισθῆ θυμῶ“ [(ὁ) θυμός, -οῦ 'colère'; vb. ὀργίζω, viit. -ίσω 'irriter', 'mettre en colère']; *„Cu pierzare să piêrdeţ“*, în BB (Dt., *12,* 2; la fel în ms. 45; în ms. 4389: *„Perde-veţ cu periciune“*), după gr.: „Ἀπολεία ἀπολεῖτε“ [(ἡ) ἀπολεία, -ας (= ἀπώλεια) 'perte', 'perdition'; 'chose perdue'; vb. ἀπόλλυμι 'perdre', 'détruire', 'faire périr']; *„Cu trimitere să trimiţ“*, în BB (Dt., *22,* 7; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Cu slobozire să slobozi“*), după gr.: „Ἀποστολῆ ἀποστελεῖς“ [(ἡ) ἀποστολή, -ῆς 'envoi', 'mission'; vb. ἀποστέλλω viit. -στελῶ, 'envoyer']; *„Să le văruiţi ... cu var“*, în ms. 4 389 (Dt., *27,* 4). (Vezi mai sus, p. 22, **II.6.8.10.**, *a murui*); *„Să ucizi... cu ucidere“*, în ms. 4 389 (Dt., *13,* 15).

În unele cazuri, substantivul nu este precedat de *cu*: *„Grămadă... să-i grămădeşti“*, în ms. 4 389 (Dt., *13,* 15; pentru BB şi ms. 45, vezi mai sus, p. 22, **II.6.8.10.** *a anathimisi*), după sl. **възложе́нїем да възложи́ши** [vbg. *vъzložiti* 'hinauflegen'; vezi E. Berneker, *SEW,* I, p. 737]; *„Să păzeşti... pazele lui“*, în BB (Dt., *11,* 1; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389), după gr.: „Φυλάξῃ τὰ φυλάγματα αὐτοῦ“ [(τὸ) φύλαγμα, -ατος 'ce qu'on garde ou doit garder'; în Biblie: 'commendement', 'précepte'; vb. φυλάσσω 'garder', 'surveiller']; *„Să zălojeşti zălogul“*, în BB (Dt., *24,* 10; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Să iai zălogul“*), după gr.: „Ἐνεχυράσαι τὸ ἐνέχυρον“ [(τὸ) ἐνέχυρον, -ον 'gage', 'nantissement'; vb. ἐνεχυράζω, viit. -άσω 'prendre pour gage', 'forcer à donner un gage'].

6.10.8. Conjunctivul perfect. Auxiliarul acestui mod şi timp păstrează flexiunea după persoană şi număr, în exemple ca: *„Să nu-i fiu poruncit“*, în ms. 4 389 (Dt., *18,* 20); *„Să nu fie fost“*, în ms. 4 389 (Dt., *23,* 18); *„Să ne fie scăpat noao“*, în BB şi în ms. 45 (Dt., 2, 36; în ms. 4 389: *„Să fie scăpat de noi“*); *„Să nu o fim luat de la dănşii“*, în ms. 4 389 (Dt., *3,* 4). Procesul de diferenţiere a formelor cu flexiune ale auxiliarului de cele unice actuale (*să fiu lăudat* > *să fi lăudat*), proces care era în curs de desfăşurare în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, a avut drept motivare nevoia de a separa formele de la diateza pasivă de cele de la diateza activă. Vezi ST.L.FAC., p. 79–80; **II.6.9.2.**; ST.L.EX., p. 24, **II.6.9.3.**; ST.L.NM., p. 13, **II.6.9.3.**

6.11.0. Condiţionalul-optativ. Forma auxiliarului de condiţional-optativ, prezent şi perfect, pers. a III-a sg. şi pl., este *ară* (*are*), în exemple ca: *„Ară fi purtat“*, în ms. 45 (Dt., *1,* 31; în BB: *„Ar fi purtat“*); *„Are face“*, în ms. 45 (Dt., *1,* 44; în BB: *„Ar face“*); *„Se-ară scula cinevaş“*, în ms. 4 389 (Dt., *22,* 26); *„Are*

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza“
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

fi purtat", în ms. 45 (Dt., *1,* 31); „*Ară fi spânzurată*", în ms. 4 389 (Dt., *28,* 66); „*S-ară face*", în ms. 45 (Dt., *28,* 67; în BB: „*S-ar*"). După *ară*, urmează infinitivul precedat de prepoziția *a*, în ms. 45: „*Ca cându are a pipăi orbul*" (Dt., *28,* 29; în BB: „*Ar pipăi*").

6.12.0. Imperativul. Consemnăm cîteva forme mai deosebite de imperativ.

Conjugarea I: „*Apropiĭ-te tu*", în BB (Dt., *5,* 27; în ms. 45 și în ms. 4 389: „*Apropie-te tu!*"); „*Blăm să slujim!*", în ms. 4 389 (Dt., *13,* 2, 6; în BB și în ms. 45: „*Să mêrgem!*"); „*Cruțați!*", în ms. 45 (Dt., *27,* 1; în BB și în ms. 4 389: „*Păziți!*"); „*Nu fura!*", în ms. 4 389 (Dt., *5,* 19; în BB și în ms. 45: „*Să nu furi!*"); „*Îmblă!*", în ms. 45 (Dt., *5,* 30; *10,* 11; în ultimul caz, este adăugat pe margine, de altă mînă: „*Du-te!*"; în BB și în ms. 4 389: „*Pasă!*"); „*Întoarceți-vă!*", în ms. 4 389 (Dt., *1,* 7; la fel în BB și în ms. 45); „*Întraț!*", în ms. 4 389 (Dt., *1,* 7); „*Ia-te aminte!*", în BB și în ms. 45 (Dt., *8,* 11; *12,* 19, 23; *15,* 9; *24,* 8; în ms. 4 389: „*Socotêște-te!,* în 8, 11; „*Păzêște-te!*", în *12,* 19, 23; *15,* 9); „*Pasă!*", în BB și în ms. 4 389 (Dt., *5,* 30; *10,* 11); „*Păsați!*" în BB și în ms. 45 (Dt., *1,* 7, 8, 21; *3,* 18); „*Stăi!*", în BB și în ms. 4 389 (Dt., *5,* 31; în ms. 45: „*Stă!*".

Conjugarea a III-a: „*Ado-ț (aminte)!*", în ms. 4 389 (Dt., *9,* 7; *25,* 15; în ms. 45 și în BB: „*Adu-ți*", „*Adu-ț*"); „*Ado-le!*", în ms. 4 389 (Dt., *22,* 2); „*Ajungă-ți!*", în ms. 4 389: „*Scrieț!*"; „*Nu ucide!*", în ms. 4 389 (Dt., *5,* 17: în BB: „*Să nu ucizi!*"; în ms. 45: „*Ucidzi!*").

Conjugarea a IV-a: „*Auzi!*", în BB (Dt., *5,* 27; în ms. 45: „*Audzi!*"; în ms. 4 389: „*Ascultă!*"; „*Cioplêște!*", în toate cele trei texte (Dt., *10,* 1); „*Nu curvi!*", în ms. 4 389 (Dt., *5,* 18; în BB și în ms. 45: „*Să nu preacurvești!*"); „*Nu mărturisi!*", în ms. 4 389 (Dt., *5,* 20; în BB și în ms. 45: „*Să nu mărturisești!*"; „*Nu vrăjbiți moaviteanilor!*", în ms. 45 (Dt., *2,* 9; în BB și în ms. 4 389: „*Nu vă învrăjbiți cu...*"; construcția cu dativul, din ms. 45, este calchiată după gr.: „Μὴ ἐχθραίνετε τοῖς Μωαβίταις" [vb. ἐχθραίνω (cu dat.) 'rendre ennemi', 'rendre odieux']); „*Moștneniți!*", în ms. 45 (Dt., *1,* 21); „*Vitejêște-te!*", în ms. 45 (*31,* 6, 7, 23; în BB: „*-ja-*"; în ms. 4 389: „*Fii bărbat!*".

6.13.0. Infinitivul. Sub influența modelului grecesc, în ms. 45 și, de aici, în BB apare, adesea, forma de infinitiv în locul celei de conjunctiv. Exemple: „*Carele mêrge înainte mai nainte de voi în cale a alêge voao loc*", în BB (Dt., *1,* 33, la fel în ms. 45: în ms. 4 389: „*Mêrge... să vă aleagă loc*"), după gr.: „ἐκλέγεσται ὑμίν τόπον" [vb. ἐκλέγω 'choisir'; ἐκλέγεσται este infinitivul mediu]; „*Și nu era nimeni de a-i ajuta*", în BB (Dt., *22,* 27); în ms. 45: „...*a-i agiuta*""; în ms. 4 389, apare conjunctivul: „*Nu va fi cine să-i ajute*"); „*Fiilor lui Lot am dat pre Arior a moșteni*", în BB (Dt., *2,* 9; în ms. 45: „*A moștneni*"; în ms. 4 389, se folosește conjunctivul: „*Să moșteneascâ*"), după gr.: „Δέδωκα τὴν Ἀροὴρ κληρονομεῖν" [vb. κληρονομέω, -ῶ 'hériter']; „*Au osebit... a rădica chivotul făgăduinții*", în BB (Dt., *10,* 8: în ms. 45: „...*săcriiul...*"; în ms. 4 389, apare forma de conjunctiv: „...*să poarte sicriul...*"), după gr.: „Αἴρειν τὴν κιβωτὸν"; „*Să stea ... a sluji și a să ruga și a blagoslovi*", în BB și în ms. 45 (Dt., *10,* 8; în ms. 4 389 apare o succesiune de forme de conjunctiv: „*Să stea ... să slujască și să-l roage și să blagoslovească*"), după gr. „Παρεστάναι...λειτουργεῖν καὶ ἐπεύχεσθαι καὶ εὐλογεῖν"); „*Cîte eu poruncescu ție astăzi a păzi și a face*", în BB (Dt., *28,* 13; în ms. 45: „...*porâncescu...*"), după gr.: „Ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι σήμερον φυλάσσειν καὶ ποιεῖν"; în ms. 4 389, apare conjunctivul: „*Să păzești și să faci*". Vezi ST.L.NM., p. 13–14, **II.1.12.0.**

6.13.1. Infinitivul lung se întîlnește în exemplul următor, din BB și din ms. 45: „*Pre el l-au ales Domnul... a starea înaintea Domnului*" (Dt., *18,* 5; în ms. 4389: „*Să stea*"). În gr., apare ca echivalent forma de infinitv perfect, παρεστάναι, de la vb. παρίσταμαι 'se placer à côté de', astfel că acest exemplu poate sta alături de cele din paragraful precedent.

6.13.2. Infinitivul lung substantivat apare într-o serie de construcții intensive, calchiate în greacă din ebraică și preluate de traducătorii români ai textelor biblice. Sensul lor formează o unitate semantică cu cel al verbului coradical. Vezi mai sus, p. 23, **II.6.10.7.** Pe lîngă exemplele date acolo, mai adăugăm următoarele: „*Și va fi de vei uita cu uitarea pre Domnul*", în BB (Dt., *8,* 19; în ms. 45: „...*să vei uita cu uitare...*"; în ms. 4389: „*Iar de vei uita cu uitare*"). Sensul este simplu: 'vei uita'. Modelul este în grecește: „Καὶ ἔσται ἐὰν λήθῃ ἐπιλάθῃ κυρίου" [vb. λήθω, viit. λήσω 'rendre oublieux', 'faire oublier', 'laisser ignorer', 'oublier'; adj. ἐπίληθός, -ος, -ον și ἐπιλήθης, -ης, -ες 'qui fait oublier']; „*Cu tindere să tinzi mâna lui*", în ms. 4 389 (Dt., *15,* 8), după slavon.: „**прострѣнїемъ простри рѫкѫ твою емѹ**" [vbg. *prostrěti, prostĭrǫ* 'τείνειν, ἐκτείνειν 'tendre', 'étendre'; rus. *prosteréti, prostrý* 'ausbreiten', 'ausdehnen'; vezi M. Vasmer, *REW,* II, p. 444].

6.14.0. Participiul. De la verbul *a cere,* participiul este *cerșut,* în BB: „*Cîte ai cerșut de la Domnul*" (Dt., *18,* 16; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Ai cerut*". Forma *cerșut,* alături de perf. s. *+cerșui,* a rezultat prin analogie cu participiul de la vb. *a cere,* prin contaminarea care a avut loc între formele verbelor *a cere* și *a cerși.* Din *cere* + **ceșit* (< part. lat. *quaesītum*), a rezultat part. *cerșit* și apoi vb. *a cerși.* Ultimul, pe lîngă participiul în *-it, cerșit,* a avut, în româna veche, și o formă în *-ut, cerșut* (și perf. s. *cerșui*), sub influența participiului *cerut* (vezi *CDDE,* 317).

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

6.15.0. Gerunziul. Forma de gerunziu este prezentă în multe construcţii verbale intensive. O primă categorie este alcătuită din gerunziu + conjunctivul, viitorul, perfectul compus, perfectul simplu etc. ale aceluiaşi verb. A doua categorie de exemple este ilustrată de construcţii alcătuite din forma de gerunziu + un substantiv derivat de acelaşi radical verbal, prezent în forma de gerunziu.

6.15.1. Cîteva exemple din prima categorie: *„Deşchizînd să deşchizi mînile tale lui şi împrumutînd să împrumuţi pre el"*, în BB (Dt., *15,* 8; în ms. 45: *„Deşchidzându să deşchidzi măinile... să înprumutedzi"*), după gr.: „Ανοίγων ἀνοίξεις τὰ χεῖράς σου αὐτῷ καὶ δανείζων δανείσεις αὐτῷ" [vb. ἀνοίγω, viit. -οίξω 'ouvrir'; vb. δανείζω, viit. δανείσω 'emprunter à intérêt']; *„Păzindu să păzeşti"*, în BB (Dt., *6,* 17; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Să păzeşti"*), după gr.: „Φυλάσσον φυλάξῃ" [vb. φυλάσσω 'garder', 'surveiller', 'observer']; *„Puindu să puiu preste tine boiarin"*, în BB (Dt., *17,* 15; în ms. 45: *„...să pui..."*; în ms. 4 389: *„Să pui boiari"*), după gr.: „Καθιστῶν καταστήσεις...ἄρχοντα" [vb. καθίστημι, viit. καταστήσω 'mettre dans un lieu', 'placer', 'établier'); *„Rădicînd să rădici"*, în BB (Dt., *22,* 4), după gr.: „Ἀνιστῶν ἀναστήσεις" [vb. ἀνίστημι 'faire lever', 'relever']; *„Spuindu să spui pentru el"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *13,* 9; în ms. 4 389: *„Ce îndată-l spune"*), după gr. „Ἀναγγέλλων ἀναγγελεῖς περὶ αὐτοῦ" [vb. ἀναγγέλλω 'annoncer, 'notifier', faire connaître']; *„Dînd să-i dai lui şi împrumutîndu să împrumutezi pre el"*, în BB (Dt., *15,* 10; la fel în ms. 45, dar cu forma: *„Împrumutedzi"*; în ms. 4 389: *„Cu dare să-i dai şi cu împrumutare să-l împrumutezi"* (vezi mai sus, p. 24, **II.6.13.2.**), după gr.: „Διδοὺς δῶσεις αὐτῷ καὶ δανείζων δανείσεις αὐτῷ" [vb. δίδωμι 'donner'; vb. δανείζω 'emprunter à intérêt]; *„Ucigînd să ucizi... cu ucidere de sabie"*, în BB (Dt., *13,* 15; la fel în ms. 45), după gr.: „Ἀναιρῶν ἀνελεῖς...ἐν φόνῳ μαχαίρας" [vb. ἀνιρέω 'tuer'; ἀνελείς, -ής, -ές 'impitoyable', 'sans pitié' < ἀ- + ἔλεος 'pitié', 'compassion'; (ὁ) φόνος, -ου 'meurtre', 'assassinat', 'morte violente', 'carnage' < vb. πεφνεῖν 'tuer']; *„Căci cerşind va cere"*, în BB (Dt., *23,* 22; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Căutînd o va căuta"*), după gr.: „Ὅτι ἐκζητῶν ἐκζητήσει" [vb. ἐκζητέω, -ῶ, viit. -ήσω 'chercher parmi d'autre objets'; 'rechercher']. Vezi mai sus, p. 18, **II.6.3.2.**; p. 20, **II.6.7.3.**; p. 22, **II.6.8.10**; p. 23, **II.6.10.7.**

6.15.2. Exemple din a doua grupă (gerunziu + subst. coradical): *„Să nu să afle întru tine... vrăjind vrajă"*, în BB (Dt., *18,* 10; în ms. 45: *„...vrăjindu vraje"*; în ms. 4 389: *„Vrăjind vrăj şi fărmecând farmece şi dăscântând dăscântece... şi cîntînd cîntare"* (vers. 11) după gr.: „Μαντευόμενος μαντείαν" [vb. μαντεύομαι 'rendre des oracles', 'prédire'].

7. ADVERBUL

7.1.0. Adverbul *aiave* 'vizibil', 'clar', 'pe faţă' (< vsl. *javě*) apare în BB: *„Vei scrie... aiave foarte"* (Dt., *27,* 8; în ms. 4 389: *„Deplin şi aiave"*; în ms. 45: *„Arătat foarte"*.

7.2.0. Adverbul *cîndai* 'cumva', 'posibil', 'poate' este atestat în BB: *„Ca nu cîndai mîncînd şi săturîndu-te... te vei înălţa cu inima ta"* (Dt., *8,* 12; în ms. 45: *„Iară să nu cărndai măncând"*; în ms. 4 389: *„Să nu cumva"*). Această variantă mai apare şi în Dt., *9,* 28, în BB: *„Ca să nu zică cîndai ceia ce lăcuiesc pămîntul"*; în ms. 45: *„Cărndai"*; în ms. 4 389: *„Cumva"*. În ms. 45, există şi varianta *„Cărndailea"*: *„Să nu greşeşti cărndailea pentru aceasta"* (Dt., *7,* 25).

7.3.0. Adverbul *cumvaş* (< *cumva* + *şi*) este întîlnit în ms. 4 389: *„Să fie cumvaş întru voi rădăcină carea să să crească fiiare şi amărăciune"* (Dt., *29,* 18). H. Tiktin, *DRG*[2], s.v., îl semnalează în *Îndreptarea legii* (1652), care a fost tradusă parţial de episcopul Daniil Panoneanul, traducătorul şi al ms. 4389.

7.4.0. Adverbul exclamativ *„Cum oare!"* este prezent în BB: *„Cum oare s-ar face seară!"*, cu sensul 'O, de s-ar face seară!' (Dt., *28,* 67; în ms. 45 la fel, dar în loc de *„S-ar"*, apare *„S-ară"*; în ms. 4 389: *„Oare cum se face seară!"*). În BB şi în ms. 45 avem a face cu o transpunere servilă în românește a gr. „Πῶς ἄν", care se construieşte cu optativul şi are sensul 'ô si', 'plût au ciel que!'. Cf. BJ: *„Qui me donnerait d'être au soir"*; Vulgata: *„Quis mihi det vesperum"*; germ., G. von Rad, Dt.: *„Wäre es doch Abend!"*; B 1975: *„O, de-ar veni seara!"*.

7.5.0. Adverbul *curînd* 'repede', 'îndată', 'degrabă' este prezent în BB (Dt., *9,* 12; în ms. 45: *„Curăndu", ibid.*; în ms. 4 389: *„Curănd", ibid.*). Precedat de prep. *de*, are sensul 'recent', 'de puţin timp', 'nou', în BB: *„De va lua neştine muiare de curînd"* (Dt., *24,* 5; în ms. 45: *„De curăndu"*; în ms. 4 389, în locul sintagmei *„Muiare de curînd"*, apare subst. *„Nevastă"*, cu sensul, vechi şi regional, de 'mireasă', 'soţie nouă'. Nicolae Milescu a recurs la sintagma *„Muiare de curînd"* pentru a reda fidel versiunea grecească, în care găsim: „Γυναῖκα προσφάτος" [(ἡ) γυνή, -αικός 'femme'; adj. πρόσφατος, -ος, -ον 'nouveau', 'récent'].

7.6.0. Adverbul *de* 'decît' se întîlneşte în ms. 4 389: *„Limbă iaste multă şi mai tare de noi"* (Dt., *1,* 28; în BB: *„Decît"*; în ms. 45: *„Decăt"*).

7.7.0. **1.** Adverbul interogativ *dară* (= *doară*) 'oare' [vezi ST.L.NM., p. 14–15, **II.7.9.0.**)] este prezent la începutul propoziţiilor interogative, în exemple din ms. 4 389: *„Dară unde să intrăm?"* (Dt., *1,* 28); *„Dară ce trup iaste?"* (Dt., *5,* 26); *„Dară cum vom putea cunoaşte?"* (Dt., *18,* 21); *„Dară încă după moartea mea?"* (Dt., *31,* 27); *„Dară aceastea plătiţ Domnului?"* (Dt., *32,* 6). Cu această funcţie, *dară* nu a fost înregistrat niciodată în cartea a V-a din *Pentateuh*, în versiunile din BB şi din ms. 45. Valoarea 'oare' a rezultat prin confuzia dintre adv. *dară* (< lat. *de vero*) şi adv. *doară*, din *„Au doară!"* (< lat. *de* + **volat* [=*velis*], după H. Tiktin, *DRG*[2], s.v.; sau din *de* + *hora*, după *CDDE,* 1270).

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

2. Adverbul *dară*, cu sensul 'așadar', 'prin urmare', situat în interiorul propoziției [vezi ST.L.NM., p. 14–15, **II.7.9.0., 2**)], este atestat în BB: *„Întoarceți-vă, dară, spre miazănoapte!"* (Dt., *2*, 2/3; în ms. 45, la fel, cu diferența că aici apare africata *dz* în *„Miádzănoápte"*; *„Acum, dară, sculați-vă și vă rădicați"*, în BB (Dt., *2*, 13; la fel în ms. 45). Prezența lui *dară*, cu valoarea menționată, în BB și în ms. 45, precum și absența acestui adverb în ms. 4389, fac plauzibilă ipoteza originii grecești. Într-adevăr, *dară* 'așadar', 'prin urmare' apare în contexte în care are ca echivalent adv. gr. οὖκ 'donc', 'par conséquent'.

7.8.0. Adverbul *de-acii* 'apoi' este atestat numai în ms. 4 389: *„Și de-acii nu mai adaose"* (Dt., *5*, 22); *„De-acii, deaca vei asculta"* (Dt., *7*, 12; se mai găsește și în Dt., *9*, 11; *13*, 16; *15*, 16; *17*, 7; *18*, 10; *19*, 20; *24*, 4). Varianta cu *-a*, *„De-aciia"*, în Dt., *13*, 12. Vezi ST.L.FAC., p. 81, **II.7.1.0.–7.1.4.**

7.9.0. Adverbul *(cu) deadins (deadinsul)* 'amănunțit', 'cu de-amănuntul', 'temeinic' este prezent în ms. 4 389: *„Să iscodești foarte cu deadins"* (Dt., *13*, 14); în BB și în ms. 45: *„Vei cerceta foarte"*); *„Să-i iscodească judecătoriul cu deadinsul"* (Dt., *19*, 18; în BB: *„Pre amăruntul"*; în ms. 45: *„Pre amănuntul"*). Pentru *adins*, vezi ST.L.FAC., p. 74, **II.4.1.4.**; ST.L.EX., p. 19, **II.4.1.4.**

7.10.0. Locuțiunea adverbială *de către față* 'împotriva', 'opus la' a fost găsită în BB și în ms. 45: *„Pre vîrful lui Fazga, care iaste de către fața Ierihó"* (Dt., *34*, 1; în ms. 45: *„...vîrvul..."*; în ms. 4 389: *„Împotriva Ierihonului"*). Este un calc după greacă: Ἐπὶ προσώπου Ἰεριχώ [(τὸ) πρόσωπον, -ου 'visage', 'face'].

7.11.0. Adverbul *decinde(a) (de)* 'de cealaltă parte', 'dincolo de' este atestat în BB: *„Carii era decinde de Iordan"* (Dt., *3*, 8; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„De ceasta parte de Iordan"*; în BJ: *„D'au-delà du Jourdain'*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Jenseits des Jordan"*; Vulgata: *„Qui erat trans Iordanem"*); *„Decinde de Iordan"*, în BB (Dt., *3*, 20; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„De cêia parte de"*). Adverbul *decinde (de)* mai apare în BB și în ms. 45, în Dt., *3*, 25; *4*, 41, 46, 47, 49; uneori, echivalentul în ms. 4 389 este *„De ceastă parte de"* (Dt., *4*, 46, 47; *31*, 4).

Varianta cu *-i-* și cu *-a*, *„Dicindea de"*, a fost consemnată în BB: *„Cuvintele carele au grăit Moisi... dicindea de Iordan"* (Dt., *1*, 1; în ms. 45: *„Decinde de"*; în ms. 4 389: *„De cêia parte de"*); *„Decindea de"*, în BB și în ms. 4 389 (Dt., *1*, 4; *4*, 49), apoi, numai în BB (Dt., *11*, 30; *30*, 13, 13; *31*, 4; în ms. 45: *„De cêia parte de"*).

Sensurile contrare din textele studiate, și anume atît 'de ceastă parte' cît și 'de cealaltă parte', ale adv. *decinde(a) (de)*, sînt greu de explicat. Pe de o parte, etimonul latinesc, anume adv. *inde* în **de-ecc-inde*, însemna atît 'din acest loc', 'de aici', cît și 'de acolo'. Pe de altă parte, poziția realităților geografice, poziție determinată de locul acțiunii, precum și de situarea celui care a scris textul, este, în cartea *Deuteronumul*, foarte dificil de precizat. De multe ori, analiștii nu au putut spune dacă evenimentele se desfășurau dincolo sau dincoace de Iordan, de Marea Moartă sau de Araba (vezi G. von Rad, Dt., p. 26–27). Vezi ST.L.FAC., p. 82, **II.7.8.0.**; ST.L.NM., p. 15, **II.7.12.0.**

7.12.0. Adverbul *degrab* 'repede', 'iute' a fost notat în ms. 4 389: *„Până te va pîrde degrab"* (Dt., *28*, 20).

7.13.0. Locuțiunea adverbială *de iznoavă* 'din nou', 'încă o dată', 'iarăși' (< de + vsl. *izŭ nova*) este prezentă în BB și în ms. 45: *„Să nu culegi de iznoavă"* (Dt., *24*, 21; în ms. 4 389: *„Să nu aduni rămășița"*).

7.14.0. Locuțiunea adverbială *de prenpregiur* 'din jur' se întîlnește în ms. 45: *„Celor de prenpregiur"* (Dt., *12*, 10; în BB: *„Dupe împrejur"*; în ms. 4 389: *„Împrejurul"*).

7.15.0. Adverbul *depreună* 'la un loc', 'împreună' este prezent în ms. 4 389: *„Când vor lăcui frații depreună"* (Dt., *25*, 5; în BB și în ms. 45: *„Într-un loc"*); tot în ms. 4 389: *„Depreună cu muierile lor și cu copiii lor"* (Dt., *3*, 6).

7.16.0. Locuțiunea adverbială *de pripă* 'repede', 'în grabă' se întîlnește în BB: *„Te pogoară de pripă de aici"* (Dt., *9*, 12; în ms. 45: *„De sîrgu"*, în ms. 4 389: *„Curând"*.

7.17.0. Locuțiunea adverbială *de rost* este prezentă în ms. 4 389: *„Să o învețe* [= cîntarea] *de rost"* (Dt., *31*, 19; în BB și în ms. 45: *„O puneți pre ea* [= cîntarea] *întru rostul lor*).

7.18.0. Locuțiunea adverbială *de sărgu* 'repede', 'în grabă', 'imediat', 'pe loc' este atestată în ms. 45: *„Nu vei putea să-i topești pre ei de sărgu"* (Dt., *7*, 22; în BB: *„Degrabă"*; în ms. 4 389: *„Curând"*). Locuțiunea adv. *de sărgu* mai este atestată în ms. 45 în: Dt., *9*, 3 (și în BB, *ibid.*); *11*, 17; *28*, 24.

7.19.0. Adverbul *doară* 'numai' apare în ms. 4 389: *„Nu doară căci sănteț voi mai mult decât alte limbi v-au ales Domnul"* (Dt., *7*, 7; în BB și în ms. 45: *„Nu căci"*).

7.20.0. Locuțiunea adverbială *față către față* 'fățiș', 'direct', se întîlnește în BB și în ms. 45: *„Au conoscut Domnul lui față către față"* (Dt., *34*, 10; în ms. 4 389: *„Față fățiș"*; în ms. 45: *„Cunoscut"*). Locuțiunea românească este calchiată după gr.: „Πρόσωπον κατ' πρόσωπον".

7.21.0. Locuțiunea adverbială *fără numai (căce)* 'numai că'; 'seulement'; 'nur' se află în BB: *„Fără numai căce voiu trêce cu picioarele mêle"* (Dt., *2*, 28; în ms. 45: *„Afar căci"*; în ms. 4 389: *„Fără numai cât"*). Cf. gr. „Πλὴν ὅτι... " [adv. πλήν 'excepté', 'hormis'; conj. ὅτι 'que, 'pourqui'].

7.22.0. Adverbul *încă* este întrebuințat adesea pleonastic, alături de *mai*. Fenomenul a rezultat prin preluarea sensului adv. gr. ἔτι 'encore', 'de plus', 'devantage', 'une autre foi', 'plus tard', astfel că în

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

românește apar propoziții în care ἔτι este tradus de două ori: o dată prin *mai* și a doua oară prin *încă*, în BB: *„Să nu mai adaugi încă a grăi cuvîntul acesta"* (Dt., *3*, 26), după gr.: „Μὴ προσθήσις ἔτι λαλῆσαι τὸν λόγον τοῦτον". Merită a fi menționat amănuntul că în ms. 45, tradus de Nicolae Milescu, lipsește *încă*. În acest caz, folosirea pleonastică poate fi atribuită fraților Greceanu, care urmăreau și confruntau cu atenție textul lui Milescu cu cel din *Septuaginta*, intervenind, adesea, în sensul fidelității față de originalul grecesc. Dar exemple de folosire pleonastică a lui *încă* și *mai* se găsesc și în ms. 45, ca de pildă: *„Nărodul... nu va mai păgăni încă"* (Dt., *17*, 13; în BB, lipsește, însă, *încă*; în ms. 4 389: *„Nu vor mai face păgănie"*; în ms. 45 și în BB: *„Nu veți mai adaoge a o mai vedea încă pre ea"* (Dt., *28*, 68); *„Nu s-au mai sculat încă proroc"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *34*, 10). În toate cazurile, textul grecesc are ἔτι. Vezi ST.L.FAC., p. 82, **II.7.12.0.**; ST.L.EX., p. 26, **II.7.31.0.**; ST.L.NM., p. 15, **II.7.16.0.**

7.23.0. Locuțiunea adverbială *în ce chip* 'cum' este caracteristică pentru textul ms. 45, de unde a fost preluată și în BB, în timp ce în ms. 4 389 apare adv. *cum*. Exemple pot fi văzute în Dt., *3*, 6; *6*, 16, 25; *18*, 2; *34*, 3 și în multe alte locuri (vezi *Indicele* de cuvinte, s.v.).

7.24.0. Locuțiunea adverbială *în direapta* 'à droite'; 'nach rechts' este prezentă în BB: *„Nu voiu abate în direapta au a stînga"* (Dt., *2*, 27; în ms. 45: *„În dreapta"*, în ms. 4 389: *„Spre direapta"*; la fel și în Dt., *5*, 32.

7.25.0. Adverbul *întru* 'în interiorul', 'în mijlocul', 'înăuntru' (< lat. *intrō* 'id') apare în BB: *„Faptele... cîte au făcut întru voi astăzi"* (Dt., *11*, 7; la fel în ms. 45). Cf. gr.: „Ἐν ὑμῖν" [ἐν **1.** (prep cu dat.) 'en', 'dans', **2.** (adv.) 'dedans', 'là dedans'].

7.26.0. Adverbul *jos* este repetat în propoziția: *„Tu te vei pogorî jos, jos"*, în BB și în ms. 4 389 (Dt., *28*, 43; în ms. 45: *„Gios, gios"*). Este preluat modelul grecesc: „Κάτω, κάτω"; în grecește, modelul a fost preluat din ebraică, limbă în care repetiția era folosită pentru marcarea gradației sau intensității lingvistice. Cf. în BJ: *„De plus en plus bas"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Du aber wirst immer tiefer sinken"*. Vezi mai jos, **II.7.29.0.**, *sus*.

7.27.0. Adverbul *pre-ncet* 'cîte puțin' se întîlnește în ms. 4 389: *„Va piêrde Domnul... limbile... pre-ncet"* (Dt., *7*, 22; în BB și în ms. 45: *„Cîte puțin, puțin"*, după gr.: „ Κατ' μικρὸν, μικρὸν").

7.28.0. Adverbul *sărăcește* 'cu restricție', 'cu parcimonie', 'cu sărăcie' este adăugat pe marginea textului, de aceeași mînă, în ms. 4 389, Dt., *8*, 9, pentru *„Cu sărăcie"*, din text: *„Vei mănca pănea ta cu sărăcie"*. Cf. BJ: *„Pays où le pain ne te sera pas mesuré"*.

7.29.0. Adverbul *sus* este repetat în BB: *„Se va sui sus, sus"* (Dt., *28*, 43; la fel în ms. 45 și ms. 4 389), după gr.: „Ἄνω, ἄνω". Vezi mai sus, **II.7.26.0.**, *jos*.

7.30.0. Adverbul *undeori* 'oriunde' apare în ms. 45: *Întru tot locul undeori vei vedea"* (Dt., *12*, 13; în BB: *„Oriunde"*).

7.31.0. Adverbul *vreodinioară* 'vreodată' se întîlnește în ms. 4 389: *„Să nu greșești vreodinioară"* (Dt., *7*, 25).

8. PREPOZIȚIA

8.1.0. Prepoziția *a* (< lat. *ad*) este prezentă în construcții cu valoare de genitiv-dativ, în exemple ca: *„Vei stăpîni tu a limbi multe, iară ție nu-ț vor stăpîni"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *15*, 6). Construcția *„Vei stăpăni... a limbi multe"* reapare în ms. 45, Dt., *28*, 12. Ea este calchiată din gr.: „Ἄρξεις σὺ ἐθνῶν πολλῶν, σοῦ ἐὰν οὐκ ἄρξουσιν" [vb. ἄρχω, viit. ἄρξω 'être le chef', 'commander à', construit cu genitivul]; *„Dinți a jiganii"*, în ms. 45 (Dt., *32*, 24; în BB: *„Dinți de jiganie"*), care este traducerea sintagmei gr.: „Ὀδόντας θηρίων" [(ὁ) ὀδούς, -όντος 'dent'; (τὸ) θηρίον, -ου 'bête sauvage']; *„A jiganii"* corespunde gen. pl. grecesc θηρίων; *„Simbrie a năimit"*, în ms. 45 (Dt., *15*, 18; în BB: *„Simbrie de năimit"*), după gr. „Μισθὸν μισθωτοῦ" [(ὁ) μισθός, -οῦ 'salaire'; (ὁ) μισθωτής, -οῦ 'homme à gages']; *„A năimit"* corespunde genitivului singular gr. μιστθοῦ; *„Suptu vărtutea a brațuri ce cură pururea"*, în ms. 45 (Dt., *33*, 27; în BB: *„Vîrtutea brațurilor"*; în ms. 4 389: *„Tăria brațului"*), după gr.: „Ὑπὸ ἰσχὺν βραχιόνων" [(ἡ) ἰσχύς, -ύος 'force', 'puissance', 'pouvoir'; (ὁ) βραχίων, -ονος 'bras']; *„A brațuri"* redă în românește genitivul plural grecesc βραχιόνων; *„Dennapoia a alți dumnedzăi"*, în ms. 45 (Dt., *6*, 14; în BB: *„Altor"*, după gr.: „Ὀπίσω θεῶν ετέρων" [adv. ὀπίσω 'en arrière'; (ὁ) θεός, -οῦ 'dieu'; ἕτερος, -α, -ον 'l'autre, 'un autre']; *„A alți dumnedzăi"* redă construcția grecească în genitiv plural θεῶν ἑτέρων; *„Asemănare a parte bărbătească"*, în ms. 45 și în BB (Dt., *4*, 16), după gr.: „Ὁμοίωμα ἀρσενικοῦ" [(τὸ) ὁμοίωμα, -ατος 'image', 'ressemblance'; (τὸ) ἀρσενικόν, -οῦ 'mâle vigueur']; *„A parte bărbătească"* redă gen. sg. gr. ἀρσνικοῦ; *„Și sămănarea a tot dobitocul... asămănarea a toată pasărea zburătoare"*, în BB (Dt., *4*, 17; la fel în ms. 45), după gr.: „Ὁμίωμα παντὸς κτήνους . . . παντὸς ὀρνέου πτερωτοῦ" [(τὸ) κτῆνος, -εος, -ους 'bête de somme', 'bétail, en général'; (τὸ) ὄρνεον, -ου 'oiseau'; adj. πτερωτός, -ή, -όν 'ailé', 'garni de plumes']; *„A tot dobitocul"* redă genitivul singular παντὸς κτήνους, iar *„A toată pasărea zburătoare"* traduce formele de genitiv menționate mai sus; *„Den vărvul a dealuri"*, în ms. 45 (Dt., *33*, 15; în BB: *„Den vîrfu de dealuri"*), după gr.: „Ἀπὸ κορυφῆς ὀρέων" [(ἡ) κορυφή, -ῆς 'tête', 'sommet'; (τὸ) ὄρος, -εος, -ους 'montagne', 'mont'; *„A latura săcriiului"*, în ms. 45 (Dt., *31*, 26; în BB: *„De laturea chivotului"*; în ms. 4 389: *„A lăturea sicriului"*), după gr.: „Ἐκ πλαγίων τῆς κιβωτοῦ" [gr. Ἐκ πλαγίων sau ἐκ τῶν πλαγίων 'de côté', 'obliquement'; (ἡ) κιβωτός, -οῦ **1.** 'coffre', **2.** 'l'arche d'alliance'.

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

8.1.1. Cu valoare de 'la', prepoziția *a* este prezentă în exemple ca: *„Nu voiu abate... a stînga"*, în BB (Dt., *2,* 27); *„Calea a pustiiu lui Moav"*, în ms. 45 (Dt., *2,* 8); *„Am dat... a jumătate de seminție"*, în ms. 4389 (Dt., *29,* 8).

8.1.2. De asemenea, prepoziția *a* se găsește înaintea infinitivului în foarte multe exemple. Menționăm unul singur: *„Ajunge-vă de-a încunjura acest munte"*, în ms. 4 389 (Dt., *2,* 3; în BB, la fel; în ms. 45: *„A încungiura"*. Vezi ST.L.FAC., p. 71, **II.1.4.4.** și **II.1.4.6.**; ST.L.LV., p. 14, **II.8.1.0.**; ST.L.NM., p. 15, **II.8.1.0.**

8.2.0. Locuțiunea prepozițională *de cătră* 'de', 'dinspre', 'de la', 'din partea' este prezentă în exemplul: *„Nici să vă spăimîntați de cătră dînșii"*, în BB (Dt., *1,* 29; în ms. 45: *„De cătră înșii"*; în ms. 4 389: *„Nice vă fie frică de dănșii"*). În ms. 45 și în BB, poate fi vorba și de o influență a textului grecesc: „Μὴ δὲ φοβηθῆτε ἀπ'αὐτῶν", în care prepoziția ἀπό, cu genitivul, are sensurile: 'de' 'du côté de', 'de la part de'.

8.3.0. Prepoziția *despre* 'către' apare în ms. 4 389: *„Despre apus"* (Dt., *1,* 1; în BB și în ms. 45: *„Cătră apus"*.

8.4.0. Prepoziția *dreptu* 'pentru' este consemnată în ms. 45: *„Nu să va vinde dreptu argintu"* (Dt., *21,* 14; în BB: *„Pre argint"*; în ms. 4 389: *„Pre bani"*).

8.5.0. Prepoziția *dupre* (< *dă* + *pre*) 'de pe' este atestată în ms. 45: *„Dupre tatăl său"* (Dt., *27,* 22). Varianta fără *-r-*, *dupe,* este semnalată în exemple ca: *„Va odihni pre voi de cătră toți vrăjmașii voștri celor dupe împrejur"*, în BB (Dt., *12,* 10; în ms. 45: *„Celor de prenpregiur"*; în ms. 4 389: *„Carei sănt împrejurul vostru"*); *„Cei dupe pregiur"*, în BB (Dt., *25,* 19; în ms. 45: *„De prenpregiur"*; în ms. 4 389: *„Carei sănt împrejurul tău"*). Vezi ST.L.FAC., p. 82–83, **II.8.7.0.**; ST.L.LV., p. 14, **II.8.4.0.**; ST.L.NM., p. 15, **II.8.4.0.**

8.6.0. Prepoziția *pre* (< lat. *per)* începe să piardă pe *-r-*, devenind *pe,* ca astăzi. Inovația este semnalată în BB (Dt., *1,* 7; *5,* 28; *13,* 7): Vezi ST.L.FAC., p. 82, **II.8.4.0.**; ST.L.EX., p. 27, **II.8.3.0.**; ST.L.LV., p. 14, **II.8.5.0.**; ST.L.NM., p. 16, **II.8.6.0.**

8.7.0. Prepoziția *prespre* 'în afară de', 'pe deasupra', 'pe lîngă' este atestată în ms. 4 389: *„Acêstea sănt cuvintele făgăduinței... prespre făgăduința carea o au pus lor în Horiv"* (Dt., *29,* 1; în BB și în ms. 45: *„Fără de făgăduința"*; în B 1975: *„Afară de legămîntul"*; în BJ: *„Outre l'alliance"*; în germ., G. von Rad, Dt., *28,* 69: *„Abgesehen von dem Bund"*; în Vulgata: *„Praeter illud foedus"*). Vezi ST.L.FAC., p. 82, **II.8.6.0.**; ST.L.EX., p. 27, **II.8.5.0.**; ST.L.LV., p. 14, **II.8.7.0.**; ST.L.NM., p. 16, **II.8.7.0.**

8.8.0. Prepoziția *prejur* (*pregiur,* în ms. 45) + acuzativul cunoaște cîteva atestări în BB și în ms. 45, de pildă în: *„Au stătut prejur ușăle cortului mărturiei"*, în BB (Dt., *31,* 14; în ms. 45: *„Pregiur ușile"*; în ms. 4 389: *„Înaintea ușii"*). Vezi ST.L.FAC., p. 83, **II.8.8.0.**; ST.L.EX., p. 27, **II.8.6.0.**

8.9.0. Prepoziția *spre* 'peste', 'deasupra', apare în ms. 4 389: *„Pune-vor tămăie... prinos spre altariul tău"* (Dt, *33,* 10; în BB și în ms. 45: *„Vor pune deasupra"*.

9. CONJUNCȚIA

9.1.0. Conjuncția cauzală *căce* (și: *căci*) 'pentru că', 'din cauză că', 'fiindcă' se întîlnește în contextele următoare: *„Căce judecata lui Dumnezeu iaste"*, în BB (Dt., *1,* 17); *„Nu căci sînteți mai mulți"*, în BB (Dt., *7,* 7; la fel în ms. 45, dar aici: *„Sănteți"*; în ms. 4 389: *„Nu doară căci sănteți... ce căci v-au iubit Domnul"*, vers. 8); *„Căce-i vei ierta"*, în ms. 4 389 (Dt., *15,* 18); *„Și căci au năimit asupra ta pre Valaam"*, în toate cele trei texte (Dt., *23,* 4); *„Căce au lăsat făgăduința Domnului"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *29,* 25); *„Căci cu peire veți peri"* în BB (Dt., *30,* 18; în ms. 45: *„Căce cu perire veți peri"*). În ms. 4 389, în locul conj. *căce*, apare, o dată, *„Crez"*: *„Crez voi știți cum am petrecut în țara Eghipetului"* (Dt., *29,* 16; în BB și în ms. 45: *„Căce voi știți"*).

9.2.0. Locuțiunea conjuncțională *căci că* 'din cauză că', 'pentru că' este prezentă în: *„Căce că o au smerit"*, în ms. 4 389 (Dt., *22,* 29); *„Căci că n-au rămas lui nimic"*, în ms. 4 389 (Dt., *28,* 55); *„Căce că porunca aceasta... nu iaste prea grea"*, în BB (Dt., *30,* 11).

9.3.0. Conjuncția *de* 'dacă' este acum, spre sfîrșitul secolului al XVII-lea, în concurență cu *să* (vezi mai jos, p. 30, **II.9.12.0.**), cu *deaca* și cu *dacă* (vezi paragraful următor). Pînă la urmă, conjuncția *să* 'dacă' a fost înlăturată din norma limbii române literare. Motivul a fost omofonia, supărătoare, cu pronumele reflexiv *să,* modificat ulterior în *se,* și cu morfemul de conjunctiv *să.* La exemplele prezentate în ST.L.EX., p. 27, **II.9.8.0.**, alăturăm încă unul: *„Iară să nu să apropie fratele tău"*, în ms. 45 (Dt., *22,* 2). Textul conține un *să* conjuncție și un *să* pronume reflexiv. În BB, această situație este înlăturată prin înlocuirea conjuncției *să* prin conjuncția *de*: *„Iar de nu se va apropia"* (*ibid.*); în ms. 4 389: *„Iar de nu va fi"*.

9.4.0. Conjuncția *deaca* (> munt., actual, *daca*) avea în vechea română literară sens temporal, însemnînd 'îndată ce', 'imediat ce', 'după ce'. În secolul al XVI-lea, aria ei de răspîndire teritorială cuprindea mai ales Muntenia, Oltenia și Banatul. Asemănătoare cu această conjuncție sînt mgl. *di ca,* cu sens temporal, și istrorom. *de ka* 'id.'. Originea este *de* + conj. *ca*, care în româna veche avea valoare temporală: 'cum', 'cînd', 'de cum', 'de îndată ce' (vezi G. Ivănescu, *ILR,* p. 419; 557). Din cele trei texte studiate de noi, conj. *deaca* a fost înregistrată mai ales în ms. 4 389, în care se reflectă

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

norma literară sudică, muntenească. În continuare, sînt prezentate exemple din a cincea carte a *Pentateuhului*, în care *deaca* are fie sens temporal, fie valoare condiţională.

a) Valoarea temporală a lui *deaca* 'cînd', 'după ce', 'de îndată ce' este ilustrată de exemple ca: *„Deaca ieşiră den ţara Eghipetului"*, în ms. 4 389 (Dt., *4*, 45, 46; în BB şi în ms. 45: *„Ieşind ei den pămîntul Eghipetului"*; în Vulgata: *„Quando egressi sunt de Aegypto"*; în BJ: *„À leur sortie d'Égypte"*; în germ., G. Braulik, Dt.: *„Als sie aus Ägypten zogen"*); *„Şi deaca te va duce Domnul... în ţara cu care se-au jurat părinţilor tăi"*, în ms. 4 389 (Dt., *6*, 10; în BB şi în ms. 45: *„Şi va fi cînd"* (în ms. 45: *„Cănd"*) *te va băga înlăuntru"* (în ms. 45: *„Înlontru"*) (Dt., *6*, 10; construcţii identice apar şi în Dt., *7*, 1); *„De-acii, deaca vei asculta toate direptările acêstea şi le vei face"*, în ms. 4 389 (Dt., *7*, 12; în BB şi în ms. 45: *„Va fi cîndu vei auzi direptăţile acêstea"*); *„De acii, deaca trecură acêle 40 de zile"*, în ms. 4 389 (Dt., *9*, 11; în BB şi în ms. 45: *„Şi fu pren 40 de zile"*; *„Şi fu"* este transpunerea în românește a gr. „Καὶ ἐγένετο", vezi mai sus, p. 19–20, **II.6.6.4.**); *„Deaca-l vei ierta, să nu-l slobózi fără de nimic"*, în ms. 4 389 (Dt., *15*, 13; în BB: *„Cîndu-l vei trimite... slobod"*; în ms. 45: *„Cănd îl"*); *„Deaca veţ trêce Iordanul"*, în toate cele trei texte (Dt., *27*, 3, 4; *28*, 1).

b) Valoarea condiţională a lui *deaca* 'în cazul că', 'presupunînd că', 'cu condiţia că' s-a dezvoltat ulterior din cea temporală, 'după ce'. Uneori, apar şi alte valori, de pildă cea cauzală. Adesea, separarea valorii temporale de cea condiţională este greu de făcut, cum rezultă din exemplul: *„Şi-l veţ afla, deaca-l veţ cerca"*, în ms. 4 389 (Dt., *4*, 29; în BB şi în ms. 45: *„..., cîndu-l veţ cerca"*; în ms. 45: *„Cănd îl..."*, după gr. „Ὅταν = ὅτε ἄν" 'quand', 'lorsque'); *„Deaca vom păzi să facem toate poruncile"*, în ms. 4389 (Dt., *6*, 25; în BB: *„De ne vom păzi a face"*; în ms. 45: *„Să ne vom păzi a face"*; folosirea conjuncţiilor condiţionale *de*, în BB, şi *să*, în ms. 45, constituie un indiciu că şi *deaca*, din ms. 4 389, putea să aibă valoare condiţională; această valoare pare a fi prezentă şi în exemplele care urmează): *„Aşa veţ peri..., deaca nu veţ asculta"*, în ms. 4 389 (Dt., *8*, 20); în BB şi în ms. 45, apare conjuncţia cauzală *„Pentru căce"* 'din cauză că', 'pentru că': *„Pentru căce n-aţi ascultat glasul Domnului"*); *„Deaca veţ asculta poruncile Domnului"*, în ms. 4 389 (Dt., *11*, 27; în vers. 28: *„Deaca nú veţ asculta"*; în vers. 29: *„Deci, deaca te va duce..."*; în BB: *„De veţ auzi"*; în ms. 45: *„Să veţi audzi"*); *„Deaca vei întra în ţara în carea o va da ţie Domnul"*, în ms. 4 389 (Dt., *17*, 14; în BB şi în ms. 45: *„De vei întra"*); *„Deaca va piêrde Domnul... limbile, ... trei cetăţi să le usebeşti"*, în ms. 4 389, (Dt., *19*, 1–2; în BB şi în ms. 45: *„De va piiarde"*); *„Deaca va muri"*, în ms. 4 389 (Dt., *24*, 3; în ms. 45: *„Să va muri"*); *„Deaca nu vei asculta"*, în ms. 4 389 (Dt., *28*, 15; în BB: *„Şi va fi de nu vei asculta"*, în ms. 45: *„....vei audzi"*, după gr.: „καὶ ἔσται..."; vezi mai sus, p. 21, **II.6.8.4.**). Pentru conj. *deaca*, vezi ST.L.FAC., p. 83, **II.9.8.0.–9.9.0.**; ST.L.EX., p. 27, **II.9.3.0.**; ST.L.LV., p. 14, **II.9.1.0.**; ST.L.NM., p. 16, **II.9.2.0.**

9.5.0. Conjuncţia coordonatoare concluzivă *deci* (< *de* + *aci*) 'prin urmare', 'în consecinţă', 'drept care', 'aşa fiind' este prezentă în toate cele trei texte studiate. În ms. 4 389, ea este folosită paralel, şi separat, de locuţiunea adverbială *„De-acii",-a* 'apoi', cu sens temporal. Acest sens temporal s-a dezvoltat din sensul local 'de aci', şi anume, probabil, după secolul al X-lea şi numai în dialectul dacoromân (vezi G. Ivănescu, *ILR*, p. 417). Cîteva exemple cu *deci*: *„Deci trecîndu, voi vedea"*, în ms. 45 (Dt., *3*, 25; în BB: *„Trecîndu, dară, voiu vedea"*; în ms. 4 389: *„Ce să trec...să văz"*); *„Deci acum ascultă"*, în ms. 4 389 (Dt., *4*, 1; în ms. 45 şi în BB: *„Şi acum"*); *„Deci păziţi şi faceţi"*, în ms. 4 389 (Dt., *5*, 32); *„Deci să păzeşti porăncile"*, în ms. 4 389 (Dt., *7*, 11); *„Deci, de veţ asculta cu ascultare"*, în ms. 4 389 (Dt., *11*, 13, 22; *15*, 5).

9.6.0. Locuţiunea conjuncţională temporală *den vrêmea ce* 'după ce' apare în BB: *„Şi fu den vrêmea ce căzură"* (Dt., 2, 16; în ms. 45: *„Şi fu în vrême ce cădzură"*: în ms. 4 389: *„Iar deaca căzură toţ bărbaţii"*; *„Şi fu"*, din BB şi din ms. 45, redă în românește gr. „καὶ ἐγενήθη"; vezi mai sus, p. 19–20, **II.6.6.4.**

9.7.0. Locuţiunea conjuncţională concluzivă *drept acêia* 'şi astfel', 'aşadar', 'prin urmare', 'în consecinţă', 'drept care' se întîlneşte în ms. 4 389, în exemplul: *„Drept acêia să iubeşti pre Domnul"* (Dt., *11*, 1; în BB şi în ms. 45: *„Şi să iubeşti..."*; cf. Vulgata: *„Ama itaque"*; slavon: „**И ДА ЛЮБИШИ**").

9.8.0. Locuţiunea conjuncţională coordonatoare adversativă, după negaţie sau prepoziţie negativă, *făr(ă) numai* 'ci', 'dar', '(ba) dimpotrivă' se întîlneşte în exemplul: *„Să nu faceţi aşa Domnului..., făr-numai la locul carele va alêge Domnul... să s<a> numască numele lui acoló... şi veţ întra acoló"*, în ms. 45 (Dt., *12*, 4–5; în BB: *„Fără numai"*; în ms. 4 389: *„Ce"*; în B 1975: *„Ci"*; în germ: *„Sondern"*; *„Jedoch"*; în BJ: *„C'est seulement... que"*; în Vulgata: *„Sed ad locum... venietis"*). În ms. 45 şi în BB, modelul a fost cel grecesc, în care apare: „Ἀλλ'ἤ εἰν τὸν τόπον" [ἀλλά 'mais', mai ales după o negaţie].

9.9.0. Locuţiunea conjuncţională *în ce chip* 'după cum', 'cum' se întîlneşte destul de des în textele studiate: *„Şi i-au pierdut pre dînşii Domnul... în ce chip au făcut fiilor Isaf..., în ce chip au surpat pre horeul"*, în BB (Dt., *2*, 22; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Cum au făcut..., în ce chip au pierdut"*; în

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

Vulgata: *„Sicut fecerat filiis Esau"*; în BJ: *„Comme il avait fait"*; în gr. apare conj. ὥσπερ 'comme', 'ainsi', 'de même que').

9.10.0. Locuţiunea conjuncţională cu valoare consecutivă *pînă unde* 'pînă cînd', 'pînă ce', 'pînă ce în sfîrşit' se întîlneşte în BB: *„Şi va mînca naşterile dobitoacelor tale şi roadele pămîntului tău..., pînă unde te va pierde"* (Dt., *28,* 51; la fel în ms. 45; vezi şi *28,* 61; în ms. 4 389: *„Pănă nu se vor potopi toate"*). În BJ: *„Jusqu'à ce qu'elle t'ait fait périr"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Bis es dich zugrunde gerichtet hat"*; G. Braulik, Dt.: *„Bis es dich ausgetilgt hat"*; în Vulgata: *„Donec te disperdat"* (conj. *donec* 'pînă cînd', 'pînă ce'); în gr.: „Ἕως ἄν πολέση σε" [ἕως, conj. 'tant que', 'jusqu'à ce que'; ἕως ἄν 'tandis que'; 'jusqu'à ce que; 'pourvu que'; 'en attendant que'].

9.11.0. Locuţiunea conjuncţională cauzală *pentru căce* 'căci', 'din cauză că', 'fiindcă', 'pentru că' este folosită alături de conjuncţiile *căce, căci, căci că* (vezi mai sus, p. 28, **9.1.0.**; **9.2.0.**). Exemplele sînt numeroase; menţionăm cîteva: *„Pentru căce ne-au fost urîndu Domnul pre noi, ne-au scos... den pămîntul Eghipetului... ca să ne piarză pre noi"*, în BB (Dt., *1,* 27; în ms. 45: *„... să ne surpe ..."*; în ms. 4 389: *„Pentru căci ne-au fost urăt Domnul"*); *„Şi n-au vrut Sion... să trêcem..., pentru căci au nesilnicit Domnul... duhul lui"*, în BB (Dt., *2,* 30; la fel în ms. 45, dar: *„Au năsilnicit"*; în ms. 4 389: *„Că întări... sufletul lui"*). Locuţiunea conjuncţională *pentru căce* (*căci*) mai este atestată în BB şi în ms. 45 în Dt., *4,* 37; *7,* 8; *8,* 20; *9,* 28, 28; *22, 23,* 4; *28,* 20, *57,* 62; *31,* 17; este prezentă, mai rar, şi în ms. 4 389: Dt., *4,* 37; *31,* 17; *32,* 30.

9.12.0. Conjuncţia condiţională *să* 'dacă' (< lat. *sī*) este des folosită în textul ms. 45: *„Să va vedea cineva... pămîntul acestu bun"* (Dt., *1,* 35; în BB: *„De"*); *„Să vei naşte fii"*) (Dt., *4,* 25). Conjuncţia *să* a mai fost atestată în acelaşi text în: Dt., *4,* 33, 34; *5,* 25; *6,* 25; *7,* 17; *8,* 2, 19; *11,* 13, 22, 27; *12,* 25, 29; *13,* 12, 18; *15,* 5; *16,* 15; *19,* 6, 8; *22,* 2, *13,* 22; *23,* 10; *24,* 5, 10, 19; *25,* 5; *28,* 1, 2, 9, 58; *29,* 19; *30,* 4, 10, 16; *32,* 30. În loc de *să*, apare *se,* în BB: *„Iară se va slăbi la tine cuvînt de judecată"* (Dt., *17,* 8; în ms. 45 şi în ms. 4 389: *„De"*). Vezi ST.L.FAC., p. 83, **II.9.10.0**; ST.L.EX., p. 27, **II.9.8.0.**; ST.L.NM., p. 17, **II.9.5.0.**

9.13.0. Conjuncţia *şi* apare la începutul propoziţiei principale, cînd aceasta este precedată de o circumstanţială, întocmai ca în modelul grecesc de unde a fost calchiată această construcţie: *„Şi vom adaoge noi a auzi glasul Domnului... încă, şi vom muri"*, în BB (Dt., *5,* 25; la fel în ms. 45), după gr.: „...,καὶ ἀποθανούμεθα...". Alte exemple în BB şi în ms. 45, Dt.: *2,* 16–17; *7,* 1, 7; *12, 5; 20,* 10; *23,* 9; *23,* 25 (în ms. 45, vers. 24); *25,* 7. Vezi ST.L.LV., p. 15, **II.9.7.1.**; ST.L.NM., p. 17, **II.9.6.0.**

10. INTERJECŢIA

10.1.0. Interjecţia *amin!* [< gr. ἀμήν < ebr. *'āmēn* < vb. *āman* 'stärken', 'bekräftigen'; 'so soll es sein' (Kluge, *EWDS*[22], s.v.)] este atestată în ms. 4 389 (Dt., *27,* 15, 18–26). În BB şi în ms. 45, se întîlneşte: *„Fie!"* (*ibid.*) şi *„Să fie!"* (Dt., *27,* 16), care sînt calcuri după gr. „γένοιτο!", la rîndul său o traducere a cuvîntului ebraic menţionat. Acelaşi procedeu de traducere este prezent şi în *Biblia* slavonă: „БѢАИ!", pe cînd în versiunile latină, germană şi franceză apare *„Amen!"*.

10.2.0. Interjecţia slavonească *„Góre!"* 'vai!', din sintagma: *„Zri, góre!"* 'vezi, vai!' este adăugată pe marginea textului, de aceeaşi mînă, în ms. 4 389 (Dt., *4,* 27). Prin ea, se atrage atenţia cititorului asupra celor spuse în text despre pedeapsa divină pentru evrei: risipirea lor între alte popoare ale lumii. Despre interj. *góre!,* vezi ST.L.NM., p. 17, **II.10.1.**; **10.2.0.**

III. FORMAREA CUVINTELOR

1. SUFIXE

1.1.0. Sufixul *-anie* (< slavon, *-anie*) este prezent în *„Petrecanie"* 'moarte', 'deces'; 'înmormîntare', în ms. 4 389: *„După petrecania mea"* (Dt., *31,* 29; în BB şi în ms. 45: *„După cea-de-apoi a morţii mêle"*).

1.2.0. Sufixul *-are,* detaşat din infinitivul de la conjugarea I, este folosit în cazul unor substantive provenite de la verbe de conjugarea a III-a: *crezare, făcare, născare, pierzare, zăcare* (vezi G. Pascu, *Suf. rom.,* p. 93). Derivatul *„Pierzare"* se întîlneşte în contextul: *„Cu pierzare veţi peri"* în BB (Dt., *8,* 19; în ms. 45: *„Pieire"*; în ms. 4389: *„Periciune"*). Cuvîntul *„Pierzare"* are şi sensul 'pierdere', 'lucru pierdut': *„Aşa voi face după toată pierzarea fratelui tău, cîte se vor pîerde de la el"*, în BB (Dt., *22,* 3; la fel în ms. 45).

1.3.0. Sufixul *-átec* (*-átic*) (< lat. *-aticus, -aticum*) se întîlneşte în derivatul *„Fluturatec"*, ca echivalent al gr. παράπληκτος 'insensé', 'atteint de folie', 'maniaque'; 'hebété', 'stupide'; qfois 'frappé de paraplexie'. Este un derivat postverbal, de la vb. *a flutura,* ind. prez. *flutur.* În exemplul: *„Vei fi fluturatec"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *28,* 34; în ms. 4 389: *„Plin de grij"*; în B 1975: *„Îţi vei ieşi din minţi"*; în BJ: *„Te rendra fou"*; în Vulgata: *„Stupens"* (= uimit, înmărmurit, încremenit; amorţit, paralizat); în germ., G. von Rad, Dt.: *„Und du wirst... wahnsinnig werden"*; G. Braulik, Dt.: *„Wahnsinn befällt dich"*).

1.4.0. Sufixul *-(ă)ciune, -(e)ciune* (< lat. *-tio, -onis*) apare în derivate de la verbe. Astfel este subst. *„Dezmeticiune"*, care traduce gr. (ἡ) παραπληξία, -ας 'paraliysie d'une partie du corps'; 'démence, folie occasionnée par un accès de paralysie'. Cuvîntul apare

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

în BB: *„Bată-te Domnul cu dezmeticiune"* (Dt., *28,* 28; în ms. 45: *„Dezmătăciune"*, cu trecerea vocalei *e*, precedată de *m*, respectiv de *t*, la velara *ă*; în ms. 45, termenul în discuție a fost adăugat pe margine, de altă mînă, pentru *„Flutărăciune"* 'nebunie', din text; în ms. 4 389: *„Cu turbare și cu fluşturarea inimii"*). Substantivul *dezmeticiune* este un derivat de la vb. *a dezmetici*, care are ca etimon, foarte probabil, pe *bezmetic*, 'năuc, 'zăpăcit, 'ieșit din minți' < sîrb. *bezmatak* '(roi de albine) fără matcă (regină)'; ucr. *bezmatok* 'stup fără matcă'; verbul *a bezmetici* înseamnă 'a-și pierde capul', 'a umbla bezmetic, ca un smintit'. Substituirea consoanei inițiale *b-*, din *a bezmetici*, prin *d-*, *a dezmetici* a avut loc sub influența perechii *a ameți – a desmeți* (și *dez-*). Sub influența aceleiași perechi, vb. *a desmetici* (și *dez-*) a căpătat sensul actual 'a-și veni în fire', 'a se trezi dintr-o amețeală, dintr-o buimăceală'. Alte derivate cu suf. *-(ă)ciune*: *„Fluturăciune"* 'nebunie', 'zăpăceală', 'buimăceală' < vb. *a flutura*, în ms. 45 (*28,* 28); *„Iertăciune"*, 'eliberare', în ms. 4 389 (Dt., *15,* 1; în BB și în ms. 45: *„Slobozire"*); *„Întristăciune"*, în ms. 4 389: *„Întru întristăciunile tale"* (Dt., *4,* 30; și în: *26,* 7); *„Stricăciune"* 'pagubă', 'vătămare', în BB și în ms. 45: *„Stricăciune de vînt"* (Dt., *28,* 22; în ms. 45: *„Vântu"*; în ms. 4 389: *„Cu vânturi stricătoare"*); *„Urîciune"*, în BB (Dt., *7,* 26, 27; în ms. 45: *„Urăciune"*, vers. 25, 26); *„Înșălăciunea"*, în ms. 4 389 (Dt., *29,* 19; în BB și în ms. 45: *„Rătăcirea"*); *„Moliciune"* 'delicatețe', 'gingășie', în BB și în ms. 45 (Dt., *28,* 56); *„Păliciune"* 'febră', 'lingoare' < vb. *a păli* 'a arde', 'a dogorî' < vsl. *paliti* 'brenen'; *„Periciune"* 'pieire, 'pierzare', în ms. 4 389 (Dt., *4,* 26; *7,* 23; *8,* 19; *12,* 2; *28,* 20; *30,* 18; *„Periciunii"*, în ms. 4 389 (Dt., *32,* 35); *„Robiciune"* 'pradă', în ms. 4 389: *„Vei robi robiciune"* (Dt., *21,* 10; în BB și în ms. 45: *„Vei prăda prada"*; *„Seteciune"* 'însetoșare', în BB: *„Seteciunea arderii"* (Dt., *32,* 10; în ms. 45: *„Săticiunea"*; în ms. 4 389: *„Sêtea zădufului"*). Vezi ST.L.FAC., p. 84, **III.1.3.0.**; ST.L.EX., p. 28, **III.1.4.0.**; ST.L.LV., p. 15, **III.1.7.0.**

1.5.0. Sufixul *-ător(iu)* este prezent în derivate ca: *„Sugătoriu"* 'sugar', 'sugaci', în BB (Dt., *32,* 25; în ms. 5: *„Sugător"*; în ms. 4 389: *„Sugariul"*); *„Văzător (de vise)"*, în ms. 4 389 (Dt., *13,* 1); *„Visătoriu (de vis)"*, în BB (Dt., *13,* 1; în ms. 45: *„Visuitor"*); sensul este 'tălmăcitor de vise'. Vezi ST.L.FAC., p. 84, **III.1.7.0.**; ST.L.EX., p. 15, **I.3.13.8.–3.13.12.**; p. 28, **II.1.5.0.**; ST.L.NM., p. 18, **III.1.2.0.**

1.6.0. Sufixul *-ătură* (< lat. *-ura*) se întîlnește în: *„Întinătură"* 'necurățenie' (< *a întina* < *tină* 'noroi', 'glod'), în ms. 4389: *„Necurat, adecă cu întinătură"* (Dt., *12,* 15 și: *„Fără întinătură"*, *ibid.*); *„Oțărătură"* 'lucru scîrbos, respingător', 'spurcăciune' (< vb. *a oțărî* 'a respinge cu scîrbă, cu dezgust'), în ms. 45: *„Cu oțărătură să urăști"* (Dt., *7,* 26; în BB: *„Cu urăciune să urăști"*, vers. 27; în ms. 4 389: *„Cu blestemare să-l blêstemi"*). Vezi ST.L.NM., p. 17, **III.1.1.0.**

1.7.0. Sufixul *-eală* (*-ială*) (< sl. *-ela, -el*) formează derivate substantivale de la verbe: *„Băntuialele"* (< vb. *a băntui* 'a supăra'), cu sensul 'supărare', 'necaz', în BB: *„Băntuialele cêle mari carele au văzut ochii tăi"* (Dt., *7,* 19; în ms. 45: *„Dodăialele"*; în ms. 4 389: *„Nevoile"*); *„Despărțeală"*, în BB: *„Carte de despărțeală"* 'act de divorț' (Dt., *24,* 3; în ms. 45: *„Despărțală"*; în ms. 4 389: *„Carte de lăsare"*); *„Dijmuială"* 'zeciuială', 'a zecea parte' (< *a dijmui* < *dijmă*), în ms. 4 389: *„Vei face dijmuiala den toate sămănăturile pămîntului tău"* (Dt., *26,* 12; în BB: *„Vei săvîrși a zeciui"*; în ms. 45: *„Vei săvîrși a dzeciui"* după gr.: „Συντελέσῃς ἀποδεκατῶσαι" [vb. συντελέω, viit. -έσω 'achever', 'accomplir'; vb. ἀποδεκατόω, -ῶ, viit. -ῶσω 'dîmer', 'percevoir la dîme de']); *„Dodeială* 'supărare', 'necaz' (< vb. *a dodei* 'a aduce supărare', 'a neliniști', 'a necăji'), în ms. 45 (Dt., *28,* 57; în *7,* 19: *„Dodăialele"*); *„Fierbinteală"*, în ms. 45 (Dt., *28,* 22; în BB: *„Înfierbentează"*; în ms. 4 389: *„Păliciune"*); *„Muruială"* 'strat de tencuială, de var, la casă' (< vb. *a murui* 'a netezi pereții cu humă etc.'), în ms. 45: *„Vei murui cu muruială"* (Dt., *27,* 4); *„Prăseală"* 'înmulțire de animale', 'reproducere' (< vb. *a prăsi*), în ms. 4 389: *„În prăseala dobitoacelor tale"* (Dt., *28,* 51; *30,* 9; în BB și în ms. 45: *„Naşterile"*); *„Spoială"* (< vb. *a spoi*), în ms. 45: *„Vei spoi pre înșii cu spoială"*; în BB: *„Vei spoi pre dînsele cu spoială"*; în ms. 4 389: *„Să le văruiești cu var"*); *„Zeciuialele"*, ms. 4 389 (Dt., *14,* 22).

1.8.0. Sufixul *-ean* (< vsl. *-eaninŭ*, pl. *-eane* se întîlnește în etnonime ca: *„Maniteanii"* (BB, Dt., *2,* 20); *„Amaniteanii"*, în ms. 45 (*ibid.*); *„Ammoniteanii"* în ms. 4 389 (*ibid.*).

1.9.0. Sufixul *-el* (< lat. *-ellus, -a*; *-ĭllus,-a*) este prezent în: *„Puținel"*, în ms. 4 389 (Dt., *26,* 5; *28,* 52; *33,* 6); pl. *„Puținei"* în ms. 4 389 (Dt., *4,* 27); *„Ficioreá"*, în ms. 45: *„Tinerel cu ficiorea"* (Dt., *27,* 2).

1.10.0. Sufixul *-eață* (< lat. *-ĭtia*) se găsește în *„Frumuseațe"*, în ms. 4 389: *„Pentru frumuseațea gingășiei ei"* (Dt., *28,* 56); *„Tinereațe"*, în ms. 4 389: *„Pentru tinereațele ei"* (Dt., *28,* 56).

1.11.0. Sufixul *-et* (< lat. *-etum*) se află în derivatul *„Maslinête"*, pl. de la *maslinet* 'livadă de măslini', în ms. 45: *„Vii și maslinête carele n-ai răsădit"* (Dt., *6,* 11; în BB: *„Maslini"*; în ms. 4 389: *„Măslini"*). Vezi ST.L.EX., p. 28, **III.1.7.0.**

1.12.0. Sufixul *-ie* se întîlnește în derivatul *„Feciorie"* **1.** 'virginitate', **2.** 'semnele sau dovezile stării de fecioară', în BB și în ms. 45: *„Vor scoate fecioriile fêtei"* (Dt., *22,* 15; în ms. 45: *„Ficioriile"*); *„Acêstea-s fecioriile fêtei"*, în BB (Dt., *22,* 17; în ms. 45: *„Ficioriile"*); *„Fetie"* 'feciorie'; 'dovadă privind starea de fecioară', în ms. 4 389: *„Să ducă fetiia ei înaintea bătrînilor"* (Dt., *22,* 15); *„Semnele fetiei fêtei"*, în ms. 4 389 (Dt., *22,* 17); *„Slăbănogie"* 'slăbiciune', în ms. 4 389 (Dt., *7,* 15). Vezi ST.L.FAC., p. 84, **III.1.5.0.**; ST.L.EX., p. 28, **III.1.9.0.**; ST.L.NM., p. 18, **III.1.9.0.**

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

1.13.0. Sufixul *-ime* este echivalentul sufixului *-ie* în derivatul *robime* 'starea de rob', în ms. 45: *„Den casa robimei"* (Dt., *5,* 6; în BB și în ms. 4 389: *„Robiei"*). Forma *„Robimei"* mai este atestată în ms. 45 în Dt. *6,* 12; *7,* 8; *8,* 14; *13,* 5, 10; *21,* 13; *28,* 41; *32,* 43. De cîteva ori apare și în BB (Dt., *28,* 41; *32,* 42). Vezi ST.L.EX., p. 28, **III.1.10.0**; ST.L.LV., p. 15, **III.1.11.0.**; ST.L.NM., p. 19, **III.1.10.0.**

1.14.0. Sufixul *-ință* (< lat. *-entia*) se întîlnește în *„Osteninţă"*, în ms. 4 389 (Dt., *26,* 7; în BB și în ms. 45: *„Ostenealâ"*; *„Osteninţele"*, în ms. 4 389 (Dt., *1,* 12). Vezi ST.L.FAC., p. 84, **III.1.6.0.**; ST.L.LV., p. 15, **III.1.12.0.**

1.15.0. Sufixul *-ură* (< lat. *-ura*) apare în derivate ca: *„Acoperitură"* 'ocrotitor', 'apărător', în BB și în ms. 45: *„Să să facă voao acoperituri"* (Dt., *32,* 38); *„Ispititură"*, 'încercare', 'probă', în ms. 4 389: *„Ispititurile cêle mari* (Dt., *29,* 3; în ms. 45: *„Cercetările"*; în BB: *„Ispitile"*); *„Pleşuvitură"* 'tunsoare specială deasupra frunții'; 'calviție', în BB (Dt., *14,* 1; în ms. 45: *„Pleşivitură"*; în ms. 4 389: *„Pleşuvire"*). Vezi ST.L.LV., p. 15, **III.1.16.0.**

1.16.0. Sufixul *-ut (-ot)*, în *„Aúzutul"* 'auzul', în ms. 4 389: *„În aúzutul tuturor"* (Dt., *32,* 44; în BB și în ms. 45: *„La urechile norodului"*). Vezi mai sus, p. 1, **I.1.3.0.**

1.17.0. Sufixul verbal *-ui* este prezent în *„Visuiaşte"* 'tălmăcește visuri', în BB și în ms. 45: *„Celuia ce visuiaşte visul"* (Dt., *13,* 3); *„Vinuit"*, în BB și în ms. 45: *„Cuvinte de vinuit"* (Dt., *22,* 14; în ms. 4 389: *„Cuvinte de vină"*).

1.18.0. Sufixele verbale *-a* și *-i* (*-ui*) apar în *„A dăstula"*, în BB: *„L-au dăstulat"* (Dt., *32,* 10), și *„A dăstuli"*, în ms. 45: *„L-au dăstulit"* (*ibid.*; în ms. 4 389: *„Îndăstulatu-l-au"*); *„A fărădelegiui"*, în BB: *„Cu fărădelêge veţ fărădelegiui"* (Dt., *31,* 29; în ms. 45: *„Veţi fărlegiui"*; în ms. 4 389: *„Cu fărdelegiuire veţ fărdelegiui"*); *„A cămăta"* (< *camătă*) 'a da cu dobîndă bani sau obiecte', în ms. 45: *„Să nu cămătedzi... camătă"* (Dt., *23,* 19; în BB: *„Să nu cămetezi"*; în ms. 4 389: *„Să nu creşti camăta"*); *„A cămătui"* 'id.', în ms. 45: *„Să (nu) cămătuieşti"* (Dt., *23,* 20; în BB, la fel); *„A scărbui"* (< *scărbă*), în BB: *„Cu scărbuire să scărbeşti"* (Dt., *7,* 27). Vezi ST.L.FAC., p. 84, **III.1.9.0.**; ST.L.EX., p. 28, **III.1.13.0.–1.14.0.**; ST.L.NM., p. 19, **III.1.11.0.**

2. PREFIXE

2.1.0. Prefixul *des-* este prezent în derivatul verbal *„A desfeciori* (< **a feciori* < *fecior*; este un calc din gr., vezi mai jos, p. 45, **IV.2.1.28.**), cu sensul 'a face pe cineva să nu mai aibă feciori, omorîndu-i', în BB: *„Den afară-i va desfeciori sabie"* (Dt., *32,* 25; în ms. 45, la fel; *„Dennafară ii va..."*; în ms. 4 389: *„Îi va face fără de feciori"*). Vezi ST.L.EX., p. 28, **III.2.1.0.**

2.2.0. Prefixul *în-* lipsește în: *„Mulţească"*, în ms. 4 389 (Dt., *17,* 16; totuși, chiar în același loc, apare și forma cu prefix *„Înmulţească"*); *„Negrit"*, în ms. 45: *„Nu s-au negrit ochii lui"* (Dt., *34,* 7; pe margine: *„Întunecat"*); *„A se părtăşi"* 'a fi părtaș', 'a avea a face cu cineva', 'a avea relații cu cineva', în ms. 4 389: *„Cu limbile acêstea să nu te părtăşăşti"* (Dt., *18,* 14); *„A semna"* 'a însemna', 'a semnifica', în ms. 4 389: *„Acest proroc semnează că iaste Hristos"* (Dt., *18,* 15; cuvintele acestea sînt adăugate pe marginea textului, de aceeași mînă); *„(Să va) tămpla"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *18,* 22); *„(Vei) timpina"*, în ms. 45 (Dt., *22,* 6); *„(Au) tămpinat*, în ms. 45 (Dt., *23,* 4); *„Timpinare"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *29,* 7; pentru acest cuvînt, vezi ST.L.EX., p. 13–14, **I.3.12.1.**; ST.L.NM., p. 19, **III.2.2.0.**); *„Tinzădu-ş (áripile)"*, în ms. 4 389 (Dt., *32,* 11); *„(S-au) vechit"*, în BB și în ms. 45 (Dt., *29,* 5; în ms. 4 389: *„Se-au învechit"*); *„Vinuire"*, în BB și în ms. 45: *„Cuvinte de vinuire"* (Dt., *22,* 16; în ms. 45, vers. 17); *„Vinuit"*, în BB și în ms. 45: *„Cuvinte de vinuit"* (Dt., *22,* 14); *„(Nu) vrăjbiţi!"*, în ms. 45 (Dt., *2,* 9; în BB și în ms. 4 389: *„Învrăjbiţi"*; în ultimul text, fără *-i*). Vezi ST.L.EX., p. 29, **III.2.3.0.**; ST.L.LV., p. 16, **III.2.1.0.**; ST.L.NM., p. 19, **III.2.2.0.**

2.2.1. Prefixul *-în* se întîlnește în derivatele: *„Înfierbenţeală* 'febră', în BB (Dt., *28,* 22; în ms. 45: *„Fierbinteală"*; în ms. 4 389: *„Arsură"*); *„(Să) înmuţi"* 'să muți', de la vb. *a înmuta*, în ms. 45: *„Să nu înmuţi hotarăle aproapelui tău"* (Dt., *19,* 14; în BB și în ms. 4 389: *„Muţi"*). Vezi ST.L.FAC., p. 84, **III.2.1.0.**; ST.L.EX., p. 28, **III.2.2.0.**; ST.L.LV., p. 16, **III.2.1.0.**; ST.L.NM., p. 19, **III.2.1.0.**

2.2.2. Silaba inițială *îm-* din cuvîntul *împărăție*, precedată de prepoziția *den*, s-a sincopat: *„Den părăţiia lui Og"*, în ms. 4 389 (Dt., *3,* 4). Fenomenul este asemănător cu cel petrecut în succesiunea sonoră *„Den început"*, devenită *„De-nceput"*, interpretată, uneori, și ca *„Den-ceput"*. Schimbarea inversă, constînd din apariția nazalei *n* în cuvinte care nu aveau acest sunet în etimon, este prezentă în: *„Dennafară"*, în ms. 4 389 (Dt., *3,* 5) și în ms. 45 (Dt., *32,* 25). Pentru ultimul exemplu, vezi ST.L.EX., p. 28, **III.2.2.0.**

2.3.0. Prefixul *ne-* apare în *„Nepriêtenul"*, în ms. 45 (Dt., *28,* 57; în BB și în ms. 4 389: *„Vrăjmaşul"*); *„Nepriêtenii"*, în ms. 45 (Dt., *12,* 10; *32,* 27; în BB și în ms. 4 389: *„Vrăjmaşii"*).

2.3.1. În locul prefixului *ne-*, este folosit, o dată, adverbul de negație *nu*, în ms. 45: *„Ei m-au răvnit pre mine pren nu-Dumnedzău"* (Dt., *32,* 21; în BB: *„Nu ca pre Dumnedzău"*; în ms. 4 389: *„Că nu li-s Dumnezeu"*). Explicația procedeului din ms. 45 este oferită de comparația cu textul grecesc, în care apare aceeași succesiune: „Αὐτοὶ παρεζήλωσαν με ἐπ' οὐ Θεῷ" [vb. παραζηλόω, viit. -ώσω 'donner de l'émulation', 'inspirer de la jalousie', 'exciter', 'irriter'; οὐ 'non', 'ne pas'; (ὁ) θεός, -οῦ 'dieu']. În germ., G. von Rad, Dt.: *„Sie haben mich durch einen Nichtgott gereizt"*; în BJ: *„Ils m'ont rendu jaloux avec un néant de dieu"*.

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

IV. VOCABULARUL

1. CUVINTE PROPRII LIMBII ROMÂNE VECHI. CUVINTE PUȚIN CUNOSCUTE SAU PĂSTRATE ÎN ANUMITE ARII DIALECTALE. PRIME ATESTĂRI

1.1.0. Elemente latine din fondul moștenit

1.1.1. famen (și: *famăn*) '(bărbat) castrat', 'scopit', 'eunuc' [(< lat. (*homo*) * *fēmĭnus* > *feamen* > * *fāamăn* > *famăn*), în BB: *„Nu va întra famăn scopit la adunarea Domnului"* (Dt., *23*, 1; în ms. 45: *„Zdrobit nice tăiat"*; în ms. 4 389: *„Cel scopit, nice feteteul"*). Vezi mai jos, p. 59, **IV.2.2.26.**, *feteleu*.

1.1.2. întort 'întors, 'sucit', 'ciudat'; 'perfid', 'îndărătnic', 'refractar' (< lat. *intortus*, participiul de la verbul *intorqueo*), în BB: *„Căce neam întortu iaste"* (Dt., *32*, 20; în ms. 45: *„Săminție dăstrămată"*; în ms. 4 389: *„Neam întort"*).

1.1.3. junice 'juncă' (< lat. *juvĕncem*), în ms. 4 389: *„O junice den cireadă"* (Dt., *21*, 3; în BB: *„Juncă"*; în ms. 45: *„Giuncă"*); *„Junicei"*, în ms. 4 389: *„Vinele junicei"* (Dt., *21*, 4, 6; în BB: *„Juncăi"*; în ms. 45: *„Giuncăi"*). Vezi ST.L.NM., p. 20, **IV.1.1.7.**

1.1.4. măscur 'porc (scopit și îngrășat)' [< lat. *(porcus) masculus* 'männliches Schwein'], în BB: *„Și masculul, căci îngemănează copita"* (Dt., *14*, 8; în ms. 45: *„Mascorul"*; în ms. 4 389: *„Porcul"*).

1.1.5. mêser 'sărac' (< lat. *mĭser, -rum*), în ms. 45: *Deșchidzându să deșchizi mâna fratelui tău celui mêser"* (Dt., *15*, 11; în BB și în ms. 4 389: *„Sărac"*). Vezi ST.L.EX., p. 30, **IV.1.1.18.**; ST.L.LV., p.17, **IV.1.1.17.**

1.1.6. mișel (și: *mișăl*) 'sărac' (< lat. *mĭsĕllus* > **meșel*; vezi *CDDE*, 1078, în ms. 45: *„Celui mișel"* (Dt., *24*, 21: aceste cuvinte sînt adăugate pe marginea textului de altă mînă; în BB: *„Celui sărac"*; în ms. 4 389: *„Săracului"*). Vezi ST.L.LV., p. 17, **IV.1.1.20.**

1.1.7. mișelie (și: *mișălie*) 'lepră' (< *mișel* 'lepros' + *-ie*), în ms. 4389: *„Să te păzești... de semnul mișăliei"* (Dt., *24*, 8; în BB și în ms. 45: *„Pipăirea stricăciunii"*). Sensul 'lepros' al cuvîntului *mișel* a existat, probabil, în latina populară (vezi *CDDE*, 1 078). El apare de multe ori în cartea *Leviticul*. Vezi ST.L.LV., p. 17, **IV.1.1.20.**

1.1.8. mortăcină 'mortăciune', 'hoit', 'stîrv', 'cadavru' [< lat. (adj.) *mortĭcina*], în ms. 4 389: *„Nici o mortăcină să nu mâncați"* (Dt., *14*, 21; în BB și în ms. 45: *„Mortăciune"*); *„De mortăcina lui să nu te atingi"*, în ms. 4 389 (Dt., *14*, 8; în BB și în ms. 45: *„Mortăciunile"*). Vezi ST.L.LV., p. 17, **IV.1.1.24.**

1.1.9. a numeni 'a da nume' (< pl. *numene* < pl. lat. *nomina*, sg. *nomen*; vezi ST.L.FAC., p. 86, **IV.1.1.15.–1.1.16**), în ms. 4 389: *„Care te-au făcut numenit și lăudat și slăvit"* (Dt., *26*, 19; în BB și în ms. 45: *„Numit"*).

1.2.0. Elemente latine savante

Unele din elementele lexicale de mai jos au fost înregistrate și discutate în studiile anterioare. Considerăm, totuși, utilă consemnarea lor și în acest studiu lingvistic dedicat cărții a cincea a Pentateuhului. Ele provin, cele mai multe, din manuscrisul 4 389, al cărui traducător, episcopul cărturar Daniil Panoneanul, a folosit și versiunea latinească a *Bibliei*, tipărită, cum spune el însuși, în „cetatea Antverpiei".

1.2.1. agru 'ogor', 'țarină' (< lat. sav. *ager, agrum*) se întîlnește numai în ms. 4 389: *„Nu pofti casa vecinului tău nice agrul lui"* (Dt., *5*, 21; în ms. 45 și în BB: *„Țarina"*; în Vulgata: *„Agrum"*). Cuvîntul *agru* mai apare în ms. 4 389, Dt., *24*, 19; *23*, 24, 24; *28*, 3; în ultimul caz, cuvîntul este scris pe marginea textului: *„În agru"*). Vezi ST.L.FAC., p. 85, **IV.1.1.1.**; ST.L.EX., p. 30, **IV.1.2.2.**; ST.L.LV., p. 17, **IV.1.2.2.**

1.2.2. altar 'jertfelnic' (în templul evreiesc) (< lat. sav. *altarium*) se găsește numai în ms. 4 389: *„Și săpați altarele lor"* (Dt., *12*, 3; în BB: *„Capiștile"*; în ms. 45: *„Cuptoarăle"*; în BJ: *„Leurs autels"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Reißt ihre Altäre nieder"*; Vulgata: *„Aras eorum"*); *„Carnea și sângele să pui pre altariul Domnului..., iar sângele jărtvelor tale să-l verși lângă fundul altariului"* (Dt., *12*, 27, 27; în BB: *„Jîrtăvnicul(ui)"*; în ms. 45: *„Jirtăvnicul(ui)*. Alte atestări ale cuvîntului *altar* în ms. 4 389: Dt., *26*, 4; *27*, 5, 5, 6; *33*, 30. Vezi ST.L.EX., p. 30, **IV.1.2.1.**; ST.L.LV., p. 17, **IV.1.2.1.**

Menționăm cuvîntul de origine italiană, *pavăză*, atestat în ms. 4 389: *„Pavăza, ajutoriul tău și sabiia, lauda ta"* (Dt., *33*, 29). Pentru etimologie, vezi ST.L.EX., p. 31, **IV.1.3.2.**

1.3.0. Elemente slave

1.3.1. aiavea (și: *aiave*) 'pe față', 'clar', 'real'; 'vizibil', 'la lumina zilei' (< *a-* + vsl. *javě*), în BB: *„Și vei scrie... toată lêgea aceasta aiave foarte"* (Dt., *27*, 8; în ms. 45: *„Arătat foarte"*; în ms. 4 389: *„Deplin și aiave"*); *„Cêle aiavea"*, în BB (Dt., *29*, 29; în ms. 45: *„Cêle neascunse"*; în ms. 4 389: *„Care sânt arătate noaoă"*).

1.3.2. bâbiță 'pelican' (< vsl. *babica*, diminutivul subst. *baba* 'pelican'), în BB (Dt., *14*, 15; în ms. 45: *„Batca"*). Vezi ST.L.LV., p. 18, **IV.1.3.1.**

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

1.3.3. batcă 'pelican' (< ucr., rus. *batka*; bg. *babka* < *baba* 'pelican'), în ms. 45 (Dt., *14,* 15; în BB: *„Bábiţa"*). Vezi ST.L.LV., p. 18, **IV.1.3.3.**

1.3.4. braniște 'pădure (sfîntă)' (< bg. *branište* 'pădure interzisă' < vb. *za-braniti* 'a interzice'), în ms. 4 389: *„Braniştile lor să le tăiaţ"* (Dt., *7,* 5; în BB și în ms. 45: *„Pădurile lor"*; în slavon.: **„дъбравы"**. Vezi mai jos, p. 64, **IV.2.2.81.**, *pădure.*

1.3.5. camătă 'dobîndă pentru o sumă de bani sau pentru un lucru, date cu împrumut' [< vsl. *kamata* < mgr. (ὁ) κάματος 'strădanie', 'muncă istovitoare'; 'profit', 'cîştig'], în BB: *„Să nu cămetezi fratelui tău camătă de argint şi camătă de bucate şi camătă a tot lucrul carele vei împrumuta"* (Dt., *23,* 20; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Camăta banilor"*; *„Camăta bucatelor"*; *„Camăta a fieştece lucru"*).

1.3.6. a cămăta (și: *a cămătui*) 'a da cu dobîndă bani sau obiecte' (< *camătă*), în ms. 45: *Să nu cămătedzi fratelui tău"* (Dt., *23,* 29; în ms. 4 389: *„Să nu creşti camăta banului fratelui tău"*); în ms. 45: *„La cel striin să cămătuieşti"*; pe margine, de altă mînă: *„Fratelui tău să nu cămătuieşti"* (Dt., *23,* 20, 20; în BB, vers. 21: *„Să nu cămătuieşti"*; în ms. 4 389: *„A streinului camătă tu să o creşti, iar a fratelui tău să nu o creşti"*).

1.3.7. căpiște (< vsl. *kapište*) **1.** 'jertfelnic într-un templu păgînesc', în BB: *„Capiştile lor să le surpaţi"* (Dt., *7,* 5; în ms. 45: *„Cuptoarele"* în ms. 4 389: *„Altarele"*; în BJ: *„Leurs autels"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Ihre Altäre"*; în Vulgata: *„Aras eorum"*).

2. 'statuie de idol'; 'coloană de piatră', 'stelă', 'stîlp idolesc', în ms. 4 389: *„Nice să-ţ întăreşti stălpul care l-au urât Domnul"* (Dt., *16,* 22; pe margine, este adăugat, de aceeași mînă, cuvîntul: *„Capiştea"*, în locul termenului *„Stălpul"*, din text; în BB: *„Stîlp"*; în ms. 45: *„Stălpu"*; în BJ: *„Stèle"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Malstein"*; în Vulgata: *„Statuam"*; în slavonă: **„Капища"**). Vezi ST.L.EX., p. 32, **IV.1.4.6.**; ST.L.LV., p. 18, **IV.1.3.10.**

1.3.8. căpînă 'rug (de mure)', 'spin' (< vbg. *kǫpina, kъpína*; pentru etimologie, vezi ST.L.EX., p. 32, **IV.1.4.12.**) este folosit numai în ms. 45: *„Celuia ce s-au ivit întru căpînă"* (Dt., *33,* 16; pe margine, de aceeași mînă: *„Rug"*, *„Spin"*; în BB: *„Întru rug"*; în ms. 4 389: *„Se-au arătat în rug"*; în BJ: *„Qui habite le Buisson"*; în germ., G. von Rad., Dt.: *„Mit... dem Wohlgefallen des Dornbuschbewohners"*; G. Braulik: *„Die Gnade dessen, der im Dornbusch wohnt"*; în Vulgata: *„Apparuit in rubo"*; în slavonă: **„Къ кꙋпинѣ"**). Cuvîntul *căpînă* a pătruns din bulgară și în dialectul meglenoromân, cu sensul 'mur spinos', 'mură'; există și derivatul adjectival *căpinos, -oasă* 'spinos', precum și derivatul substantival *căpîncă* f. 'mură' < bg. *kãpinka* 'id.' (vezi Th. Capidan, *Meglenoromânii, III. Dicţionar meglenoromân,* Bucureşti, 1935, p. 59).

1.3.9. *cînie* 'unealtă', 'obiect', 'lucru', folosit mai ales la plural, apare în ms. 45: *„Ciniile"* (Dt., *1,* 41; cuvîntul este adăugat pe margine, de aceeași mînă, în locul cuvîntului *„Vasele"*, din text: *„Luîndu fieştecarele vasele lui cêle de războiu"*; în BB: *„Unealtele cêle de războiu"*; în ms. 4 389: *„Armele... cêle de războiu"*). Cuvîntul *vas*, la plural, are sensul 'obiecte (casnice)', 'calabalîc', 'catrafuse', 'bagaj', 'pojijie', sens care este un calc semantic după gr. (τὸ) σκεῦος, -εος, -ους 'meuble', 'vase', 'instrument', 'ustensile', 'tout objet d'équipement'; 'chose'; vezi ST.L.FAC., p. 96, **IV.2.2.56**; ST.L.LV., p. 35, **IV.2.1.134**; ST.L.NM., p. 37, **IV.2.1.92.** Pentru *cinie*, vezi ST.L.FAC., p. 86, **1.2.2.**; ST.L.EX., p. 32, **IV.1.4.15.**

1.3.10. ciobotă 'cizmă'; 'încălţăminte (în genere)' [< rus. *čobotŭ* 'Schuh, hoher Schuh der Bauernweiber mit Absatz', rus dial. *čébotŭ, čëbotŭ*; ucr. *čobít*, gen. *čóbota* 'Stiefel'; polon. *csobot,* de origine turco-tătară, cf. kazan. *čabata* 'Bastschuhe' < persană; cuvîntul a pătruns și în italiană, *ciabatta* 'Art Schuh', în franceză, *savade,* și în germana din Elveţia, *Scahabatte* (vezi E. Berneker, *SEW,* I, p. 159; M. Vasmer, *REW,* III, p. 346]. În românește, prima atestare datează din anul 1589 (vezi H. Tiktin[2], *DRG.*, s.v.), pe cînd sinonimul *cizmă* (< magh. *csizma,* dial. *csizsma* < sîrbă < turca osmanlîie) este atestat la 1508 (*ibid.*, s.v.). Dintre textele studiate aici, termenul *ciobotă* este prezent în ms. 45, care conţine norma literară nordică, moldovenească. Aria de răspîndire actuală a acestui cuvînt de origine ucraineană cuprinde întreaga Moldovă, părţi din nord-estul Transilvaniei vecine cu Moldova şi partea de nord a Dobrogei, unde se vorbesc, de asemenea, graiuri de tip moldovenesc. În restul graiurilor de pe teritoriul daco-românesc, este folosit termenul *cizmă.* Vezi *ALR, SN,* harta 1 194, *cizmă.*

În ms. 45: *„Şi venindu muiarea... va dăzlega o ciobotă a lui de la piciorul lui"* (Dt., *25,* 9; în BB: *„O cizmă"*; în ms. 4 389: *„O încălţăminte"*); în ms. 45: *„Celui ce ş-au dezlegat ciobota"* (Dt., *25,* 10; în BB: *„Cizma"*; în ms. 4 389: *„Încălţămintea"*). Termenul *ciobotă* mai apare în ms. 45 în: *„Fier şi aramă ciobota lui va fi"* (Dt., *33,* 25; la fel în BB; în ms. 4 389: *„Încălţămintea"*); tot în ms. 45: *„Ciobotele tale nu s-au spart[e] de la tine* (Dt., *8,* 4; aceste cuvinte sînt adăugate pe margine de altă mînă, în locul textului: *„Picioarele tale nu s-au mosorît"*). Revenind la citatul de mai sus, din Dt., *33,* 25 (*„Fier şi aramă ciobota lui va fi"*), observăm că în versiunile românești vechi, de care ne ocupăm aici, este tradus cuvîntul gr. (τὸ) ὑπόδημα, -ατος 'semelle qu'on attache sous pied', 'sandale'; 'chaussure quelconque', 'soulier', 'brodequin' prin *ciobotă, cizmă* sau *încălţăminte.* În *Vulgata,* este prezent termenul *„Calciamentum (eius)"*, pe care l-a avut în vedere Daniil Panoneanul cînd a folosit în ms. 4 389 cuvîntul românesc *încălţăminte* [pl. de la

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

(în)călţămînt < lat. *calceamentum*]. Faţă de versiunile grecească, latinească şi de cele trei versiuni româneşti de la sfîrşitul secolului al XVII-lea, traducerile mai noi conţin, în locul unor cuvinte referitoare la încălţăminte, un cu totul alt termen, anume *„Zăvor"*: *„De fier şi de aramă să fie zăvoarele"*, în B 1975 (Dt., *33*, 25); *„Que tes verrous soient de fer et d'airain"* (*ibid.*); în germ., G. von Rad, Dt.: *„Eisen und Erz seien deine Schlösser"*; G. Braulik, Dt.: *„Deine Riegel seien von Eisen und Bronze"*. Dar versiunea slavonă merge cu cea grecească şi latinească: *„Желѣзо и мѣдь сапогъ его бѹдетъ"* [vsl. *želězo* 'Eisen'; vsl. *mědĭ* 'Erz', 'Kupfer'; vbg. *sapogŭ* 'ὑπόδημα'; rus. *sapóg* 'Stiefel' (vezi E. Berneker, *SEW*, II, p. 46; M. Vasmer, *REW*, II, p. 578)]. Probabil că în versiunile mai noi se ţine seama de o altă interpretare a originalului ebraic în cazul pasajului respectiv.

1.3.11. comoară 'vistierie', 'trezorerie' [< vsl., rus. *komora* 'camera'; ucr. *komora* 'Kammer', 'Vorratskammer'; 'Zolamt'; scr. *kòmora* 'Kammer' etc. < lat. med. *camara* 'Schatzkammer' < vgr. καμάρα 'Gewölbe', 'Zimmergewölbe', 'gewölbte Kammer'; cuvîntul grecesc este, probabil, de origine persană (vezi E. Berneker, *SEW*, I, 555–6, H. Frisk, *GEW*, I, p. 770–1)], în BB: *„S-au pecetluit întru comoarăle mêle"* (Dt., *32*, 34; în ms. 45: *„Vistêrele mele"*; în ms. 4 389: *„Cămărăle mêle"*); în BB: *„Comoara lui cea bună"* (Dt., *28*, 12; la fel în ms. 4 389; în ms. 45: *„Vistêriul"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Schatzkammer"*; în BJ: *„Trésor"*; în Vulgata: *„Thesaurum suum"*).

1.3.12. coşniţă 'coş (de nuiele sau de papură)' (< vsl. *košĭnica*; bg. *košnica*), în BB: *„Vei pune întru coşniţă"* (Dt., *26*, 2; şi în vers. 4; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„În coşniţă"*).

1.3.13. crîng 'pădure sacră, dedicată unei divinităţi păgîne' (< vsl. *krǫgŭ* 'cerc'; evoluţia semantică de la 'cerc' la 'pădure' este explicată în *DA*, s.v., prin faptul că, probabil, la început a fost vorba de o 'pădure pe o suprafaţă în formă de cerc', după cum *codru* era o 'pădure pe un loc pătrat'), în BB: *„Şi şădeam în crîngu aproape de casa lui Fogor"* (Dt., *3*, 29). Cuvîntul *casă* are aici sensul 'templu', vezi mai sus, p. 13, **II.1.6.9.** În ms. 45, în loc de *crîng*, apare *„Readiu"*: *„Întru readiu"*; în ms. 4 389: *„Într-o vale"*. În alte limbi, apar termeni fie cu sensul 'casă', 'templu' [în Vulgata: *„Contra fanum"* (*fanum* **1.** 'loc consacrat unei divinităţi', **2.** 'lăcaş sfînt', 'sanctuar', 'templu')], fie cu sensul 'pădure' sau 'vale' (în germ., G. von Rad, Dt.: *„So blieben wir im Tal gegenüber von Beth Peor"*; G. Braulich, Dt.: *„In der Talschlucht"*; în BJ: *„Dans la vallée"*; în B 1975: *„În vale"*). Sensurile 'pădure' şi 'vale' aparţin, iniţial, cuvîntului respectiv din versiunea grecească: *„'Εν νάπῃ"* [gr. (ἡ) νάπη, -ης **1.** 'vallon ombragé', **2.** 'bois au fond d'un vallon'; 'waldiger Talgrund', 'Waldtal', 'Schlucht' (H. Frisk, *GEW*, II, p. 288)].

1.3.14. dodeială 'supărare', 'incomodare', 'deranj', 'necaz'; 'molestare'; 'adversitate' (< vb. *a dodei* 'a supăra', 'a necăji' < vsl. *dodějati*, sîrb. *dodejati*), în ms. 45: *„Dodăialele cêle mari carele au văzut ochii tăi"* (Dt., *7*, 19; pe margine, de aceeaşi mînă: *„Învăluialele"*; în BB: *„Băntuialele"*; în ms. 4 389: *„Nevoile"*). Termenul mai apare în BB: *„Întru dodeiale"* (Dt., *32*, 36).

1.3.15. gadină 'fiară' [< vsl. *gadina* 'reptilă'; 'fiară'; 'monstru'; pentru semantism, vezi V. Arvinte, *Contribuţii semantice: „Viermii iadului cei neadormiţi"*, în „Dacoromania. Jahrbuch für östliche Latinität", Verlag Klar Alber, Freiburg/München, 7, 1988, p. 275–298 (despre *gadină*, la p. 281–286)], în BB: *„Şi vor fi morţii voştri mîncare pasărilor ceriului şi gadinilor pămîntului"* (Dt., *28*, 26; în ms. 45: *„Gadenelor"*; în ms. 4 389: *„Fierilor"*).

1.3.16. gîrbovire 'maladie nervoasă, în care membrele se anchilozează şi se încovoaie îndărăt' [< vb. *a gîrbovi* < *gîrbov* < vsl. *grŭbavŭ*, cu schimbare de sufix; cf. şi vrom. *gîrbă* 'Rücken' (= spate, spinare)], în ms. 45: *„Gărbovire"* (Dt., *32*, 24; cuvîntul este scris pe margine, de aceeaşi mînă, ca înlocuitor al sintagmei: *„Întinsori dendărăptu nevindecat"*, din text. În BB, pentru denumirea maladiei menţionate, se întîlneşte sintagma: *„Deşălare denapoi nevindecată"*, iar în ms. 4 389: *„Mormăntul cel nevindecat"*. Vezi mai jos, p. 45–46, **IV.2.1.30**; p. 48, **IV.2.1.52.**; p. 50, **IV.2.1.64.**; p. 51, **IV.2.1.68.**

1.3.17. grobniţă 'mormînt' (< bg. *grobnica* < vsl. *grobŭ* 'id'), în BB: *„Nu ştie nimenea grobniţa până în ziua de astăzi"* (Dt., *34*, 6; în ms. 45: *„Gropniţa"* (sub influenţa cuvîntului *groapă*); în ms. 4 389: *„Mormăntul"*).

1.3.18. gunoişte 'rapăn', 'rîie', 'inflamaţie pe piele (cu puroi)', 'mîncărime de piele' [< vbg. *gnojĭ* 'fumier', 'ordure', pl. *gnoji* 'furuncule', 'buboaie', 'plagă'; bg. *gnoi* 'puroi'; bg. *gnoište* 'l'endroit où l'on jette les balayures' (vezi G. Pascu, *Suf. rom.*, p. 252); Sensurile 'rapăn'; 'puroi' nu sînt înregistrate în *DA*, s.v., şi nici în H. Tiktin, *DRG*^{2}, s.v.], în ms. 45: *„Să te bată Domnul... cu rîie sălbatecă şi gunoişte, ca să nu te poţi vindeca"* (Dt., *28*, 27; în BB: *„Mîncărime"*; în ms. 4 389: *„Puroi"*; în BJ: *„De plaques rouges"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Krätze"*; în Vulgata: *„Purigine"* (lat. *purigo, -iginis* 'rapăn', 'mîncărime de piele').

1.3.19. hîrleţ 'lemn scurt şi ascuţit', 'ţăruş' (vsl. *rylĭcĭ*), în ms. 4 389: *„Şi hărleţ să fie la brâul tău şi când vei ieşi afară să sapi cu dânsul groapă şi după acêia întorcându-te să acoperi ruşinea ta într-ânsa"* [Dt., *23*, 13 în ms. 45: *„Ţăruş"*; în BB: *„Păruş"*; în gr. (ὁ) πάσσαλος, -ου 'pieu', 'morceau de bois mince et pointu'; 'cheville'.

1.3.19. inorod (şi *inorog*) 'antilopă' (un animal a cărui carne poate fi mîncată) (probabil o confuzie cu *inorog* 'animal fabulos cu un corn în frunte' < sl. *inorogŭ* 'cu un corn'), în ms. 45: *„Inorodu"* (Dt., *14*, 5; în BB: *„Inorodul"*; în ms. 4 389: *„Inorogul"*). În alte

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

limbi, apar termeni ca: în lat. *„Pygargon"*; în gr. (ὁ) πύγαργος, -ου 'nom d'une espèce de gazelle' < adj. πύγαργος, -ος, -ον 'à cul blanc' < (τὸ) πυγαῖον 'les fesses', 'le croupion' + ἀργός, -ή, -όν 'blanc'; (ἡ) πυγή, -ῆς 'fesse', 'le derrière; în BJ: *„Antilope"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Antilopen"*; G. Braulik, Dt.: *„Gazelle"*; în B 1975: *„Antilopa"*; în slavonă: **„Сайгак"** [cf. rus. *saĭgá* 'Art Antilope' (şi: *saĭgák* 'id'.) < ğagat. *sayak* 'Art Gemse'; ucr. *suhák* 'antilopă'; polon. *suhak* 'id.' < karaim. *suhak* 'antilopă'.

Cuvîntul *antilopă*, cu etimologie neclară, este atestat pentru prima dată în româneşte în anul 1832, fiind împrumutat din franceză, eventual din germană (vezi H. Tiktin[2], *DRG*, s.v.).

1.3.20. izvrătit, adj. 'desfigurat', 'pocit', 'denaturat', 'alterat' (participiul vb. *a izvrăti* 'a desfigura, 'a poci', 'a schimonosi', 'a altera' < sl. *izvratiti* 'falsch auslegen', 'entstellen'; 'convertir', din *vratiti* 'a învîrti'), în ms. 4 389: *„Neam întort şi izvrătit"* (Dt., *32,* 5; în BB: *„Neam strîmb şi deprămat"*; în ms. 45: *„Săminţie strămbă şi deprămată"*). Vezi mai jos, p. 45, **IV.2.1.29.**

1.3.21. milosîrd, adj. 'milos', 'îndurător', 'caritabil', 'milostiv' (< vsl. *milosrŭdŭ* 'id.'), în BB: *„Milosîrd fii norodului tău"* (Dt., *21,* 8; în ms. 45: *„Blăndu"*; în ms. 4 389: *„Milostiv"*).

1.3.22. miriște 'loc de pe care au fost secerate cerealele (grîu, orz, ovăs etc.)' [< bg. *merište* 'păşune', 'cîmp'; scr. *mèra* 'Gemeindeland' (< tc., arab. *mera* 'Weide'; E. Berneker, *SEW*, II, p. 37], în ms. 4 389: *„Când... vei uita znopi pre miriştea ta"* (Dt., *24,* 19; în BB şi în ms. 45: *„Ţarina"*).

1.3.23. obroc 'unitate de măsură de capacitate' (< vsl. *oborŭkŭ*; vrus. *ubórok*; sîrb. *uborak*), în ms. 4 389: *„În casa ta să nu fie obroc unul mai mic, altul mai mare"* (Dt., *25,* 14: pe margine: *„Vezi pentru măsuri şi pentru cumpene"*; în BB şi în ms. 45: *„Măsură"*).

1.3.24. olovină 'bere', 'o băutură fermentată' (< sl. *olovina* 'băutură fermentată'), în ms. 4 389: *„Să cumperi... vin sau olovină"* (Dt., *14,* 26; în BB şi în ms. 45: *„Rachiu"*). Vezi ST.L.NM., p. 23, **IV.1.4.19.**

1.3.25. a otprăvui 'a da prescripţii, indicaţii, legi' (< sl. **otĭpraviti*), în ms. 45: *„Să faci după toate câte-ţi vor otprăvui ţie"* (Dt., *17,* 10; pe margine, de altă mînă: *„Legiui"*; în BB: *„Cîte ţi se vor tocmi ţie"*; în ms. 4 389: *„Câte ţi se-au pus ţie în lêge"*). Cuvîntul cunoaşte în ms. 45 (cca. 1665–1685) prima atestare în scris. În *DLR* s.v., este înregistrat numai substantivul *otprăvuire,* la Radu Greceanu. Ambii termeni lipsesc în: H. Tiktin[2], *DRG,*; A. Scriban, *Dicţ.*; *CADE.*

1.3.26. páminte 'pomenire', 'aducere aminte' (< vsl. *pamętĭ*), în ms. 45: *„Voi potopi dentru oameni pámintea lor"* (Dt., *32,* 26; în BB şi în ms. 4 389: *„Pomenirea"*). Vezi ST.L.EX., **IV.1.4.38.**; ST.L.LV., p. 19, **IV.1.3.32**; ST.L.NM., p. 23, **IV.1.4.20.**

1.3.27. a pipăi (şi: *a pipii*) 'a atinge uşor obiectele cu mîna prin întuneric', 'a merge pe dibuite' [< vsl. *pipati*; bg. *opipvam* 'tâter', 'palper' a devenit, mai întîi, **pipuiesc,* apoi, prin substituirea vocalei *-u-* prin sufixul *-ă,* de origine slavă, a rezultat *pipăiesc*; din **pipuiesc,* cu un *a-* (protetic) şi cu palatalizarea lui *p* + *i,* provine forma moldovenească *a achipui, áchipuiesc* (vezi G. Pascu, *Suf. rom.*, p. 370); în textele studiate aici, există şi varianta *a pipii*], în BB: *„Şi vei pipăi amiázăzi cum ar pipăi orbul întru-ntunêrec"* (Dt., *28,* 29; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Vei pipíĭ amiĭazăzĭ"*. Vezi ST.L.FAC., p. 78, **I.6.5.0.**; ST.L.EX., p. 49, **IV.2.2.41.**; ST.L.LV., p. 31, **IV.2.1.80.**

1.3.29. pîrpăriță '(la moară) piatra alegătoare, în care intră capătul fusului' [< vsl. *prŭprica* 'Kreisel' (= titirez, sfîrlează); bg. *păprica*; vrus. *porplica*; sîrb. *paprica*; rus. *paraplica*; polon. *paprzyca* 'Mühlstein, worauf der obere Mühlstein läuft'; 'orificiu, gaură la rîşniţă prin care se scurg grăunţele'; 'fier la piatra de moară'], în BB: *„Să nu zălojeşti moara, nici pîrpăriţa morii, căci suflet acesta zălojaşte"* (Dt., *24,* 6; în ms. 45 şi în ms. 4 389: *„Părpăriţa"*). În BJ: *„La meule"* (= piatră de moară); în germ., G. von Rad, Dt.: *„Mahlstein"*; G. Braulik, Dt.: *„Man darf nicht die Handmühle oder den oberen Mühlstein als Pfand nehmen"*; în Vulgata: *„Inferiorem et superiorem molam"* (*mola-ae* **1.** 'piatră de moară', **2** (la pl.) 'moară'; în slavoneşte: **„Жёрнова и жёрновцы"** [cf. vsl. *žrŭny* 'mola' (= piatră de moară); *žrŭnŭka*, din care *žruka*; *žrŭvĭna* , din *žrŭnŭva*; bg. *žerka*; ucr. *žorno*; rus. *žërnob, -a* 'piatră de moară'; etimonul cuvîntului slav este got. *quairnus* 'piatră de moară'; cf. ahd. *quirn* 'id.' (vezi Franz Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen,* Wien, 1886, p. 410)]. Rom. *rîşniţă* are ca etimon fie diminutivul slav **žrŭnica* (< *žrŭny*), fie sl. *žrŭnŭvĭca* 'piatra de deasupra', 'piatra alergătoare la moară' (vezi Scriban, *Dicţ*, s.v.); în gr.: „Οὐκ ἐνεχυράσεις μύλον οὐδὲ ἐπιμύλιον αὐτου" [vb. ἐνεχυράζω, viit. -άσω 'forcer à donner un gage' < (τὸ) ἐνέχυρον, -ου 'gage', 'nantissement'; 'arrhes'; (ὁ) μύλος, -ου 'meule' (= piatră de moară); (τὸ) ἐπιμύλιον, -ου 'la meule de dessus' (= piatra alergătoare)].

După datele din *ALR, SN,* h. 177 (*pîrpăriţă*), în graiurile populare, obiectul denumit *pîrpăriţă* este o bucată de fier, fixată în piatra alergătoare, în care intră capătul de sus al fusului. Prin acest fier, se transmite mişcarea de rotire a pietrei alergătoare. Cuvîntul în discuţie mai înseamnă şi 'gaura prin care se toarnă grăunţele în rîşniţă'. Ambele sensuri pot fi rezultatul unor transformări metonimice.

1.3.30. a pocloni 'a (se) închina' (vsl. *pokloniti sę* 'sich neigen vor', 'anbeten'; subst. vbg. *poklon* 'Verbeugung', 'Gruß') (azi: *a (se) ploconi*), în ms. 45: *„Să pocloneascâ lui toţi îngerii lui Dumnedzău"* (Dt., *32,* 43; în BB: *„Să să închine"*; în ms. 4 389: *„Să se închine"*).

1.3.31. pofală 'elogiu', 'laudă' (vsl. *pochvala*; *chvala* 'Lob', 'Dank'; vb. *chvaľǫ* 'loben', 'danken'; vezi E. Berneker, *SEW*, I, p. 406), în BB: *„Te-au făcut pre tine numit şi pofală şi slăvit"* (Dt., *26,* 19; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Te-au făcut numenit şi lăudat şi slăvit"*).

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

1.3.32. polegniță 'brumă'; 'polei' (< bg. *poledică*; sîrb., nslov., *-ca* < vsl. *poledíti sę* 'sich mit Eis bedecken'; vezi H. Tiktin[2], *DRG*, s.v.), în ms. 45: *„Roadele pămîntului le va topi polegnița"* (Dt., *28*, 42; pe margine, de aceeași mînă, este adăugat cuvîntul: *„Lăcusta"*; în BB: *„Pălitura"*; în ms. 4 389: *„Răgina"*); în gr. „Ἐξαναλώσειν ἡ ἐρισύβη" [(ἡ) ἐρισύβη = (ἡ) ἐρυσύβη, -ης 'nielle' (= **1.** 'neghină', **2.** 'mălură', 'tăciune') < vb. ἐρεύθω. viit. ἐρεύσω 'teindre en rouge', 'rendre rouge', 'rougir'; vb. ἐξαναλίσκω, viit. -αναλώσω 'consumer', 'dépenser', 'dissiper', 'épuiser']; în Vulgata: *„Robigo"*; în BJ: *„L'insecte"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Die Grillen"*; G. Braulik, Dt.: *„Das Ungeziefer"*; B 1975: *„Rugină"*; în slavon.: „Ржа" (rus. *rža* **1.** 'rugină la metale', **2.** 'rugină la plante', 'mană', 'mălură'; ucr. *rža, iržá*; vbg. *rúžda* 'id.').

Soluțiile date de traducătorii în diferitele limbi sînt contradictorii; unii au tradus prin *„Brumă"*, alții prin *„Insecte"*, *„Greieri"*, *„Lăcuste"*, *„Rugină"*, *„Mălură"*, *„Pălitură"*. Vezi mai jos, p. 65, **IV.2.2.86.**, *pălitură*.

1.3.33. prăsilă 'reproducere', 'înmulțire (despre animale)' [< sl. **prasila* < *prasiti* (> rom. *a prăsi*)], în ms. 4 389: *„Spre prăsila dobitoacelor"* (Dt., *28*, 12; în BB și în ms. 45: *„Naşterile"*).

1.3.34. pripec (accentul nu-i notat) (și: *pripăc*) 'arșiță', 'căldură mare' (< bg. *pripek*; sîrb. *pripeka*; rus. *pripëk* 'loc însorit', vb. *pripekatĭ* 'a arde puternic, 'a dogori', 'a frige'), în ms. 4 389: *„Bate-te-va Domnul... cu arsură și cu ger și cu pripăc"* (Dt., *28*, 22; în ms. 45 și în BB: *„Cu price"*).

1.3.35. prisădire 'livadă de pomi altoiți' (< vb. *a prisădi* 'a altoi' < sl. *prisaditi* 'id.'), în ms. 4 389: *„Să nu tăiați prisădirile"* (Dt., *20*, 19; în BB și în ms. 45: *„Să nu strici copacii"*). Vezi ST.L.FAC., p. 87, **IV.1.2.22.**, *prisadă*. Subst. *prisădire* nu este înregistrat în dicționarele: H. Tiktin[2], *DRG*, s.v.; A. Scriban, *Dicț.*, *CADE*.

1.3.36. readiu 'pădurice sacră, dedicată unei divinități păgîne' [< vbg., vrus. *rědъkъ* 'σπάνιος' (= rare, en petite quantité): bg. *rědък* 'dünn', 'selten'; scr. *rȉetkī*, *rijèdak*, f. *rijètka*; sloven. *rẹ́dək*, f. *rẹ́dka*; slov. *riedky*; rus. *rédkiĭ* 'dünn', 'undicht', rus. *rédok, redká, rédko*; ucr. *riddkýj* 'dünn', 'selten'. Aceste cuvinte sînt în legătură cu un radical sl. c. **rědia*, din care, pe de o parte, provine adj. rus. *rédkiĭ*, pe de altă parte, rus. *reža, režĭ* 'rostformiges Balkengerüst', 'Schwellrost'. Rom. *readiu* (> *rediu* > *rădi(u)* a fost, inițial, un adjectiv, cu sensul 'rar,-ă', folosit pe lîngă cuvintele *pădure, codru*. Dicționarele consemnează și cuvîntul *rădiác, -eác*, cu pl. *-éce* 'pădurice', socotindu-l un diminutiv, de la *rediu*, ca *drumeac, păteac, sfredeac, sfredeleac* (A. Scrib., *Dicț.*, s.v.). Dar *rădiac* poate veni direct din slavă, cf. scr. *rijèdak*, din care provine, cu siguranță, cuvîntul din dialectul istroromân *riedắc* 'rar, -ă', despre o pădure sau codru: istrorom. *riedắc codru* 'pădure rară, 'rarişte', răspuns înregistrat în ancheta pentru *Atlasul lingvistic român*, II, în pct. 02, Seiane, din Istria [*ALR, SN*, II, harta 588, *rarişte* ('pădure rară')]. În graiuri, există, apoi, și forma *rédie*, fem., și derivatul *rediș* 'partea unei păduri care e mai deasă, mai încurcată și mai greu de străbătut' (*CADE*, s.v.); apoi *reade*, fem. (*DLR*, s.v.). Explicația prin sl. *rědŭkŭ*, adv. *rědy* 'dünn stehend', daher 'von verstreut stehenden Bäumen gebildete Wäldchen", a fost propusă de H. Tiktin, *DRG*, s.v., dar ea nu a fost acceptată de alți lexicografi, care s-au gîndit, nejustificat, la magh. *rét* sau la germ. săs. *Ried.*; iar Ciorănescu, *DER*, 7 135, a tradus eronat adv. sl. *rědy*, invocat de Tiktin: în loc de 'rar', 'cu copaci rari', apare sensul 'en la oscuridad'; „cf. *desiș*, esp. *fosca*".]. Termenul apare în ms. 45: *„Și ședea întru readiu aproape de casa Fogor"* (Dt., *3*, 39; vezi mai sus, p. 35, **IV.1.3.13.**, *crîng;* p. 34, **IV.1.3.5.**, *branişte*; mai jos, p. 64, **IV.2.2.81.**, *pădure*.

1.3.37. săblaznă 'poluție nocturnă' (< vsl. *sŭblaznŭ, -zni* < vsl. *blaznŭ, blazni* 'greșeală', 'scandal'; bg. *să-blázen* 'Ärgernis' (= supărare, necaz); scr. *sȁ-blāzan* 'id.'), în BB: *„Om carele nu iaste curat den săblazna lui noaptea și va ieși afară den tabără"* (Dt., *23*, 10; *și* este de prisos, vezi mai sus, p. 30, **II.9.13.0.**; în ms. 45: *„Den aruncarea lui noaptea"*; în ms. 4 389: *„Den curărea de noapte"*). Vezi mai jos, p. 57, **IV.2.2.6.**, *aruncare*.

1.3.38. suruman (și: *sărăiman*) 'orfan', 'fără părinți' [< vsl. *sirŭ* 'orbus'; bg., sîrb. *siromah* > *siroman, sărman*, prin schimbare de sufix (suf. *-oman*, var. *-iman*); *suruman* provine din *siruman*, prin asimilație regresivă (< *siroman*), iar *sărăiman* < **soroiman* < *siroman*], în BB: *„Să nu abați judecata nemêrnicului și surumanului și văduvei"* (Dt., *24*, 17; în ms. 45: *„Sărăimanului"*; în ms. 4 389: *„Săracului"*); în gr.: „Καὶ ὀρφανοῦ" (adj. ὀρφανός, -ή, -όν 'orphelin', 'privé de son père ou de sa mère'); în Vulgata: *„Et pupilli"* (lat. *pupillus* 'orfan'). Sensul 'orfan' al lui *suruman* mai apare în BB, Dt., *24*, 19, 20, 21; *26*, 12; *27*, 19; iar *sărăiman*, cu același sens, este prezent în ms. 45, Dt., *14*, 29; *16*, 11, 14. În ms. 4 389 și, uneori, și în BB, pentru 'orfan' apare termenul *sărac*. Versiunea slavonă are „Сирота", de la radicalul menționat, vsl. *sirŭ* 'orbus'.

1.3.39. stărminos, -oasă (despre o stîncă, o piatră mare) 'abrupt', 'prăpăstios', 'colțuros' (vsl. *strŭmĭnina*; sîrb. *strumina, strmen* 'loc prăpăstios, *strm* < *strŭmŭ* 'prăpăstios'), în ms. 4 389: *„Carele ți-au scos izvor de apă den piiatră stărminoasă"* (Dt., *8*, 15; în BB și în ms. 4 389: *„Piatră colțurată"*).

1.3.40. toporăște 'coadă de topor sau de secure' (< vsl. *toporište* 'id.'), în ms. 4 389: *„Va ieși săcurea den toporăște"* (Dt., *19*, 5; în BB: *„Căzînd fierul den lemnu"*; în ms. 45: *„Căzăndu hierul den lemnu"*).

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

1.4.0. Elemente greceşti

Sînt incluse în acest capitol şi unele cuvinte al căror etimon se află în limbi orientale ca ebraica, babilonica, dar au fost vehiculate prin greacă. De asemenea, sînt prezenţi şi unii termeni greceşti care au pătruns în slavonă sau în alte limbi slave, cu care româna a avut contacte de-a lungul secolelor.

1.4.1. anathemă 'blestem', 'afurisenie', 'excomunicare' (< gr. ἀνάθεμα, -ατος 'objet devoué, maudit'; 'anathème), în BB: *„Anáthema vei fi... căci anáthema iaste"* (Dt., *7,* 27; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Vei fi blestemat ca şi acela ce cu blestemare să-l blêstemi"*), după gr. „Καὶ ἀνάθεμα ἔσῃ...ὅτι ἀνάθεμὰ ἐστι"; în BB: *„Cu anathema vei anathimisi pre ea"* (Dt., *13,* 15; în ms. 45: *„Anathemisi"*); în BB: *„Nu să va lipi nemica de anathema întru mîna ta"* (Dt., *20,* 17; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Cu blestemare să-i blêstemi"*). Vezi ST.L.NM., p. 25, **IV.1.5.1.; 1.5.2.**

1.4.2. a anathemisi (şi: *anathimisi*) 'a blestema', vezi cuvîntul precedent.

1.4.3. aspidă 'viperă', 'şarpe egiptean cu ochelari', 'năpîrcă' (< gr. ἀσπίς, acc. ἀσπίδα; cf. şi vsl. *aspida*), în BB: *„Măniia aspidelor nevindecată"* (Dt., *32,* 33; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Mănia cea fără de leac a aspidelor"*), după gr.: „Θυμός ἀσπίδων ἀνίατος" [adj. ἀνίατος, -ος, -ον 'incurable'; (ὁ) θυμός, -οῦ 'mouvement de l'âme'; 'passion'; 'colère'].

1.4.4. cămilopárdos 'girafă' [< gr. (ἡ) καμηλοπάρδαλις, -εως 'girafe' < κάμηλος 'cămilă' < semită (babylon.); cf. ebr. *gāmāl* (H. Frisk, *GEW,* I, p. 771–2) + (ἡ) πάρδαλις, -ιος, -εως 'panthère' sau 'léopard', cuvînt intrat în greceşte dintr-o sursă orientală necunoscută (iraniană, veche indiană (H. Frisk, *GEW,* II, p. 473)], în BB: *„Şi inorodul, şi zîmbrul, şi cămilopárdos"* (Dt., *14,* 5; la fel şi în ms. 45; în ms. 4 389: *„Cămilopardosul"*), după gr. „Καὶ καμηλοπάρδαλιν"; în Vulgata: *„Camelopardalum"*; în BJ: *„Le mouflon"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Bergziegen"*; G. Braulik, Dt.: *„Steinbock"*; în B 1975: *„Capra sălbatică"*.

1.4.5. cărturar 'scrib', 'funcţionar' [< mgr. χαρτουλάριος < lat. *chartularius* 'arhivar', 'scriitor de documente'; cuvîntul latinesc are ca etimon vgr. (ὁ) χάρτης ' 'Papyrusblatt, -rolle', cu origine necunoscută, probabil egipteană (H. Frisk, *GEW,* II, p. 1075); prezenţa consoanei *c-* , în loc de *h-*, se explică prin influenţa lat. *ch-* din *chartularius,* precum şi a cuvîntului românesc *carte,* moştenit din lat. *charta* (< vgr. χάρτης); sunetul *-l-*, din **cartulariu,* a trecut la *-r-*, prin asimilaţie la *-r-* precedent şi următor, rezultînd forma *cărturariu* şi apoi *cărturar*; în româna literară, aceste variante fonetice, atestate încă din secolul al XVI-lea, de pildă în *Psaltirea Şcheiană,* sînt dublate de forme mai noi, în care consoana iniţială este *h-*, explicabilă prin modul de rostire medio- şi neogrecesc a consoanei aspirate vgr. χ- (= *ch-*) ca *h-*: *Hartulari,* n. propriu de familie; *hartă, hartofilax, hîrtie* etc.], în BB: *„Şi vor grăi cărturarii către norod zicînd"* (Dt., *20, 5*; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389). Cuvîntul mai apare în versetul 8, din cap. 20; de asemenea, în ms. 4 389, Dt., *29,* 10; în BB şi în ms. 45: *„Aducătorii-de-cărţile-voastre"* (Dt., *29,* 10).

1.4.6. erodión 'bîtlan' (*ardea cinerea*) [< gr. (ὁ) ἐρωδιός, -οῦ 'héron'], în BB: *„Şi erodión, şi lebădă, şi stîrcu"* (Dt., *14,* 16; în ms. 45: *„Erodíu"*; în ms. 4 389: *„Erodiul"*). Vezi ST.L.LV., p. 21, **IV.1.4.11.**

1.4.7. finic 'curmal'; 'palmier' [< gr. (ὁ) φοῖνιξ, -τκος 'palmier' sau 'dattier'; numele plantei provine de la numele poporului fenician, care făcea negoţ cu curmale; de la acelaşi cuvînt, provine şi numele păsării φοῖνιξ, originară din Arabia sau din India (vezi H. Frisk, *GEW,* II, p. 1032)], în BB: *„Jerihó, cetatea finicilor"* (Dt., *34,* 3; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389), după gr.: „Ἰεριχὼ, πόλιν φοινίκων"; în Vulgata: *„Hericho, civitatis Palmarum"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Die Ebene von Ieriho, der Palmenstadt"*; în BJ: *„Ville de palmiers"*; în B 1975: *„Cetatea Palmierilor"*. Vezi ST.L.EX., p. 36, **IV.1.5.11.**

1.4.8. ghipă 'un fel de vultur'; 'pajură' [< gr. (ὁ) γύψ, γῦπός 'vautour'; 'Geier'], în BB: *„Şi ghipa, şi caia"* (Dt., *14,* 14; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Pajărea"*); în Vulgata: *„Milvum"*; în BJ: *„Le milan noir"*; în germ., G. von Rad, Dt., *14,* 13: *„Milan"* (= uliu, erete); în B 1975: *„Corbul"*. Cuvîntul *ghipă* este absent în principalele dicţionare româneşti: *DA,* H. Tiktin[2], *DRG, CADE,* A. Scriban, *Dicţ.*

1.4.9. gripsor 'pasăre mare de pradă'; 'condor'; 'pajură' (*vultur gryphus*) [< gr. (ὁ) γρύψ, γρυπός, cuvînt creat, probabil, prin contaminare, din gr. γύψ + γρυπός 'mit einer Habichtnase', 'krummnasig', 'gekrümmt' (= coroiat, ca ciocul coroiului); vezi H. Frisk, *GEW,* I, p. 329–330], în BB: *„Vúlturul, şi gripsorul, şi vúlturul de mare"* (Dt., *14,* 13; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389); în germ., G. von Rad, Dt., *14,* 12; *„Schwarzgeier"*; în BJ: *„Le gypaète"*; în Vulgata: *„Grypem"*; în B 1975: *„Vulturul răpitor"*. Vezi ST.L.LV., p. 21, **IV.1.4.13.**

1.4.10. porfirión 'numele unei păsări (acvatice)' [< gr. (ὁ) πορφυρίον 'purpurnes Wasserhuhn (*Fulica porhyrion*)'], în ms. 4 389: *„Şi pupăza, şi porfiriónul"* (Dt., *14,* 18). În BB şi în ms. 45, denumirea de pasăre care urmează după *pupăză* este: *„Liliacul"*; în BJ: *„La chauve-souris"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Die Fledermaus"*; în Vulgata: *„Vespertilionem"* (= liliac); în B 1975: *„Liliacul"*; în slavoneşte: **„Порфирїона"**. Vezi ST.L.LV., p. 21, **IV.1.4.21.**

1.4.11. scorpiu 'scorpion' [< gr. (ὁ) σλορπίος, -ου 'id'], în ms. 45: *„Şearpe muşcându, şi scorpiu"* (Dt., *8,* 15; foarte probabil că accentul era pe *-í-*, ca în greacă; în BB: *„Scórpii"*; în ms. 4 389: *„Scorpiile"*), după gr. „Καὶ σκορπίος".

1.4.12. visteáriu 'trezorerie', 'vistierie', 'tezaurul statului' [< mgr. βεστιάριον (< lat. *vestiarium*); cf. şi vsl. *vistiiarĭ*], în ms. 45: *„Deşchidză Domnul ţie*

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

visteáriul lui cel bun" (Dt., *28,* 12; în BB și în ms. 4 389: „*Comoara... cea bună*"); în gr.: „Τὸν θησαυρόν αὐτοῦ". Forma de plural, *visteáre,* se întîlnește tot în ms. 45: „*Nu acestea, iată, s-au adunat lângă mine și s-au pecetluit întru visteárele mêle*" (Dt., *32,* 34; în BB: „*Întru comoarăle mêle*"; în ms. 4 389: „*În cămărăle mêle*"); în gr.: „Ἐν τοῖς θησαυροῖς μου" [(ὁ) θησαυρός, -οῦ 'trésor', 'lieu où l'on serre des choses précieuse'; în Vulgata: „*In thesaures meis*"; G. Braulik, Dt.: „*In meinen Vorratskammern versiegelt*"; G. von Rad, Dt.: „*In meinen Schatz*"; BJ: „*Scellé dans mes trésors*"; în B 1975: „*Pecetluite în cămările mele*". Vezi mai sus, p. 35, **IV.1.3.11.**, *comoară.*

1.5.0. Elemente maghiare

Pentru stabilirea etimonurilor maghiare, am recurs, în cele mai multe cazuri, la lucrarea lui Lajos Tamás, *EWUR.*

1.5.1. a aleși 'a pîndi (pe cineva)', 'a sta la pîndă' (< magh. *les* 'Hinterhalt', 'Lauer'; 'affût', 'guet'; cu *a-* protetic: *aleș* 'pîndă'; vb. este fie magh. *les,* care este și rădăcină verbală, fie un derivat românesc cu suf. *-ui*), în ms. 45: „*Va aleșui pre el*" (Dt., *19,* 11; în BB: „*Va pîndi pre dănsul*"; în ms. 4 389: „*Va fi om pizmind*").

a. bir 'impozit', 'tribut' (< magh. *bér,* 'Lohn', 'Miete', 'Pacht', dial. *bír*), în ms. 4 389: „*Să fie toți oamenii ție bir și ascultându-te*" (Dt, *20,* 11; în BB și în ms. 45: „*Vor fi birnici*").

1.5.2. a birui 'a supune', 'a stăpîni', 'a domina' (< magh. *bír* 'stark sein', 'Macht über etwas haben', 'unterwerfen'), în ms. 45: „*Și am biruit tuturor cetăților lui*" (Dt., 2, 34; la fel în *3,* 4; în BB: „*Am stăpînit toate cetățile lui*"; în ms. 4 389: „*Am luat toate cetățile lui*"). Construcția din ms. 45, cu gen.-dat. plural, este calchiată de Nicolae Milescu din grecește: „Καὶ ἐκρατήσαμεν πασῶν τῶν πόλεων αὐτοῦ" [vb. κρατέω, -ῶ, viit. -ήσω 'être maître de', 's'emparer de', 'avoir en son pouvoir', 'dominer sur' se construiește cu genitivul în limba greacă]. Vezi ST.L.EX., p. 47, **IV.2.2.6.**

1.5.3. biruință 'stăpînire', 'posesiune' [< vb. *a birui, biruesc* (vezi paragraful precedent) + suf. *-ință*)], în ms. 4 389: „*Pămîntul tău care va da ție Domnul Dumnezeul tău în biruință*" (Dt., *26,* 2; în BB și în ms. 45: „*Dă ție cu sorțu*").

1.5.4. chelșug 'cadou', 'dar'; 'pomană' [< magh. *költség* 'Zehrgeld' (= bani de cheltuială), 'Geld', 'Ausgabe' < *költ* 'ausgeben' < *kel,* din care provine și rom. *a cheltui* 'id.'], în BB: „*Cu chelșug să-l chelșuguiești pre el den oile tale, și den grîul tău, și den teascul tău*" (Dt., *15,* 13; la fel în ms. 45, vers. 14; în ms. 4 389, vers. 14: „*Ce pomenirea să o gătești lui den oile tale*"; „*Pomenirea*" înseamnă 'pomana', 'darul').

1.5.5. a chelșugui 'a face cuiva un dar, un cadou' (< *chelșug* < magh. *költség*; vezi cuvîntul precedent).

1.5.6. cizmă 'încălțăminte', 'ciobotă'; 'sandale' (< magh. *czizma* < sîrb. < tc. osman.), în BB: „*Va dezlega o cizmă a lui de la piciorul lui*" (Dt., *25,* 9; și în vers. 10: „*Cizma*"; în ms. 45: „*Ciobotă*"; în ms. 4 389: „*O încălțăminte*"). Vezi mai sus, p. 34, **IV.1.3.10.**

1.5.7. coștei 'castel', 'fortăreață', 'cetate' (< magh. *kastély* 'id.' < mhd. *kastêl*), în ms. 4 389: „*Dennafară de orașăle cêle cu coșteaie, care era foarte multe*" (Dt., *3,* 5; în BB și în ms. 45: „*Cetățile*").

1.5.8. a (se) făgădui 'a promite solemn prin jurămînt', 'a face un legămînt sacru, o alianță cu divinitatea' (< magh. *fogadni* 'aufnehmen', 'empfangen', 'geloben'. 'versprechen'), în BB: „*De te vei făgădui rugă Domnului Dumnezeului tău*" (Dt., *23,* 22; în ms. 45: „*Iară de te vei ruga rugă*"; în ms. 4 389: „*De vei făgădui făgăduință Domnului*"), după gr.: „Ἐὰν δὲ εὔξῃ εὐχήν κυρίῳ τῷ Θεῷ σου" [(ἡ) εὐχή , -ῆς **1.** 'prière', **2.** 'vœu'; vb. εὔχομαι 'adresser aux dieux des vœux ou des prières', 'prier', 'implorer']. În BJ: „*Si tu fais un vœu à Yahvé*"; în B 1975: „*De vei da făgăduință*", vers. 21.

1.5.9. făgăduință 'alianță între om și divinitate', 'legămînt sacru'; 'promisiune divină', 'pact', 'testament' (< vb. *a făgădui* 'a face un legămînt sacru' + suf. *-ință*; vezi cuvîntul precedent), în BB: „*Și v-au pus voao făgăduința lui... cêle 10 cuvinte*" (Dt., *4,* 13; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Au porăncit voaoă lêgea lui... 10 cuvinte*"). În grecește: „Τὴν διαθήκη αὐτοῦ" [(ἡ) διαθήκη, -ης 'traité', 'pacte'; 'testament'; eccl. 'l'Ancien ou le Nouveau-Testament' < vb. διατίθεμαι 'conclure un pact, un traité, 'donner ou ordonner par testament']; în BJ: „*Son alliance*"; în germ., G. Braulik, Dt.: „*Seinen Bund*"; în Vulgata: „*Pactum suum*"; în B 1975: „*Legămîntul său*".

1.5.10. fêliu 'trib', 'seminție'; 'neam'. Sensul special al substantivului *fel,* pl. *feluri,* menționat acum [< magh. *-féle* '-lei' (de exemplu: *kétféle* 'zweierlei'), din *fél* 'Hälfte'], a rezultat prin fenomenul semantic denumit „atracție paronimică": traducătorul textului biblic, Nicolae Milescu, a stabilit o apropiere formală între cuvîntul grecesc (ἡ) φυλή, -ῆς 'tribu' sau gr. (τὸ) φῦλον, -ου 'id.' și rom. *fel, feluri,* atribuindu-i apoi acestuia din urmă sensurile 'trib', 'seminție', 'neam'. Exemplele se găsesc în BB și în ms. 45: „*Pre mai marii fêliului nostru*" (Dt., *31,* 28; în ms. 4 389: „*Bătrînii semințiilor voastre*"), după gr.: „Τοὺς φυλάρχους ὑμῶν" [(ὁ) φύλαρχος, -ου 'chef d'un tribu' < φυλή + ἄρχω 'guider', 'marcher devant ou en tête de']; în BB: „*Cîte un om după fêliu*" (Dt., *1,* 23; în ms. 45: „*Căte pre un om după fêli*"; în ms. 4 389: „*Dentr-o seminție*"), după gr.: „Κατ' φηλήν". Vezi ST.L.NM., p. 26, **IV.1.6.3.**

1.5.11. gingaș, -ă 'delicat', 'tandru', 'fraged' (< magh. *gyenge, gyönge, zsenge* 'jung', 'zart'), în BB: „*Cel gingaș foarte*" (Dt., *28,* 54; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389); în BB: „*Cea gingașă foarte*" (Dt., *28,* 56; în ms. 4 389, la fel; în ms. 45: „*Gingașe*").

1.5.12. gingășie 'delicatețe', 'tandrețe', 'frăgezime' (< *gingaș* + suf. *-ie*): „*Pentru gingășie și moliciune*" (Dt., *28,* 56; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: „*Pentru frumusețea gingășiei ei*").

1.5.13. hăreț 'uliu' (< magh. *herjó* 'id.'), în BB și în ms. 45: „*Hăreți*" (Dt., *14,* 17). Vezi ST.L.LV., p. 22, **IV.1.5.5.**

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

1.5.14. oraș 'așezare urbană cu o fortăreață' [< magh. *város, varasi* (< *vár* 'Festung'; 'Stadt')], în ms. 4 389: *„Dennafară de oraşăle cêle cu coşteaie, care era foarte multe"* (Dt., *3,* 5; în BB și în ms. 45: *„Cetățile"*). Vezi ST.L.NM., p. 27, **IV.1.6.6.**

1.5.15. a se sălășlui 'a se așeza într-un loc', 'a se stabili' (< magh. *szállásol* 'beherbergen', 'Obdach gewähren', din *szállás* '(Nacht-)Herberge', 'Unterkunft'; poate și din rom. *sălaș* + *-lui*), în ms. 4 389: *„I-au omorât şi se-au sălăşluit în locul lor"* (Dt., 2, 23; în BB și în ms. 45: *„S-au lăcuit pentru ei"*). Vezi mai jos, p. 48–49, **I.2.1.55.**, *a se lăcui.*

1.5.16. sîrg, în loc. adv. *„De sărg"* 'repede', 'prompt', 'curînd', 'îndată', 'degrabă', 'imediat', 'pe loc' (< vb. *a sîrgui* 'a se grăbi' < magh. *szorog* 'sich beeilen'), în ms. 45: *„Nu vei putea să-i topeşti pre ei de sărgu"* (Dt., *7,* 22; în BB: *„Degrab"*; în ms. 4 389: *„Curând"*; și în Dt., *9,* 3; *28,* 24).

1.5.17. a tămădui 'a vindeca', 'a lecui' (< magh. *támad* 'sich erheben, enstehen'), în BB: *„Lovi-voiu şi eu voiu tămădui"* (Dt., *32,* 39; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Voi vindeca"*).

1.5.18. uriaș 'géant'; 'Riese' (< magh. *óriás* 'Riese', dial. *óurijás*, de origine necunoscută), în BB: *„Feciori de uriaş"* (Dt., *1,* 28; în ms. 45: *„Ficiori de uriiaşi"*; în ms. 4 389: *„Fecior de uriiaş"*); în ms. 4 389: *„Au rămas de la uriaşi"* (Dt., *3,* 11; pe margine, de aceeași mînă: *„Patul uriiaşului"*; în BB și în ms. 45: *„De la Rafaïn"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Von dem Rest der Refaiter"*; G. Braulik, Dt.: *„Von den letzten Rafaïtern"*; în BJ: *„Des Refhaïm"*; în Vulgata: *„De stirpe gigantum"*; în B 1975: *„Refaimi"*); în ms. 4 389: *„Ţara uriiaşilor"* (Dt., *3,* 13; în BB și în ms. 45: *„Pământul lui Rafain"*; în BJ: *„Le pays de Rephaïm"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Das Land der Refaiter"*; G. Braulik, Dt.: *„Land der Refaïter"*; în Vulgata: *„Terra gigantum"*; în gr.: „Γῆν Ραφαεῖν". Este vorba despre o rasă stinsă de giganți, un popor de talie înaltă, care a existat înainte cu mult timp de Avraam în Palestina, pe Valea Iordanului (vezi NOUV. DICT. BIBL., p. 647). Vezi ST.L.NM., p. 27, **IV.1.6.12.**

1.5.19. a vicleni 1. 'a privi cu răutate' (< *viclean* < magh. *hitlen, hűtlen* 'ungläubig', 'treulos') în ms. 45: *„Va vicleni ochiul tău pre fratele tău cel lipsit"* (Dt., *15,* 9; în BB: *„Va ficleni"*; în ms. 4 389: *„Va năcăji"*); **2.** 'a unelti', 'a face un rău cuiva', în ms. 45: *„Să faceţi lui în ce chip au viclenit a face asupra fratelui lui"* (Dt., *19,* 19; în BB: *„Au ficlenit"*). Vezi ST.L.FAC., p. 55, **I.3.3.0.**

1.5.20. vicleșug 'perfidie', 'falsitate', 'ipocrizie', 'viclenie' (< magh. *hitlenség, hűtlenség* 'Treubruch', 'Untreue', în ms. 45: *„Blăstămat cela ce abate pre aproapele-ş cu vicleşug"* (Dt., *27,* 24; în BB: *„Ficleşug"*; în ms. 4 389: *„Hicleşug"*). Vezi ST.L.FAC., p. 55, **I.3.3.0.**; ST.L.EX., p. 6, **I.3.2.0.**; ST.L.NM., p. 3, **I.3.2.0.**

1.6.0. Elemente germane (săsești)

1.6.1. șanț 'palisadă', 'fortificație din trunchiuri, pietre etc.'; 'construcție din lemne pentru asedierea unei cetăți' [< germ. *Schanze,* săs. *šānts* 'Wehrbau im Felde'; la început, erau folosite legături de crengi; probabil din ital. *scanso* 'Abwehr', ital. *scansia* 'Gestell'; în română, s-a produs o modificare semantică; de la forma pozitivă a întăriturii de apărare și de asediere, s-a trecut la sensul care are în vedere o formă negativă: 'o săpătură adîncă în pămînt, umplută, adesea, cu apă, în jurul unei cetăți'; 'săpătură îngustă și lungă pe marginea unui drum'; sensul prim este atestat în textele studiate], în BB: *„Lemnul* (= copacul, pomul) *care ştii că nu iaste rodnic... să-l tai şi să urzeşti şanţ asupra cetăţii carea face cătră tine războiul, până unde se va închina"* (Dt., *20,* 20; în ms. 45: *„Şanţu"*; în ms. 4 389: *„Fă scară pentru cetatea care face războiu asupra ta"*). Cuvîntul *șanț,* cu primul sens, mai apare în ms. 4 389: *„Lemnul cel den pădure să taie omul şi să-l puie ca şanţul înaintea fêţei tale"* (Dt., *20,* 19); în ms. 45: *„Să taie omul lemnul cel den codru, să între de cătră faţă la şanţu"* (*ibid.*); în BB: *„La şanţ"*. În grecește, Dt., *20,* 20: „Καὶ οἰκοδομήσεις χαράκωσιν ἐπὶ τὴν πόλιν" [vb. οἰκοδομέω, -ῶ 'bâtir une maison', 'bâtir', 'construire', 'élever'; (ἡ) χαράκωσις, -εως 'action de palissader ou d'échalasser'; 'fortification', 'action d'élever des retranchements']; în ms. 45 și în BB: *„Să urzeşti şanţ(u)"*; în Vulgata: *„Extrue machinas"* [vb. *extruō, -ĕre* 'a înălța (o construcție), 'a construi'; *machina, -ae* 'mașină', 'construcție']; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Um Belagerungsmaschinen gegen die Stadt zu bauen"*; G. Braulik, Dt.: *„Belagerungswerk"*; în BJ: *„En faire des ouvrages de siège'*; în B 1975: *„Să faci întăriturî împotriva cetăţii"*.

1.7.0. Elemente turcești

1.7.7. cantar (și: *cantariu, căntar*) 'greutate de cîntar', 'măsură de greutate' (< tc. *kantar*; ngr. καντάρι; arab. *quintar* < lat. *centarius* 'de o sută'); în BB: *„Să nu fie în sacul tău cantariu şi cantariu mare au mic"* (Dt., *25,* 13; în ms. 45: *„Să nu fie întru cămara ta căntar şi căntariu mare au mic"*; în ms. 4 389: *„Să nu fie în sacii tăi măsură mare şi mică"*; în ms. 4 389, sînt adăugate pe margine cuvintele: *„Vezi pentru măsuri şi pentru cumpene"*); în BB: *„Cantariu adevărat şi dirept va fi ţie"* (Dt., *25,* 15; în ms. 45: *„Căntar"*; în ms. 4 389: *„Măsură"*). Cuvîntul corespunzător din versiunea grecească este (τὸ) στάθμιον, -ου 'petite balance', 'petit poids'; prin ext. 'balance'; 'poids'. Vezi ST.L.LV., p. 23, **IV.1.7.1.**

1.7.2. culă 'turn de apărare într-un zid' (< tc. *kúla, kulé* < arab. *kullé* 'turn'; și: vsl., sîrb., bg. *kúla*), în ms. 4 389: *„Toate cetăţile cêle tari, cu zidurile cêle nalte, porţile şi culele"* [Dt., *3,* 5; în BB și în ms. 45: *„Zăvoară"*; în B 1975: *„Încuietori"*; în BJ: *„Barres"*;

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

în germ., G. Braulik, Dt.: *„Torbalken"*; G. von Rad, Dt.: *„Riegeln"*; în Vulgata: *„Vectibus"* (*vectis, -is* 'drug pentru zăvorul uşii'; slavon: „Заєбъ" 'zăvor'; gr.: „(ὁ) μοχλός, -οῦ" 'barre de bois'; 'verrou']. Nu este clar motivul pentru care Daniil Panoneanul a recurs, în ms. 4 389, la cuvîntul *cuĺă*, al cărui sens este diferit de cel de 'zăvor'.

1.7.3. a se mosorî 'a se umfla, prin apariţia de chisturi la picioare, după mult mers' [< *mosor* **1.** 'bobină', 'cilindru de lemn pe care se înfăşoară aţa', **2.** 'umflătură rotundă şi tare', 'cocoloaşă', 'bătătură la picior' < tc. *masur* (< arab. *ma'şūra*); ngr. μασούρι; alb., bg., sîrb. *măsur*], în ms. 45: *„Picioarele tale nu s-au mosorît, iată, 40 de ani"* [Dt., *8,* 4; pe margine, de altă mînă, anume a lui Nicola, care a colaţionat copia ms. 45 a lui Dumitru de Cîmpulung, pe la 1685–6, la Mănăstirea din Cîmpulung-Muscel, sînt adăugate cuvintele: *„Bătut"*. *„Ciobotele tale nu s-au spart(e) de la tine"*; în BB: *„Nu s-au bătut"* în ms. 4 389: *„Nu s-au rănit"*; în BJ: *„Ton pied n'a pas enflé"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Dein Fuß schwoll nicht an"*; în Vulgata: *„Pes tuus non est subtritus"* (vb. *subterō, -ĕre, -trīvī, -trītum*' **1.** 'a fărîma pe dedesubt', **2.** 'a strica la picioare'); în B 1975: *„Piciorul tău n-a căpătat bătături"*].

1.7.4. a mozaviri 'a calomnia', 'a defăima', 'a ponegri' [< *mozavir* 'calomniator', 'denigrator', 'defăimător' < tc. (arab.) *müzavir*; cf. ngr. μουζαβίρης], în ms. 4 389: *„Pre care l-au ispitit întru ispitire şi l-au mozavirit la Apa Poncişării"* (Dt., *33,* 8; în ms. 45: *„L-au suduit"*; în BB: *„L-au batjocorit"*). Vezi ST.L.FAC., p. 92, **IV.1.6.6.**; ST.L.LV., p. 24, **IV.1.7.6.**; ST.L.NM., p. 27, **IV.1.8.6.**

1.7.5. mozavirie 'calomnie', 'defăimare', 'ponegrire' (< *mozavir,* vezi cuvîntul precedent), în ms. 4 389: *„Vezi pentru mozavirii"* (Dt., *19,* 19; textul citat este un scurt comentar, adăugat pe margine de aceeaşi mînă care a scris manuscrisul).

1.7.6. şiret 'canaf', 'ciucure', 'franjuri' (< tc. *şerit*; cf. ngr. σιρίτι), în ms. 4 389: *„Şireturi să faci pe căte 4 marginile hainei tale"* (Dt., *22,* 12; în BB şi în ms. 45: *„Sucite"*). Vezi mai jos, p. 54, **IV.2.1.94,** *sucit.*

2. CUVINTE CU SENS DIFERIT DE CEL ACTUAL

2.1.0. Calcuri lingvistice

2.1.1. acoperitură 'care acopere, adăposteşte, ocroteşte, apără'; 'protecţie', 'apărare', 'ocrotire', în BB: *„Scoală-să şi vă ajutorească voao şi să să facă voao acoperituri"* (Dt., *32,* 38; la fel în ms. 45: *„Vă agiutorească"*; în ms. 4 389: *„Să vă fie acoperituri"*; în B 1975: *„Să vă fie ocrotire"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Euch helfen und euch zum Schutz werden"*; G. Braulik, Dt.: *„Dieser Fels soll ein Schutzdach über euch sein"*; în BJ: *„Votre abri"*; în Vulgata: *„In necessitate vos protegant"*), după gr. (ὁ) σκεπαστής, -οῦ 'celui qui couvre, qui abrite'; 'défenseur', 'protecteur'; (ἡ) σκέπασις, -εως **1.** 'action de couvrir, d'abriter', **2.** 'abri', 'protection'; vb. σκεπάζω, viit. -άσω **1.** 'abriter', 'mettre à l'abri', **2.** 'couvrir', 'envelloper', 'protéger'. Sensul 'protection', 'abri' al cuvîntului românesc *coperemînt,* atestat în secolul al XVI-lea în *Psaltirea Şcheiană,* alături de sensul 'toit', 'couverture', reprezintă un calc semantic după limba greacă. Vezi *CDDE,* nr. 388.

2.1.2. aducător, în sintagma: *„Aducător-de-cărţi"* 'secretar', 'cărturar', 'scrib', 'funcţionar public', în BB: *„Judecătoriu şi aducătoriu-de-cărţi yei pune ţie întru toate cetăţile"* (Dt., *16,* 18; în ms. 45: *„Aducătoriu-de-cărţi"*; în ms. 4 389: *„Aducător-de-cărţi"*; în ultimul caz, pe margine, este adăugată completarea: *„De răvaşă"*). Denumirea în discuţie mai apare în BB şi în ms. 45 în Dt., *29,* 10; *31,* 28, pe cînd în ms. 4 389 este folosit, în aceleaşi locuri, termenul *„Cărturarii"*. Sintagma *„Aducător-de-cărţi"* reprezintă o calchiere a gr. (οἱ) γραμματοεισαγωγεῖς [< (ὁ) γραμματύς, -έως 'secrétaire' + (ὁ) ἀγωγός, -οῦ 'conducteur' (< vb. ἄγω 'amener', 'apporter'). Vezi ST.L.EX., p. 41, **IV.2.1.2.**; vezi mai sus, p. 38, **IV.1.4.5.**, *cărturar.*

2.1.3. a aduce 'a jertfi', 'a înjunghia', 'a face ofrandă divinităţii', în BB: *„Să nu aduci Domnului Dumnezăului tău viţel au oaie la carele iaste hulă întru dînsa"* (Dt., *17,* 1; în ms. 45, la fel; pe margine, sînt adăugate, de aceeaşi mînă, sinonimele: *„Giunghi"*; *„Jirtvuieşti"*; în ms. 4 389: *„Să nu aduci... viţel nici oaie"*), după gr.: „Οὐ προσοίσεις κυρίῳ τῷ Θεῷ σου μόχον ἢ πρόβατον" [vb. προσφέρω, viit. προσοίσω 'apporter à', 'presenter', 'offrir']. În *Biblia* grecească apărută la Veneţia, în 1687, sub îngrijirea lui Nicolaos Glykys din Ioannina, şi anume în nota 1 din subsolul paginii, la cap. *17,* 1, din Dt., este menţionat verbul θύσεις, „ex Heb.", pentru προσοίσεις, din text [vb. θυσιάζω, viit. -άσω 'sacrifier', 'immoler'; 'offrir des sacrifices', < subst. (ἡ) θυσία, -ας 'sacrifice', 'victime' < vb. θύω, viit. θύσω 'rûler des parfums'; 'immoler', 'sacrifier', 'offrir aux dieux d'une manière quelconque']. De asemenea, în *Vechiul Testament,* în limba greacă, apărut la Londra, în 1 653, este folosit acelaşi verb cu sensul 'a sacrifica': „Οὐ θύσεις", iar nu verbul cu sensul 'a aduce': „Οὐ προσοίσεις". Ultimul cuvînt grecesc a fost calchiat şi în slavonă, *prinosŭ,* din care provine rom. *prinos* 'dar oferit divinităţii, unui sanctuar', 'ofrandă'. Acesta este sinonim cu *aducere* 'id.', al cărui punct de plecare în română a putut fi atît din slavonă, cît şi din greacă. Vezi ST.L.LV., p. 25, **IV.2.1.3.**; ST.L.NM., p. 28, **IV.2.1.2.**

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

2.1.4. aducere 'dar oferit unei divinităţi sau unui sanctuar', 'prinos', 'jertfă', 'ofrandă', în BB: *„Aducerile Domnului, sorţul lor, vor mînca pre êle"* (Dt., *18,* 1; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Aducerile jărtvelor"*); în gr. (τὸ) κάρπωμα, -ατος 'oblation', 'offrande', 'sacri-fice'. Vezi cuvîntul precedent.

2.1.5. adunare 'hambar', 'depozit (de cereale)', în ms. 45: *„Blăstămate adunările tale şi rămăşiţele tale"* (Dt., *28,* 17; în BB: *„Jîtniţile"*; în ms. 4 389: *„Ariile"*, după gr.: „Ἐπικατάρατοι αἱ ἀποθῆκαι σου καὶ τὰ ἐγκαταλείμματά σου" [(ἡ) ἀποθήκη, -ης'lieu où l'on tien certaines choses en réserve'; 'office'; 'grenier', 'cellier', 'magasin'; vb. ἀποτίθημι 'déposer', 'mettre bas'; 'mettre en réserve', 'mettre de côté', 'réserver'. Vezi mai jos, p. 52, **IV.2.1.79.**, *punere*; p. 52, **IV.2.1.81.**, *rămăşiţă.*

2.1.6. ajutor 'pavăză', 'scut', în BB: *Va sprejeni ajutoriul tău şi sabiia ta"* (Dt., *33,* 29; în ms. 45: *„Va ajuta ajutoriul tău"*; în ms. 4 389: *„Pavăza"*), după gr.: „Ὁ βοηθός σου καὶ ἡ μάχαιρα" [(ὁ, ἡ) βοηθός, -οῦ **1.** 'auxiliaire', **2.** 'défenseur'; vb. βοηθέω, -ῶ, viit. -ίσω 'voler au secour'; 'secourir'; 'sauver'; adj. βοηθόος, -όος, -όον 'qui vole au combat ou au secour'; 'auxiliaire'; 'défenseur']. Nicolae Milescu a atribuit cuvîntului românesc *ajutor* sensul 'cel care vine în ajutor', al gr. βοηθός.

2.1.7. a amărî, în construcţia gerunzială *a fi amărînd,* cu sensul 'a supăra', 'a exaspera', 'a irita', în BB: *„Amărînd aţ fost cêle de cătră Dumnezău"* (Dt., *31,* 27; în ms. 45: *„Amărându aţi fost lucrurile de cătră Dumnedzău"*; în ms. 4 389: *„Aţ măniiat pre Domnul"*), după gr.: „Παραπικραίνοντες ἦτε τὰ πρὸς τὸν Θεόν" [vb. παραπικραίνω, viit. -ανῶ 'exaspérer, 'aigrir'; 'exciter à la révolte' < πικραίνω **1.** 'rendre amer', **2.** (fig.) 'exaspérer', 'aigrir', 'irriter < adj. πικρός, -ά, -όν 'amer']. Cuvîntul românesc *a amărî* a fost îmbogăţit de către Nicolae Milescu cu sensul 'a instiga la revoltă', 'a exaspera', 'a mînia', 'a irita', după modelul vb. grecesc menţionat. Din ms. 45, calcul semantic a fost preluat şi în BB.

2.1.8. amiázăzi 'sud', în BB: „[Neftalim] *marea şi amiázăzi va moşteni"* (Dt., *33,* 23; în ms. 45: *„Amiádză-dzi"*; în ms. 4 389: *„Amiiáză-zi"*), după gr.: „Θάλασσαν καὶ λίβα" [(ὁ) λίψ, λίβός 'vent d'Afrique', 'vent d'ouest-sud-ouest', ou simplement 'de sud-ouest'; de la numele unui vînt din direcţia sud-vest, care aduce ploaie, s-a trecut la sensul 'punct cardinal de sud-vest' şi apoi 'vest' < vb. λείβω, aor. λεῖψαι 'träufeln', 'gießen' (= a turna picătură cu picătură', 'a turna', 'a stropi', 'a vărsa') (H. Frisk, *GEW,* I, p. 96–97). Tot cu sensul 'sud', cuvîntul *amiazăzi* mai apare în BB, Nm., *10,* 6, precum şi în ms. 45 şi în ms. 4 389, *ibid.* Pentru *mare* cu sensul 'vest', vezi mai jos, p. 49, **IV.2.1.58.**, *mare.*

2.1.9. an, în expr. **an den an** 'în fiecare an', 'chaque année', în ms. 45: *„A dzêcea să dzeciuieşti... an den an"* (Dt., *14,* 22; în BB şi în ms. 4 389: *„Den an în an"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Jahr für Jahr"*; G. Braulik, Dt.: *„Jedes Jahr"*; în Vulgata: *„Per annos singulos"*; în B 1975: *„În fiecare an"*), după gr.: „Ἐνιαντὸν κατ'ἐνιαντόν" [(ὁ) ἐνιαντός, -οῦ 'an', 'année'].

2.1.10. apoi, în sintagma *„Cea-mai-de-apoi"* **1.** 'sfîrşit', 'capăt'; 'execuţie', 'moarte', în ms. 45: *„Măinile a tot nărodul la cea-mai-de-apoi"* (Dt., *13,* 9; în BB: *„Mîinile a tot nărodul lasă mai-de-apoi"*; în ms. 4 389: *„De-acii măinile altora mai pre urmă"*; în BJ: *„Et la main de tout le peuple continuera l'exécution"*; în germ., G. von Rad, Dt., vers. 10: *„Deine Hand soll sich...erheben, um ihn zu töten, darnach die Hand des ganzen Volkes"*; în Vulgata: *„Sit primum manus tua super eum et post te omnis populus mittat manum"*; în B 1975: *„Şi apoi să urmeze mîinile a tot poporul"*), după gr.: „Καὶ αἱ χεῖρες παντὸς τοῦ λαοῦ ἐπ'ἐσχάῳ" [adj. ἔσχατος, -η, -ον 'le dernier'; expr. ἐπ'ἔσχατα βαίνειν 'en venir aux dernières extrémités]. Alt exemplu, din BB: *„La cea-de-apoi a morţii mêle"* (Dt., *31,* 29; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„După petrecaniia mea"*), după gr.: „Ἐπ'ἐσχάτῳ τῆς τελουτῆς μου" [(τὸ) ἔσχατον 'le dernier degré', 'l'extrémité', 'le bout']. Al treilea exemplu, din BB: *„Voiu arăta ce va fi lor la cea-de-apoi"* (Dt., *32,* 20; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389), după gr.: „Καὶ δείξω, τί ἔσται αὐτοῖς ἐπ' ἐσχάτων". Al patrulea exemplu, din BB şi din ms. 45: *„La zilele cêle-de-apoi"* (Dt., *4,* 30), după gr.: „Ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν".

2. 'Marea Mediterană' (în opoziţie cu *Marea Sării* sau *Marea Moartă*), în BB: *„Şi tot pămîntul... pînă la Marea-cea-de-Apoi"* [Dt., *34,* 2; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Marea-cea-mai-de-Apoi"*; în BJ: *„La mer Occidentale"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Bis zum Westmeer"*; G. Braulik, Dt.: *„Bis zum Mittelmeer"*; în Vulgata: *„Usque ad Mare Novissimum"* (*novissimum* 'cel de pe urmă', 'ultimul'); în B 1975: *„Pînă la marea cea de la asfinţit"*], după gr.: „Ἕως τῆς θαλάσσης τῆς ἐσχάτης" [adj. ἔσχατος, -η, -ον 'le dernier', 'le plus éloigné', 'placé au bout de', 'placé au dernier rang' < vb. ἔχομαι 'être contingu', 'suivre']. Privită de la est de Marea Moartă, Marea Mediterană se află la extremitatea vestică, fiind ultima mare sau *Marea-cea-de-apoi* (vezi BJ, Dt., *34,* 2, nota *d*). Vezi mai sus, **IV.2.1.8.**, *amiazăzi*; vezi mai jos, p. 49, **IV.2.1.58.**, *mare.*

2.1.11. aproape, în construcţia intensivă *a apropia aproape* 'a se apropia', în BB: *„Şi veţi apropiia aproape de fiii lui Aman"* (Dt., *2,* 19; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Veţ mêrge aproape de"*), după gr.: „Καὶ προσάξετε ἐγγύς υἱῶν Ἀμμάν" [vb. προσάγω, viit. -άξω 'faire approcher', 'approcher'; adv. ἐγγύς 'pres', 'proche', 'auprès'].

2.1.12. arătare 'viziune'; 'sentinţă sau răspuns primit de preot de la oracolul divin', în BB: *„Daţi lui Levi arătările lui şi adevărul lui"* (Dt., *33,* 8; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Têmerile lui... şi adeverinţa lui"*). Pasajul este obscur. În gr.: „Δήλους αὐτοῦ καὶ ἀλήθειαν αὐτοῦ" [(τὰ) δήλα, -ῶν 'visions', pl. neutru de la adj. δῆλος, -η, -ον 'apparent', 'manifeste';

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

'claire', 'évident'; vb. δηλόω, -ῶ 'manifester', 'se montrer'. Ultimul sens a constituit pentru Nicolae Milescu motivul pentru recurgerea la rom. *arătări*. În germ., G. von Rad, Dt.: *„Gib Levi' deine Tummim und Urim"*; G. Braulik, Dt.: *Levi hat deine Tummim erhalten, deine Urim..."*; în B 1975: *„Urimul tău, Doamne, şi Tumimul tău"*; în Vulgata: *„Perfectio tuo et doctrina tua"*. Pentru *Urim* şi *Tumim*, vezi *DICŢ. BIBLIC*, p. 1329–30. Vezi ST.L.NM., p. 28, **IV.2.1.5.**

2.1.13. ascunse, s.f. plur. tant., în sintagma: *„Cêle ascunse"* 'secretele', 'tainele', 'misterele', în ms. 4 389: *„Ascunsele Domnului Dumnezeului nostru"* (Dt., *29*, 29; în BB: *„Cêle ascunse ale Domnului Dumnezăului nostru, iară cêle aiavea nouă"*; în ms. 45: *„Cêle ascunse Domnului... iar cêle ascunse noao"*), după gr.: „Τὰ κρυπτὰ κυρίῳ τῳ Θεῶ ἡμῶν, τὰ δὲ φανερὰ ἡμῖν" [(τὰ) κρυπτά, -ῶν 'les secrets' < adj. κρυπτός, -ή, -όν 'caché', 'secret'; vb. κρύπτω, viit. κρύψω 'cacher', 'couvrir'; (τὰ) φανερά, -ῶν < adj. φανερός, -ά, -όν 'clair', 'évident', 'manifeste'; 'visible', 'apparent' < vb. φαίνω, viit. φανῶ 'faire paraître', 'faire voir', 'rendre visible'; 'montrer', 'révéler', découvrir']. Textul BB este cel mai apropiat de versiunea grecească. Substantivul neutru plural, articulat, plurale tantum, τὰ κρυπτά, a fost tradus, atît în ms. 45, cît şi în BB, prin adjectivul provenit din participiul verbului *a ascunde*, la plural, precedat de articolul adjectival *cêle*: *„Cêle ascunse"* 'secretele', 'misterele', 'tainele' (în BJ: *„Les choses cachées"*; în germ., G. von Rad, Dt., *29*, 28: *„Das Verborgene"*; în Vulgata: *„Abscondita"*; B 1975: *„Cele ascunse"*). Procedeul a fost calchiat din greceşte. Vezi mai jos, p. 54, **IV.2.1.94.**, *sucit.*

2.1.14. asemănare (şi *sămănare*) **1.** 'formă', 'imagine', 'chip', în BB: *„Asemănare n-aţi văzut, fără numai glas"* (Dt., *4*, 12; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Faţa lui n-aţ văzut"*; în BJ: *„Aucune forme"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Eine Gestalt"*; în Vulgata: *„Formam"*), după gr.: „Καὶ ὁμοίωμα οὐκ εἴδετε, ἀλλ'ἢ φωνήν" [(τὸ) ὁμοίωμα, -ατος **1.** 'image', **2.** 'ressemblance' < vb. ὁμοιόω, -ῶ, viit. -ώσα 'rendre semblambe', 'assimiler', 'comparer' < ὅμοιος, -ον 'pareil', 'semblable' < ὁμός, -ή, -όν 'semblable', 'pareil']. Nicolae Milescu, autorul traducerii din ms. 45, a atribuit cuvîntului românesc *asemănare* sensul **1.**, 'imagine', 'chip', al cuvîntului grecesc corespunzător. Cu acelaşi înţeles, termenul *asemănare* mai apare în BB: *„N-aţi văzut toată asămănarea în ziua care au grăit Domnul cătră voi în muntele Horiv, den mijlocul focului"* (Dt., *4*, 15; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Chip"*). **2.** 'statuie', 'idol', 'chip cioplit', în BB: *„Să nu faceţi voao... asămănare a parte bărbătească au fămeiască... sămănarea a tot dobitocul"* (Dt., *4*, 16–17; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Chip"*). Vezi ST.L.EX., p. 47, **IV.2.2.5.**

2.1.15. bisêrică 'adunarea, comunitatea credincioşilor evrei', în ms. 45: *„Nu va întra în lontru amaniteani... la bisêrica Domnului"* (Dt., *23*, 3; în BB: *„Adunarea"*; în ms. 4 389: *„Strănsura"*), după gr.: „Εἰς ἐκκλησίαν κυρίου" [(ἡ) ἐκκλησία, -ας **1.** 'assemblée', 'l'assemblée générale du peuple', **2.** (eccl.) 'église', 'assemblée des fidèles' < ἔκκλητος, -ος, -ον 'appelé', 'convoqué' < ἐκκαλέω, -ῶ, viit. -καλέσω 'appeler dehors', 'faire sortir', 'appeler', 'évoquer' < καλέω 'rufen' (H. Frisk, *GEW*, I, p. 762–3)].

2.1.16. carte, în sintagma: *„Carte de despărţeală"* 'act de divorţ', în BB: *„Va scrie ei carte de despărţeală"* (Dt., *24*, 2; şi vers. 3, la fel în ms. 45: *„Dăspărţală"*; în ms. 4 389: *„Carte de lăsare"*; în BJ: *„Une acte de répudiation"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Einen Scheidenbrief"*; G. Braulik, Dt.: *„Eine Scheidungsurkunde"*; în Vulgata: *„Libellum repudii"*), după gr.: „Βιβλίον ἀποστασίου" 'acte de divorce' [vb. ἀφίστημι 'séparer', 'écarter'; 'repousser', 'éloigner'].

2.1.17. ceas 'sezon', 'perioadă', 'timp', 'vreme', în BB: *„Şi după ceasul roadelor întoarcerilor soarelui"* (Dt., *33*, 14; şi în vers. 13, 16; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„În vrêmea roadelor schimbărilor soarelui"*; în BJ: *„Le meilleur de ce qui fait croître le soleil"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Mit dem Besten des Ertrags der Sonne"*; G. Braulik, Dt.: *„Mit Köstlichem aus den Erzeugnissen der Sonne"*; în Vulgata: *„De pomis fructuum solis"*; în B 1975: *„Roade alese din cele pe care le face să crească soarele"*), după gr.: „Καθ'ὥραν γενημάτων ἡλίου τροπῶν" [(ἡ) ὥρα, -ας **1.** 'division quelconque du temps, **2.** 'an', 'année', **3.** 'saison de l'année, des fleurs et des fruits', **4.** 'âge', **5.** 'division de jour, heure', **6.** 'époque', 'temps'; (τὸ) γέννημα, -ατος 'ce qui est engendré', 'fruit', 'production', 'produit descendent'; 'fils' < γεννάω 'engendrer', 'enfanter', 'produire', 'naître', 'être engendré'; (ὁ) τρόπος, -ου 'tournure' < vb. τρέπω 'tourner', 'retourner'. Traducerea lui Nicolae Milescu, din ms. 45, preluată în BB, urmează servil modelul grecesc. Ea este ininteligibilă, dacă nu-i comparată cu alte versiuni. Vezi ST.L.FAC., p. 93, **IV.2.2.17.**; ST.L.NM., p. 30, **IV.2.1.21.** Vezi mai jos, p. 61, **IV.2.2.49.**, *împreunare.*

2.1.18. a cînta 'a încînta', 'a rosti cuvinte magice', 'a vrăji', în sintagma: *„Cîntîndu vrajă"*, în BB: *„Cîntîndu vrajă, grăind din pîntice şi căutînd în sêmne"* (Dt., *18*, 11; în ms. 45: *„Căntăndu căntare"*; în ms. 4 389: *„Dăscăntănd dăscăntece"*), după gr.: „Ἐπῴδων ἐπαοιδήν" [(ἡ) ἐπαοιδή, -ῆς = ἐπῳδή, -ῆς 'enchantement', 'charme'; 'paroles magiques' < vb. ἐπάδω 'accompagner de son chant'; 'attirer par son chants'; 'enchanter', 'charmer'; adj. ἐπῳδός, -ός, -όν 'ajouté à un chant magique, qui enchante par des paroles magiques'; (ὁ) ἐπῳδός, -οῦ 'enchanteur', 'magicien'].

2.1.19. cîteodată adj. nedefinit 'un număr oarecare de', 'un număr nedefinit de', 'nu importă cît, ce cantitate de', în BB: *„Şi aţi şăzut la Cadis zile multe, cîteodată zile aţi şăzut"* (Dt., *1*, 46; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Cîte zile aţ şăzut"*), după gr.: „Καὶ ἐνεκάθησθε ἐν Κάδης ἡμέρας πολλάς, ὅσας ποτέ ἡμέρας ἐνεκάθησθε" [ὅσος δήποτε 'quelque nombreux

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

qu'il soit'; 'n'impote en quel quantité'; adv. ποτέ 'quelquefois'].

2.1.20. a crede, construit cu dativul 'a fi sigur de ceva', în BB: *„Nu vei crêde vieţii tale"* 'nu vei fi sigur de viaţa ta' (Dt., *28,* 66; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389), după gr.: „Οὐ πιστεύσεις τῇ ζωῇ σου" [vb. πιστεύω, construit cu dativul, 'croire', 'être persuadé de', 'croire en'].

2.1.21. credincios, -oasă 'persistent, 'tenace', 'permanent', în BB: *„Şi va dovedi Domnul ranele tale... şi boale rêle şi credincioase"* (Dt., *28,* 59; *a dovedi* are sensul: 'a face să crească, să se înmulţească'; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Dureri credincioase"*), după gr.: „Καὶ νόσους πονηράς καὶ πιστὰς" [(ἡ) νόσος, -ου 'maladie', 'mal'; 'soufrance quelconque'; 'peste', 'calamité', 'fléau', 'malheur'; adj. πονηρός, -ά, -όν 'mauvais', 'méchant'; adj. πιστός, -ή, -όν 'digne de foi, 'croyable'; 'fidèle à'; 'obéissant, docile à'].

2.1.22. a cruţa (cu sufixul verbal *-ez*), în expr. *„A cruţa ochiul spre cineva"* 'a se abţine de la ceva', 'a nu-şi îndrepta privirile spre cineva', 'a nu avea înţelegere pentru cineva', în ms. 4 389: *„Să nu cruţezi ochiul tău spre dănsa cu milă"* (Dt., *25,* 122; în BB şi în ms. 45: *„Să nu ţi se vêghe ochiul tău pre ea"*; în Vulgata: *„Nec flecteris super eam ulla misericordia"* [lat. *flecto, -ĕre, flexi, flectum* 'a întoarce', 'a îndrepta (privirile)']; în BJ: *„Sans un regard de pitié"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Du darfst nicht mitleidigen Blickes schonen"*; G. Braulik: *„Du sollst in dir kein Mitleid aufsteigen lassen"*; în B 1975: *„Să nu o cruţe ochiul tău"*), după gr.: „Οὐ φείσεται ὁ ὀφθαλμός σου ἐπ'αὐτῇ" [vb. φείδομαι, viit. φείσομαι **1.** 'épargner', 'ménager', **2.** 'user sobrement de', 's'abstenir de', **3.** 'éviter de', 'ne pas donner', **4.** 'être circonspect', 'se tenir sur ses gardes', 'prendre garde à']. În unele din versiunile menţionate, inclusiv în cea din ms. 4 389, traducătorii au avut în vedere sensurile **1.** şi **2** ale gr. φείδομαι. În ms. 45 şi, de aici, în BB, este prezent sensul **4.** al aceluiaşi verb grecesc (vezi mai jos, p. 68, **IV.2.2.134.**, *a (se) veghea*. Expresia *„A cruţa ochiul"* a mai fost înregistrată în ms. 4 389: *„Să nu-l cruţeze ochiul tău"* (Dt., *19,* 13; în BB şi în ms. 45: *„Să nu să vêghe ochiul tău"*). În locul verbului *a cruţa,* este folosit, în ms. 45, alături de *a veghea,* şi verbul *a (se) îndura*): *„Să nu să îndure ochiul tău pre el"* (Dt., *13,* 8), iar în BB, *a se milostivi*: *„Să nu se milostivească ochiul tău pre el"* (*ibid.*; în ms. 4 389: *„Nice să caute ochiul tău spre dănsul"*), după gr.: „Οὐ φείσεται ὁ ὀφθαλμός σου ἐπ'αὐτοῦ". Pentru vb. *a cruţa,* vezi ST.L.FAC., p. 96, **IV.2.2.56.**; p. 97, **IV.2.3.30.**; p. 98, **IV.2.3.66.**; ST.L.LV., p. 26, **IV.2.1.16.**; **2.1.17.**; ST.L.NM., p. 30, **IV.2.1.23.**

2.1.23. a cunoaşte, în expr. *„A cunoaşte faţa cuiva"* 'a lua partea cuiva', 'a fi părtinitor, acordînd un avantaj, în secret, cuiva', în BB: *„Nici vor cunoaşte faţă, nici vor lua daruri"* (Dt., *16,* 19; în ms. 45: *„Nice...nice"*; în ms. 4 389: *„Nice să caute la faţa cuiva"*), după gr.: „Οὐδὲ ἐπιγνώσονται πρόσωπον" [vb. ἐπιγιγνώσκω, viit. -γνώσομαι 'reconnaître'; 'prendre un parti'; (τὸ) πρόσωπον, -ου 'visage', 'face'. Vezi mai jos, p. 51, **IV.2.1.72.**, *obraz.*

2.1.24. curător, -toare, în expr.: *„Pururea curătoare"* 'continuu', 'permanent', 'etern', 'veşnic', în BB: *„Den vîrfu de dealuri pururea curătoare"* (Dt., *33,* 15; ms. 45: *„Den vărvuri a dealuri pururea curătoare"*; în ms. 4 389: *„Den vărful dealurilor celor de pururea curătoare"*), după gr.: „Καὶ ἀπὸ κορυφῆς βουνῶν ἀενάων" [(ὁ) κορυφή, -ῆς 'tête'; 'sommet'; (ὁ) βουνός, -οῦ 'colline', 'tertre', 'hauteur'; adj. ἀέναος, -ος, -ον **1.** 'qui coule toujours', **2.** 'éternel', 'perpétuel' < ἀεί 'toujours' + νάω 'couler']. Traducătorul român al *Vechiului Testament,* Nicolae Milescu, a transpus în româneşte elementele componente ale adj. ἀέναος sub forma expresiei menţionate: *„Pururea curgătoare"*. Procedeul este prezent şi în BB, Dt., *33,* 27: *„Supt vîrtutea braţurilor ce cură pururea"*; în ms. 45: *„Supt vărtutea a braţuri..."*; în ms. 4 389: *„Ce iaste totdeauna"*. după gr.: „Ὑπὸ ἰσχὺν βραχιόνων ἀενάων" [(ἡ) ἰσχύς, -ύος 'force', 'puissance', 'pouvoir'; (ὁ) βραχίων, -ονος 'bras'; pentru ἀέναος, vezi mai sus].

2.1.25. a curăţi 1. 'a ierta de păcate prin pedeapsă', în BB: *„Nu va curăţi Domnul... pre cela ce ia numele lui pre deşărt"* (Dt., *5,* 11; în ms. 45: *„...pre deşertu"*; în ms. 4 389: *„...în zadar"*), după gr.: „Οὐ γαρ μὴ καθαρίσῃ κύριος ὁ Θεός σου τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ" [vb. καθαρεύω, viit. -εύσω 'être pur' < adj. καθαρός, -ά, -όν 'pur', 'propre', 'innocent', 'probe'; adj. μάταιος, -ος sau -α, -ον 'vain', 'inutile'; 'frivole', 'futil'; 'sot, 'insensé'; 'vain', 'orguellieux'; adv. ματαίως 'inutilement'; 'inconsidérément'; 'sottement']. **2.** 'a purifica (trecînd prin foc; o practică mantică păgînească)', în BB: *„Să nu să afle întru tine curăţindu pre fiul lui sau pre fata lui cu foc"* (Dt., *18,* 10; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Arzând... în foc"*), după gr.: „Οὐχ εὑρεθήσεται ἐν σοὶ περικαθαίρων τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἢ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ ἐν πυρὶ" [vb. εὑρίσκω, viit. εὑρήσω 'trouver'; vb. περικαθαίρω, viit. -αρῶ 'purger', 'purifier'; (τὸ) πῦρ, -υρός 'feu'].

2.1.26. a cure 1. 'a lăsa lichid', 'a se scurge', 'a curge', în BB: *„Măslini vor fi ţie* [= vei avea]*...şi cu undelemn nu te vei unge, căci nu va cură măslina ta"* (Dt., *28,* 40; în ms. 45, la fel), după gr.: „Ὅτι οὐκ ἐκρυήσεται ἡ ἐλαία σου" [vb. ἐκρέω, viit. ρεύσω, ρυήσομαι 'couler de', 's'écouler' (< vb. ῥέω 'id'); (ἡ) ἐλαία, ας **1.** 'olivier', **2.** 'olive'; aceeaşi denumire pentru pom şi pentru fruct, ca şi în latină (*oliva, -ae* < gr.)]. **2.** (despre fructe) 'a cădea din pom, în ms. 4 389: *„Măslini vei avea... iar cu undelemn nu te vei unge, că măslina ta va cură"* (Dt., *28,* 40). Această interpretare a vb. *a cure* 'a cădea din pom (despre fructe)', din versiunea episcopului Daniil Panoneanul, are în vedere sensul **2.** al verb. ῥέω, viit. ῥεύσω, ῥύσομαι

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

ῥυήσομαι, anume 'se détacher', 'tomber, en parlant des feuilles, des fuits mûrs'. Cu aceeași accepție avem a face și în alte versiuni ale pasajului discutat. Astfel, în Vulgata: *„Olivas habebis... et non ungueris oleo quia defluent et puribunt"* [vb. *defluo, -ĕre,* pe lîngă sensul **1.** 'a curge la vale', înseamnă și **2.** 'a cădea în jos']; în germ, G. von Rad, Dt.: *„Denn deine Oliven werden abfallen"*; G. Braulik, Dt.: *„Dein Ölbaum hat die Oliven abgeworfen"*; în B 1975: *„Pentru că măslinile tale vor cădea"*. Folosirea verbului *a cure* în ms. 4 389 a fost determinată de textul slavon: „**І҃ко истечѣтъ маслиіца твоа**" [**истечѣтъ** < vsl. *tekǫ, tešti* 'laufen', 'fließen'; vsl. *teča* 'cursor'; vsl. *istočĭnikŭ* 'fons'; scr. *téčem* 'laufen', 'fließen'; rus. *tekú, tečĕtĭ* 'fließen']. Sensul atribuit acestui verb a fost preluat, probabil, din versiunea latinească, pe care Daniil Panoneanul a folosit-o permanent. În BJ, găsim o altă interpretare: *„Car tes oliviers seront abattus"*. Aici nu mai este vorba de fruct, ci de pom, care în gr. și în lat. erau denumite prin același cuvînt: gr. ἐλαία, iar lat. *oliva, -ae.*

2.1.27. cuvînt 'sentință', 'hotărîre judecătoarească', în BB: *„Pren rostul a doao mărturie și pren rostul a treia mărturie va sta tot cuvîntul"* (Dt., *19,* 15; în ms. 45: *„Cuvăntul"*; în ms. 4 389: *„Să stea tot cuvăntul"*), după gr.: „Ἐπὶ στόματος δύο μαρτύρων καὶ ἐπὶ στόματος τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα" [(τὸ) ῥῆμα, -ατος **1.** 'parole', 'mot', **2.** 'sentance']. Sensul consemnat în acest paragraf se alătură altora, pe care le-am prezentat în ST.L.EX., p. 41–42, **IV.2.1.16.** și în ST.L.NM., p. 30, **IV.2.1.24.**, toate calchiate din grecește.

2.1.28. a desfeciori 'a face pe cineva să nu mai aibă copii, omorîndu-i', în BB: *Den-afară-i va desfeciori sabie"* (Dt., *32,* 25; în ms. 45: *„Dennafară ii va desfeciori"*; în ms. 4 389: *„Îi va face fără de feciori"*), după gr.: „Ἔξωθεν ἀτεκνώσει αὐτοὺς μάχαιρα" [vb. ἀτεκνόω, -ῶ 'priver du bonheur d'avoir des enfants' < ἄτεκνος 'qui n'a pas d'enfants' < ἀ- privat. + τέκνον, -ου 'enfant']. Întrucît ms. 45 datează de prin anii 1665–1685, prima atestare a verbului *a desfeciori*, anume anul 1703 (vezi H. Tiktin[2], *DRG*, s.v.), se mută cu cîteva decenii mai înainte.

2.1.29. destrămat, -ă 'desfigurat', 'pocit'; 'degenerat'; 'schimonosit', 'alterat', 'denaturat', 'pervertit', în BB: *„Neam strîmb și destrămat"* (Dt., *32,* 5; în ms. 45: *„Săminție strîmbă și destrămată"*; în ms. 4 389: *„Neam întort și izvrătit"*), după gr.: „Γενεὰ σκολιὰ καὶ διεστραμμένη" [(ἡ) γενεά, -άς 'naissance', 'race'; adj. σκολιός, -ά, -όν 'tortu', 'courbé', 'oblique'; 'difficile', 'embarrassant'; 'fourbé', 'astucieux'; 'injuste'; 'pervers'; pentru *destrămat, -ă*, din BB și din ms. 45, textul grecesc are adj. διεστραμμένος, -η, -ον 'qui a les yeux de travers'; cf. adv. διεστραμμένως 'tout de travers' (= oblic, strîmb) < διαστρέφω **1.** 'tourner de travers', 'tordre'; 'deboîter', 'luxer'; 'contourner'; 'rendre difforme'; la fig. 'dénaturer', 'pervertir'; subst. (ἡ) διαστοφή, -ῆς 'distorsion', 'difformité'; 'action de pervertir ou de se pervertir', 'dépravation', 'dégéneration']. Din perspectivă etimologică, sensurile cuvîntului *destrămat, -ă,* menționate la începutul acestui paragraf, nu sînt proprii cuvîntului în discuție. Acesta este un adjectiv de la participiul verbului *a destrăma*, din lat. *trama, -ae* 'urzeală a pînzei', 'pînză' + prefixul *des-*; radicalul *trama* este, foarte probabil, prezent și în vb. *a întrăma* (*întrema*). Sensul vb. *a destrăma* este 'a scoate firele dintr-o țesătură' la reflexiv: 'a se desface (firele unei țesături)', 'a se scămoșa', 'a se zdrențui'. Accepția 'destrăbălat', 'desfrînat' a adj. *destrămat, -ă* este de dată recentă, anume de prin secolul al XIX-lea, cum se poate deduce din atestările prezente în H. Tiktin[2], *DRG*, s.v., și în alte dicționare (de exemplu, din *CDDE*). Sensul nou a apărut, probabil, sub influența cuvîntului, apropiat din punct de vedere sonor, *destrăbălat, -ă*, prin atracție paronimică. Adjectivul *destrămat, -ă* cunoaște prima sa atestare în scris în BB (1688); vezi H. Tiktin[2], *DRG*, s.v. În realitate, prima atestare se află în ms. 45, al lui Nicolae Milescu, datat cca. 1665–1685. De aici, cuvîntul a fost preluat de frații Greceanu în textul tipărit la 1688. În ediția a II-a a *Dicționarului român-german* al lui H. Tiktin, nu s-a observat faptul că termenul *destrămat, -ă*, din BB, nu are nici unul din sensurile acestui adjectiv din lucrarea menționată. Adj. în cauză nu înseamnă nici **1.** '(von Gewebe) ausgefasert', 'ausgefranst' (= scămoșat, zdrențuit), nici **2.** 'zerzaust' (= zburlit, ciufulit), nici **3.** 'ausgelassen', 'liederlich', 'ausschweifend' (= desfrînat, destrăbălat). Sensul adevărat este cel menționat mai sus: 'schimonosit', 'alterat', 'pocit', 'desfigurat' [este adevărat că unele derivate gr. au și sensurile figurate 'depravat', 'pervertit' (vezi mai sus)].

Apariția sensurilor 'desfigurat', 'pocit', 'degenerat' etc., ale adj. *destrămat, -ă*, în textul manuscrisului 45 și, apoi, în cel al *Bibliei* de la 1688 se datorește fenomenului de atracție paronimică. Nicolae Milescu a stabilit o legătură, nereală, între cuvîntul grecesc διεστραμμένος, -η, -ον și adj. rom. *destrămat, -ă* (*„Neam destrămat"*; *„Săminție destrămată"*), atribuindu-i cuvîntului românesc un sens nou, acela de 'desfigurat', 'schimonosit', 'denaturat', 'alterat', 'pocit', 'izvrătit'. Modificări semantice ale unor cuvinte românești rezultate prin atracție paronimică au mai fost realizate de Nicolae Milescu. Exemplu cel mai elocvent îl oferă cuvîntul *fealiu*, pl. *fealuri*, care a căpătat înțelesul de 'trib', 'seminție', 'neam', fiind apropiat de Nicolae Milescu de gr. (ἡ) φυλή, -ῆς 'trib', 'parte a unui popor' și de gr. (το) φῦλον, -ου 'trib', 'rasă', 'familie', 'popor'. Vezi ST.L.NM., p. 26, **IV.1.6.3.**; vezi mai sus, p. 39, **IV.1.5.10**; p. 33, **IV.1.1.2.**, *întort*; p. 36, **IV.1.3.20.**, *izvrătit.*

2.1.30. deșelare, în sintagma: *„Deșălare denapoi nevindecată"* 'numele unei maladii nervoase, numită *opisthotonos,* în care membrele se anchilozează și se

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

îndoaie îndărăt', în BB: *„Topindu-să cu foame... şi deşălare denapoi nevindecată"* (Dt., *32,* 24; în ms. 45: *„Întinsori dendărăptu nevindecat"*; pe margine, de aceeaşi mînă, este adăugat cuvîntul: *„Gărbovire"*; în ms. 4 389: *„Mormăntul cel nevindecat"*; pentru sensul cuvîntului *mormînt* în acest context, vezi mai jos, p. 50, **IV.2.1.64.**), după gr. „Τηκόμενοι λιμῷ... καὶ ὀπισθότονος ἀνίατος" [vb. τήκω, viit. τήξω 'fondre', 'dissoudre'; 'macérer', 'faire dépérir'; (ὁ) λιμός, -οῦ 'faim', 'famine', 'inanition'; (ὁ) ὀπισθότονος, -ου = (ἡ) ὀπισθότονία, -ας 'opisthotonos, maladie nerveuse dans la quelle les membres se roidissent et se courbent en arrière' < adv. ὄπισθεν 'de derrière', 'derrière', 'par derrière' + vb. τείνω 'tendre', 'étendre', 'allonger'; adj. ἀνίατος, -ος, -ον 'incurable' < ἀ- + ἰάομαι 'guérir (un malade)']. În diferite limbi, pasajul în discuţie a fost tradus în moduri diferite. Astfel, în B 1975: *„Lingoare şi molimă rea"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Ausgezehrt von Pest und giftiger Seuche"*; în BJ: *„Dévoré par la peste et par un amer fléau"*. Vezi mai jos, p. 48, **IV.2.1.52,** *întinsoare*; p. 50, **IV.2.1.64.,** *mormînt*; p. 51, **IV.2.1.68.,** *nevindecat.*

2.1.31. dobîndă, în expr.: *„Pre dobîndă"* 'util', 'avantajos', în ms. 45: *„Să nu sameni viia ta pre dobîndă"* (Dt., *22,* 9; în BB: *„Să nu sameni viia ta de doao feliuri"*; în ms. 4 389: *„De multe fêliuri"*). În textul grecesc apare cuvîntul διάφορον [adj. διάφορος, -α, -ον **1.** 'différent', **2.** 'utile', 'avantageux'; cf. şi subst. (τὸ) διάφορον 'avantage', 'intérêt pécuniaire', 'revenus']. Nicolae Milescu a avut în vedere sensul **2.** al adj. διάφορος, pe cînd în alte versiuni este prezent sensul **1.** 'diferit', 'de două sau de mai multe feluri'. Astfel, în BJ: *„Tu ne sèmeras pas autre chose dans ta vigne"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Du sollst deinen Weinberg nicht mit Zweierlei besäen"*; în Vulgata: *„Non serves vineam tuam altero semine"*; în B 1975: *„Cu două feluri de seminţe".*

2.1.32. a dormi 1. 'a avea relaţii sexuale', în BB: *„Blestemat cela ce doarme cu muiarea tătîne-său"* (Dt., *27,* 20; şi în vers. *21,* 22; în ms. 4 389: *„Se va culca cu"*), după gr. ὁ κοιμώμενος [= gerunziul vb. κοιμάω,-ῶ, viit. -ήσω 'mettre au lit', 'coucher'; la mediu: 'se coucher' < vb. κεῖμαι 'être couché']. Vezi ST.L.LV., p. 26, **IV.2.1.22.**

2. 'a rămîne peste noapte', 'a petrece noaptea făcînd ceva', în BB: *„Să nu doarmă trupul lui* [al celui spînzurat] *pre lemnu, ce cu îngropare îl veţ îngropa în ziua acêia"* (Dt., *21,* 23; *„Lemn"* 'copac', 'arbore'; în ms. 45, la fel; în ms. 4389: *„Să nu pestească"*), după gr.: „Οὐκ ἐπικοιμηθήσεται τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ξύλου" [vb. ἐπικοιμίζω, viit. -ίσω 'endormir'; vb. ἐπικοιμάομαι, viit. -ήσομαι 'dormir ou être couché sur'; s'endormir sur'; (τὸ) ξύλον, -ου **1.** 'bois, tout ce qui est en bois', **2.** 'arbre']. Alt exemplu: în BB: *„Să nu doarmă din cărnurile carel veţi junghea sara"* (Dt., *16,* 4; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Să nu rămdie... cărnurile"*), după gr.: „Οὐ κοιμηθήσεται ἀπὸ τῶν κρεῶν" [vb. κοιμάω, -ῶ **1.** 'mettre au lit', 'coucher', 'faire dormir', **2.** 'passer la noit à faire quelque chose'; (τὸ) κρέας, gen. κρέατος 'chair', 'viande']. Vezi mai jos, p. 65, **IV.2.2.89.,** *a pesti.*

2.1.33. dreptate (Şi: *direptate, direptare, îndireptare*) 'lege divină', 'precept', 'poruncă divină', în BB: *„Ascultă direptăţile şi judecăţile"* (Dt., *4,* 1; în ms. 45: *„Dreptăţile"*; în ms. 4 389: *„Îndireptările"*; şi în vers. 6, 17), după gr. „Ἄκουε τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν κριμάτων" [(τὸ) δικαίωμα, -ατος 'commendement de Dieu'; (τὸ) κρῖμα (κρίμα), -ατος 'jougement'; 'commendement, loi divine']. Vezi ST.L.NM., p. 32, **IV.2.1.40.**

2.1.34. fără, cu valoare de ἀ- privativ, în sintagme ca: *„Fără-de-apă* 'regiune aridă', 'pustiu', 'stepă'; *„Fără-de-fund"* 'abis', în BB: *„L-au destulat pre el întru pustie, întru seteciunea ardêrii, întru fără-de-apă"* (Dt., *32,* 10; în ms. 45: *„Făr-de-apă"*), după gr.: „Ἐν ἀνύδρῳ" [adj. ἄνυδρος, -ος, -ον 'qui manque d'eau', 'sec', 'aride' < α- priv. + (τὸ) ὕδωρ, gen. ὕδατος 'eau']. Alt exemplu, în BB: *„Den fără-de-fundul izvoarălor den jos"* (Dt., *33,* 13; în ms. 45: *„Den făr-de-fundu izvoară de jos"*; în ms. 4 389: *„De jos den fără-funduri den izvoarăle apelor"*), după gr.: „Καὶ ἀπὸ ἀβύσσων πηγῶν κάτωθεν" [(ἡ) ἄβυσσος, -ου 'abîme'; eccl. 'l'enfer' < ἀ- priv. + (ὁ) βυσσός, -οῦ 'fond', 'fond de la mer'; vb. βυθίζω 'verşenken'; ἄβυσσος 'grundlos' (H. Frisk, *GEW,* I, p. 275–6)]. Al treilea exemplu, în BB: *„Unde-s părîie de apă şi izvoară a fără-fundurilor"* (Dt., *8,* 7; în ms. 45: *„Izvor a fără-fundurilor"*; în ms. 4 389: *„Puţuri adânci care cură"*), după gr.: „Καὶ πηγαὶ ἀβύσσων" [(ἡ) πηγή, -ῆς 'source d'un fleuve'; 'source', 'fontaine'].

2.1.35. fecior, vezi *fiu,* **IV.2.1.37.**

2.1.36. fier, în expr.: *„A pune fier pre sau preste cineva sau ceva"* 'a tăia cu toporul', în BB: *„Să nu strici copacii ei să pui preste ei fier"* [Dt., *20,* 19; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Puind orce fier pre dănsele"* (= prisădirile)], după gr.: „Ἐπιβαλεῖν ἐπ'ἀυτὰ σίδηρον" [vb. ἐπιβάλλω 'jeter sur', 'pousser', 'porter sur', 'poser sur', 'appliquer sur'; (ὁ) σίδηρος, -ου 'fer', et par. ext. 'tout instrument de fer'].

2.1.37. fiu, în expr.: *„Fiu de taur"* 'viţel'; *„Fiu de ţap"* 'ied', în BB: *„Grăsimea... a fii de tauri şi de ţapi"* (Dt., *32,* 14; în ms. 45: *„Fii a ţapi şi a buhai"*; în ms. 4 389: *„Al feciorilor juncelor"*), după gr.: „ Υἱῶν ταύρων καὶ τράγων" [(ὁ) υἱός, -οῦ 'fils', 'enfant'; (ὁ) ταῦρος, -ου 'taureau'; (ὁ) τράγος, -ου 'bouc'].

2.1.38. gălbenare (Şi: *gălbănariu*) 'rugină de grîu', 'mălură', în BB: *„Să te bată Domnul... cu gălbenarea"* (Dt., *28,* 22; în ms. 4 389, la fel; în ms. 45: *„Cu gălbănariul"*), după gr.: „Πατάξαι σε κύριος... καὶ τῇ ὠχρία" (în notă: ὤχρα; ultima variantă şi în *Vechiul Testament* grecesc din 1653) [(ἡ) ὤχρα, -ας **1.** 'ocre', **2.** 'nielle du blé' (= mălură, tăciune)]. Recurgerea la cuvîntul *gălbănariu,* de către Nicolae Milescu, pentru a

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

denumi realitatea menţionată se datorește, probabil, influenţei altor cuvinte grecești din aceeași familie cu etimonul ὤχρα, cum ar fi: (ὁ) ὤχρος, -ου 'couleur jaune', 'pâleur' (de genul masculin, de unde și forma de masculin *gălbănariu*); adj. ὠχρός, -ά, -όν 'pâle', 'd'un jaune pâle'. În alte limbi: BJ: *„De rouille et de nielle"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Getreidebrand"* (= rugină de cereale); G. Braulik, Dt.: *„Vergilbung"*; în Vulgata: *„Ac robigine"* [*robigo, -inis*, **1.** 'rugină', **2.** 'mălură (la grîu)']; B 1975: *„Cu rugină"*.

2.1.39. a grăi 1. în expr.: *„A grăi glas de cuvinte"* 'a vorbi', în BB: *„Au grăit Domnul... glas de cuvinte"* (Dt., *4*, 12; în ms. 45: *„Grăi... glas de cuvinte"*; în ms. 4 389: *„Grăi"*), după gr.: „Ἐλάλησε κύριος... φωνὴν ῥημάτων" [vb. λαλέω, -ῶ, viit. -ήσω 'parler'; (ἡ) φωνή, -ῆς 'voix, 'cri', 'parole'; 'langage', 'discours'; 'axiome', 'sentence, 'mot'; (τὸ) ῥῆμα, -ατος 'parole', 'mot'; 'sentence', 'maxime'; 'dicton', 'adage', 'tout ce qui se dit']. **2.** în expr.: *„A grăi întru urechile cuiva"* 'a vorbi confidenţial', în BB: *„Să grăiescu întru urechile lor toate cuvintele acestea"* (Dt., *31*, 28; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Să grăiesc să auză"*), după gr.: „Ἵνα λαλήσω εἰς τὰ ὦτα αὐτῶν" [(τὸ) οὖς, gen. ὠτός, pl. (τὰ) ὦτα 'oreille'; εἰς οὖς 'à l'oreille', 'en confidence'].

2.1.40. ieșire 1. în expr.: *„Ieșire den minte"* 'nebunie', în BB: *„Bată-te Domnul cu nevedêre și cu ieșire den minte"* (Dt., *28*, 28; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Cu înfricoșarea sfătuirei"*), după gr.: „Καὶ ἐκστάσει διανοίας" [(ἡ) ἔκστασις, -εως **1.** 'déplacement, **2.** 'déviation', **3.** (la fig.) 'trouble d'esprit', **4.** 'colère violente', **5.** 'égarement'; (ἡ) διάνοια, -ας **1.** 'pense', **2.** 'intelligence', **3.** 'imagination', **4.** 'sens', **5.** 'esprit']. Expresia *„Ieșire din minte"* redă sensurile **3.** și **5.** ale gr. ἔκστασις. În Vulgata: *„Ac furore mentis"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Sinnesverwirrung"*; G. Braulik, Dt.: *„Irresein"*; BJ: *„D'égarement de sens"*; B 1975: *„Amorțire a inimii"*.

2. 'răspîntie'; 'piață', în BB: *„Prăzile vei aduna la ieșirile ei* [ale cetății]" (Dt., *13*, 16; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Între răspântiile ei"*), după gr.: „Εἰς τὰς διόδους αὐτῆς" [(ἡ) δίοδος, -ου 'passage' < (ἡ) ὁδός, -οῦ 'route', 'chemin']. În Vulgata: *„In medium platearum eius"*; în BJ: *„La place publique"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Auf ihrem freien Platz"*; în B 1975: *„În mijlocul pieții ei"*.

2.1.41. ispită, în expr.: *„A lua ispită"* 'a încerca', 'a face o tentativă', în BB: *„Cea gingașă foarte, căriia n-au luat ispită piciorul ei a călca pre pământ"* (Dt., *28*, 56; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Al căriia picior nu se-au dăprins să calce pre pământ"*), după gr.: „Ἧς οὐχὶ πεῖραν ἔλαβον ὁ πούς αὐτῆς βαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς" [(ἡ) πεῖρα, -ας 'tentative', 'essai'; vb. λαμβάνω, aor. ἔλαβον 'prendre', 'saisir']

2.1.42. a se ivi 'a exista', 'a fi văzut', în BB: *„Să nu să ivească ție aluat în toate hotarăle tale"* (Dt., *16*, 4; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Să nu se vază ție dospit"*), după gr.: „Οὐκ ὀφθήσεται σου ζύμη ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις σου" [vb. ὁράομαι, -ῶμαι, viit. ὀφθήσομαι (viit. pas. de la ὁράω, viit. ὄψομαι) 'être vu'; 'être regardé'; (ἡ) ζύμη, -ης 'levain'; (τὸ) ὅριον, -ου 'borne', 'limite'].

2.1.43. începător, în sintagma: *„Începător de neam"* 'căpetenie (a unei seminții, a unui trib), în BB: *„Începătorii de neamurile voastre și bătrînimea voastră"* (Dt., *29*, 10; în ms. 45: *„Căpeteniile neamurilor"*; în ms. 4 389: *„Boiarii voștri și ai neamurilor"*), după gr.: „Οἱ ἀρχίφυλοι ὑμῶν" [(ὁ) ἀρχίφυλος, -ου 'chef de tribu' < (ἡ) ἀρχή, -ῆς 'commnecement', vb. ἄρχω **1.** 'a începe', **2.** 'a stăpîni'; (ὁ) ἄρχων, -οντος 'commandant', 'chef' + (ἡ) φυλή, -ῆς 'tribu']. Diortositorii BB, frații Greceanu, au înlocuit termenul propriu, *căpetenie*, folosit de Nicolae Milescu în versiunea sa din ms. 45, printr-un calc lipsit de sens: *„Începător de neam"*. Vezi ST.L.EX., p. 43, **IV.2.1.33.**

2.1.44. începătură 'putere, autoritate divină', în BB: *„Te va acoperi a lui Dumnezău începătură"* (Dt., *33*, 27; la fel în ms. 45; în ms. 4 389, vers. 26: *„Te va acoperi începătura lui Dumnezeu"*), după gr.: „Καὶ σκεπάσει σε Θεοῦ ἀρχῆς" [vb. σκεπάζω, viit. -άσω 'abriter', 'mettre à l'abri'; 'couvrir', 'protéger'; (ἡ) ἀρχή, -ῆς **1.** 'commencement', **2.** 'pouvoir', 'domination', 'autorité']. Nicolae Milescu a avut în vedere sensul **1.** al cuvîntului grecesc cînd a recurs la rom. *începătură*, dar i-a atribuit acestuia înțelesul de sub **2**: 'putere, autoritate (divină)'. Vezi ST.L.FAC., p. 98, **IV.2.3.61.**; ST.L.EX., p. 43, **IV.2.1.34**; ST.L.NM., p. 32, **IV.2.1.39.**

2.1.45. a îndelunga (Și: *a îndelungi, a lungi*), în expr.: *„A îndelunga zilele (cu zile)"*, *„A îndelungi anii"*, *„A lungi anii"* 'a avea zile multe', 'a trăi vreme îndelungată', 'a vieţui mult timp', în BB: *„Să vă îndelungați pre pământ"* (Dt., *5*, 33; la fel în Dt., *6*, 2; aici: *„Zilele"*; în ms. 45: *„Îndălungați"*; în ms. 4 389: *„Veț avea zile multe"*), după gr.: „Καὶ μακροημερεύσητε ἐπὶ τῆς γῆς" [vb. μακροημερεύω, viit. -εύσω 'vivre longtemps', durer de longs jours' < adj. μακρόημερος, -ος, -ον 'qui dure de longs jours', 'qui vit longtemps' < adj. μακρός, -ά, -όν 'grand'; 'long' (pour le temps, pour la durée) + (ἡ) ἡμέρα, -ας 'jour', 'journée']. Traducătorul român al ms. 45, Nicolae Milescu, a despărțit cuvîntul grecesc în elementele sale componente, transpunîndu-le apoi pe fiecare în românește: prin derivatul verbal de la adj. *lung* (*a îndelunga, a îndelungi*) și prin subst. *zi*, pl. *zile*. Acest calcul lingvistic a fost preluat de frații Greceanu în BB, dar nu și de Daniil Panoneanul în ms. 4 389, cum se poate vedea și din exemplele următoare. În BB: *„Să vă îndălungaț zilele"* (Dt., *11*, 9; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Veț vieți... mult"*). Alt exemplu, în BB: *„Veți îndelunga zilele"* (Dt., *32*, 49; în ms. 45: *„Veți îndălunga dzilele"*; în ms. 4 389: *„Veț vieți vrême multă"*). Al treilea exemplu, în ms. 45: *„Să nu-ș îndălungească anii"* (Dr., *32*, 27; în BB: *„Să nu-ș lungească anii"*; în ms. 4 389: *„Să nu trăiască în ani mulți"*), după gr.: „Ἵνα μὴ μακροχρονίσωσι" [vb. μακροχρονέω, -ῶ, viit. -ήσω 'durer ou vivre longtemps' < adj. μακροχρόνιος, -ος, -ον 'qui dure ou qui vit longtemps' < μακρός 'long' + (ὁ) χρόνος **1.** 'temps', 'époque', **2.** 'année]. Vezi ST.L.NM., p. 40, **IV.2.2.34.**

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

2.1.46. îndelungat, -ă, în expr.: *„Îndelungat de ani"* 'care trăiește mult timp', 'longeviv', în BB: *„Pentru ca să fie îndelungat de ani pre domniia lui"* (Dt., *17,* 20; în ms. 45: *„Îndălungat la ani"*; în ms. 4 389: *„Să fie ani mulți întru putêrea sa"*), după gr.: „Ὅπως ἂν μακροχρόνιος ᾖ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ" [ὅπως ἄν 'de manière que', 'afin que'; pentru celelalte cuvinte, vezi paragraful precedent].

2.1.47. a se îndura, în expr.: *„A se îndura ochiul pe cineva"* 'a se abține de la ceva', 'a nu-și îndrepta privirea spre cineva', 'a nu avea înțelegere pentru cineva'; vezi mai sus, p. 44, **IV.2.1.22,** *a cruța.*

2.1.48. îngustare (Și: *îngustire*) 'stare de disperare', 'supărare mare, 'strîmtorare', în ms. 45: *„Nice întru îngustare"* (Dt., *28, 55*; pe margine, cuvîntul este explicat prin: *„Supărare"*; sub acest cuvînt de pe margine, este adăugat și: *„Nimic"*; pe aceeași pagină, ceva mai jos, vers. 57, termenul *„Dodeială"*, din text, este explicat, pe margine, prin cuvîntul *„Îngustire"*; în BB: *„Să nu-i rămîie lui nemică la nevoie"*; în ms. 4 389: *„Întru răotatea ta"*), după gr.: „Ἐν τῇ στενοχωρίᾳ" [(ἡ) στενοχωρία, -ας 'lieu étroit', 'space étroit'; la fig. 'gêne', 'embaras', 'pénurie', 'détresse', 'anxiété' < adj. στενόχωρος, -ος, -ον 'étroit' < στενός 'étroit' + χώρα 'place', 'lieu']. Vezi mai jos, p. 51, **IV.2.1.69.,** *nevoie.*

2.1.49. înmulțit, -ă, în sintagma: *„Sănteți mai înmulțiț cu multu"* 'mai (foarte) numeros', în ms. 45: *„Nu căce sănteți mai înmulțiți cu multu decât toate limbile v-au ales Domnul"* (Dt., *7,* 7; în BB și în ms. 4 389: *„Mai mulți"*), după gr.: „Οὐχ ὅτι πολυπληθεῖτε παρὰ πάντα τὰ ἔθνη προείλετο κύριος ὑμᾶς" [vb. πολυπληθέω,-ῶ, viit. -ήσω 'être fort nombreux', 'se multiplier'; 'abonder en' < adj. πολυπληθής, -ής, -ές 'fort nombreux' < adj. πολύς, πολλή, πολύ 'beaucoup de', 'nombreux', 'abondant'; (τὸ) πλῆθος, -εος, -ους 'grande quantité, 'grand nombre', 'multitude'. În sintagma românească menționată, Nicolae Milescu a transpus servil elementele componente ale cuvîntului grecesc πολυπληθεῖτε.

2.1.50. a înnoi 'a inaugura', 'a sfinți o casă nouă', în BB: *„Omul ce au zidit casă noao și nu o au înnoit... alt om va înnoi pre dînsa"* (Dt., *20, 5*; în ms. 45: *„N-au înnoit-o pre ea... o va înnoi pre însă"*; în ms. 4 389: *„Nu o au înnoit... să o înnoiască altul"*), după gr.: „Ὁ ἄνθρωπος ὁ οἰκοδομήσας οἰκίαν καινήν καὶ οὐκ ἐνεκαίνισεν αὐτήν . . . καὶ ἄνθρωπος ἕτερος ἐγκαινιεῖ αὐτήν" [vb. ἐγκαινίζω, -ίσω **1.** 'renouveller, **2.** 'dédier', 'faire célébrer la dédicace de'; (τὰ) ἐγκαίνια, -ων 'dédicace', 'inauguration' < ἐν + καινός, -ή, -όν 'nouveau', 'neuf']. Sensul 'a inaugura' al cuvîntului grecesc a fost transferat de Nicolae Milescu asupra cuvîntului românesc *a înnoi.* Inovația semantică nu s-a menținut, însă, în româna literară. Vezi ST.L.NM., p. 32, **IV.2.1.41.**

2.1.51. întăritură (Și: *întărire*), 'bolta cerească', în BB: *„Dumnezăul cel iubit... cel prea cuvios al întăriturii"*; în ms. 45: *„A întărîturei"*; în ms. 4 389: *„Întru întărire"*), după gr.: „Ὁ Θεὸς τοῦ ἠγαπημένου... ὁ μεγαλοπρεπὴς τοῦ στερεώματος" [adj. μεγαλοπρεπής, -ής, -ές 'magnifique', 'grandiose', 'qui convient à un grand personnage'; (τὸ) στερεώμα, -ατος 'appui', 'tout ce qui sert à consolider'; eccl. 'firmament'; adj. στερεός, -ά, -όν 'ferme', 'dur', 'solide', 'forte']. Vezi ST.L.EX., p. 43, **IV.2.1.39.**

2.1.52. întinsoare, în sintagma: *„Întinsori dendărăptu"* 'maladia nervoasă incurabilă numită *opisthótonos,* în care membrele se anchilozează și se întind îndărăt, îndoindu-se', în ms. 45: *„Întinsori dendărăptu nevindecat"* (Dt., *32,* 24; pe margine: *„Gărbovire"*; în BB: *„Deșălare denapoi nevindecată"*; în ms. 4 389: *„Mormîntul cel nevindecat"*), după gr.: „Ὀπισθότονος ἀνίατος". Vezi explicația de la p. 45, **IV.2.1.30.,** *deșălare.* Vezi și p. 50, **IV.2.1.64,** *mormînt*; p. 51, **IV.2.1.68.,** *nevindecat*; p. 35, **IV.1.3.16.,** *gîrbovire.*

2.1.53. a întreba, în sintagma: *„Întrebînd morții"* 'cel care invocă spiritele morților spre a le pune întrebări cu privire la viitor sau la lucruri ascunse', 'necromant', în BB: *„Să nu să afle întru tine... căutînd în sêmne și întrebînd morții"* (Dt., *18,* 10–11; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389), după gr.: „Καὶ ἐπερωτῶν τοὺς νεκροὺς" [vb. ἐπερωτάω, -ῶ 'interroger'; 'consulter'; 'demander'; (ὁ) νεκρός, -οῦ 'cadavre']. În același capitol *18,* din Dt., se întîlnesc și alte exemple de construcții alcătuite dintr-un gerunziu și un substantiv, de tipul *„Întrebînd morții"*, cu sensul 'necromant'. Astfel, în BB, pentru 'ventriloc' se spune *„Grăind den pîntece"*, pentru 'vrăjitor', *„Vrăjind vrajă"*, pentru 'mag', *„Căutînd în sêmne"* etc.; la fel stau lucrurile și în ms. 45 și în ms. 4 389. Față de această soluție, la care a ajuns, desigur, Nicolae Milescu, în versiunea modernă a *Bibliei* (B 1975) sînt prezente substantivele echivalente: *prezicător, ghicitor, vrăjitor, fermecător, descîntător, mag,* dar și *„Chemător de duhuri", „Cei ce grăiesc cu morții".*

2.1.54. întunêrec 'zece mii', în ms. 4 389: *„Au venit cu întunêrece de sfinți"* (Dt., *33,* 2; în BB: *„Au sărguit den muntele Faran cu zeci de mii de sfințiri"*; în ms. 45: *„Au sărguit... cu dzêci de mii a Cadis"*), calc după slavonește: **„Пріиδε со тмαмн свατыχъ"** [vsl. *tĭma* 'μυριάς'; *tĭmĭnica* 'temniță'; sl. bis. *tma* ' 'Finsternis'; 'unzählige Menge'; vezi ST.L.FAC., p. 95, **IV.2.2.38.**]. Menționăm cîteva soluții din traducerile în alte limbi: în gr.: „Σὺν μυριάς κάδης" [(ἡ) μυριάς, -άδος 'myriade', 'nombre de dix mille', 'nombre immense]; în Vulgata: *„Cum eo sanctorum milia"*; în BJ: *„Les rassemblement de Cades"*; în notă: *„Les myriades, c'est-à-dire les clans réunis"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Und kam von 'Meribat Kadesch'"*; G. Braulik, Dt.: *„Er trat heraus aus Tausenden von Heiligen"*; în B 1975: *„Cu mulțime mare de sfinți".*

2.1.55. a se lăcui (cu cineva) **1.** (despre bărbat și femeie) 'a se împreuna', 'a avea raporturi sexuale', în BB: *„Vei întra la ea și te vei lăcui cu ea și va fi ție muiare"* (Dt., *21,* 13; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389:

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

„Să te împreuni cu ea". Sensul menționat și diateza reflexivă nu sînt înregistrate în H. Tiktin[2], *DRG*, s.v. și nici *DA*, s.v. Poate fi un calc după gr.: „Συνοικισθήση αὐτῇ" [vb. συνοικέω, -ῶ, viit. -ήσω 'habiter ensemble'; 'cohabiter'; être marié à'].

2. a se lăcui pentru cineva 'a lua locul cuiva', 'a deveni stăpîn peste un teritoriu străin', în BB: *„S-au lăcuit pentru dînșii pînă în ziua aceasta"* [Dt., *2,* 21; expr. apare și în vers. 22: *„S-au lăcuit pentru dînșii"*, precum și în vers. 23: *„S-au lăcuit pentru ei"*; în ms. 45: *„Să lăcuiră pentru înșii"* (vers. 21); *„S-au lăcuit pentru înșii"* (vers. 22); în ms. 4 389: *„Se-au sălășluit în locul lor"*]. În ms. 45 și în BB, avem a face cu o transpunere fidelă a originalului grecesc: „Καὶ καταῳκίσθησαν ἀντ'αὐῶν ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης" [vb. κατοικέω, -ῶ, viit. -ήσω 'habiter'; 's'établir ou se loger dans' < κατά + οἰκέω 'habiter dans un lieu'; prep. ἀντ' = ἀντι, cu genitivul, **1.** 'pour', **2.** 'au lieu de', 'à la place de']. Traducătorul român, Nicolae Milescu, a recurs la prepoziția românească *pentru,* în locul loc. prep. *în locul* (cuiva), ajungînd la expr. verbală *a se lăcui pentru cineva.* Din ms. 45, construcția a fost preluată și în BB. Vezi ST.L.FAC., p. 99, **IV.2.3.82.**; p. 100, **IV.2.3.122.**; ST.L.NM., p. 41, **IV.2.2.51.**

2.1.56. a se lăți, în expr.: *„A se lăți inima cuiva"* 'a se făli', 'a se lăuda', în BB: *„Ia-te aminte pre tine să nu se lățească inema ta și vei uita pre Domnul Dumnezeul tău"* (Dt., *6,* 12; în ms. 45: *„Să nu să înmulțască inima ta"*; în ms. 4 389, vers. 13: *„Să nu se răsfire inima ta"*), după gr.: „Πρόσεχε σεαυτῷ μή πλαθυνθῇ ἡ καρδία σου καὶ ἐπιλάθῃ κυρίου τοῦ Θεοῦ σου" [vb. πλατύνω, viit. -υνώ 'élargir', 'étendre'; 'dilater', 'agrandir'; (la pasiv) 'être élargi'; 's'élargir, 's'étendre', **2.** (la mediu) 'se vanter', 'faire beaucoup d'étalage' < adj. πλατύς, -εῖα, -ό 'large']. Traducătorul român al ms. 45 a avut în vedere sensul 'agrandir' (= a spori, a crește, a înmulți) al vb. πλατύνω, pe cînd frații Greceanu, diortositorii *Bibliei* de la 1688, primul sens, 's'élargir'. Din context, rezultă că traducerea românească ar fi trebuit să conțină sensul 2. 'se vanter', 'faire beaucoup d'étalage', pentru ideea că poporul evreu este prevenit aici să nu se fălească după ce va lua în stăpînire pămîntul făgăduinței.

2.1.57. a lipi 'a atașa de ceva', 'a lega strîns de ceva', 'a uni', în BB: *„Să lipească Domnul la tine moartea"* (Dt., *28,* 21; în ms. 45: *„Să lipască... moartea"*; în ms. 4 389: *„Apropia-va... moartea"*), după gr.: „Προσκολλήσαι κύριος εἰς τὸν θάνατον" [vb. προσκολλάω, -ῶ, viit. -ήσω **1.** 'coller à', 'attacher à', **2.** (fig.) 'lier', 'rapprocher', 'réunir']. Folosirea de către Nicolae Milescu a rom. *a lipi* a avut în vedere sensul concret, propriu, al acestui verb, pe cînd în versiunea grecească era prezent sensul figurat.

2.1.58. mare 'apus', 'vest', în BB: *„Privește cu ochii spre mare, și miazănoapte, și amiazăzi, și răsărit"* (Dt., *3,* 27; în ms. 45: *„Cătră mare"*; în ms. 4 389: *„Spre mare"*), după gr.: „Κατὰ θάλασσαν ". Sensul 'apus', 'vest' al cuvîntului *mare* se explică prin poziția geografică a Mării Meditarane față de țara evreilor. Cf.: *„Marea-cea-mai-de-Apoi"*, mai sus, p. 42, **IV.2.1.10.**, 2. În alte versiuni ale Bibliei: în BJ: *„À l'occident'*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Nach Westen"*; în Vulgata: *„Ad occidentem"*; în B 1975: *„Spre apus"*. Alt exemplu din BB: *„Marea și amiazăzi va moșteni"* (Dt., *33,* 23; în ms. 45: *„Maarea"*; în ms. 4 389: *„Marea"*), după gr.: „Θάλασσαν καὶ λίβα κληρονομήσει". Vezi mai sus, p. 42, **IV.2.1.8.**, *amiazăzi.*

2.1.59. margine are sensul, neobișnuit, de 'fortăreață', 'citadelă' (probabil este o eroare de traducere), în BB: *„Iată patul lui, pat de hier, iată aceasta întru marginea feciorilor lui Aman"* (Dt., *3,* 11; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Acesta iaste la marginea feciorilor lui Ammon"*), după gr.: „Ἰδοὺ ἡ κλίνη αὐτοῦ, κλίνη σιδηρᾶ, ἰδοὺ αὕτη ἐν τῇ ἄκρα τῶν υἱῶν Ἀμμὰν" (în nota din subsolul paginii: „Ἀμμών") [(ἡ) ἄκρα, -ας **1.** 'extrémité, 'bout', **2.** 'pointe', 'sommet'; 'cap', 'promontoire', **3.** 'château-fort', 'citadele']. Cuvîntul grecesc ἄκρα este folosit în *Septuaginta* pentru traducerea ebr. *rabbâ* 'orașul principal' (vezi *DICȚ. BIBLIC*, p. 1104, sub *Raba*), din sintagma ebr.: *„Rabbat bᵉnê ammôn"* 'cetatea copiilor lui Amon'. În versiunea românească din ms. 45, Nicolae Milescu a avut în vedere sensul **1.** al gr. ἄκρα, ca și pe cel al adj. ἄκρος, -α, -ον 'außerst', 'oberst', 'höchst'; cf. și (τὸ) ἄκρον 'das äußerste Ende', 'Spitze', 'Höhe', 'Vorgebige' (H. Frisk, *GEW*, I, p. 59–60). Astfel se explică apariția cuvîntului *margine*, în loc de *cetate întărită*, soluție preluată necritic atît în BB, cît și în ms. 4 389. În versiunile în alte limbi, este folosit numele propriu ebraic *Rabbath*: în Vulgata: *„Qui est in Rabbath filiorum Ammon"*; în BJ: *„Q'on voit à Rabba-des-Ammonites"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Sein Sarg... steht bekanntlich in Rabbat Ammon"*; G. Braulik: *„Steht es nicht in Rabba, der Haptstadt der Ammoniter?"*; în B 1975: *„Patul lui... este în Rabat-Amon"*.

2.1.60. mărturisire 'ofrandă benevolă', 'jertfă de pace', în BB: *„Mărturisirile voastre și începăturile mîinilor voastre"* (Dt., *12,* 17; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389), după gr.: „Καὶ τὰς ὁμολογίας ὑμῶν" [(ἡ) ὁμολογία, -ας **1.** 'accord', 'concordance', **2.** 'pacte', **3.** 'aveu', 'confession']. Nicolae Milescu a optat pentru cuvîntul românesc care corespundea semantic cu sensul de sub **3.** În Vulgata: *„Sponte offerre volueris"*; în BJ: *„Tes offrandes volontaires"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Deine freiwilligen Gaben"*; în B 1975: *„Darurile tale de bună voie"*.

2.1.61. a se minuna, în expr.: *„A se minuna de față"* 'a fi părtinitor', în ms. 45: *„Acesta-i Dumnedzăul dumnedzăilor...carele nu să minuneadză de față, nice va lua dar"* (Dt., *10,* 17); în BB: *„Nu alége fața"*; în ms. 4 389: *„Nu caută la fața"*), după gr.: „Ὃς τις οὐ θαυμάζει πρόσωπον οὐδὲ μὴ λάβῃ δῶρον" [vb.

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

θαυμάζω, viit. -άσω 'admirer', 'respecter', 'honorer', 'regarder avec admiration'; 's'étonner', 'être surpris de'; (τὸ) πρόσωπον, -ου **1.** 'visage', 'face', **2.** 'personnage', 'personne']. Traducătorul român, Nicolae Milescu, a atribuit cuvîntului românesc *față* sensul 'persoană', sens care s-a păstrat în română și în secolele următoare, iar întreaga expresie *„A se minuna de față"* a căpătat înțelesul 'a fi părtinitor'. În alte traduceri ale Bibliei: în Vulgata: *„Qui personam non acceptit"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Gott, der nicht Partei ergreift und nicht Bestechung nimmt"*; G. Braulik, Dt.: *„Er läßt kein Ansehen gelten"*; în BJ: *„Qui ne fait pas acception de personnes"*; în B 1975: *„Nu caută la față"*. Vezi ST.L.LV., p. 29–30, **IV.2.1.68.**; vezi mai jos, p. 51, **IV.2.1.72.**, *obraz*.

2.1.62. moale 'delicat', 'gingaș', în BB: *„Cel moale întru tine și cel gingaș foarte"* (Dt., *28*, 54; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Cel frumos"*), după gr.: „Ὁ ἁπαλὸς ἐν σοὶ καὶ ὁ τρυφερὸς σφόδρα" [adj. ἁπαλός, -ή, -όν, **1.** 'tendre', 'délicat', 'gracieux'; 'aimable', 'doux', 'paisible', **2.** 'mou'; τρυφερός, -ά, -όν 'délicat, 'mou', 'tendre'. Alt exemplu, din BB: *„Cea moale întru voi și cea gingașă foarte"* (Dt., *28*, 56; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Muiarea cea tănără"*).

2.1.63. moliciune 1. 'slăbiciune', 'lipsă de putere', în ms. 45: *„Va rădica Domnul de la tine toată moliciunea și toate boalele"* (Dt., *7*, 15; în BB: *„Slăbiciunea"*; în ms. 4 389: *„Slăbănogiia"*), după gr.: „Πᾶσαν μαλακίαν" [(ἡ) μαλακία, -ας **1.** 'mollesse', **2.** 'langueur de corps', 'infirmité'.

2. 'delicatețe', 'gingășie', în BB: *„Cea moale... căriia n-au luat ispită piciorul ei a călca pre pământ pentru gingășie și moliciune"* (Dt., *28*, 56; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Pentru frumseața gingășiei ei"*), după gr.: „Διὰ τὴν τρυφερότητα καὶ διὰ τὴν ἁπαλότητα" [(ἡ) ἁπαλότης, -ητος 'tendreté', 'mollesse', 'délicatesse' < adj. ἁπαλός; vezi cuvîntul precedent]. Nicolae Milescu a transferat în cîmpul semantic al cuvintelor românești *moale* și *moliciune* sensurile 'delicat', 'gingaș', respectiv 'delicatețe', 'gingășie', ale echivalentelor grecești, care aveau și sensurile 'moale', 'moliciune'.

2.1.64. mormînt, în sintagma: *„Mormîntul cel nevindecat"*, o traducere eronată pentru gr. (ἡ) ὀπισθοτονία, -ας *'opisthotonos*, maladie nerveuse dans laquelle les membres se raidissent et se courbent en arrière' (vezi mai sus, p. 45, **IV.2.1.30.**, *deșelare*; p. 48, **IV.2.1.52.**, *întinsoare*; vezi mai jos, p. 51, **IV.2.1.68.**, *nevindecat*), în ms. 4 389: *„Topindu-se de foame... și de mormîntul cel nevindecat"* (Dt., *32*, 24; în BB: *„Deșălare denapoi"*; în ms. 45: *„Întinsori dendărăptu"*). Cum am mai arătat, cuvîntul grecesc ὀπισθοτονία a fost analizat de traducătorul ms. 45, Nicolae Milescu, în elementele lui componente, anume adv. ὄπισθεν 'de derrière', 'par derrière'; 'derrière' și vb. τείνω 'tendre', 'étendre', 'allonger'. Frații Greceanu, diortositorii BB, au redat verbul grecesc prin rom. *deșălare*. În traducerea slavonă, folosită de episcopul Daniil Panoneanul în ms. 4 389, întîlnim succesiunea de cuvinte: **„Гръбъ неисцѣлен"**, a cărei analiză ne ajută să explicăm soluția dată de Daniil Panoneanul: *„Mormîntul cel nevindecat"*. Primul element din versiunea slavonă este sl. bis. *grŭbŭ* 'le dos'. Din același radical, derivă și bg. **gърba, gърb** 'cocoașă', 'gheb', precum și bg. **gърbom** 'von hinten', 'rückwärts' (vezi E. Berneker, *SEW*, I, p. 368). Același cuvînt slav este prezent și în rom. *gîrbov*, în vb. *a (se) gîrbovi*. Infinitivul lung substantivat, *gărbovire* 'opisthotonos', a fost dat drept sinonim, pe marginea textului, în manuscrisul 45, pentru sintagma *„Întinsoare dendărăptu"*, din text. Traducerea din ms. 4 389, *„Mormîntul cel nevindecat"* este rezultatul unei confuzii făcută de traducătorul Daniil Panoneanul între cuvîntul slavon menționat, *grŭbŭ* , 'νῶτος', 'dorsum', și termenul slav, asemănător din punct de vedere fonetic (și grafic), *grobŭ* 'τάφος' ,'Grab', 'mormînt', din familia vb. vsl. *grebǫ*, *greti* 'graben'; vbg. *grebǫ*, *greti* 'begraben'; bg. *grebište* 'μνημεῖον, 'tombeau'; sl. bis. *po-grabŭ* 'ταφή', 'sepultura', 'înmormîntare' (vezi E. Berneker, *SEW*, I, p. 353). Al doilea element din sintagma slavonească este sl. **неисцѣлен**, cu sensul 'incurabil', ca și gr. ἀνίατος. Ultimul a fost tradus de Nicolae Milescu tot prin adj. *nevindecat*. Cuvîntul slav are ca etimon vbg. *cělŭ* 'ganz', 'unversehrt'; 'heil', 'gesund'; vbg. *cělǫ, cěliti* 'heilen'; adj. rus. *neiscelímyĭ* 'nevindecabil', 'incurabil'. Vezi mai jos, p. 51, **IV.2.1.68.**, *nevindecat*.

2.1.65. naștere (la pl. art.: *„Nașterile"*) 'progeniturǎ', 'urmași', 'descendenți' (la oameni și la animale)', în ms. 45: *„Blăstămate nașterile pămtecelui și roadele pămîntului tău"* (Dt., *28*, 18; în BB: *„Nașterile pămîntului"*; în ms. 4 389: *„Roada pămtecelui"*), după gr.: „Ἐπικατάρατα τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας σου καὶ τὰ γενήματα τῆς γῆς σου" [vb. ἐπικαταράομαι 'faire des imprécations'; (τὰ) ἔκγονα, -ῶν 'petits des animaux'; 'descendants', 'progéniture' < vb. ἐκγίγνομαι 'naître'; (ἡ) κοιλία, -ας 'cavité du ventre', 'bas-ventre'].

2.1.66. neputred, -ă 'care nu putrezește' (despre un soi de lemn), în BB: *„Chivot de lemnu neputred"* (Dt., *10*, 3; în ms. 45: *„Lêmne neputrede"*; în ms. 4 389: *„Lemn neputred"*), după gr.: „Κιβωτὸν ἐκ ξύλων ἀσήπτων" [adj. ἄσηπτος, -ος, -ον 'qui n'est pas pourri'; 'qui ne pourri pas' < ἀ- priv. + vb. σήπω 'putrifier', 'faire pourrir']. În sintagma *„Lemn neputred"* avem a face cu o transpunere servilă în românește a textului grecesc. În alte limbi, apar denumiri cu sensul 'de salcîm'. Astfel, în B 1975: *„Lemn de salcîm"* în BJ: *„En bois d'acacia"*; în Vulgata: *„De lignis setthim"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Aus Akazienholz"*. Vezi ST.L.EX., p. 29, **III.2.4.0.**

2.1.67. nevedêre 'orbire', în BB: *„Bată-te Domnul cu... nevedêre"* (Dt., *28*, 28; la fel în ms. 45; în

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

ms: 4 389: *„Cu orbire"*), după gr.: „Πατάξαι σε κύριος... ἀορασία" [vb. πατάσσω, viit. -άξω 'battre', 'frapper'; (ἡ) ἀορασία, -ας 'cécité' < adj. ἀόρατος, -ος, -ον **1.** 'qui n'est pas vu', **2.** 'aveugle', alcătuit din ἀ- priv. + vb. ὁράω 'voir']. În Vulgata: *„Caecitate"*; în BJ: *„Aveuglement"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Blindheit"*; în B 1975: *„Orbire"*.

2.1.68. nevindecat, -ă 'incurabil', 'care nu se vindecă', 'fără leac', în BB: *„Mănîia aspidelor nevindecată"* (Dt., *32,* 33; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Mănîia cea fără de leac"*), după gr.: „Θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος" [(ὁ) θυμός, -οῦ 'colère'; adj. ἀνίατος, -ος, -ον 'incurable' < ἀ- priv. + vb. ἰάομαι, viit. ἰάσομαι 'guérir']. În alte versiuni, în loc de *mînie*, apare cuvîntul *venin* (sau *otravă*); în Vulgata: *„Venenum aspidum"*; în BJ: *„Un violent poison de vipère"*; în germ, G. von Rad, Dt.: *„Otterngift"*; G. Braulik: *„Gift von ekligen Ottern"*; în B 1975: *„Otravă pierzătoare de aspidă"*. Pentru alte atestări ale adj. *nevindecat, -ă* 'incurabil', vezi mai sus, p. 45, **IV.2.1.30.**, *deșelare*; p. 48, **IV.2.1.52.**, *întinsoare*; p. 50, **IV.2.1.64.**, *mormînt.*

2.1.69. nevoie, în sintagma: *„Nemică-la-nevoie"* 'desperare', 'jenă', 'strîmtorare mare', în BB: *„Să nu-i rămîie lui nemică-la-nevoie"* (Dt., *28,* 55; în ms. 45: *„Îngustare"*, iar pe margine: *„Supărare; nimic"*; în ms. 4 389: *„Răotate"*), după gr.: „Ἐν τῇ στενοχωρίᾳ". Vezi mai sus, p. 48, **IV.2.1.48.**, *îngustare.* Gr. (ἡ) στενοχωρία, -ας, pe lîngă sensurile **1.** 'lieu étroit', **2.** 'gêne', 'embaras', 'détresse', 'anxiété', înseamnă și 'pénurie'. Ultimul sens este avut în vedere în însemnarea marginală *„Nimic"*, din ms. 45, și în folosirea sintagmei *„Nemică-la-nevoie"* 'suferință cumplită', 'desperare', în BB.

2.1.70. nou, în sintagma: *„Luna noaolor"* 'prima zi a lunii', 'lună nouă', în ms. 45: *„Păzêște luna noaolor... căce întru luna noaolor ai ieșit den pămîntul Eghiptului noaptea"* (Dt., *16,* 1; în BB: *„Luna noao"*; în ms. 4 389: *„Luna celor noaoă"*, *„Luna cea noaoă"*), după gr.: „Φύλαξαι τὴν μῆνα τῶν νέων... ὅτι ἐν τῷ μηνὶ τῶν νέων ἐξῆλθες ἐκ γῆς Αἰγύπτου οὐ νυκτὸς" [adj. νέος, -α, -ον 'nouveau'; „Ἡ νέα μήνη " 'la nouvelle lune'. Forma de genitiv plural *noaolor,* din ms. 45, calchiază gen pl. gr. τῶν νέων.

2.1.71. nu, adv. de negație, se întîlnește într-o serie de construcții calchiate din grecește, cum este următoarea, în BB: *„Nu văzînd vițelul fratelui tău au oaia lui... să le treci cu vedêrea"* (Dt, *22,* 1; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„De vei vedea vițelul... nu trêce, ce cu întoarcere le întoarce"*), după gr.: „Μὴ ἰδὼν τὸν μόσχον τοῦ ἀδελφου σου ἢ τὸ πρόβατον αὐτοῦ... ὑπερίδῃς αὐτα" [μή (adv. negativ) 'non', 'ne... pas'; se folosește în locul lui οὐ înaintea imperativului, optativului, subjonctivului, infinitivului, după anumite conjuncții și, în general, în toate cazurile în care negația este subordonată unei îndoieli, oricît de ușoară ar fi aceasta: „Μή πρόφερε" 'n'apportez pas']. În ms. 45, traducătorul român, Nicolae Milescu, a preluat modelul grecesc, care a fost acceptat și de diortositorii *Bibliei* de la București, frații Șerban și Radu Greceanu.

2.1.72. obraz 'persoană', în sintagma: *„A cunoaște obrazul la judecată"* 'a fi părtinitor', în BB: *„Să nu cunoști obrazul la judecată"* (Dt., *1,* 17; în ms. 45: *„...la giudeț"*; în ms. 4 389: *„Nu căutaț obrazului la judecată"*), după gr.: „Οὐ ἐπιγνώσῃ πρόσωπον ἐν κρίσει" [(τὸ) πρόσωπον, -ου **1.** 'visage', 'face', 'figure', **2.** 'personnage', 'personne'; (ἡ) κρίσις, -εως 'jugement', 'procès'; vb. ἐπιγιγνώσκω 'reconnaître', 'apprendre à connaître']. Vezi ST.L.LV., p. 29–30, **IV.2.1.68.** Vezi mai sus, p. 44, **IV.2.1.23.**, *a cunoaște fața.*

2.1.73. a osebi, în expr.: *„A osebi inima"* 'a speria', 'a îngrozi'; 'a descuraja', în BB: *„Frații voștri v-au osebit inema voastră"* (Dt., *1,* 28; în ms. 45: *„Au usăbit"*; în ms. 4 389: *„Iscoadele au întors inimile noastre"*), după gr.: „Οἱ δὲ ἀδελφοὶ ὑμῶν ἀπέστησαν τὴν καρδίαν ὑμῶν" [vb. ἀπιστέω 'se méfier de'; adj. ἄπιστος, -ος, -ον 'méfiant'; 'deprimat', 'descurajat']. Recurgerea de către Nicolae Milescu la vb. *a osebi,* care are sensul 'a separa', 'a despărți', s-ar putea datora unei confuzii între vb. grecesc menționat și vb. ἀφίσταμαι, aor. ἀπέστην 'se separer'. În alte limbi, apar verbe al căror sens este: 'a descuraja', 'a deprima'; 'a îngrozi', 'a înfricoșa', toate în concordanță cu ideea principală din text. Astfel, în Vulgata: *„Nuntii terruerunt cor nostrum"* (vb. *terreō, -ēre* 'a înspăimînta', 'a îngrozi', 'a înfricoșa'); în germ., G. von Rad, Dt.: *„Unsere Brüder haben unsere Herzen verzagt gemacht"* (*verzagt* 'deprimat', 'descurajat'); G. Braulik, Dt.: *„Unsere Brüder haben uns den Mut genommen"*; în BJ: *„Nos frères nous ont découragés"*; în B 1975: *„Frații noștri ne-au înfricoșat"*.

2.1.74 pană 'aripioară, la vietățile acvatice (pești etc.)', în ms. 4 389: *„Den cêle ce sănt în apă... care au pêne și solzi... să măncaț"* (Dt., *14,* 9; și în vers. 10; în ms. 45 și în BB: *„Áripi"*), după sl.: **„Пέрїѣ"** 'Feder'; bg. *peró* 'pană'. În alte limbi, cuvîntul corespunzător are sensul fie 'aripioară', fie 'pană'. Astfel, în Vulgata: *„Pinnula"* **1.** 'pană mică', **2.** 'aripioară'; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Kleine Flossen"*; în gr. (ἡ) πτέρυξ, -υγος **1.** 'aile', **2.** 'plume'; în BJ: *„Nageoires"*; în B 1975: *„Aripi"*.

2.1.75. a paște 'a stăpîni', 'a poseda', în BB: *„Pămîntul care Domnul... dă ție cu sorțu să-l paști"* (Dt., *19,* 14; în ms. 45: *„Dă ție cu sorțu să înparți"*), după gr.: „...ἐν κλήρῳ νομῆσαι" [(ὁ) κλῆρος, -ου 'action de tirer au sort', 'partage'; 'lot de terre assigné à un colon par le sort'; vb. νομίζω, viit. -ίσω 'avoir en usage'; vb. νέμω, viit. νεμήσω 'partager', 'distribuer'; 'accorder', 'attribuer'; 'posséder'. Dar vb. νέμω are și sensul 'faire paître', 'mettre en pâture'. Acest sens a fost avut în vedere de diortositorii BB, cînd au scris: *„Care...dă ție...să-l paști"*, pe cînd Nicolae Milescu tradusese corect: *„Dă ție...să înparți"*.

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

2.1.76. a prepune 'a înștiința', 'a pune la curent cu ceva', 'a instrui', 'a învăța pe cineva', în BB: *„Și le voi prepune pre êle* [poruncile divine] *înaintea fiilor tăi"* (Dt., *6,* 7; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Să înveți pre feciorii tăi"*), după gr.: „Καὶ προβιβάσεις αὐτὰ τοῖς υἱοῖς σου" [vb. προβιβάζω, viit. -άσω **1.** 'faire avanser', 'pousser en avant', **2.** 'mettre au courant', 'instruire', 'initier', **3.** 'mettre en avant' < προ 'devant', 'avant' + vb. βιβάζω 'faire marcher'.

2.1.77. a pricepe 'a reuși', 'a atinge sau a fi aproape de țel', în BB: *„Pentru ca să pricêpeți toate cîte ați făcut"* (Dt., *29,* 9; în ms. 45 și în ms. 4 389, la fel), după gr.: „Ἵνα συνῆτε πάντα ὅσα ἐποιήσατε" [vb. συνίημι **1.** 'approcher', 'joindre', **2.** 'comprendre', 'entendre', 'connaître', 's'appercevoir', 'avoir conscience ou connaissance de' < σύν 'avec' + vb. ἵημι 'jeter', 'lancer']. Traducătorul român, Nicolae Milescu, a atribuit cuvîntului românesc *a pricepe*, care are sensul **2.** al verbului grecesc συνίημι, înțelesul de sub **1.** al aceluiași verb grecesc. Din ms. 45, textul a fost preluat în BB.

2.1.78. pricêpere 'înțelepciune', în BB: *„Isus, feciorul lui Navi, s-au împlut de duh de pricêpere"* (Dt., *34,* 9; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„De duhul pricêperii"*), după gr.: „Ἰησοῦς υἱὸς Ναυῆ ἐνεπλήσθη πνεύματος συνέσεως" [vb. ἐμπίπλημι 'emplir', 'remplir de'; (ἡ) σύνεσις, -εως **1.** 'union', 'jonction', **2.** 'intelligence', 'compréhension', **3.** 'jugement', 'prudence', 'sagesse', **4.** 'connaissance intime', **5.** 'conscience' < vb. συνίημι (vezi paragraful precedent). În BJ: *„L'esprit de sagesse'*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Geist der Weisheit"*; în Vulgata: *„Spiritu sapientiae"*; în B 1975: *„Duhul înțelepciunii"*.

2.1.79. punere 'hambar', 'jitniță', 'magazie de ținut cereale', în ms. 45: *„Blagoslovite punerile"* (Dt., *28,* 5; în BB: *„Jîtnițile"*; în ms. 4 389: *„Ariile"*; în ultimul caz, este tradus astfel sl. рѣмна 'Tenne'), după gr.: „Αἱ ἀποθῆκαί σου" [(ἡ) ἀποθήκη, -ης 'lieu où l'on tien certaines choses en réserve'; 'grenier', 'cellier', 'armoir', 'magasin' < vb. ἀποτίθημι 'déposer', 'mettre bas']. În unele versiuni străine, se întîlnește fie denumirea pentru 'coș', fie cea pentru 'hambar'. În ultima situație se află Vulgata: *„Horrea tua"* (*horreum* 'hambar') și B 1975: *„Hambarele"*, pe cînd în BJ: *„Ta hotte"* (*hotte* 'coș de purtat în spate'); G. von Rad, Dt.: *„Dein Korb"* (*Korb* 'coș'). Vezi mai sus p. 42, **IV.2.1.5.**, *adunare*; mai jos, **IV.2.1.81**, *rămășiță*.

2.1.80. a purta, în expr.: *„A purta cu hrană"* 'a întreține', 'a hrăni', în BB: *„În ce chip ar fi purtat vreun om cu hrană pre fiiul său"* (Dt., *1,* 31; în ms. 45: *„În ce chip are fi purtat nescare om cu hrane pre fiiul său"*; în ms. 4 389: *„Ca cum hrănește un om pre un fecior al lui"*), după gr.: „Ὡς εἴτις τροφοφορήσαι ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ" [vb. τροφοφορέω, viit. -ήσω 'alimenter', 'nourrir' < adj τροφοφόρος, -ος, -ον 'qui porte de la nourriture'; subst. (ὁ) 'celui qui nourrit' < (ἡ) τροφή, -ής 'nourriture', 'aliment' + vb. φέρω 'porter'].

2.1.81. rămășiță '(probabil) rezervă (de cereale)'; 'ceea ce rămîne', din BB: *„Blagoslovite jîtnițile tale, rămășițile tale"*), (Dt., *28, 5*; în ms. 43: *„...punerile tale, rămășițele tale"*; în ms. 4 389: *...ariile tale și rămășițile tale"*), după gr.: „Τὰ ἐγκαταλείμματά σου" [(τὸ) ἐγκατάλειμα, -ατος 'ce qui reste d'une chose'; 'restes', 'débris' < ἐγκαταλείπω, viit. -λείψω 'laisser à', 'abandonner dans'; laisser après soi comme héritier ou comme survivant' < vb. λείπω 'laisser', 'quitter', 'abandonner']. În traducerile *Bibliei* în alte limbi, apar, uneori, cuvinte cu un cu totul alt sens. Astfel, în germ., G. von Rad, Dt.: *„Gesegnet... dein Backtrog"* (ultimul cuvînt înseamnă 'troc de frămîntat pîinea'); în BJ: *„Ta huche"* (*huche* 'covată de frămîntat pîinea, troc'); în Vulgata: *„Reliquae tuae"*; în slavonă: **„Прочиѧ твоѧ"** (vsl. *prokŭ* 'rest', 'κατάλοιπον', 'restant', 'qui reste'); în B 1975: *„Cămările"*. Vezi ST.L.EX., p. 46, **IV.2.1.75.** Vezi mai sus, p. 42, **IV.2.1.5.**, *adunare*; p. 52, **IV.2.1.79.**, *punere.*

2.1.82. rudă 'generație', în BB: *„Pre a treia și a patra rudă"* (Dt., *5,* 9; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Pănă la al treilea și al patrulea neam"*). Cuvîntul *rudă*, cu acest sens, mai este atestat în BB și în ms. 45: *„Întru o mie de rude"* (Dt., *7,* 9; în ms. 4 389: *„În mii de neamuri"*. Sensul 'generație' a fost preluat de Nicolae Milescu din grecește: (ἡ) γενεά, -ᾶς are sensurile **1.** 'naissance', **2.** 'race', 'famille', **3.** 'génération', 'durée d'une génération'. Cf. BJ: *„Pour mille générations"*; G. von Rad, Dt.: *„Bis auf tausend Generationen"*; B 1975: *„Pînă la al miilea neam.*

2.1.83. rugă 'ofrandă solemnă dată cu legămînt către divinitate', în BB: *„Toate rugile oricîte veți ruga"* (Dt., *12,* 17; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Toate făgăduințele căte vei făgădui"*), după gr.: „Καὶ πάσας τὰς εὐχὰς ὅσας ἂν εὔξησθε" [(ἡ) εὐχή, -ῆς **1.** 'prière', **2.** 'vœu' [= legămînt, făgăduință solemnă) < vb. εὔχομαι **1.** 'adresser aux dieux des vœux ou des prières', **2.** 'prier', **3.** 'faire vœux de', 'promettre']. Vezi mai sus, p. 39, **IV.1.5.8.**, *a (se) făgădui*; **1.5.9.**, *făgăduință*; vezi ST.L.LV, p. 32, **IV.2.1.101.**

2.1.84. rușine 'excrement', 'dejecție de materii fecale', în BB: *„Și păruș va fi pre brâul tău... și vei săpa cu el... și vei acoperi rușinea ta cu el"* (Dt., *23,* 13; în ms. 45: *„Și țăruș..."*; în ms. 4 389: *„Hărleț... să sapi cu dănsul groapă... să acoperi rușinea ta într-ănsa"*), după gr.: „Καλύψεις τὴν ἀσχημοσύνην σου ἐν αὐτῷ" [vb. καλύπτω, viit. καλύψω 'couvrir', 'envelopper'; 'cacher', 'voiler'; (ἡ) ἀσχημοσύνη, -ης **1.** 'indecence', **2.** 'déshonneur', **3.** 'déjection']. Traducătorul român, Nicolae Milescu, a atribuit cuvîntului românesc *rușine* 'indecență' sensul **3.** 'dejecție de materii fecale' al gr. ἀσχημοσύνη. În BJ: *„Tu recouvriras tes orudres"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Und deinen Kot wieder zudecken"*; G. Braulik, Dt.: *„Und nachher deck deine Notdurft wieder zu"*; în B 1975: *„Să îngropi cu ea necurățeniile tale"*.

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

2.1.85. săturare (mai ales la pl.), *săturări* 'nutreț', 'fîn', în BB: *„Vei da săturări la țarine dobitoacelor tale"* (Dt., *11*, 15; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Mâncare la țarine dobitoacelor tale"*). Acest sens nu este înregistrat în H. Tiktin[2], *DRG*, s.v., dar apare în *DLR*, s.v., cu citate din BB și cu sensul 'hrană (suficientă, din belșug)'. Echivalentul grecesc este (τὸ) χόρτασμά, -ατος 'nourriture'; 'Futter', 'Nahrung', de la vb. χορτάζω **1.** 'engraisser de fourage', **2.** 'alimenter', 'nourir', 'rassasier'. Traducătorul român, Nicolae Milescu, a atribuit cuvîntului românesc *săturări*, plecînd de la sensul 'rassasier' (= a sătura) al gr. χορτάζω, accepția 'nutreț' a subst. (τὰ) χορτάσματα (pl.). Vezi ST.L.FAC., p. 101, **IV.2.3.129.**

2.1.86. schimbare, în sintagma: *„Schimbarea cîinelui"* 'banii adunați de o prostituată sacră pentru templu', în BB: *„Să nu aduci plata curvei, nici schimbarea cîinelui la casa Domnului... tău"* (Dt., *23*, 19; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Schimbul cîinelui"*), după gr.: „Οὐ προσοίσις μίσθωμα πόρνης, οὐδὲ ἄλλαγμα κυνὸς εἰς τὴν οἶκον κυρίου... σου" [vb. προσφέρω, viit. -οίσω 'apporter à ou auprès de'; (τὸ) μίσθωμα, -ατος 'prix du loyer'; 'paye', 'salaire'; vb. μισθόω, -ῶ, viit. -ώσω 'donner à loyer'; la pasiv: 'se prostituer'; (τὸ) ἄλλαγμα, -ατος 'échange', 'troc'; 'objet d'échange'; (ὁ, ἡ) κύων, gen. κυνός 'chien', 'chienne']. În alte versiuni ale *Bibliei*, apar sintagme asemănătoare. Astfel, în BJ: *„Le paiament d'un chien"*; în Vulgata: *„Pretium canis"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Du solst nicht Hurenlohn oder Hundegeld in den Tempel... bringen"*; G. Braulik, Dt.: *„Du sollst weder Diernenlohn noch Hundegeld in den Tempel... bringen"*; în B 1975: *„Prețul de pe cîne"*. Sintagma în discuție se explică prin faptul că prostituția sacră, de ambe sexe, era răspîndită în Orient, ea avînd ca punct de plecare cultul fertilității dedicat zeiței Ištar-Astarte. Prostituția sacrală constituia o sursă importantă de venituri pentru templu, ea fiind practicată în virtutea unui legămînt sacru cu lăcașul sfînt. Expresia: *„Prețul cîinelui"* nu avea, după opinia unor învățați, sens depreciativ. Denumirea *„Cîine"* era folosită la adresa unei persoane de cult, care era făgăduită sau avea un legămînt sacru cu o divinitate. Practica prostituției sacrale era caracteristică pentru Canaan, dar ea a pătruns, sporadic, și în Israel (vezi G. von Rad, Dt., p. 106; G. Braulik, Dt., p. 173; R. Augstein, *Jesus*, p. 319; p. 384–5, nota 50). Vezi mai jos, p. 55, **IV.2.1.102,** *a vămui*; p. 65, **IV.2.2.95.**, *plată*; p. 68, **IV.2.2.137.**, *vrăjitoare.*

2.1.87. semeție, în expr.: *„A face întru semeție"* 'a fi trufaș, orgolios, îngîmfat, arogant', în BB: *„Omul carele va face întru semeție"* (Dt., *17*, 12; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Nu va băga seama"*), după gr.: „Ὁ ἄνθρωπος ὅς ἐὰν ποιήσῃ ἐν ὑπερηφανίᾳ" [vb. ποιέω, -ῶ, viit. -ήσω 'faire'; (ἡ) ὑπερηφανία, -ας 'fierté', 'orgueil'; 'air méprisant', 'dédain'].

2.1.88. sfat, expr.: *„A-și pierde sfatul"* 'a-și pierde mintea sau voința sau puterea de judecată', în BB: *„Căce limbă ce și-au pierdut sfatul iaste"* (Dt., *32*, 28; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389), după gr.: „Ὅτι ἔθνος ἀπολωλεκὸς βουλὴ ἔστι" [vb. ἀπόλλυμι 'perdre'; (ἡ) βουλή, -ῆς **1.** 'volonté', 'dessein', **2.** 'déliberation', 'consultation', **3.** 'assemblée délibérante', 'senat', 'conseil']. Ultimul sens al cuvîntului grecesc l-a determinat pe Nicolae Milescu să folosească expr. *„a-și pierde sfatul"*, cu sensul menționat.

2.1.89. sîn, în sintagma: *„Femeia dentru sînul tău"* 'femeia apropiată, cu care trăiești, cu care dormi', în ms. 45: *„Au fămeaia ta cea dentru sănul tău"* (Dt., *13*, 6: în BB: *„...ce e în sînul tău"*; în ms. 4 389: *„Muiarea sănului tău"*), după gr.: „Ἡ ἡ γυνή σου ἡ ἐν τῷ κόλπῳ σου" [(ὁ) κόλπος, -ου 'sein']. În Vulgata: *„Sive uxor quae est in sino tuo"*; în BJ: *„L'épouse qui repose sur ton sein"*; în slavonă: „Или жена лона твоего" (vbg. *lono* 'κόλπος'; bg. *lóno* 'Schoß'; vezi M. Vasmer, *REW*, II, p. 57); în germ., G. von Rad, Dt.: *„Oder das Weib an deinem Busen"*; G. Braulik, Dt.: *„Oder deine Frau, mit der du schläfst"*; în B 1975: *„Sau femeia de la sînul tău"*.

2.1.90. a slăbi, în expr.: *„A slăbi de la cineva cuvîntul"* 'a nu fi în stare', 'a nu fi capabil de ceva'; 'a nu putea înțelege', în BB: *„Iară se* (= *să* 'dacă') *va slăbi de la tine cuvînt la judecată"* (Dt., *17*, 8; în ms. 45: *„Iar de va slăbi la tine cuvăntu la giudețu"*; în ms. 4 389: *„Iar de va slăbi întru tine cuvântul la judecată"*; pe margine, de aceeași mînă, apare o altă formulare: *„De nu te vei dumiri să judeci"*), după gr.: „Ἐὰν δὲ ἀδυνατήσῃ ἀπὸ σου ῥῆμα ἐν κρίσει" [vb. ἀδυνατέω, -ῶ, viit. -ήσω 'être sans force', 'ne pouvoir pas' < adj. ἀδύνατος, -ος, -ον 'impuissant', 'impotent', 'impossible' < ἀ- priv. + δύναμαι 'pouvoir', 'être capabler de'].

2.1.91. spînzurat, -ă, în expr.: *„A-ți fi viața spînzurată"* 'a trăi într-un pericol continuu', 'a-ți fi viața în primejdie permanentă', în BB: *„Și va fi viața ta spînzurată dennaintea ochilor tăi și te vei tême ziua și noaptea"* (Dt., *28*, 66; în ms. 45: *„...spândzurată..."*; în ms. 4 389: *„Ca cum ară fi spânzurată"*), după gr.: „Καὶ ἔσται ἡ ζωή σου κρεμαμένη ἀπέναντί τῶν ὀφθαλμῶν σου" [vb. κρέμαμαι 'être suspendu'; la fig. 'être en suspens', 'dependre']. În Vulgata: *„Et erit vita tua quasi pendens ante te"*; în BJ: *„D'avance la vie te sera une fatigue"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Dein Leben wird in Gefahr schweben"*; în B 1975: *„Viața ta va fi mereu în primejdie"*.

2.1.92. stare, 'loc de odihnă, de repaos', în expr.: *„A se face stare"* 'a avea, a găsi loc de odihnă', în BB: *„Nice să va face stare urmei piciorului tău"* (Dt., *28*, 65; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Nice va fi așezământ gleznelor picioarelor tale"*), după gr.: „Οὐδ'οὐ μὴ γένηται στάσις τῷ ἴχνει του ποδός σου" [vb. γίγνομαι 'être', 'exister', 'avoir lieu'; (ἡ) στάσις, -εως **1.** 'station', **2.** 'pause', 'repos' < vb. ἵστιμι 'mettre debout', 'placer', 'établir'; (τὸ) ἴχνος, -εος, -ους 'traces des pas', 'marque du pied'; 'plante du pied']. În Vulgata: *„Neque erit*

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

requies vestigio pedis tui" (*vestigium, -i* 'talpa piciorului'); în BJ: *„Il n'y aura pas de repos pour la plante de tes pieds"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Wirst du keine Ruhe noch Rast für deinen Fuß finden"*; în B 1975: *„Nu vei avea loc de odihnă pentru piciorul tău"*.

2.1.93. stat 'povară', 'greutate', în BB: *„Cum voiu putea singur a purta osteneala voastră şi statul vostru şi pricile voastre?"* (Dt., *1,* 12; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Greotăţile voastre"*), după gr.: „Καὶ τὴν ὑπόστασιν ὑμῶν" [(ἡ) ὑπόστασις, -εως 1. 'base', fondement'; 'ce qui dépose au fond d'un vase', 'sédiment'; 'eau stagnante', 'bourbier', 'fange']. Sensul 'povară', 'sarcină', 'greutate' nu este înregistrat în H. Tiktin[2], *DRG*, s.v. Atribuirea cuvîntului *stat* a acestui sens constituie o inovaţie a lui Nicolae Milescu. Din ms. 45, cuvîntul, cu noua sa accepţie, a fost preluat şi în BB. Nu este exclus să ne aflăm în faţa unui fenomen de atracţie paronimică, constînd din alăturarea succesiunii fonetice din cuvîntul grecesc, -στας-, de subst. rom. *stat* (< lat. *status* 'fel de a sta', 'poziţie'). Cf. rom. *fêliu* 'trib', după gr. φυλή 'id.'. În Vulgata: *„Pondus"* (= greutate, povară); în germ., G. von Rad, Dt.: *„Last und Bürde"*; în B 1975: *„Sarcinile"*. Latura semantică a cuvîntului *stat*, din citatele menţionate, nu este prea clară.

2.1.94. sucit, folosit la plural: **1.** *„Sucite"* 'franjuri', 'ciucuri', 'canaf', în BB: *„Sucite să faci ţie pre cêle patru aripi a îmbrăcăminţilor tale"* (Dt., *22,* 12; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Şireturi"*), după gr.: „Στρεπτὰ ποιήσεις σεαυτῷ ἐπὶ τῶν τεσσάρων κρασπέδων τῶν περιβολαίων σου" [(τὰ) στρεπτά, -ῶν 'collier', 'ornament du cou'; alături de această formă de neutru plural, există şi forma de singular, masculin, (ὁ) στρεπτός, -οῦ (subînţelese ἄρτος 'pîine' sau πλακοῦς 'gâteau plat') 'gâteau arrondie' < vb. στρέφω, viit. στρέψω 'tourner', 'faire tourner', 'tordre' (= a suci); la pasiv: 'être tourné', 'se tourner' < τρέπω, viit. τρέψω 'tourner', 'retourner'; 'faire tourner'; adj. στρεπτός, -ή, -όν 'tourné', 'tortillé' (= răsucit, -ă)]. **2.** Substantivul *sucită,* cu sensul 'un fel de pîine sau de prăjitură răsucită', la pl. *sucite* 'id.' este prezent şi în cartea *Preoţia*, în ms. 45, şi, de aici, în BB (Lv., *6,* 21). În ms. 45: *„Pre tigaie întru untu de lemnu să va face, frămăntată vei aduce prea ea sucită, jirtvă den bucăţi"*. În BB, textul este puţin modificat: *„Pre tigaie cu unt de lemnu se va face, frămîntată va aduce pre ea sucite, jîrtvă de frînturi"*. În cazul cuvîntului care ne interesează, este de remarcat faptul că în ms. 45 apare forma de singular, *sucită*, în timp ce în BB, cea de plural, *sucite*. De asemenea, în ambele cazuri, echivalentul din textul grecesc nu mai este termenul (τὰ) στρεπτά, -ῶν, cu sensul menţionat, ci pl. neutru (τὰ) ἑλικτά: „Ἐπὶ τηγάνου ἐν ἐλαίῳ ποιηθήσεται, πεφυραμένην οἴσει αὐτην ἑλικτά, θυσίαν ἐκ κλασμάτων" [(τὰ) ἑλικτά, subst., la pl. neutru, cu sensul 'sucite(le)', de la adj. ἑλικτός, -ή, -όν 'entortillé', 'roulé', 'bouclé'; 'tortueux', 'sinueux'; 'courbé', 'recourbé'; vb. ἑλίσσω, viit. -ίξω 'rouler', 'faire tournoyer'; (la mediu) 'faire tourner'; (ἡ) θυσία, -ας 'sacrifice'; (τὸ) κλάσμα, -ατος 'morceau', 'débris', 'fragment'].

Din analiza de mai sus, rezultă că Nicolae Milescu a recurs la adj. *sucit, -ă* (part. vb. *a suci*) pentru a traduce gr. (τὰ) στρεπτά, respectiv (τὰ) ἑλικτά, ambele cuvinte greceşti la forma de plural neutru şi avînd acelaşi sens: 'sucite(le)'. Traducătorul român, însă, a atribuit pl. *sucite* două sensuri: **1.** 'franjuri', 'ciucuri', 'canaf' şi **2.** 'pîine rotundă şi învîrtită, sucită', motivaţia semantică fiind aceeaşi: forma (răsucită a obiectului respectiv. (Pentru 'aluat răsucit', cf. rom. *învîrtită* 'strudelartiges Gebäck'; germ. *Strudel* 'plăcintă învîrtită' < vb. *strudeln* 'a se învîrti', 'a se roti'). Forma de singular *sucită*, din ms. 45, Lv., *6,* 21, al lui Nicolae Milescu, se explică, probabil, prin faptul că traducătorul a avut în vedere subst. *pîine*. Dar fraţii Greceanu, în BB, confruntînd traducerea cu originalul grecesc, au schimbat forma de singular cu cea de plural, pentru a fi şi mai fideli faţă de textul grecesc, în care apărea pluralul neutru (τὰ) ἑλικτά = *sucite*.

Procedeul de transpunere în românește a unor substantive neutre greceşti, la plural (substantive formate de la adjective verbale), prin participii substantivate, la plural, de tipul *sucite*, este frecvent folosit în textele biblice de care ne ocupăm. Vom da cîteva exemple în plus. Astfel, în loc de *nutreţ* (pentru vite), apare în ms. 45, şi apoi în BB, subst. pl. *săturări*, creat după modelul gr. (τὰ) χορτάσματα, de la vb. χορτάζω 'a sătura'; vezi mai sus, p. 53, **IV.2.1.85.** Substantivul pl. *cioplite(le)*, cu sensul 'statuie', 'chip cioplit', 'sculptură', redă în rom. forma de plural neutru (τὰ) γλύπτα 'cioplite(le)', de la vb. γλύπτω, viit. γλύψω 'sculpter', 'ciseler' (vezi ST.L.EX., p. 41, **IV.2.1.13.**). Pentru *roadele cele vechi* (din anii anteriori), apare în Lv., *25,* 22, în ms. 45, sintagma *„Vechi a vechilor"*, iar în BB: *„Vechile vechilor"*, după gr.: „Παλαιὰ παλαιῶν"; (τὰ) παλαιά 'les antiques événiments' (vezi ST.L.LV., p. 35, **IV.2.1.137.**). Pentru *ascunse*, s.f. plur. tant., vezi mai sus, p. 43, **IV.2.1.13**; vezi mai jos, p. 68, **IV.2.2.128**, *topire*.

Luînd în seamă faptele de mai sus, este lesne de înţeles că substantivul *plurale tantum sucite* 'ciucuri', 'franjuri', respectiv 'pîine sau prăjitură sucită (învîrtită)' nu este o curiozitate în textele studiate, cum i se pare cercetătorului Dragoş Moldovanu. Acesta, într-o recenzie dedicată volumului al III-lea din ediţia de faţă a *Bibliei* de la Bucureşti (1688), *Leviticus*, recenzie intitulată *O ediţie monumentală a unui monument de limbă. Biblia de la Bucureşti (1688) în ediţie critică*, în „Cronica", XXIX, nr. 1393, 16–23.VI., Iaşi, 1994, p. 12, afirmă că substantivul neutru plural *sucite* i se pare „curios". În realitate, continuă d-sa, ar fi vorba de o interpretare greşită a editorilor, care a generat o greşeală de analiză. Recenzentul are în vedere versetul din Lv., *6,* 21, în care este vorba de 'pîinea sucită'. Forma de plural *sucite*, din *Biblia* lui Şerban, ar fi, după d-sa, o greşeală

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

de tipar, preluată ca atare de editori, „care, în plus, segmentează greșit propoziția". Urmează o teorie savantă despre o „sintagmă nominală cu dublă determinare, dislocată prin verb: *«frământată și sucită jertfă»*, adică *«frământată și prăjită»*, cum ne lămurește versiunea modernă". Rezultatul este că: „Textul editat ar fi trebuit să aibă forma: *«frământată va aduce pre ea sucită jertfă»*; în acest caz, *sucită* este un adjectiv provenit de la participiu și trebuie să figureze ca atare în *Indicele* de cuvinte al volumului. Procedeul care explică succesiunea de cuvinte propusă de D. Moldovanu constituie o figură de stil, hiperbatul, pe care recenzentul o ilustrează și cu alte exemple. Dar propunerea de modificare radicală a textului editat are la bază o teorie inadecvată în cazul de față. Simpla comparație cu textul grecesc, după care s-a făcut traducerea, arată că este vorba, ca în nenumărate alte exemple, de o redare servilă, literală, a modelului din *Septuaginta*, adeseori în dauna clarității, dar cu respectul cuvenit unui text sacru.

2.1.95. suflet, în sintagma: *„Suflet topit"* 'respirație scurtă'; 'suflet sfios, timid', în BB: *„Și-ț va da Domnul acoló inimă mâhnită și ochi și suflet topit"* (Dt., *28*, 65; în ms. 45: *„Suflet topitor"*; în ms. 4 389: *„Suflet uscăcios"*), după gr.: „Καὶ τηκομένην ψυχήν" [vb. τήκω, viit. τήξω 'fondre', 'liquéfier', 'dissoudre'; 'macérer', 'consumer', 'épuiser' 'faire dépérir'; fig. 'se consumer', 's'épuiser', 'dépérir'; (ἡ) ψυχή, -ῆς 'respiration' < vb. ψύχω 'soufler', 'respirer']. În Vulgata: *„Animam maerore comsumptam"* [*maeror, -ōris* 'tristețe adîncă', durere'; *consumptus, -a, -um* 'răpus', 'distrus', 'consumat' < vb. *consumo, -ĕre, -sumpsi, consumptum* (la fig.) 'a prăpădi', 'a distruge', 'a răpune']; în BJ: *„Un souffle court"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Eine verzagte Seele"* (= suflet deprimat, sfios, timid); în B 1975: *„Îți va da... durere sufletului"*.

2.1.96. teasc (prin menotomie) 'vin', în BB: *„Să-l chelșuguiești pre el... den teascul tău"* (Dt., *15*, 13; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Den vinul tău"*), după gr.: „Ἀπὸ τῆς ληνοῦ σου" [(ὁ, ἡ) ληνός, -οῦ 'cuve de pressoir'; 'le pressoir lui même']. În Vulgata: *„Torculari tuo"* (vers. 14); în BJ: *„De ton pressoir"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Mit Gaben... deiner Kelter"*; în B 1975: *„De la tescul tău"* (vers. 14).

2.1.97. topire 'idol', 'chip de divinitate păgînă din metal turnat', în BB: *„Au făcut lor topire"* (Dt., *9*, 12; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389), după gr.: „Ἐποίησα ἑαυτοῖς χώνευμα" [(τὸ) χώνευμα, -ατος **1.** 'fonte', 'métal fondu', **2.** 'ouvrage en métal fondu'; vb. χωνεύω 'fondre dans le creuset', 'fondre' < (ἡ) χώνη, -ης 'creuset pour fondre les métaux' < vb. χέω 'verser, 'faire couler']. În Vulgata: *„Feceruntque sibi conflatile"* [*conflatile, -is*, n. 'lucrare în metal topit'; vb. *conflo, -āre*, 'a topi (metale)']; în BJ: *„Une idole de métal fondu"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Sie haben sich ein Gußbild gemacht"*; în B 1975: *„Chip turnat"*. Vezi ST.L.EX., p. 47, **IV.2.1.97.**

2.1.98. trăgător, în sintagma: *„Trăgător-pre-pământ"* 'reptilă'; 'jiganie', în ms. 45: *„Cu măniia a trăgătorilor-pre-pământu"* [Dt., *32*, 24; pe margine, de aceeași mînă: *„Tărâitori"* (< vb. *a se tîrîi*); în BB: *„Cu mînie care-i trag-pre-pământ"*; în ms. 4 389: *„Cu urgiia celor ce se tărâsc-pre-pământ"*; pe margine, de aceeași mînă: *„Jigăniilor"*; cuvintele *mînie, urgie* au ca echivalent în alte versiuni termenul *venin*: în BJ: *„Le venin"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Gift"*; în B 1975: *„Veninul"*; dar în Vulgata: *„Cum furore trahentium super terram"*], după gr.: „Μετὰ θυμοῦ συρόντων ἐπὶ τῆς γῆς" [(ὁ) θυμός, -οῦ 'colère' < vb. θύω 'se précipiter avec fureur', 'se déchener'; vb. σύρω 'tirer', 'traîner'.

2.1.99. trup 'ființă, 'om', în BB: *„Pentru că ce trup sau cine au auzit glasul Dumnezăului celui viu"* (Dt., *5*, 26; în ms. 45: *„Căce ce trup..."*; în ms. 4 389: *„Dară ce trup..."*), după gr.: „Τίς γὰρ σὰρξ..." [(ἡ) σάρξ, σαρκός **1.** 'chair', (par. ext.) **2.** 'corps']. În Vulgata: *„Quid est omnis caro ut audiat vocem Dei viventes"*; în BJ: *„Une être de chair"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Wo gibt es sterbliche Wesen"*; în B 1975: *„Vreun om"*. Alte sensuri ale cuvîntului *trup*, în ST.L.FAC., p. 102, **IV.2.3.147.**; ST.L.EX., p. 50, **IV.2.2.58.**; ST.L.LV., p. 25, **IV.2.1.1.**; p. 34, **IV.2.1.123.**

2.1.100. urmă, în sintagma: *„Urmă de picior"* 'o palmă de loc', în BB, **1.**: *„Nu voiu da voao den pământul lor nice urmă de picior"* (Dt., *2*, 5; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Măcară o urmă de un picior"*), după gr.: „Οὐδὲ βῆμα ποδός" [(τὸ) βῆμα, -ατος **1.** 'pas', 'enjambée, **2.** 'pas', 'mesure de deux pieds et demi grecs'; (ὁ) ποῦς (πούς), gen. ποδός 'pied', 'jambe']. În Vulgata: *„Quantum potest unius pedis calcare vestigium"*; în BJ: *„Pas même la longuer d'un pied"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Nicht einmal einen Fußbreit"*; în B 1975: *„Nici o palmă de loc"*. **2.** 'talpa piciorului', în BB: *„Den urma picioarelor tale până la crêștetul tău"* (Dt., *28*, 35; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„De la talpele picioarelor tale"*), după gr.: „Ἀπὸ ἴχνους τῶν ποδῶν σου" [(τὸ) ἴχνος, -εος, -ους **1.** 'trace des pas', marque du pied', **2.** 'plante du pied' < vb. οἴχομαι 's'en aller', 'partir'].

2.1.101. ușă, în expr.: *„Înlăuntrul ușilor"* 'în interiorul cetății', 'în aceeași localitate', în BB: *„Cel nemêrnic cela ce e înlăuntrul ușilor tale"* (Dt., *5*, 14; în ms. 45: *„Ce-i înlontru întru ușile tale"*; în ms. 4 389: *„Vineticul care lăcuêște la tine"*), după gr.: „Ὁ προσήλυτος ὁ ἐντὸς τῶν πυλῶν σου" [(αἱ) πύλαι, -ῶν 'porte d'une ville']. În Vulgata: *„Peregrinus qui est intra portas tuas"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Dein Fremdling, der in deinen Ortschaften weilt"*; în BJ: *„L'étranger qui est dans tes portes"*; în B 1975: *„Străinul... care se află la tine"*.

2.1.102. a vămui 'a cîștiga bani pentru un templu păgînesc prin practicarea prostituției sacre", în ms. 45: *„Să nu fie vămuit den fêtele Israil și să nu fie vămuindu-să către toată ruga den fii lui Israil"* (Dt.,

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

23, 18; în BB: *„Să nu fie vrăjîtoare... să nu fie vrăjîndu-să...“*; în ms. 4 389: *„Să nu fie curve...nici curvari“*), după gr.: „Οὐκ ἔσται τελεσφόρος ἀπὸ θυγατέρων Ἰσραὴλ καὶ οὐκ ἔσται τελισκόμενος πρὸς πᾶσαν εὐχὴν ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ“ [vb. τελεσφορέω, -ῶ, viit. -ίσω **1.** 'conduire une chose jusqu'à sa fin', **2.** 'payer un impôt, un tribut', **3.** 'être productif, util, profitable'; adj. τελεσφόρος, -α, -ον **1.** 'qui conduit une chose à son terme, qui achève', **2.** 'profitable'; subst. (ἡ) τελεσφορία, -ας **1.** 'achèvement d'une chose', **2.** 'impôt', 'tribut', **3.** 'cérémonie des initiations, des mistères', et par ext. 'toute cérémonie religieuse'; vb. τελίσκω (cu ἀπὸ + gen., în Biblie) 'tirer profit de' (= τελέω 'payer à titre d'impôt, de redevance'; 'avoir commerce avec une femme']. Pentru *rugă*, vezi mai sus, p. 52, **IV.2.1.83**; pentru practica prostituției sacre, vezi mai sus, p. 53, **IV.2.1.86.**, *schimbare*; p. 68, **IV.2.2.137.**, *vrăjitoare*; p. 65, **IV.2.2.95**, *plată.*

2.1.103. vedere, în sintagma: *„Cu vederi mari“* 'cu frică enormă', în BB: *„Ne-au scos pre noi Domnul de la Eghipet... cu vederi mari şi cu sêmne şi cu minuni“* (Dt., *26,* 8; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„În mirare mare“*), după gr.: „Ἐν ὁράμασι μεγάλοις“ [(τὸ) ὅραμα, -ατος **1.** 'vision', **2.** 'spectacle', 'tout ce que l'on voit' < vb. ὁράω 'voir'. Vezi mai jos, p. 62, **2.2.64.**, *minunat*; p. 62–63, **IV.2.2.65.**, *mirare.*

2.1.104. verde 'verdeață', 'plante; 'iarbă'; 'buruiană', în BB: *„Nici să va sui preste el* (= pământ) *tot vêrdele* (Dt., *29,* 23; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Nice un fel de buruiană“*), după gr.: „Οὐδὲ μὴ ἀναβῇ ἐπ'αὐτῆς πᾶν χλωρὸν“ [adj. χλωρός, -ά, -όν **1.** 'vert', 'de couleur verte', **2.** 'jaune', 'd'un jaune pâle', **3.** 'pâle', 'blême' < (ἡ) χλόη, -ης 'herbe verte', 'verdure', 'gazon', 'feuillage']. În Vulgata: *„Nec virens“*; în BJ: *„Aucune herbe“*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Keinerlei Kraut wächst darauf“* (vers. 22); în B 1975: *„Nici un fir de iarbă“.*

2.1.105. virtute (*„Vărtute“*), în sintagma: *„Vărtutea pământului“* 'înălțimile pământului, 'formele de relief pozitive', în BB: *„I-au suit pre ei pre vărtutea pământului“* (Dt., *32,* 13; în ms. 45: *„Vărtutea pământului“*; în ms. 4 389: *„Rădicatu-i-au pre putêrea pământului“*), după gr.: „Ἀνεβίβασεν αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ἰσχὺν τῆς γῆς“; în nota 12 din subsolul paginii, în loc de ἰσχύν apare (τὸ) ὕψωμα (τῆς γῆς) [(ἡ) ἰσχύς, -ύος 'force', 'puissance', 'povoir' < vb. ἰσχύω 'être fort, robuste'; (τὸ) ὕψωμα, -ατος 'élévation', 'hauteur' < (τὸ) ὕψος, -εος, -ους 'hauteur', 'élévation'; 'cime', 'faîte', 'sommet']. Traducătorul român al ms. 45, Nicolae Milescu, a folosit o versiune a Bibliei grecești în care apărea cuvîntul ἰσχύς, și nu ὕψωμα; de aici, expresia neclară *„Vărtutea pământului“*, care a trecut și în BB, în loc de *„Înălțimile pământului“* (ca în B 1975). În Vulgata: *„Super excelsam terram“*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Auf die Höhen der Erde“*; în BJ: *„Les hauteurs de la terre“.*

2.1.106. visuitor, în construcția intensivă: *„Visuitoriu de vise“* 'care prevede viitorul în vise', în BB: *„De să va scula întru tine proroc au visuitoriu de vise şi va da ţie semnu au minune“* (Dt., *13,* 1; în ms. 45: *„Visuitor de vise“*; în ms. 4 389: *„Văzător de vise“*), după gr.: „Ἐνυπνιαζόμενος ἐνύπνιον“ [(τὸ) ἐνύπνιον, -ου 'songe', 'rêve', 'vision en songe'; vb. ἐνυπνιάζω 'rêver'; 'voir en songe' < ἐν+ (ὁ) ὕπνος 'sommeil', 'somme']. În Vulgata: *„Qui somnium vidisse“*; în BJ: *„Faiseur de songes“*; G. Braulik, Dt.: *„Traumseher“*; G. von Rad, Dt.: *„Einer, der Träume hat“.* Vezi ST.L.FAC., p. 84, **III.1.7.0.**

2.1.107. voie, în sintagma: *„Cêle-de-voia-voastră“* 'ofrande benevole aduse divinității', în BB: *„Şi veţ aduce... cêle-de-voia-voastră“* (Dt., *12,* 6; în ms. 45: *„Volniciile“*; la fel și în ms. 4 389 (ca în ms. 45), dar cu adaosul marginal: *„Cêle-den-voia-voastră“*), după gr.: „Καὶ τὰ ἑκούσια ὑμῶν“ [adj. ἑκούσιος, -ος și -α, -ον 'volontaire', 'qui n'est pas forcé']. În germ., G. von Rad, Dt.: *„Eure freiwilligen Gaben“*; în BJ: *„Les presents de vos mains“*; în B 1975: *„Prinoasele voastre cele de bună voie“.*

2.1.108. a zăcea, în expr. *„A zăcea aproape de cineva sau de ceva“* 'a fi apropiat sau alăturea de', 'a fi atașat de', în BB: *„Iară voi ceia ce zăceaţi aproape de Domnul Dumnezăul nostru trăiţ toţi“* (Dt., *4,* 4; în ms. 45: *„Dzăceaţi“*; în ms. 4 389: *„Cei ce v-aţ apropiat de Domnul“*), după gr.: „Ὑμεῖς δὲ οἱ προσκείμενοι κυρίῳ Θεῷ ὑμῶν“ [vb. πρόσκειμαι, viit. -κείσομαι **1.** 'être couché auprès', 'être situé ou placé auprès', **2.** 'être attaché à' < κείμαι **1.** 'être couché', **2.** 'être gisant à terre ou dans le tombeau'; 'être mort']. În Vulgata: *„Qui adheretis Domino Deo vestro“*; în BJ: *„Qui êtes restés attachés à Yahvé“*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Ihr aber, die ihr Jahwe, eurem Gott, anhingt“*; în B 1975: *„Cei ce v-aţi lipit de Domnul“.*

2.1.109. zeciuială, în sintagma: *„Cêle-preste-zeciuialele-voastre“* 'dijmă', 'a zecea parte', în BB, Dt., *12,* 11 (în ms. 45: *„Dzeacile“*; în ms. 4 389, ca în BB), după gr.: „Τὰ ἐπιδέκατα ὑμῶν“ [(τὸ) ἐπιδέκατον 'le dixième].

2.2.0. Cuvinte cu sens diferit de cel actual. Cuvinte (cu sensuri) atestate pentru prima dată

Sensul neobișnuit al unor cuvinte se datorește, în unele cazuri, influenței originalului grecesc sau slavonesc asupra traducătorului, dar, adesea, dovada este greu de făcut. De aceea, nu este exclus faptul ca unele din exemplele de mai jos să aparțină mai degrabă capitolului precedent. Dificultățile de transpunere au generat, uneori, apariția unor cuvinte cu sens nu prea clar, pe care, însă, le-am înregistrat în prezentul capitol.

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza“
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

2.2.1. a adăpa, în expr.: *„A adăpa cu picioarele"* 'a uda cîmpul cu roata hidraulică, pusă în mișcare cu piciorul', în BB: *„Seamănă sămînța și adapă cu picioarele ca o grădină de legumi"* (Dt., *11*, 10; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„O udă cu apă ca o grădină de vêrze"*; pe margine: *„De legumi"*). În gr.: „Καὶ ποτίζωσι τοῖς ποσὶν" [vb. ποτίζω, viit. -ίσω **1.** 'donner à boire', **2.** 'abreuver', 'arroser']. În BJ, p. 215, nota **b)** se face următoarea precizare: *„Allusion probable à un roue hydraulique mue avec le pied"*. Vezi ST.L.FAC., p. 96, **IV.2.3.3.**

2.2.2. a agonisi 'a cumpăra, 'a achiziționa', în BB: *„Nu va fi cel ce să vă agonisească"* (Dt., *28*, 68; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Nu va fi cine să vă cumpere"*). În gr.: „Οὐκ ἔσται ὁ κτώμενος" [vb. κτάομαι, viit. κτήσομαι 'aquerir', 'gagner', 'obtenir']. În Vulgata: *„Non erit qui emat"* (*emo, -ĕre, emi, emptum* 'a cumpăra'), în BJ: *„Sans trouver d'acheteur"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Aber da wird kein Käufer sein"*; în B 1975: *„Să vă cumpere"*. Sensul 'a cumpăra', derivat din cel de 'a achiziționa', al verbului *a agonisi* nu este înregistrat în principalele dicționare românești. Vezi ST.L.FAC., p. 97, **IV.2.3.22.**

2.2.3. ales 'clar', 'deslușit', 'limpede', în BB: *„Vei cerceta foarte și, iată, adevărat ales cuvîntul"* (Dt., *13*, 14; în ms. 45, la fel). În gr.: „Καὶ ἰδοὺ ἀληθὴς σαφῶς ὁ λόγος" [adj. σαφής, -ής, -ές, 'claire', 'évident', 'manifeste', 'certain'; adv. σαφῶς 'clairement', 'manifestement', 'certenement'; *cuvînt* are aici sensul 'cauză juridică', 'proces', 'litigiu'].

2.2.4. a arăta 'a explica', 'a face cunoscut', în BB: *„Au început Moisi a arăta lêgea aceasta zicîndu"* (Dt., *1*, 5; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Începu... a mărturisi"*). În gr.: „Διασαφῆσαι τὸν νόμον" [vb. διασαφέω, -ῶ, viit. -ήσω (și vb. διασαφηνίζω, -ῶ, viit. -ήσω) 'éclercir', 'expliquer', 'faire connaître'; adj. σαφής, -ής, -ές 'claire'].

2.2.5. arătat, -ă 'vizibil', 'clar', 'lămurit', în ms. 45: *„Vei scrie... arătat foarte"* (Dt., *27*, 8; în BB: *„Aiave foarte"*; în ms. 4 389: *„Deplin și aiave"*). Echivalentul în versiunea grecească este adv. σαφῶς 'clairement'; vezi mai sus, **IV.2.2.3.**, *ales*.

2.2.6. aruncare 'poluție', în ms. 45: *„Om carele nu iaste curat den aruncarea lui noaptea"* (Dt., *23*, 10; în BB: *„Den săblazna lui noaptea"*; în ms. 4 389: *„Den curărea de noapte"*). Menționăm detaliul că sensul 'a avea poluție' al verbului *a arunca* a fost înregistrat de E. Petrovici în *ALR* II/1, Supl. (*Termeni considerați obsceni*), p. 6 [MN] 4 897, pct. 29, 76, din Banat. Vezi mai sus, p. 37, **IV.1.3.37.**, *săblaznă*.

2.2.7. a bea 'a se adăpa' 'a absoarbe', în BB: *„Pămîntul... den ploaia ceriului va bea apă"* (Dt., *11*, 11; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Se adapă"*). În gr.: „Πίεται ὕδωρ" [vb. πίνω 'boire'; 'absorber'; (τὸ) ὕδωρ, gen. ὕδατος 'eau'].

2.2.8. a beți 'a petrece într-o beție', în BB: *„Fiiul nostru... bețivește"* (Dt., *21*, 20; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Umblă îmbătându-se"*).

2.2.9. bine (subst.: *„Binele"*), în BB: *„De vei face plăcutul și binele înaintea Domnului"* (Dt., *12*, 28; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Cêle bune și cêle ce plac"*). În gr.: „Ἐὰν ποιήσῃς τὸ ἀρεστὸν καὶ τὸ καλὸν" [adj. ἀρεστός, -ή, -όν 'qui plaît', 'agréable'; 'juste', 'equitable'; adj. καλός, -ή, -όν 'beau'; 'bon'; (τὸ) καλόν 'le beau'; 'le bien'; 'le vertu'; 'ce qu-il faut'; 'ce qu'il convient'; pl. (τὰ) καλά 'les belles choses', 'les belles actions', 'les belles qualités'. Influența modelului grecesc este evidentă, astfel că acest cuvînt ar fi putut fi foarte bine trecut în capitolul precedent.

2.2.10. blînd, în expr.: *„A fi blînd cuiva"* 'a ierta pe cineva', 'a fi milostiv, favorabil', 'a primi ruga cuiva', în BB: *„Nu va vrea Dumnezeu să fie blîndu lui"* (Dt., *29*, 20; în ms. 45: *„...a i să priimi ruga lui"*; pe margine: *„A-l ierta"*; în ms. 4 389: *„Să fie lui milostiv"*). Expresia pare a fi calchiată din gr.: „Οὐ μὴ θελήσει ὁ Θεὸς εὐιλατεύειν" (în nota din subsolul paginii: εὐιλατεύσαι) [vb. εὐΐλατεύω, viit. -εύσω 'être propice'; adj. εὐΐλατος, -α, -ον 'propice'. Vezi ST.L.FAC., p. 93, **IV.2.2.13.**; ST.L.NM., p. 38, **IV.2.2.5.**; p. 40, **IV.2.2.39.**

2.2.11. boș (pl. *boașe*) 'testicul', în BB: *„Întinzînd mîna ei, îl va apuca de boașă"* (Dt., *25*, 11; în ms. 45: *„De boașele lui"*; în ms. 4 389: *„De boașă"*). Cuvînt cu etimologie necunoscută. Prima lui atestare, anume Dosoftei, 1683, dată în H. Tiktin[2], *DRG*, s.v., se modifică cu cîțiva ani, întrucît ms. 4 389, în care termenul este prezent, datează cca. 1665–1680.

2.2.12. boiarin 'căpetenie', 'conducător', 'șef' este prezent într-un context în care în alte versiuni este vorba de conceptul «cap» (ca parte a trupului) sau de «creștetul capului», în BB: *„Sfărîmînd braț și boiarini"* (Dt., *33*, 20; în ms. 45: *„Sfărămîndu brațu și boiarin"*; în ms. 4 389: *„Cel ce sfărîmă brațul boiarinului"*). Este probabil că traducătorul român, Nicolae Milescu, a fost influențat de modelul grecesc, în care se află cuvintele: „Συντρίψας βραχίονα καὶ ἄρχοντα" [vb. συντρίβω, viit. -τρίψω 'froisser l'un contre l'autre', 'broyer', 'briser', 'concasser'; (ὁ) βραχίον, -ονος 'bras'; (ὁ) ἄρχων, -οντος 'commandant', 'chef']. În Vulgata: *„Cepitque brachium et verticem"* (*vertex, -icis* 'creștet, cap'); în BJ: *„Il a déchiré bras, visage et tête"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Er reißt Arm, ja Scheitel"* (Scheitel = creștetul capului); G. Braulik, Dt.: *„Arm und Kopf reißt er ab"*; în B 1975: *„Sfărîmă și braț și cap"*. Transferul semantic petrecut în cazul cuvîntului *boiarini*, care a ajuns să aibă și sensul 'cap', 'parte a trupului', alături de cel de 'comandant', 'șef militar', se datorează lui Nicolae Milescu. Din ms. 45, inovația a fost preluată în textul tipărit al BB, precum și în ms. 4 389 al lui Daniil Panoneanul. Pentru sensul 'căpetenie', 'șef', 'comandant', 'prinț' al termenului *boiarin*, vezi ST.L.LV., p. 18, **IV.1.3.5.**; ST.L.NM., p. 29, **IV.2.1.14.**

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

2.2.13. buhai 'taur' (în conext: 'bivol'), în ms. 45: *„Cerbu şi căprioara, şi buhaiu, şi ţap sălbatec"* (Dt., *14,* 5; pe margine, o corectură de aceeaşi mînă: *„Bivol"*; în BB: *„Bivol"*; în ms. 4 389, numele acestui animal lipseşte din înşiruire).

2.2.14. bun, substantivat: *„Bunul"*, în BB: *„De vei face bunul şi plăcutul înaintea Domnului"* (Dt., *12,* 25; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Acêste ce plac"*). Alt exemplu, în ms. 45: *„Bunul şi plăcutul"* (Dt., *13,* 18; în BB: *„Cel bun şi cel plăcut"*; în ms. 4 389: *„Cu bună plăcêre"*). Modelul este gr.: „Τὸ καλόν καὶ τὸ ἀρεστὸν"; vezi mai sus, p. 57, **IV.2.2.9.**; vezi cuvîntul următor.

2.2.15. bunătate, mai mult la pl.: *„Bunătăţile"* 'bunuri', 'avere', în BB: *„Să dea ţie... case pline de toate bunătăţile"* (Dt., *6,* 11; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Pline de bunătate"*). Este foarte probabil că traducătorul ms. 45, Nicolae Milescu, a urmat cu fidelitate versiunea grecească, în care se află cuvintele: „Οἰκίας πλήρεις πάντων ἀγαθῶν" [adj. ἀγαθός, -ή, -όν 'bon'; forma de neutru ἀγαθόν se foloseşte, adesea, ca substantiv, cu sensurile: 'le bien'; 'un bien', iar la pl. 'les biens', 'les richesses', 'les possesions'].

2.2.16. colţurat, -ă 'ascuţit', 'cu colţi ascuţiţi', 'colţuros'; 'abrupt', în BB: *„Cela ce ţ-au scos ţie den piiatră colţurată izvor de apă"* (Dt., *8,* 15; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Den piiatră stărminoasă"*). Prima atestare din H. Tiktin[2], *DRG,* s.v., anume BIBLIA 1688, se modifică cu cîţiva ani, deoarece ms. 45, în care apare *colţurat*, datează cca. 1665–1680. Vezi mai sus, p. 37, **IV.1.3.39.**, *stărminos.*

2.2.17. copaciu 'copac', în ms. 45: *„Supt copaciul des"* (Dt., *12,* 2; în BB: *„Supt copaci desu"*; în ms. 4389: *„Supt copaci umbroşi"*). Varianta *copaciu* mai apare în BB: *„Pre vreun copaciu"* (Dt., *22,* 6; în ms. 45: *„Vreun copaci"*; în ms. 4 389; *„Vre într-un copaci"*). Forma actuală de singular, *copac*, reconstruită de la plural, după modele ca *dupac-dupaci, colac-colaci* etc., nu a fost întîlnită în textele studiate.

2.2.18. cumpănă 'cîntar', în ms. 4 389: *„Vezi pentru măsuri şi pentru cumpene"* (Dt., *25,* 14; aceste cuvinte sînt scrise pe margine, de aceeaşi mînă, pentru clarificarea versetului: *„Să nu fie obroc unul mai mic, altul mai mare"*, din interiorul textului.

2.2.19. cunună 'apărătoare pe marginea acoperişului casei', 'parapet la acoperiş', în BB: *„De vei zidi casă noao, să faci cunună casii tale"* (Dt., *22,* 8; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Curte"*, aici după slavon. „Ограждение" 'parapet de protecţie'; 'gard', 'grilaj' < sl. *ograda* 'curte îngrădită, ogradă'). În gr.: „Στεφάνην τῷ δώματί σου" [(ὁ) στέφανος, -ου 'couronne', 'guirlande'; prin ext., 'toute espèce d'enceinte ou d'entourage' < vb. στέφω 'environner', 'entourer', 'ceindre de remparts'].

2.2.20. desime 'dumbravă sfîntă', 'crîng sacru, dedicat unei divinităţi păgîne', în ms. 45: *„Să nu răsădeşti ţie desime"* (Dt., *16,* 21; în BB: *„Desiş"*; în ms. 4389: *„Să nu sădeşti ţie sădire"*). Vezi ST.L.EX., p. 48, **IV.2.2.19.** Vezi mai sus, p. 35, **IV.1.3.13.**; p. 37, **1.3.36.**; mai jos, p. 64, **IV.2.2.81.**

2.2.21. deşert I. 1. (loc. adv.) în expr.: *„A lua în (pre, întru) deşert numele Domnului"* 'a face uz de, a rosti, a se folosi în mod fraudulos, nelegiuit, în van, în zădar de numele Domnului', în BB: *„Să nu iai numele Domnului ... în deşărt ..."*; *cela ce ia numele lui pre deşărt"* (Dt., *5,* 11; în ms. 45: *„Întru deşertu.:., pre deşertu"*; în ms. 4 389: *„În zadar"*). În gr.: „Οὐ λύψι τὸ ὄνομα κυρίου... ἐπὶ ματαίῳ" [vb. λαμβάνω, viit. λήψομαι 'prendre', 'saisir'; adj. μάταιος, -ος sau -α, -ον 'vain'; 'inutile'; 'insensé', 'orgueilleux'; adv. ματαίως 'inutilement', 'inconsiderement'; 'sottement']. Este foarte posibil ca expresia românească să fi fost calchiată din greceşte. În Vulgata: *„Non usurpatis nomen Domini tui frustra"* (*frustra* 'în eroare', 'în zadar', 'degeaba'); în BJ: *„Tu non prononcera pas le nom de Yahvé ton dieu à faux"* (*à faux* 'pe nedrept', 'în mod injust'). **2.** 'cu mîinile goale', 'fără nimic'; 'fără ofrande', în BB: *„Să nu trimiţi pre el deşărt"* (Dt, *15,* 13; în ms. 45: *„Deşertu"*; în ms. 4 389: *„Fără de nimic"*). Alt exemplu, în BB: *„Să nu te iveşti înaintea Domnului Dumnezăului tău deşărt"* (Dt., *16,* 16; la fel în ms. 4 389; în ms. 45: *„Deşertu"*).

II. subst. 'pîntece', 'coapsă' (= uter), în ms. 4 389: *„Celui ce au ieşit den deşărturile ei"* (Dt., *28,* 5; pe margine, de aceeaşi mînă: *„Păntecele"*; în BB: *„Au ieşit pren coapsele ei"*; în ms. 45: *„Pre stănghele ei"*).

2.2.22. a dovedi 'a spori', 'a mări', 'a face să crească', în BB: *„Şi va dovedi Domnul ranele tale şi ranele semenţiei tale"* (Dt., *28,* 59; în ms. 45: *„Va slăvi"*; în ms. 4 389: *„Va înmulţi"*). În gr.: „Καὶ παραδοξάσει κυρίος τὰς πλάγας σου" [vb. παραδοξάζω, viit. -ασω (în Biblie) 'illustrer', 'combler d'honneurs', 'présenter comme admirable'; sensul acesta este prezent în varianta din ms. 45). În Vulgata: *„Augebit Dominus plagas tuas"* [vb. *augeo, -ēre, auxi, auctum* 'a face să crească', 'a mări', 'a spori'; sensul acesta este prezent în ms. 4 389]; în BJ: *„Yahvé te frappera de ces fléaux"*.

2.2.23. durere 'plagă', 'rană', 'molimă'; 'suferinţă mare', 'chin', în sintagma: *„Durerea cea rea a Egiptului"*, în BB: *„Va întoarce asupra ta toată durêrea Eghipetului cea rea"* (Dt., *28,* 60; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Durêrea eghipteneacă"*). Folosirea termenului *durêre* s-ar putea datora influenţei textului grecesc: „Πᾶσαν τὴν ὀδύνην Αἰγύπτου" [(ἡ) ὀδύνη, -ης **1.** 'douleur', **2.** 'soufrance'; 'affliction', 'chagrin' < vb. ὀδύσσομαι 'être odieux à', 'irriter', 'facher']. În Vulgata: *„Omnes adflictiones Aegypti"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Alle Seuchen Ägyptens"*; în BJ: *„Ces maux d'Égypte"*; în B 1975: *„Toate plăgile cele rele ale Egiptului"*.

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

2.2.4. fapt 'lucru făcut', pl. *fapte* (< lat. *factum, -a*), în BB: *„Domnul... te-au blagoslovit în tot faptul mîinilor tale"* (Dt., *2,* 7; în ms. 45: *„Întru faptul mîinilor tale"*; în ms. 4 389: *„Întru tot lucrul măinilor tale"*). În gr.: „Ἐν παντὶ ἔργῳ τῶν χειρῶν σου" [(τὸ) ἔργον, -ου 'ouvrage', 'travail'; 'chose']. În Vulgata: *„In omne opere manuum tuarum"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„In allem Tun deiner Hände"*; în BJ: *„En toutes tes actions"*; în B 1975: *„În tot lucrul mîinilor tale"*. Cuvîntul *fapt* 'lucru' mai apare în ms. 45: *„Faptu a măni de meşter"* (Dt., *27,* 16; în BB: *„Lucru de mîini de meşteri"*; în ms. 4 389: *„Meşteşug de lucru de măini"*). La plural, *fapte* înseamnă 'obiecte' (idoli), în BB: *„Vă veţi închina acoló la alţi dumnezăi, la fapte de mîini omeneşti, lêmne şi pietri"* (Dt., *4,* 28; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Lucru de măini omeneşti"*.

2.2.25. femeie (*fămeaie*) apare în textul BB (vezi *Indicele*) şi în cel al ms. 45, pe cînd sinonimul *muiare* este prezent în ms. 4 389, dar, uneori, şi în ms. 45. Acum are loc „lupta" dintre aceste două sinonime, care se va termina cu impunerea în limba literară a primului termen, în timp ce *muiere* va căpăta, pe arii dialectale întinse, o nuanţă semantică peiorativă.

2.2.26. feteleu 'eunuc', 'castrat'; 'bărbat cu comportament feminin', în ms. 4 389 (eronat: *feteteu*): *„Să nu între cel scopit nice feteteul în adunarea Domnului"* (Dt., *23,* 1; în BB: *„Nu va întra famăn scopit"*; în ms. 45: *„Nu va întra zdrobit nice tăiat"*). În gr.: „Οὐκ εἰσελεύσεται θλαδίας καὶ ἀποκεκομμένος εἰς ἐκκλησίαν κυρίου" [vb. εἰσέρχομαι, viit. ελεύσομαι 'entrer dans'; (ὁ) θλαδίας, -ου 'eunuque, devenu tel par compression' < vb. θλάω 'meurtrir', 'froisser' (= a strivi), 'casser', 'briser'; vb. κόπτω, viit. κόψω 'frapper', 'battre'; 'couper', 'trancher'; (la pasiv) κόπτομαι 'être batu, frappé'; part. κεκομμένος 'frappé']. Traducerea din ms. 45 a lui Nicolae Milescu urmează îndeaproape versiunea grecească. În Vulgata: *„Non intrabit... amputatis testiculis et absciso veretro"* (*verētrum, -i,* 'membru viril'; în BJ: *„L'homme... à la verge coupée"*; germ., G. von Rad, Dt.: *„Nicht soll ein durch Zerquetschung Entmännter oder ein am Glied Verstummelter... eintreten"*; în B 1975: *„Scopitul şi famenul"*. Cuvîntul *feteleu* cunoaşte în textul ms. 4 389 (cca. 1665–1680) prima sa atestare scrisă. Vezi mai sus, p. 33, **IV.1.1.1.**, *famen.*

2.2.27. a fierbe, în expr.: *„A fierbe cu lapte şi cu miere"*, în loc de *„A curge cu..."*; este prezent în ms. 4 389: *„Ţara cêia ce fiiarbe cu lapte şi cu miiare"* (Dt., *27,* 3; şi în: *26,* 9; *31,* 20; în BB şi în ms. 45: *„Cură"*). Expresia este calchiată din slavoneşte, vezi ST.L.NM., p. 38–39, **IV.2.2.20.**

2.2.28. fierbinteală 'febră', în ms. 45: *„Să te bată Domnul... cu fierbinteală"* (Dt., *28,* 22; în BB: *„Înfierbenteală"*; în ms. 4 389: *„Arsură"*, iar pe margine, de altă mînă: *„Păliciune"*). În gr.: „Καὶ πυρετῷ" [(ὁ) πυρετός, -οῦ **1.** 'chaleur ardente', **2.** 'fièvre'; în Vulgata: *„Febri"*; în BJ: *„De fièvre"*; în germ.: *„Fieber"*; în B 1975: *„Linguare"*. Vezi mai jos, p. 65, **IV.2.2.85.**, *păliciune.*

2.2.29. fluier 'fluierul piciorului'; 'pulpă', în ms. 4 389: *„Bată-te-va Domnul cu rană rea la genunchie şi la fluiere, ca să nu te poţ vindeca"* (Dt., *28,* 35; în BB şi în ms. 45: *„Peste pulpi"*). Vezi ST.L.LV., p. 37, **IV.2.2.22.**

2.2.30. fluşturare, în sintagma: *„Fluşturarea inimii"* 'nebunie', 'dementă', 'zăpăceală', în ms. 4 389: *„Bată-te-va Domnul cu turbare şi cu fluşturarea inimii"* (Dt., *28,* 28); în BB: *„Dezmeteciune"*; în ms. 45: *„Flutărăciune"*, iar pe margine, de altă mînă: *„Dezmătăciune"*). Cf. vb. *a fluştura* 'a mişca din cap încoace şi încolo'; *a flutura* 'a fîlfîi'; 'a mişca din cap'. Vezi mai sus, p. 30–31, **III.1.4.0.**

2.2.31. flutărăciune, vezi cuvîntul precedent.

2.2.32. a se freca 'a se roade' (despre haine), 'a se strica', în ms. 45: *„Hainele tale nu s-au frecat"* (Dt., *8,* 4; pe margine, de aceeaşi mînă: *„Ros"*; în BB: *„Nu s-au ros"*; în ms. 4 389: *„Nu se-au spart"*). Prima variantă din ms. 45, *„Nu s-au frecat"*, urmează îndeaproape versiunea grecească, în care există vb. κατετρίβω = ἀποτρίβω, viit. τρίψω 'frotter', 'user par le frottement' < vb. τρίβω 'a freca'. Vezi mai jos, p. 67, **IV.2.2.119.**, *a se sparge.*

2.2.33. gemănare 'fiecare parte a copitei despicate, la rumegătoare', în BB: *„Tot dobitocul ce-i e copita spintecată şi unghêşte unghi de doao gemănări"* (Dt., *14,* 6; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Unghêşte unghea în doaoă"*). În gr.: „Δύο χηλῶν" [(ἡ) χηλή, -ῆς 'pied forchu des animaux ruminants'].

2.2.34. golaş 'pui fără pene', în BB: *„Muma clocêşte pre golaşi"* (Dt., *22,* 6; în ms. 45: *„Maica..."*; în ms. 4 389: *„Pui"*).

2.2.35. gonit, -ă 'care s-a împerecheat (despre bovine)', în ms. 4 389: *„La latini: de va fi vită gonită sau negonită"*; explicaţia, adăugată pe margine, de aceeaşi mînă, se referă la următorul verset: *„De va fi necurat, adecă cu întinătură şi vinovat sau curat, adecă fără vină şi fără întinătură"* (Dt., *12,* 15; *„La latini"*, adică în versiunea latinească a *Bibliei*). Adj. *negonită* este atestat pentru prima dată în textul menţionat al lui Daniil Panoneanul (cca. 1665–1680).

2.2.36. hulă 'meteahnă corporală', 'defect fizic', în expr. *„Hulă rea"* în BB: *„De va fi întru el prihană, şchiop au orb au toată hula rea"* (Dt., *15,* 21; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Sau fiece vină rea"*). În gr.: „Ἡ πᾶς μῶμος πονηρὸς". [(ὁ) μῶμος, -ου 'reproche', 'blâme'; 'mepris', 'honte'; 'tache ou défaut qui prête à la critique'; adj. πονηρός, -ά, -όν 'mauvais', 'mèchant']. Influenţa textului grecesc asupra lui Nicolae Milescu este evidentă. Cu acelaşi sens, termenul *hulă* mai apare în BB: *„Oaia la carele iaste hulă întru dînsă"* [Dt., *17,* 1; în ms. 45: *„Oaie la carele iaste întru însul hulă"*; se observă îndată erorile gramaticale din textul lui Nicolae Milescu, preluate şi în BB; lipsa de acord a fost determinată de faptul că pentru «oaie» limba greacă are un substantiv de genul neutru: (τὸ) πρόβατον, -ου 'mouton', 'brebis']. În Vulgata: *„Maculam"*; în BJ: *„Une tare ou un défaut"*; în germ.: *„Makel"*; în B 1975: *„Meteahnă"*. Menţionăm faptul că

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

termenul *hulă* este folosit în textele studiate şi cu sensul cunoscut: 'oprobiu', 'bîrfire', 'calomnie', alături de vb. *a huli* 'a calomnia', 'a bîrfi' (< vsl. *chula, chuliti*). Vezi ST.L.LV., p. 26, **IV.2.1.29.**

2.2.37. hulire, în expr.: *„Lucru de hulire"* 'lucru abominabil, dezgustător, detestabil', în ms. 4 389: *„Nu băga lucru de hulire în casa ta...; şi cu hulă să-l huleşti ca pre un blestemat"* (Dt., *7,* 26; în BB: *„Scîrbă"*; în ms. 45: *„Urăciune"*). În gr.: (τὸ) βδέλυγμα, -ατος 'chose affreuse, dégoûtante', 'objet d'horreur', 'abomination' < vb. βδελύσσομαι 'sentir du dégoût ou l'horreur'; détester', 'exécrer', 'redouter'; în Vulgata: *„Nec inferes quippiam ex idolo in domum tuam"*; în BJ: *„Un chose abominable"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Bringe keinen Greul in dein Haus"*; în B 1975: *„Urîciune idolească"*.

2.2.38. iarbă, în sintagma: *„Iarbă pucioasă"* 'sulf', în BB: *„Le-au trimis... iarbă pucioasă şi sare arsă"* (Dt., *29,* 23; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Piiatră pucioasă şi sare"*). În gr.: (ὁ) θεῖον, -ου 'soufre'; în Vulgata: *„Sulphure et salis"*; în BJ: *„Soufre, sel"*; în germ., G. von Rad, Dt., vers. 22: *„Schwefel und Salz"*; în B 1975: *„Pucioasă"*. Pentru sintagmele: *„Iarbă pucioasă"*, *„Piatră pucioasă"*, vezi ST.L.FAC., p. 101, **IV.2.3.123.**; **IV.2.3.124.**, *puşcărie*; vezi şi V. Arvinte, *Expr.* **iarbă de puşcă**, în AUI (Serie nouă), Sect. III, c., Lingvistică, Tom XXXIII, 1987, p. 67–70.

2.2.39. a ierta 'a elibera din sclavie', 'a slobozi' (< lat. *līberto, -āre*), în ms. 4 389: „[Să o] *ierţi"* (Dt., *21,* 14; cuvîntul *„Ierţi"* este adăugat pe margine, de aceeaşi mînă, ca sinonim al vb. *„Laş"*, din contextul: *„Să o laş să fie slobodă"*; în BB: *„O vei trimite slobodă"*; în ms. 45: *„O vei trimite slobod prea ea"*. Vezi ST.L.LV., p. 37, **IV.2.2.27.**

2.2.40. iertăciune 'eliberare din sclavie', 'slobozire', în ms. 4 389: *„Iar al şaptelea an să faci iertăciune"* (Dt., *15,* 1; în BB şi în ms. 45: *„Slobozire"*). Vezi cuvîntul precedent.

2.2.41. ispită 'cercetare', 'anchetă', 'examinare'; 'punere la încercare, la probă' (postverbal de la *a ispiti*, sau din sl. *ispytŭ* 'cercetare'), în BB: *„Ispitile cêle mari carele au văzut ochii tăi"* (Dt., *29,* 3; în ms. 4 389: *„Ispititurile"*; în ms. 45: *„Cercetările"*). În gr.: „Τοὺς πειρασμοῦς τοῦς μεγάλους" [(τὸ) πείρασμα, -ατος 1. 'épreuve', 2. 'tentation' < vb. πείραω, viit. -ασω 'tenter', 'essayer'.

2.2.42. a ispiti 'a cerceta', 'a ancheta', 'a examina', în ms. 4 389: *„Şi să-i ispitească judecătoriul"* (Dt., *19,* 18; în BB şi în ms. 45: *„Voi cerceta"*). În gr.: „Καὶ ἐξετάσωσιν οἱ κριταὶ" [vb. ἐξετάζω, viit. -άσω 'rechercher', 'examiner'].

2.2.43. izbîndă 'pedeapsă', în expr. *„A da izbîndă"* 'a pedepsi', în ms. 4 389: *„Voiu da izbîndă vrăjmaşilor"* (Dt., *32,* 41; în BB: *„Voiu răsplăti cazna vrăjmaşilor"*; în ms. 45: *„Voi răsplăti judeţul nepriiatenilor"*.

2.2.44. a izbîndi, în expresiile: *„A izbîndi pentru dînsul (însu)"*; *„A izbăndi de la dănsul"* 'a cere socoteală cuiva'; 'a se răzbuna', în BB: *„Eu voiu izbîndi dentru dînsul"* (Dt., *18,* 19; în ms. 45: *„...însu"*; în ms. 4 389: *„Voiu izbăndi de la dănsul"*). În gr.: „Ἐγὼ ἐκδικήσω ἐξ αὐτοῦ" (vezi cuvîntul următor); în BJ: *„C'est moi même qui en demanderai compte à cet homme"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Von dem werde ich Rechenschaft fordern"*; în Vulgata: *„Ego ultor existam"*; în B 1975: *„Aceluia îi voi cere socoteală"*. Vezi ST.L.FAC., p. 98, **IV.2.3.50.**; ST.L.LV., p. 26–27, **IV.2.1.32.**

2.2.45. izbîndire 'răzbunare' (< vb. *a izbîndi* < vsl. *izbyti,* viitorul vb. *iz-bǫdǫ* 'a fi deasupra', 'a supravieţui'), în BB: *„Întru ziua izbîndirii"* (Dt., *32,* 35; în ms. 4 389: *„În zioa izbăndirei"*; în ms. 45: *„Întru dzua răsplătirii"*). În gr.: „(Ἐν) ἡμέρα ἐκδικήσεως" [(ἡ) ἐκδίκησις, -εως 1. 'poursuite en justice', 2. 'punition', 3. 'vengeance'; vb. ἐκδικέω, -ῶ, viit. -ήσω 'réclamer en justice'; 'poursuivre', 'venger', 'punir'; adj. ἔκδικος, -ος, -ον 'qui poursuit en justice'; 'qui venge', 'qui punit'; în Vulgata: *„Mea est ultio"* (*ultio, -onis* 'răzbunare'); BJ: *„La vengence"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Auf den Tag der Rache und Heimzahlung"*; în B 1975: *„Răzbunare"*. Vezi ST.L.FAC., p. 98, **IV.2.3.51.**

2.2.46. a se îmbuiba 'a se îndopa cu mîncare, cu bunătăţi', în ms. 4 389: *„Deaca vor mănca şi se vor sătura şi se vor îmbuiba, se vor întoarce către dumnezei streini"* (Dt., *31,* 20; în BB: *„Săturîndu-se se vor împlea"*; în ms. 45: *„Săturându-să să vor împlea"*). Întrucît ms. 4 389 este datat cca. 1665–1680, s-ar putea ca în acest text să se găsească prima atestare a termenului *a se îmbuiba* (cu etimologie necunoscută). Atestarea este puţin mai veche decît cea dată în H. Tiktin[2], *DRG,* s.v.: 1679, DOS.LIT.

2.2.47. împărat (< lat. *imperator*) cunoaşte o utilizare foarte mare în toate variantele vechi româneşti ale textului biblic. Sensurile sînt: 1. 'Kaiser'; 'empereur', 2. 'König, 'roi'; 'crai', 'rege', 3. 'şef de trib', 'căpetenie a unei seminţii puţin numeroase, pe un teritoriu restrîns'. Ultimul sens este atestat în sute de cazuri în cele cinci cărţi atribuite lui Moisi, în toate cele trei versiuni de care ne ocupăm în studiile lingvistice aferente volumelor I–V, din ediţia de faţă. Spre exemplificare, vom menţiona cazul unui personaj numit *Og,* care a fost stăpînitorul unui ţinut mai mic la est de Iordan, la nord de Galaad, la nord de rîul Iarmuk. Acest teritoriu era numit *Vasan* (*Basan*) şi avea drept capitală localitatea Aştaroth. Personajul în cauză este numit în BB *„Og, împăratul Vasanului"* (Dt., *1,* 4; tot aşa şi în ms. 45 şi în ms. 4 389). În Vulgata: *„Rex"* (*„Regem"*); în germ., G. von Rad, Dt.: *„Den König von Basan"*; G. Braulik, Dt.: *„Den König des Baschan"*; în BJ: *„Roi"*; în B 1975: *„Regele Vasanului"*; în slavonă: „Ога, царѧ Васáньска" [bg. *car* 'Titel der Bulgaren-

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

herrschen seit Simeon (917)'; 'Herscher', 'König', 'Sultan', 'Kaiser' < **cěsarĭ*, cu descendenți în numeroase limbi slave, < got. *Káisar* 'Kaiser' < lat. *Caesar* (vezi E. Berneker, *SEW*, I, p. 127; M. Vasmer, *REW*, III, p. 283)]. Folosirea în româna veche a denumirii *împărat* pentru un stăpînitor al unui popor mic și al unui teritoriu restrîns se poate explica prin influența sl. *car*, care avea, alături de sensurile 'empereur' și 'roi', și de acela de 'stăpînitor sau șef local', precum și prin calchierea gr. (ὁ) βασιλεύς, -έως, care, de asemenea, însemna **1.** 'roi', **2.** 'empereur', **3.** 'prince ou chef'; **1.** 'König (der Perserkönig), **2.** 'Fürst', **3.** 'Herrscher' (vezi H. Frisk, *GEW*, I, p. 222–3). Este foarte probabil că Nicolae Milescu, traducătorul textului din ms. 45, a avut în vedere ultimul sens al cuvîntului grecesc, pe care l-a transferat asupra rom. *împărat*. Din ms. 45, cuvîntul *împărat*, cu acest sens special, a fost preluat atît în BB, cît și în ms. 4 389. Vezi mai jos, p. 64, **IV.2.2.82.**, *pat.*

2.2.48. a se împoncișa 'a se împotrivi', 'a se opune'; 'a nu respecta poruncile divine' (< adv. *ponciș* 'pieziș', 'strîmb'), în ms. 4 389: *„Voi v-aț împoncișat cuvintelor Domnului"* (Dt., *9*, 23; în BB și în ms. 45: *„Aț călcat cuvîntul"*). Vezi ST.L.EX., p. 49, **IV.2.2.44.**; ST.L.NM., p. 40, **IV.2.2.32.**

2.2.49. împreunare, în expr.: *„Den înpreunările lunilor"* 'durata de timp dintre două luni noi consecutive', în ms. 45: *„După ceasul roadelor întoarcerilor soarelui și den împreunările lunilor"* (Dt., *33*, 14; în BB: *„De-npreunările lunilor"*; în ms. 4 389, ca în BB). În gr.: „Ἀπὸ συνόδων μηνῶν" [(ὁ) μήν, gen. μηνός 'mois'; (ἡ) σύνοδος, -ου 'réunion', 'assemblée']; în Vulgata: *„De pomis fructum solis ac lunae"*; în BJ: *„Ce qui pousse à chaque lunaison"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Mit den Besten des Ertrags der Sonne und mit dem Besten, was die Monate abwerfen"*; G. Braulik, Dt.: *„Mit Köstlichem aus den Erzeugnissen der Sonne, mit Köstlichem aus dem, was jeden Monat sprießt"*; în B 1975: *„Roade care odrăslesc în fiecare lună"*. Vezi mai sus, p. 43, **IV.2.1.17.**, *ceas.*

2.2.50. a încăpăstra 'a pune căpăstru', 'a lega gura unui animal cu căpăstrul' (< *căpăstru* < lat. *capĭstrum*), în ms. 45: *„Să nu încăpestrezi boul care trieră"* (Dt., *25*, 4; pe margine, de altă mînă: *„Să nu legi gura"*; în BB: *„Să nu legi gura boului care treieră"*; în ms. 4 389: *„Cînd vei treiera, să nu legi gura boului"*). În gr.: „Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα" [vb. φυμόω, viit. -ώσω 'museler', 'brider' [= a pune botniță; a pune frîu (unui cal)]; (ὁ) βοῦς, gen. βοός 'bœuf'; vb. ἀλοάω 'broyer' ou 'battre le grain']; în Vulgata: *„Non ligabis os bovis terentis in area fruges tuas"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Du sollst einem Ochsen, wenn er drischt, das Maul nicht zubinden"*; în BJ: *„Tu ne museleras pas le bœf quand il foule le grain"*; în B 1975: *„Să nu legi gura boului care treieră"*. Forma cu silaba *-pe-*, în loc de *-pă-* (*încăpestra*), din ms. 45, a rezultat prin acțiunea „legii" velarizării prin labiale. Vezi mai sus, p. 7, **I.3.5.1.**

2.2.51. înfierbeneală, vezi mai sus, p. 59, **IV.2.2.28.**

2.2.52. întinătură 'împerechere' (despre animale) (< *tină* 'noroi', 'glod', vb. *a întina*), în ms. 4 389: *„De va fi necurat, adecă cu întinătură, și vinovat, sau curat, adecă fără vină și fără întinătură, depreună să mănănci"* (Dt., *12*, 15; pe margine: *„La latini: De va fi vita gonită sau negonită"*; în BB și în ms. 45: *„Cel necurat întru tine și cel curat"*). Vezi mai sus, p. 59, **IV.2.2.35.**

2.2.53. întristăciune 'desperare', 'supărare mare', 'necaz', în ms. 4 389: *„Toate cuvintele acêstea te vor ajunge în zilele cêle de apoi întru întristăciunile tale"* (Dt., *4*, 30; în ms. 45 și în BB: *„La zilele cêle de apoi"*). În gr.: „Τὸν θλιμμὸν ὑμῶν" [(ὁ) θλιμμός, -οῦ = (ἡ) θλῖψις, -εως **1.** 'l'action de presser, de comprimer', **2.** fig. 'oppression', 'vexation'; 'affliction', 'chagrin'; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Wenn dich in deiner Not am Ende der Tage dies alles trifft"*; în Vulgata: *„Tota tribulatione animae tuae"*; în BJ: *„Dans ta détresse"*; în B 1975: *„La necaz"*. Termenul *întristăciune* reapare în ms. 4 389: *„Au auzit Domnul... ostenințele noastre și întristăciunile noastre"* (Dt., *26*, 7; în ms. 45 și în BB: *„Osteneala... și chinuirea"*).

2.2.54. învăierat, -ă (Și: *„învoierat, -ă"*) 'mîhnit'; 'speriat', înspăimîntat', 'care tremură de frică', în expr.: *„Inimă învoierată"*, în ms. 45: *„Și-ți va da Domnul acoló inimă învoierată și ochi lipsindu și suflet topitor"* (Dt., *28*, 65; în BB: *„Inimă mâhnită și ochi lipsind și suflet topit"*). În gr.: „Καρδίαν ἀθυμοῦσαν" [vb. ἀθυμέω, -ῶ, viit. -ήσω 'être abattu, découragé' < adj. ἀθυμός, -ός, -όν 'découragé < ἀ- priv. + θυμός 'mouvement d'âme'; 'passion', 'courage']; în Vulgata: *„Cor pavidum"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Ein zitterndes Herz"*; în BJ: *„Un cœur tremblant"*; în B 1975: *„Inimă tremurătoare"*. Pentru aspectul fonetic al cuvîntului în discuție, vezi mai sus, p. 2, **I.2.1.2.**

2.2.55. învăluială 'supărare', 'necaz' (< vb. *a învălui* 'a chinui', 'a strîmtora', 'a stînjeni', în ms. 45: *„Învăluialele"* (Dt., *7*, 19; cuvîntul este adăugat pe margine, de aceeași mînă, ca sinonim al termenului *„Dodăialele"*, din contextul: *„Dodăialele cêle mari carele au vădzut ochii tăi"*; în BB: *„Băntuialele"*; în ms. 4 389: *„Nevoile"*).

2.2.56. judecată, vezi cuvîntul următor.

2.2.57. județ (Și: *giudeț*) **1.** 'obicei', 'tradiție', 'datină', în ms. 45: *„Mie mi-au porîncit Domnul... să vă învăț pre voi dreptăți și giudêțe"* (Dt., *4*, 14; în BB și în ms. 4 389: *„Judecăți"*). În gr.: „Δικαιώματα καὶ κρίσεις" [(τὸ) δικαίωμα, -ατος 'acte de justice', 'principe reconnu juste'; 'commandement de Dieu'; (ἡ) κρίσις, -εως 'jougement', 'sentence']; în Vulgata: *„Judicia"*; în BJ: *„Les coutumes"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Die Satzungen und Rechte"*; B 1975: *„Legile"*. Acest sens apare și în Dt., *26*, 16, din ms. 45.

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

2. 'statutul juridic al unei persoane'; 'drepturile ce i se cuvin cuiva', în ms. 45: *„Acesta-i giudeţul preuţilor cêle de la nărodu"* (Dt., *18,* 3; în BB: *„Judecata preoţilor"*; în ms. 4 389: *„Judecata preoţească"*). În gr.: „Καὶ αὕτη ἡ κρίσις τῶν ἱερέων τὰ παρὰ τοῦ λαοῦ"; în Vulgata: *„Hoc erit judicium sacerdotum a populo"* [*judicium* **1.** 'acţiune judiciară', 'proces', **2.** 'curte de judecată', 'judecătorie', **3.** 'hotărîre, decizie (a unei autorităţi)'; 'judecată', 'părere'; '(putere de) judecată', 'minte (ascuţită)']; în BJ: *„Les droits des prêtres"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Der Rechtsanspruch der Priester an das Volk"*; în B 1975: *„Ce să se dea preoţilor de la popor"*.

2. 'judecată', 'actul juridic', 'proces', în ms. 45: *„De va slăbi la tine cuvăntu la giudeţu... întru giudeţul giudeţului"* (Dt., *17,* 8; în BB: *„Întru mijlocul judecăţii judecăţii"*; în ms. 4 389: *„Între o judecată şi între altă judecată"*). În gr.: „Καὶ ἀνὰ μέσον κρίσις κρίσεως"; în Vulgata: *„Inter... causam et causam"*; în BJ: *„Contestation et voie de fait"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Zwischen...Rechtsanspruch und Rechtsanspruch"*; în B 1975: *„Între judecată şi judecată"*. În acelaşi verset din ms. 45 (Dt., *17,* 8), apare expresia *„Cuvinte de giudeţ"*, care are sensul 'litigii' (în BB şi în ms. 4 389: *„Cuvinte de judecată"*); este o transpunere fidelă a sintagmei gr.: „Ῥήματα κρίσεως".

4. 'sentinţă judecătorească', în ms. 45: *„Giudecători ...carele vor spune giudeţul ţie"* (Dt., *17,* 9; şi în vers. 11; în BB: *„Judecată"*; în ms. 4 389: *„Vor răspunde ţie judecata"*). În gr.: „Τὴν κρίσιν"; în Vulgata: *„Qui indicabunt tibi iudicii veritatem"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Sie werden dir dann die Entscheidung der Gerichtssache verkünden"*, în BJ: *„Ils te feront connaître la sentence"*; în B 1975: *„Ei îţi vor spune cum să judeci"*.

5. 'judecător', în ms. 45: *„Să nu asculte ... giudeţului"* (Dt., *17,* 12; în BB şi în ms. 4 389: *„Pre judecătoriul"*). Vezi ST.L.FAC., p. 99, **IV.2.3.78.**; ST.L.EX., p. 30, **IV.1.1.15.**; p. 43, **IV.2.1.43**; p. 44, **IV.2.1.44.**; ST.L.LV., p. 39, **IV.2.2.38**; ST.L.NM., p. 32, **IV.2.1.40.**

2.2.58. lipitoare 'o pasăre de noapte (*Caprimulgus europaeus*) care seamănă cu rîndunica, dar este mai mare; ziua stă lipită de o creangă în copac, să nu fie văzută şi vînată' (*DA*, s.v.), în BB: *„Şi hăreţi, şi păun, şi lipitoarea"* (Dt., *14,* 17; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389). În H. Tiktin[2], *DRG,* s.v., cuvîntul echivalent german este *Kurzfangsperber (Astur brevipes).* În gr.: „(Ὁ) νυκτκόραξ, -ακος" 'espèce de hibou', cuvînt cu cuvînt: 'corbeau de nuit', poate: 'la hulitte', 'oiseau rapace nocturne, commun dans les bois, atteignant 70 cm de long.; nom vulgaire; *chat-huant*'; în Vulgata: *„Nycticoracem"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Cormoran"*; G. Braulik: *„Fischeule"*; în BJ: *„Le cormoran"*; în B 1975: *„Corbul de mare"*.

2.2.59. a lipsi 'a lua', 'a-şi însuşi', 'a reţine salarul cuiva', 'a face să nu (mai) fie ceva', în BB: *„Să nu lipseşti simbriia săracului şi lipsitului"* (Dt., *24,* 14; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Să nu opreşti simbriia săracului şi a cerşătoriului"*). În gr.: „Οὐκ ἀποστρερήσεις μισθὸν πένητος καὶ ἐνδεοῦς" [vb. ἀποστρέω, -ῶ, viit. -ώσω 'priver', 'frustrer', 'manquer'; (ὁ) μισθός, -οῦ 'salaire', 'solde'; (ὁ) πένης, -ητος 'pauvre'; adj. ἐνδεής, -ής, -ές 'qui a besoin'; 'qui est dans la pénurie'].

2.2.60. a lovi, în expr.: *„A lovi războiu"*, 'a se război', în BB: *„Să nu loviţi la dînşii războiu"*; în ms. 45: *„...cu înşii"*; în ms. 4 389: *„Nice faceţi cu dănşii războiu"*).

2.2.61. meşteşug, în sintagma: *„Meşteşug rău"*, 'deprindere rea' 'perversitate', 'faptă rea', în BB: *„Cêle rêle meşteşuguri ale tale"* (Dt., *28,* 20; în ms. 45:*„Deprinderi"*; în ms. 4 389: *„Faptele tale cêle rêle"*). În Vulgata: *„Propter ad inventiones tuas pessimas"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Wegen der Bosheit deiner Taten"*; în BJ: *„La perversité de tes actions"*; în B 1975: *„Faptele tale rele"*.

2.2.62. miel, în BB: *„Să nu fierbi miel cu laptele maicii lui"* (Dt., *14,* 21; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Iedul"*). În gr.: „Ἀρνα" (acc.) < ἄρς 'agneau' (= ἀρνός 'id.'). În alte versiuni, în loc de *miel*, apare denumirea pentru «ied», ca în ms. 4 389. Astfel, în Vulgata: *„Haedum"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Das Böckchen"*; în BJ: *„Un chevreau"*; în B 1975: *„Iedul"*.

2.2.63. mijloc 'partea de mijloc, de deasupra rinichilor, a corpului', 'şale' (la om şi animale), în BB: *„Bate mijlocul vrăjmaşilor lui"* (Dt., *33,* 11); în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Bate mijloacele"*). În gr.: „Πάταξον ὀσφῦν" [vb. πατάσσω, viit. -άξω 'battre', 'frapper'; (ἡ) ὀσφύς, -ύος 'hanche'; adesea: 'les reins', 'le flanc', 'partie du corps au-dessus des hanches']; în Vulgata: *„Percute dorsa inimicorum eius"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Zerschlage die Lenden"*; în BJ: *„Brise les reins de ses adversairs"*; în B 1975: *„Loveşte coapsele"*.

2.2.64. minunat, -ă 'de temut', 'înfricoşător', 'redutabil', în BB: *„Să vă têmeţi de numele cel cinstit şi minunatul acesta"* (Dt., *28,* 58; în ms. 45: *„Numele... cestu minunatu acesta"*; în ms. 4 389: *„Minunat"*). În gr.: „Τὸ ὄνομα τὸ ἔντιμον καὶ τὸ θαυμαστὸν" [adj. ἔντιμος, -ος, -ον 'estimé'; 'consideré'; adj. θαυμαστός, -ή, -όν **1.** 'étonnant', **2.** 'admirable', **3.** 'étrange', **4.** 'absurde', **5.** 'incroyable']; în Vulgata: *„Nomen eius gloriosum et terribile"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Diesen glorreichen und furchtbarer Namen"*; în BJ: *„Redoutable"*; în B 1975: *„Înfricoşător"*. Un alt exemplu în BB: *„Rane mari şi minunate"* (Dt., *28,* 59; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389).

2.2.65. mirare 'teroare', 'frică mare', în ms. 4389: *„În mirare mare şi în sêmne şi în minuni"* (Dt., *26,* 8; în BB şi în ms. 45: *„Cu vederi mari"*). În gr.: „Ἐν

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

ὁράμασι μεγάλοις" [(τὸ) ὅραμα, -ατος **1.** 'vision', **2.** 'spectacle'; 'tout ce que l'on voit' < vb. ὁράω, viit. ὄψομαι 'voir']; în Vulgata: *„In ingenti pavore"*; în BJ: *„Par une grande terreur"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Mit großen Schrecknissen, Zeichen und Wundern"*; în B 1975: *„Cu înfricoşare mare"*. Vezi mai sus, p. 56, **IV.2.1.103**, *vedere.*

2.2.66. mişelie 'lepră', în ms. 4 389: *„Să te păzeşti tu însuţi de semnul mişăliei"* (Dt., *24,* 8; în BB şi în ms. 45: *„Pipăirea stricăciunii"*. Vezi ST.L.LV., p. 17, **IV.1.1.22.** Pentru *pipăire,* vezi ST.L.LV., p. 31, **IV.2.1.80**. Vezi mai sus, p. 33, **IV.1.1.6.**, *mişel*; **IV.1.1.7.**, *mişelie.*

2.2.67. mîncărime 'inflamaţie pe piele'; 'rîie', 'rapăn', în BB: *„Să te bată Domnul... cu rîie sălbatecă şi mîncărime"* (Dt., *28,* 27). În gr.: „Κνήφῃ" [(ἡ) κνήφη, -ης 'démangeaison', 'picotement']. Vezi mai sus, p. 35, **IV.1.3.18**, *gunoişte.*

2.2.68. a se mîngîia 'a consola pe cineva', 'a încuraja', 'a se milostivi asupra cuiva', în ms. 45: *„Domnul... pre robii lui să va măngăia"* (Dt., *32,* 36; în BB: *„Să va îmblînzi"*; în ms. 4 389: *„De robii săi va fi rugat"*). În gr.: „Καὶ ἐπὶ τοῖς δούλοις αὐτοῦ παρακληθήσεται" [vb. παρακαλέω, -ῶ, viit. -καλέσω **1.** 'demander', 'faire venir', 'appeler', **2.** 'appeler à son secour', **3.** 'encourager', **4.** (eccl.) 'consoler']; în Vulgata: *„In servis suis miserabitur"*; în BJ: *„Il va prendre en pitié ses serviteurs"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Seiner Knechte sich erbarmen"*; în B 1975: *„Se va milostivi asupra robilor săi"*.

2.2.69. mînie 'venin (de şarpe, de viperă, de balaur)', 'otravă', în BB: *„Măniia bălaurilor... şi măniia aspidelor nevindecată"* (Dt., *32,* 33; în ms. 45: *„Mănie a bălaurilor... mănia aspidilor"*; în ms. 4 389: *„Mănie a bălaurului... şi măniia cea fără de leac a aspidelor"*). În gr.: „Θυμός δρακόντων... καὶ θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος" [(ὁ) θυμός, -οῦ 'colère']. Vezi mai sus, p. 51, **IV.2.1.68**, *nevindecat,-ă.*

2.2.70. a mîntui, în expr.: *„A mîntui ochiul pe cineva"* 'a cruţa', 'a avea înţelegere pentru cineva', în BB: *„Să nu mîntuiască ochiul tău pre êle"* [= popoarele cucerite de evrei] (Dt., *7,* 16; în ms. 45: *„Să nu se vêghe* [în text, eronat: *„Vêge"*] *ochiul tău pre êle"*; în ms. 4 389: *„Să nu cruţeze ochii tăi"*). În gr.: „Οὐ φείσεται ὁ ὀφθαλμός σου ἐπ' αὐτοῖς" [vb. φείδομαι 'épargner', 'ménager', 'ne pas donner', 's'abstenir de', 'refuser'; 'pardonner']; în Vulgata: *„Non parcet eis oculus tuus"* (*parcō, -ēre, peperci, parsum* 'a face economii', 'a cruţa'; 'a avea grijă de'); în BJ: *„Ton œil sera sans pitié"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Du darfst sie nicht mitleidigen Blickes schonen"*. Vezi mai sus, p. 44, **IV.2.1.22.**; vezi mai jos, p. 68, **IV.2.2.134.**, *a (se) veghea.*

2.2.71. moarte 'ciumă', 'pestă', în BB: *„Să lipească Domnul la tine moartea"* (Dt., *28,* 21; în ms. 45, la fel, dar: *„Să lipască"*; în ms. 4 389: *„Apropiia-va Domnul moartea de tine"*). În gr.: „Τὸν θάνατον" [(ὁ) θάνατος, -ου 'mort']; în Vulgata: *„Pestilentiam"*; în BJ: *„La peste"*; în germ.: *„Die Pest"*; în B 1975: *„Ciumă"*. Vezi mai sus, p. 49, **IV.2.1.57**, *a lipi.*

2.2.72. moşie 'proprietate', 'moştenire', în ms. 4 389: *„Să-ţ dea ţările lor moşie ţie"* (Dt., *4,* 38; în BB: *„Moştenire"*; în ms. 45: *„Moştnenire"*).

2.2.73. moştean 'proprietar de pămînt', 'stăpîn de pămînt', în ms. 4 389: *„Vă va face Domnul... moşteani"* (Dt., *12,* 10; în BB: *„Domnul... va moşteni voao"*; în ms. 45: *„Va moştneni voao"*).

2.2.74. a moşteni 'a da cuiva pămînt în stăpînire'; 'a stăpîni pămînt', în BB: *„Veţ lăcui pre pămîntul carele Domnul... va moşteni voao"* (Dt., *12,* 10; la fel în ms. 45); vezi cuvîntul precedent. În BB: *„Pămîntul carele vei întra acolo să-l moştineşti"* (Dt., *7,* 1; în ms. 45: *„Să-l moştneneşti"*).

2.2.75. a moştina (formă caracteristică pentru ms. 4 389) **1.** 'a împărţi pămîntul prin tragere la sorţi', în ms. 4 389: *„Acela o va moştina* [ţara] *lui Israil"* (Dt., *1,* 38; în BB: *„Va împărţi... cu sorţu"*; în ms. 45: *„Va împărţi... cu sorţi"*). **2.** 'a lua în stăpînire, în proprietate veşnică, pămîntul sau ţara făgăduinţei', în ms. 4 389: *„În ţara în carea veţ mêrge şi o veţ moştina"* (Dt., *4,* 5; în BB: *„Să moşteniţi"*; în ms. 45: *„Să moştneniţi"*); Alte exemple din ms. 4 389: *„Veţi moştina"* (Dt., *11,* 31; *31,* 13); *„Să moştinêze"* (Dt., *10,* 11).

2.2.76. moştinare (formă caracteristică pentru ms. 4 389), în expr.: *„Întru moştinare"* 'ca proprietate veşnică (despre pămînt)', 'ca moştenire', în ms. 4 389: *„Muntele Seirului l-am dat întru moştinare feciorilor lui Isav"* (Dt., *2,* 5; în BB: *„Cu sorţi am dat... muntele lui Siir"*; în ms. 45: *„Cu sorţu"*). Sintagma *„Întru moştinare"* mai apare în ms. 4 389, Dt., *2,* 9; *5,* 31; *11,* 31; *12,* 1; *15,* 4; *17,* 14; *19,* 2; *21,* 23; *25,* 15; *27,* 2; *28,* 8. Substantivul *moştinare* 'sorţ' mai apare în ms. 4 389 în exemple ca: *„Că Domnul însuş este moştinarea lor"* (Dt., *18,* 2; în BB şi în ms. 45: *„Sorţu"*); *„Moştinarea feciorilor lui Iacov"* (Dt., *33,* 4; în BB: *„Moştenirea"*; în ms. 45: *„Moştnenirea"*). Vezi ST.L.EX., p. 48, **IV.2.2.32.**; ST.L.LV., p. 39, **IV.2.2.49.**

2.2.77. a (se) moştneni (variantă fonetică şi gramaticală caracteristică pentru ms. 45) 'a lua în stăpînire ţara sau pămîntul făgăduinţei', 'a se aşeza (sau stabili) pe acest pămînt', în ms. 45: *„Pămîntul lui începe a-l moştneni"* (Dt., *2,* 24; în BB şi în ms. 4 389: *„A moşteni"*). Alte exemple din ms. 45: *„A moştneni"* (Dt., *2,* 31; în BB: *„A moşteni"*; în ms. 4 389: *„A moştina"*); *„Moştneneşti"* (Dt., *18,* 14; în BB: *„Moşteneşti"*); *„Moştneniţi!"* (Dt., *1,* 8; *4,* 22; *9,* 23); *„Au moştnenit"* (Dt., *2,* 22; în BB: *„Au moştenit"*; în ms. 4 389: *„Se-au prins de lăcuinţă în locul lor"*); *„Te-ai moştnenit"* (Dt., *19,* 14; în BB: *„Te-ai moştenit"*; în ms. 4 389: *„Te-ai sălăşluit"*); *„Vei moştneni"* (Dt., *19,* 1, *31,* 3, 7); *„Să moştneneşti"* (Dt., *5,* 6; *9,* 1; *11,* 29; *23,* 20; *25,* 19; *26,* 1; *30,* 16); *„Să moştneniţi"* (Dt., *4,* 1, 5, 14; *8,* 1; *11,* 8, 8, 10, 11; *28,* 63; *30,* 18, *32,* 47; *„Să moştnenească"* (Dt., *10,* 11; *20,* 16). Vezi ST.L.FAC., p. 99, **IV.2.3.99.**

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

2.2.78. moştnenire 'proprietate', 'stăpânire asupra pământului făgăduinţei', în ms. 45 (Dt., *14,* 29; în BB: *„Sorţu"*; în ms. 4 389: *„Soartă"*); *„Moştnenirea"*, în ms. 45 (Dt., *3,* 20; *9,* 25; *12,* 9); *„Moştnenirei"*, în ms. 45 (Dt., *2,* 12); *„Moştnenirii"*, în ms. 45 (Dt., *32,* 9); *„Moştneniirea"*, în ms. 45 (Dt., *19,* 14). Vezi ST.L.EX., p. 48, **IV.2.2.33.**; ST.L.LV., p. 39, **IV.2.2.49**; ST.L.NM., p. 19, **III.1.11.0.**

2.2.79. muşchi (sens neclar; probabil 'grăsime'), în BB: *„Cu seul muşchilor grăului"* (Dt., *32,* 14; în ms. 45: *„Cu săul a muşchilor grăului"*; în ms. 4 389: *„Grăsimea grăului"*). În gr.: „Μετ'στέατος νεφρῶν πυροῦ" [(τὸ) στέαρ , gen. στέατος 'graisse compacte', 'suif'; 'lard'; (ὁ) νεφρός, -οῦ 'les reins']; în Vulgata: *„Cum medulla tritici"*; în BJ: *„Avec la graisse des grains du froment"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Samt dem Nierenfett des Weizens"*; G. Braulik: *„Dazu Feinmehl aus Weizen"*; în B 1975: *„Cu grîu gras"*.

2.2.79. ovreiaşte, adv. 'evreieşte', 'în limba ebraică', în ms. 4 389: *„Ovreiaşte haddebarim"* (Dt., titul cărţii a V-a a *Pentateuhului*). Numele ebraic în Vulgata este *Helleaddabarim* (= *elle haddebarim* < ebr. *d^{e}bārīm* 'cuvinte'. Denumirea cărţii este dată după primul cuvînt substantiv de la începutul textului; în ms. 4 389, vers. 1: *„Acêstea sănt cuvintele care grăi Moisei"*. Vezi ST.L.EX., p. 36–37, **IV.1.5.25**, *ovreu.*

2.2.80. pat, în sintagma: *„Pat de fier"*, probabil 'sarcofag', în BB: *„Iată patul lui* [= Og, regele Vasanului], *pat de hier... de 9 coţi lungimea lui şi de 4 coţi lăţimea lui"* (Dt., *3,* 11; în ms. 45: *„Pat de fier"*; în ms. 4 389, ca în ms. 45; aici, pe margine sînt adăugate, de aceeaşi mînă, cuvintele: *„Patul uriiaşului"*). În gr.: „Ἰδοὺ ἡ κλίνη αὐτοῦ, κλίνη σιδερᾶ" [(ἡ) κλίνη, -ῆς 'lit'; (ὁ) σίδηρος, -ου 'fer']; în Vulgata: *„Lectus eius ferreus*; în BJ: *„Le lit de fer"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Ein Sarg aus Eisen"*; G. Braulik, Dt.: *„Sein Bett was aus Eisen"*; în B 1975: *„Iată patul lui, pat de fier"*. Personajul numit *Og* (ebr. *'Ôg*) a fost regele amorit al Basanului (Vasanului), din rasa uriaşilor, care erau urmaşii lui *Rafaim.* Patul lui Og era din bazalt negru. Se crede că era un sarcofag (vezi *DICŢ. BIBLIC*, p. 937, sub *Og*). Vezi mai sus, p. 60–61, **2.2.47.**, *împărat.*

2.2.81. pădure 'dumbravă sfîntă, consacrată unei divinităţi păgîne', în BB: *„Pădurile lor să le tăiaţi"* (Dt., *7,* 5; în ms. 45, la fel; în ms. 4389: *„Braniştile"*). În gr.: „Τὰ ἄλση αὐτῶν ἐκκόψετε" [(τὸ) ἄλσος, -εως, -ους 'bois sacré'; prin ext.: 'bocage' sau 'bois en général']; în Vulgata: *„Lucosque succidite"* (*lucus, -i* 'crîng', 'dumbravă consacrată unei divinităţi'); în germ., G. von Rad, Dt.: *„Ihre Kultpfähle umhauen"*; în B 1975: *„Dumbrăvile"*. Vezi mai sus, p. 34, **IV.1.3.4.**, *branişte*; p. 35, **IV.1.3.13.**, *crîng*; p. 37, **IV.1.3.36.**, *readiu.*

2.2.82. păgînătate 1. 'împietate', 'necredinţă' (în Dumnezeul evreilor)', în BB: *„Pentru păgînătatea limbilor acestora, Domnul va surpa pre ei de către faţa sa"* (Dt., *9,* 4; în vers. 5: *„Pentru păgînătatea şi fărădelêgea limbilor acéstora"*; în ms. 45 şi în ms. 4 389: *„Păgănătatea"*). În gr.: „Τὴν ἀσέβειαν τῶν ἐθνῶν τουτῶν" [(ἡ) ἀσέβεια, -ας 'impieté'; adj. ἀσεβής, -ής, -ές 'impie', 'criminel', 'coupable' < ἀ- priv. + vb. σέβω 'vénérer', 'honorer d'un culte religieux']; în Vulgata: *„Propter impietates suas"*; în BJ: *„En raison de leur perversité"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Wegen der Schuld dieser Völker"*; în B 1975: *„Pentru necredincioşia popoarelor acestora"*.

2. 'recalcitranţă', 'călcare a obligaţiilor asumate', 'neascultare', 'nesupunere', 'rebeliune', în BB: *„Iară de va sta mărturie nedireaptă asupra omului zicînd asupra lui păgînătate"* (Dt., *19,* 16; în ms. 45: *„Păgănătate"*; în ms. 4 389: *„Năpaste"*). În gr.: „Ἐὰν δὲ μάρτυς... καταλέγων αὐτου ἀσέβειαν"; în Vulgata: *„Accusans eum praevaricationis"*; în BJ: *„Rébellion"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Widerspenstigkeit"* (= nesupunere, recalcitranţă); G. Braulik, Dt.: *„Anstiftung zum Aufruhr"* (= instigare la revoltă); B 1975: *„Nelegiuire"*.

3. 'cutezanţă', 'aroganţă', 'trufie', 'înfumurare', 'îngîmfare', în BB: *„Întru păgînătate au grăit prorocul acela, să nu vă ţinéţ de dănsul"* (Dt., *18,* 22; în ms. 45 şi în ms. 4 389: *„Păgănătate"*). În gr.: „Ἐν ἀσεβεία ἐλάλησεν ὁ προφήτις ἐκεῖνος"; în Vulgata: *„Per tumorem animi sui propheta confinxit"* (*tumor, -oris* 'îngîmfare', 'trufie'); în BJ: *„Le prophète a parlé avec présomption"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„In Vermessenheit hat es der Prophet geredet"* (*Vermessenheit* 'cutezanţă', 'îndrăzneală', 'obrăznicie', 'aroganţă', 'temeritate', 'semeţie'); în B 1975: *„Din îndrăzneala lui"*.

4. 'vină', 'delict', 'vinovăţie', în BB: *„După păgînătatea lui... vor bate pre el"* (Dt., *25,* 3; în ms. 45: *„Păgănătatea"*; în ms. 4 389: *„Vina"*). În gr.: „Κατὰ τὴν ἀσέβειαν αὐτοῦ" în Vulgata: *„Pro mensura peccati erit et plagarum modus"*; în BJ: *„Proportionnel à ses torts"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Entsprechend seiner Schuld gebührende Zahl von Schlägen verabreichen lassen"*; G. Braulik, Dt.: *„Wie es seiner Schuld entspricht"*; în B 1975: *„După măsura vinovăţiei lui"*.

Sensurile 2–4 ale cuvîntului *păgînătate* nu sînt înregistrate în H. Tiktin^{2}, *DRG*, s.v.

2.2.83. păgînie 1. 'necredinţă', 'împietate', în ms. 4 389: *„Pentru păgăniia lor... îi va potopi Domnul"* (Dt., *9,* 5; în BB: *„Păgînătatea"*; în ms. 45: *„Păgănătatea"*). Vezi cuvîntul precedent, sensul **1.**

2. 'cutezanţă', 'trufie', 'semeţie', 'orgoliu', 'obrăznicie', în ms. 4 389: *„Nărodul se va tême şi după acêia nu vor mai face păgănie"* (Dt., *17,* 13; în BB: *„Nu va mai păgîni"*; în ms. 45: *„Nu va mai păgăni încă"*). În gr.: (ἡ) ἀσέβεια, -ας; în Vulgata: *„Superbia"*; în BJ: *„Présomption"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Und nicht ferner vermessen handeln"*; în B 1975: *„Îndărătnicie"*.

2.2.84. a păgîni 1. 'a cuteza', 'a îndrăzni', 'a se încumeta', în BB: *„Prorocul carele va păgîni să grăiască pre numele meu... va muri"* (Dt., *18,* 20; în ms. 45 şi în ms. 4 389: *„Va păgăni să grăiască"*). În gr.: „Ὁ προφήτης ὃς ἂν ἀσεβήσῃ λαλῆσαι..." [vb. ἀσεβέω, -ῶ, viit. -ήσω 'être impie'; 'profaner', 'violer',

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

'outrager'; 'être impie envers les dieux']; în Vulgata: *„Propheta autem arrogantia depravatus voluerit loqui in nomine meo... interficietur"*; în BJ: *„Si un prophète a l'audace de dire en mon nom une parole"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Jedoch der Prophet, der sich vermißt, in meinem Namen ein Wort zu reden"* (*sich vermessen* 'a cuteza', 'a îndrăzni', 'a se încumeta'); G. Braulik, Dt.: *„Doch ein Prophet, der sich anmaßt, in meinem Namen ein Wort zu verkünden"*; în B 1975: *„Va îndrăzni să grăiască"*. Sensul acesta, neînregistrat în H. Tiktin2, *DRG*, s.v., se mai întîlneşte în BB: *„Norodul... să va spămînta şi nu va mai păgîni"* (Dt., *17*, 13; în ms. 45: *„Nu va mai păgăni încă"*; în ms. 4 389: *„Nu vor mai face păgănie"*). În gr. „Καὶ οὐκ ἀσεβήσει"; în Vulgata: *„Nullus deinceps intumescat superbia"*; în BJ: *„Cessera d'agir avec présomption"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Nicht ferner vermessen handeln"*; în B 1975: *„Cu îndărătnicie"*.

2. 'a fi vinovat', 'a păcătui', în BB: *„Va fi vreadnic de bătaie cel ce păgîneşte"* (Dt., *25*, 2; în ms. 45: *„Păgăneşte"*; în ms. 4 389: *„Celui vinovat"*). În gr.: „Ὁ ἀσεβῶν"; în Vulgata: *„Eum qui peccavit"*; în germ.: *„Der Schuldige"*; în BJ: *„Celui qui a tort"*; în B 1975: *„Celui vinovat"*.

2.2.85. păliciune 'febră' [< vb. *a păli* 'a arde' + suf. *-ciune* < sl. *paliti* 'brennen'], în ms. 4 389: *„Păliciune"*, cuvînt adăugat pe margine, ca sinonim al termenului *arsură*, din text: *„Cu arsură şi cu ger şi cu pripăc... te vor goni pănă te vor pîrde"* (Dt., *28*, 22; în BB: *„Înfierbentează"*; în ms. 45: *„Fierbinteală"*). În gr.: „Πυρετῷ" [(ὁ) πυρετός, -οῦ **1.** 'chaleur ardente', **2.** 'fièvre'; în Vulgata: *„Febri"*; în BJ: *„Fièvre"*; în germ.: *„Fieber"*; în B 1975: *„Lingoare"*. Vezi mai sus, p. 30–31, **III.1.4.0**, p. 59, **IV.2.2.28.**, *fierbinteală*.

2.2.86. pălitură 'mălură', 'rugină (de grîu)', în BB: *„Toate... rodurile pămîntului tău le va topi pălitura"* (Dt., *28*, 42). Vezi mai sus, p. 37, **IV.1.3.32**, *polegniţă*.

2.2.87. a se părtăşi (< *părtaş*) 'a fi părtaş la ceva', 'a întreprinde ceva împreună cu', în ms. 4 389: *„Cu limbile acêstea să nu te părtăşeşti"* (Dt., *18*, 14).

2.2.88. pelíţă 'carne', 'trup' (cu etimologie nesigură), în ms. 45: *„Ca să dea... den pelíţele fiilor lui"* (Dt., *25*, 55; în BB: *„Trupurile"*; în ms. 4 389: *„Carnea"*.

2.2.89. a pesti 'a întîrzia', 'a sta undeva (peste noapte)', 'a rămîne' (cu etimologie necunoscută), în ms. 4 389: *„Să nu pestească trupul lui pre lemn, ce într-acêiaş zi să-l îngropaţi în mormănt"* (Dt., *21*, 23; în BB şi în ms. 45: *„Să nu doarmă trupul"*. Vezi mai sus, p. 46, **IV.2.1.32.**, sensul **2.**

2.2.90. petrecanie 'moarte', în ms. 4 389: *„După petrecaniia mea"* (Dt., *31*, 29; în BB şi în ms. 45: *„La cea de apoi a morţii mêle"*). Vezi mai sus, p. 30, **III.1.1.0.**; p. 42, **IV.2.1.10.**, sensul **1.**

2.2.91. a petrece 'a trece în', 'a pătrunde', 'a intra în posesiune', în BB: *„Să petreci întru făgăduinţa Domnului"* (Dt., *29*, 12; în ms. 45, la fel în ms. 4 389: *„Să petreci în..."*). În gr.: „Παρελθεῖν ἐν τῇ διαθήκῃ κυρίου" [vb. παρέρχομαι, viit. -ελεύσομαι, aor. 2 παρῆλθον **1.** 'passer le long de ou au-delà de', **2.** 'dépasser', 'franchir', **3.** 'pénétrer', 'entrer', 's'avancer dans', fig. 'entrer en possesion de']; în Vulgata: *„Ut transeas in foedere Domini Dei tui"*; în BJ: *„Tu vas passer dans l'alliance de Yahvé"*, vers. 11; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Um in den Bund Jahwes, deines Gottes, einzutreten"*, vers. 11; în B 1975: *„Ca să închei legămînt"*.

Pentru sensul menţionat al vb. *a petrece*, se poate admite un transfer semantic de la verbul grecesc menţionat, anume de la sensul **3.** Dar, în egală măsură, s-ar putea admite păstrarea sensului etimologic al lat. *per-traicio* 'a trece prin', 'a pătrunde', sens pe care rom. *a petrece* îl are şi în următorul text din BB: *„Cum ai petrecut pustiul cel mare"* (Dt., *2*, 7; la fel şi în ms. 45; în ms. 4 389: *„Ai trecut pustiia"*).

2.2.92. pildă, în expr.: *„A fi (întru) pildă"* 'a fi de pomină', 'a fi de batjocura sau de rîsul lumii', în BB: *„Vei fi acoló întru tîlc, şi pildă, şi povêste"* (Dt., *28*, 37; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„În pildă"*). Vezi ST.L.NM., p. 27, **IV.1.6.7.**

2.2.93. a (se) pîngări 1. (cu sens pasiv) 'a fi pîngărit, spurcat, prin actul sexual', în BB: *„Nu va putea bărbatul cel dentîiu... să ia pre dănsa luiş muiare după ce s-au pîngărit ea"* (Dt., *24*, 4; în ms. 45: *„S-au păngărit"*; în ms. 4 389: *„Iaste... păngărită"*).

2. 'a profana', 'a spurca', în BB: *„Să nu pîngăreşti pămîntul carele Domnul... dă voao cu sorţu"* (Dt., *24*, 4; în ms. 45: *„Păngăriţi"*; în ms. 4 389: *„Păngăriţ"*).

2.2.94. pîngărit, -ă, în sintagma: *„Topire păngărită"* 'idol, divinitate păgănească în metal topit', în ms. 4 389: *„Blestemat omul carele va face cioplire sau topire păngărită"* (Dt., *27*, 15; în BB şi în ms. 45: *„Va face cioplit şi vărsat"*).

2.2.95. plată, în sintagma: *„Plata curvei"* 'banii adunaţi pentru templu de prostituatele sacre', în BB: *„Să nu aduci plata curvei nici schimbarea cînelui"* (Dt., *23*, 19; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Să nu dai plata curvei"*). În gr.: „Μίσθωμα πόρνης" [(ἡ) πόρνη, -ης 'prostituée'; μίσθωμα, -ατος 'paye', 'prix du loyer']. Vezi mai sus, p. 53, **IV.2.1.86.**, *schimbare*; p. 55–56, **IV.2.1.102**, *a vămui*; mai jos, p. 68, **IV.2.2.137**, *vrăjitoare*.

2.2.96. plinire 1. 'abundenţă', 'belşug', 'prisosinţă', în BB: *„După ceasul plinirii pămîntului"* (Dt., *33*, 16; în ms. 45: *„Plinirei"*; în ms. 4 389: *„Umplerii"*). În gr.: „Κατ' ὥραν γῆς πληρώσεως" [(ἡ) πλήρωσις, -εως 'l'action de remplir'; 'plénitude'; 'achèvement' < vb. πληρόω, viit. -ώσω 'emplir', 'remplir' < πλήρης 'plein', 'rempli'; (τὸ) πλήρωμα, -ατος 'plénitude']. Folosirea cuvîntului românesc *plinire*, cu sensul menţionat, de către Nicolae Milescu şi apoi şi de către diortositorii BB, Radu şi Şerban Greceanu, a putu fi rezultatul unui fenomen de atracţie paronimică, fenomen similar cu cel care a dus la transpunerea în românește a gr. (ἡ) φυλή (şi τὸ φῦλον) 'trib', prin substantivul românesc *fêliu*, pl. *fêliuri* 'trib', 'seminţie'; vezi ST.L.NM., p. 26, **IV.1.6.3.**

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

2. 'pradă', 'captură de război', în BB: *„Toată plinirea vei prăda ţie"* (Dt., *20,* 14; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Toată agoniseala lor să robeşti"*). În gr.: „(ἡ) ἀπαρτία, -ας" 'ce qu'on emporte en partant', 'équipage de route', 'bagages'. Probabil că Nicolae Milescu a făcut o apropiere de cuvîntul vechi românesc *plean* 'pradă de război' (< vsl. *plĭenŭ*), cînd a atribuit termenului *plinire* sensul 'pradă', 'captură de război'.

2.2.97. poiană, în expr.: *„A se duce în poiană"* 'a-şi face nevoile fiziologice', în ms. 4 389: *„Loc să aibi denafară de tabără şi acoló să te duci în poiană"* (Dt., *23,* 12; în BB şi în ms. 45: *„Vei ieşi acoló afară"*). În gr.: „Καὶ ἐξελεύσῃ ἐκεῖ ἔξω" (vb. ἐξέρχομαι, viit. ἐλεύσομαι 'sortir', 's'en aller'); în Vulgata: *„Locum... ad quem egrediaris ad requisita naturae"* (*requisita, -ōrum* 'nevoi', 'cerinţe'; în BJ: *„C'est là que tu iras au dehors"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Einen Platz... wohin du austreten kannst"*; în B 1975: *„Acolo să ieşi afară"*. O expresie asemănătoare, anume: *„A ieşi la poiană"*, cu acelaşi sens ca cel menţionat mai sus, a fost înregistrată de H. Tiktin[2], *DRG,* sub cuvîntul *poiană.*

2.2.98. pomenire 'dar', 'pomană', 'cadou', în ms. 4 389: *„Ce pomenirea să o gătească lui den oile şi den grăul tău"* (Dt., *15,* 14; în BB şi în ms. 45: *„Cu chelşug să-l chelşuguiească pre el"*, vers. 13). În slavoneşte: **„Πάματος"** 'pomenire'; cf. vsl. *pamętĭ* 'id.'.

2.2.99. potrivă 1. (în loc. adv.) *„Den potrivă"* 'din partea opusă', 'de vizavi', 'din faţă', 'din contra' (< vsl. *protivŭ* 'contra'), în BB: *„Căce den potrivă vei vedea pământul, şi acoló nu vei întra"* (Dt., *32,* 54; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Că den potrivă vei vedea ţara, iar într-ănsa nu vei întra"*). În gr.: „Απέναντι" 'en présence de'; în germ., G. von Rad, Dt., vers. 52: *„Von gegenüber"*, în BJ: *„Du dehors"*; în Vulgata, vers. 52: *„E contra videbis terram et non ingredieris in eam"*; în B 1975: *„De departe"*.

2. (subst.) 'asemănare', 'persoană la fel, cu care să se potrivească, să formeze pereche', în ms. 4 389: *„Sau priiatenul tău carele iaste într-o potrivă sufletului tău"* (Dt., *13,* 6; în BB: *„Cela e tocma cu sufletul tău"*; în ms. 45: *„Cel atocma cu sufletul tău"*). În Vulgata: *„Aut amicus quem diligis ut animam tuam"*; în BJ: *„Le compagnon qui est un autre toi-même"*; G. von Rad, Dt.: *„Dein Freund, den du wie dein eigenes Leben liebst"*; G. Braulik, Dt.: *„Dein Freund, den du liebst wie dich selbst"*; în B 1975: *„Prietenul tău care este pentru tine ca sufletul tău"*.

2.2.100. povaţă, pl. *povaţe* 'căpetenie', 'conducător militar', în ms. 4 389: *„Să puie purtători înaintea oştilor şi povaţe oştilor"* (Dt., *20,* 9; în BB: *„Înainte-povăţuitori"*; în ms. 45: *„Înnainte-povăţuitori"*).

2.2.101. a povăţi 'a conduce (o unitate militară, un popor)', 'a comanda'; 'a stăpîni', în BB: *„I-am pus pre ei să povăţească preste voi, preste mii şi preste sute"* (Dt., *1,* 15; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Să vă stăpânească"*. Cuvîntul mai este folosit şi în ms. 4389: *„Povăţesc"* (Dt., *1,* 10), fiind adăugat pe margine, de aceeaşi mînă, în locul termenului *„Port"*, din fraza: *„Nu poci eu săngur să vă port"*, din text. Vezi ST.L.FAC., p. 84, **III.1.9.0.**; ST.L.EX., p. 28, **III.1.14.0.**

2.2.102. povăţuitor (şi: *povăţitor*) 'comandant', 'căpetenie', 'şef de unitate militară', în BB: *„Voiu pune pre dinşii preste voi povăţuitori voao"* (Dt., *1,* 13; în ms. 45: *„Povăţitori"*; în ms. 4 389: *„Căpetenii"*). Şi: *„Înainte-povăţuitori"*, în BB şi în ms. 45 (Dt., *5,* 23; *20,* 9; în ms. 45: *„Înnainte"*; în ms. 4 389: *„Povaţe"*). Modelul este preluat din greceşte: „Προηγουμένους", part. prez. de la vb. προηγέομαι 'marcher devant', 'précéder', 'marcher en tête'.

2.2.103. a povesti 'a aduce la cunoştinţă', 'a anunţa', 'a mărturisi', 'a da de ştire', în BB: *„Povestescu-ţi astăzi căci cu peire veţi peri"* (Dt., *30,* 18; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Mărturisesc ţie"*). În gr.: „Ἀναγγέλω".

2.2.104. preţ, în sintagma: *„Preţ de bani"* 'bani', în ms. 4 389: *„Bucate pre preţ de bani să vă cumpărați... şi cu preţ să bêţi"* (Dt., *2,* 6; în BB: *„Cu argint"*; în ms. 45: *„Cu argintu"*).

2.2.105. prihană 1. 'meteahnă', 'defect fizic', în BB: *„Iar de va fi întru el prihană, şchiop au orb, au toată hula rea"* (Dt., *15,* 21; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Vină"*. **2.** 'învinuire', 'oprobiu', 'pată morală', 'hulă', în ms. 4 389: *„Şi-i aruncă prihană de-i zice"* (Dt., *22,* 17; în BB şi în ms. 45, vers. 16: *„Cuvinte cu vinuire"*).

2.2.106. a se prinde, în expr.: *„A se prinde de lăcuinţă"* 'a se aşeza', 'a se stabili temporar într-un loc (despre nomazi)'; 'a ocupa un teritoriu'; 'a deveni stăpîn pe un loc', în ms. 4 389: *„Şi se-au prins de lăcuinţă în locul lor"* (Dt., *2,* 22, în BB: *„S-au lăcuit pentru dînşii"*; în ms. 45: *„S-au lăcuit pentru înşii"*). În versiunea slavonă, folosită de Daniil Panoneanul, textul echivalent este: **„Н вселишасѧ въ нѫмѣсто"** (cf. vb. rus. *vselitĭsĭa, -liosĭ, -lĭssĭa* 'a ocupa o locuinţă' (< *selo* 'sat'; bg. *séló* 'sat', 'locuinţă'; vbg. *mĕsto* 'τόπος', 'χωρίον; bg. *mésto* 'Stelle', 'Platz'; M. Vasmer, *REW,* II, p. 606). Vezi mai sus, p. 48–49, **IV.2.1.55.**

2.2.107. prisosit 'numeros', în BB: *„Mai prisosit te va face decît părinţii tăi"* (Dt., *30,* 5; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Te va înmulţi mai mult"*). Cf. *prisoseală* 'numărătoare', 'recensământ', 'socoteală', în ST.L.NM., p. 41, **IV.2.2.52.**, care-i calchiat după gr. (τὸ) πλεόνασμα, -ατος 'ce qui reste en trop'.

2.2.108. proaspăt 'recent', 'de curînd', 'nou-venit', în BB: *„Au jîrtvuit... la dumnezăi carii n-au ştiut, noi şi proaspeţi au venit, pe carii n-au ştiut părinţii lor"* (Dt., *32,* 17; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Noi şi tineri"*). În gr.: „Καινοὶ καὶ πρόσφατοι" (adj. πρόσφατος, -ος, -ον 'nouveau', 'récent'; în Vulgata: *„Novi, recentesque venerunt"*; în BJ: *„À des nouveaux venus d'hier"*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Neulingen, unlängst Aufgekommenen"*; G. Braulik, Dt.: *„Neulingen, die erst vor kurzem gekommen waren"*; în B 1975: *„Unor dumnezei noi"*.

2.2.109. rană, în sintagma: *„Rană eghipteneascâ"* sau *„Rana Eghipetului"* 'ulcer', 'abces', în BB: *„Să te bată domnul cu rană eghipteneascâ la şezuturi"* (Dt., *28,* 27; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Bate-te-va*

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

Domnul cu rana Eghipetului spre laturile trupului"). În gr.: „Πάταξαι σε κύριος ἐν ἕλκαι Αἰγυπτίῳ εἰς τὰς ἕδρας" [(τὸ) ἕλκος, -εος, -ους 'blessure', 'plaie'; plus souvent 'ulcère'; vb. ἕλκω, viit. ἕλξω 'violenter'; 'déchirer'; (ἡ) ἕδρα, -ας 'siège', 'anus'); în germ., G. von Rad, Dt.: „*Jahwe wird dich schlagen mit ägyptischen Geschwüren*"; în Vulgata: „*Percutiat te Dominus ulcere Aegypti*"; în B 1975: „*Te va lovi Domnul cu lepra Egiptului, cu trînji*". Vezi ST.L.EX., p. 34, **IV.1.4.49.**

2.2.110. a răsări 'a se abate (din cale)' (< lat. *re-salīre*), în ms. 45: „*Şi aţi răsărit curăndu dentru calea carea au porîncit Domnul*" (Dt., *9,* 16; în BB: „*Aţ ieşit curînd din calea...*"; în ms. 4 389: „*Curănd v-aţ dat den cale în laturi*").

2.2.111. a răsplăti, în expr.: „*A răsplăti judeţul* (sau *cazna*) 'a pedepsi', în ms. 45: „*Voi răsplăti judeţul nepriiatenilor şi celor ce urăscu pre mine voi răsplăti*" (Dt., *32,* 41, în BB: „*Voiu răsplăti cazna vrăjmaşilor*"; în ms. 4 389: „*Voiu da izbăndă vrăjmaşilor*"). Varianta cu *gi-* a cuvîntului *giudeţ* apare în ms. 45, Dt., *32,* 43: „*Va răsplăti giudeţ nepriiatenilor lui*".

2.2.112. a ridica, în expr.: „*A rădica sămînţă cuiva*" 'a face copii cu soţia fratelui, rămasă văduvă', 'a perpetua familia fratelui decedat', în ms. 4 389: „*Fratele bărbatului ei să între la dănsa... să rădice sămănţă frăţine-său*" (Dt., *25,* 5).

2.2.113. rîie, în sintagma: „*Rîie sălbatecă*", în BB şi în ms. 45 (Dt., *28,* 27; în ms. 4 389: „*Răie*"). În gr.: „Ψώρα ἀγρία" [(ἡ) ψώρα, -ας 'gale, maladie cutanée; 'gratelle', 'dartre' et autres maladies de la peau; ἄγριος, -α, -ον 'sauvage (en parlant d'une maladie ou d'un ulcère), 'malin', 'envenimé'; ψώρα ἀγρία 'gale opinâtre, rogne ou teigne (maladie)'.

2.2.114. rugină, vezi mai sus, p. 37, **IV.1.3.32.**, *polegniţă.*

2.2.115. a se scorni (*asupra cuiva*) 'a se răscula', 'a se ridica', în ms. 4 389: „*Celor ce se scornesc asupra lui*" (Dt., *33,* 11; în BB: „*Se scoală*"; în ms. 45: „*Se rădică*").

2.2.116. secetos 'însetat', ms. 4 389: „*Fiind tu flămănd şi secetos*" (Dt, *25,* 18).

2.2.117. sfinţiri 'sfinţi (sens neclar), în BB: „*Domnul... au sîrguit den muntele Faran cu zeci de mii de sfinţiri*" (Dt., *33,* 2; în ms. 34: „*Cu dzêci de mii a Cadis*"; în ms. 4 389: „*Au venit cu întunêrece de sfinţi*"). Vezi mai sus, p. 48, **IV.2.1.54.**, *întunêrec.* Cf. şi *DRL,* s.v.

2.2.118. a soli 'a fi intermediar', 'a îndeplini funcţia de sol', în ms. 4 389: „*Iar eu* [Moisi] *stam între Domnul şi între voi într-acea vrême ca să solesc cuvăntul Domnului*" (Dt., *5,* 5; în BB: „*Să spuiu*"; în ms. 45: „*Să spui*"). Vezi ST.L.EX., p. 49, **IV.2.2.49.**

2.2.119. a se sparge 'a se roade (despre haine)', 'a se uza', 'a se rupe de prea mult purtat', în ms. 4 389: „*Hainele tale nu se-au spart pre tine*" (Dt., *8,* 4; pe margine, de aceeaşi mînă, o notă: „*Nu se-au spart hainele Israilteanilor în pustie*"; în BB: „*Hainele tale nu s-au ros de la tine*"; în ms. 45: „*Nu s-au frecat*"; pe margine, de aceeaşi mînă: „*Ros*"). Vezi ST.L.FAC., p. 101, **IV.2.3.138.**; ST.L.LV., p. 40, **IV.2.2.67**; vezi mai sus, p. 59, **IV.2.2.32.**, *a se freca.*

2.2.120. stîlp 'monument în formă de coloană, de pilastru, cu inscripţii şi sculpturi'; 'statuie, în BB: „*Capiştile lor să le surpaţi şi stîlpii lor să-i fărîmaţi*" (Dt., *7,* 5; în ms. 45: „*Stălpii lor să-i sfărămaţi*"; în ms. 4 389: „*Altarele lor să le răsipiţ şi stălpii lor să-i surpaţ*"). În gr.: (ἡ) στήλη, -ης 'colonne ordinairement destinée à orner un tombeau, à servir de borne"; 'stèle ou cippe ou colonne sépulcrale'. Vezi ST.L.LV., p. 18, **IV.1.3.10**, *capişte*; vezi mai sus, p. 34, **IV.1.3.7.**, *capişte.*

2.2.121. ştiinţă 'înţelegere', 'pricepere', 'judecată dreaptă', 'discernămînt', în BB: „*Nu iaste întru ei ştiinţă*" (Dt., *32,* 28; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Meşteşug*").

2.2.122. ştir, -ă, 'sterp (despre animale)', în ms. 4 389: „*Şi voi nu veţ fi sterpi, nici dobitoacele voastre ştiră*" (Dt., *7,* 14; ultimul cuvînt are în final slova (-ѫ= ă), pentru care vezi mai sus, p. 4, **I.2.14.0.**

2.2.123. ştiutor 'priceput, 'cu discernămînt', 'perspicace', 'cunoscător', în BB: „*Oameni înţelepţi, şi ştiutori, şi cu minte*" (Dt., *1,* 15; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: „*Ştiuţi*"). În gr.: „Ἀνδρὰς... ἐπιστήμονας" [adj. ἐπιστήμων, -ων, -ον, gen. -ονος 'qui sait', qui est instruit de', 'savant', 'habile à'; vb. ἐπίσταμαι 'savoir', 'connaître', 'être habile en quelque chose'].

2.2.124. ştiut, -ă 'care ştie', 'cu discernămînt', 'perspicace', 'cunoscător', în BB: „*Oameni înţelepţi, şi ştiuţi, şi cu minte*" (Dt., *1,* 13; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389; în ultimul caz, vers. 14). Vezi cuvîntul precedent.

2.2.125. a se tăia 'a face incizii pe corp' (obicei practicat cu ocazia morţii cuiva), în ms. 4 389: „*Să nu vă tăiaţi şi să nu puneţ pleşuvire între ochii voştri*" (Dt., *14,* 1; în BB: „*Să nu vă curăţiţ*"; în ms. 45: „*Să nu vă têmeţi*"). Versiunea din ms. 45 redă textul grecesc: „Οὐ φοβήσετε" [vb. φοβέω, -ῶ 'effrayer', 'épouvanter']. Dar în Vulgata, apare o altă variantă: „*Non vos incides nec facietis calvitie super mortuo*"; în BJ: „*Vous ne vous ferez pas d'incision ni de tonsure sur le front*"; în germ., G. von Rad, Dt.: „*Ihr dürft euch für einen Toten keine Einschnitte machen*"; G. Braulik, Dt.: „*Ihr sollt euch für einen Toten nicht wundritzen und keine Stirnglatzen scheren*"; în B. 1975: „*Să nu faceţi crestături pe trupul vostru şi să nu vă tundeţi părul de deasupra ochilor voştri, pentru morţi*".

2.2.126. tăiat 'castrat, vezi mai sus, p. 33, **IV.1.1.1.**, *famen*; p. 59, **IV.2.2.26.**, *feteleu.*

2.2.127. a se tîmpi, în sintagma: „*A vedea tîmpindu-se la cineva*" 'ochii se vor consuma de suferinţă (se vor stinge) privind la ceva', în ms. 45: „*Ochii tăi vor vedea tămpindu-să la êle şi nu va putea mâna ta*" (Dt., *28,* 32; în BB: „*Vor vedea orbindu-se la êle şi nu va putea mîna ta*"; în ms. 4 389: „*Ochii tăi îi vor vedea scoţându-i afară şi mâna ta nu va avea tărie*"). Versiunea din ms. 45 (şi cea din BB) este mai apropiată

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

de cea grecească: „Οἱ ὀφθαλμοί σου ὄψονται σφακελίζοντες εἰς αὐτὰ“ [vb. ὁράω, -ῶ, viit. ὄψομαι 'voir'; vb. σφακελίζω 'dégénerer en gangrène sèche', 'se gangrener'; (ὁ) σφάκελος, -ου 'gangrene sèche'; 'dessèchement', 'mortification']; în Vulgata: *„Videntibus oculis tui et deficientibus ad conspectum eorum tota die et non sit fortitudo in manu tua“*; în BJ: *„Chaque jour tes yeux se consumeront à regarder vers eux, et tes mains n'y pourront rien“*; în germ., G. von Rad, Dt.: *„Deine Augen müßen es ansehen; sie werden nach ihnen schmachten, aber du wirst machtlos sein“* (*schmachten* 'a lîncezi', 'a zăcea în suferință', 'a tînji', 'a se consuma', 'a se ofili'); G. Braulik, Dt.: *„Du siehst dir den ganzen Tag nach ihnen die Augen aus“*; în B 1975: *„Ochii tăi să-i vadă şi să se topească în toate zilele de mila lor, dar să nu ai nici o putere în mîinile tale“*. Pentru expr.: *„A putea mîna“*, vezi ST.L.LV., p. 29, **IV.2.1.55.**, d).

2.2.128. topire, în sintagma: *„Topire pîngărită“* 'statuie'; 'idol din metal turnat', în ms. 4 389: *„Cioplire şi topire păngărită“* (Dt., *27,* 15; în BB: *„Blestemat omul carele va face cioplit şi vărsat“*; în ms. 45, ca în BB). Textul din ms. 45 şi din BB urmează îndeaproape versiunea grecească: „Γλυπτὸν καὶ χωνευτὸν“ [adj. γλυπτός, -ή, -όν 'coupée', 'taillé'; 'sculpté' < vb. γλύπτω, viit. γλύψω 'sculpter'; adj. χωνευτός, -ή, -όν 'fondu', 'fait en métal fondu' < vb. χωνεύω, viit. -εύσω 'fondre', 'exécuter en métal fondu']. Cf. mai sus, p. 54, **IV.2.1.94.**, *sucit.*

2.2.129. a se trufi (< *trufă* 'trufie') 'a se îngîmfa', 'a se mîndri', 'a se fuduli', în ms. 4 389: *„Să nu se trufească inima lui de fraţii lui“* (Dt., *17,* 20; în BB şi în ms. 45: *„Să nu se înalţe inima lui“*).

2.2.130. undrea 'sulă'; 'andrea', în BB: *„Vei lua undreaua şi vei găuri urêchea lui“* (Dt., *15,* 17; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Sulă“*).

2.2.131. vas 'corabie', în BB şi în ms. 45: *„Te va întoarce Domnul... la Eghipet cu vase“* (Dt., *28,* 68; în ms. 45: *„Eghiptu“* ; în ms. 4 389: *„În corăbii“*). În gr.: „Ἐν πλοίοις“ [(τὸ) πλοῖον, -ου 'navire', 'vaisseau', 'bateau']; în Vulgata: *„Classibus“*.

2.2.132. vărsat 'statuie', 'idol din metal turnat', vezi mai sus, **IV.2.2.128.**, *topire.*

2.2.133. a vărui 'a da cu var', în ms. 4 389: *„Să pui ţie pietri mari şi să le văruieşti cu var“* (Dt., *27,* 2; în BB: *„Vei spoi pre dănsele cu spoială“*; în ms. 45: *„Pre înşii“*; acord gramatical eronat). Prima atestare a vb. *a vărui,* anume anul 1703 (vezi H. Tiktin[2], *DRG,* s.v.), se modifică: ms. 4 389, cca. 1665–1680.

2.2.134. a (se) veghea 'a cruţa', 'a se îndura', 'a avea milă', în expr.: *„A veghea ochiul cuiva pe cineva sau pe ceva“*, în BB: *„Să nu vêghe ochiul tău pre el, suflet pentru suflet, ochiu pentru ochiu, dinte pentru dinte, mînă pentru mînă, picior pentru picior“* (Dt., *19,* 21; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Să nu-l cruţêze ochiul tău“*). Construcţia are drept model versiunea grecească, astfel că paragraful acesta ar fi putut fi introdus în capitolul precedent: „Οὐ φείσεται ὁ ὀφθαλμός σου ἐπ' αὐτοῦ“; vezi mai sus, p. 44, **IV.2.1.22.**, *a cruţa.*

Sensul menţionat al vb. *a veghea* s-a dezvoltat din cel de 'a (se) păzi', 'a lua aminte', prezent în textele vechi româneşti (vezi H. Tiktin[2], *DRG,* s.v., sensul **3.**). Apariţia subst. *ochi* 'privire' (= atitudine) se explică prin prezenţa în textul grecesc a echivalentului (ὁ) ὀφθαλμός, -οῦ 'id.', iar în cel slavonesc, pentru ms. 4 389, a sl. „**Ѻко**“ (vbg. *oko,* dual *oči* 'Auge', vezi M. Vasmer, *REW,* II, p. 259). De asemenea, folosirea vb. *a cruţa* în ms. 4 389 se explică prin textul slavonesc, în care există echivalentul vbg. *štędĕti, štędǫ* 'φείδεσται', κήδεσται, bg. *štáda* 'schone', 'spare', 'bin nachsichtig mit jemd.'; rus. *štadítĭ, štažý* 'schone'; *poštáda* 'Schonung, 'Mitleid' (M. Vasmer, *REW,* III, p. 443): „**Да не пощадѧтъ ѻко твоѥ**“.

2.2.135. verze, pl. 'legume', în ms. 4 389: *„Grădină de vêrze“* (Dt., *11,* 10; pe margine, de aceeaşi mînă: *„Legumi“*; acest cuvînt este prezent în BB şi în ms. 45).

2.2.136. a vorbi 'a cuvînta', 'a grăi', în ms. 4 389: *„Vorbeşte Dumnezeu cu omul“* (Dt., *5,* 24; în BB şi în ms. 45: *„Va grăi“*); în ms. 4 389: *„Să vorbeşti“* (Dt., *6,* 7; în BB şi în ms. 45: *„Vei grăi“*); în ms. 4 389: *„Să vorbească“* (Dt., *18,* 19; în BB şi în ms. 45: *„Să grăiască“*). „Lupta“ dintre sinonimele *a grăi* şi *a vorbi* începe să aibă loc în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. În deceniile şi secolele următoare, ultimul se va instala deplin în limba română literară, pe cînd *a grăi* este caracteristic pentru multe graiuri populare actuale. Vezi ST.L.FAC., p. 100, **IV.2.3.105.**; ST.L.EX., p. 34, **IV.1.4.60.**

2.2.137. vrăjitoare 'prostituată sacră', în BB: *„Să nu fie vrăjîtoare den fêtele lui Israil şi să nu fie vrăjindu-să cătră toată ruga den fiii lui Israil“* (Dt., *23,* 18; în ms. 45: *„Să nu fie vămuit den fêtele Israil şi să nu fie vămuindu-să cătră toată ruga den fiii lui Israil“*; în ms. 4 389, vers. 17: *„Să nu fie curve den fêtele lui Israil, nici curvari den feciorii lui Israil“*). Vezi mai sus, p. 53, **IV.2.1.86.**, *schimbare*; p. 55–56, **IV.2.1.102.**, *a vămui*; **IV.2.2.95.**, *plată.*

2.2.138. a zăcea 'a avea raporturi sexuale', în ms. 4 389: *„Blestemat cel ce va zăcea or-cu-ce dobitoc“* (Dt., *27,* 21; în BB şi în ms. 45: *„Doarme“*).

2.2.139. a zăloji 'a amaneta' (< vsl. *založiti*; vezi ST.L.EX., p. 34–35, **IV.1.4.61.**; ST.L.LV., p. 6, **I.3.10.2.**), în BB: *„Să nu zălojeşti moara“* (Dt., *24,* 6; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Să nu iai în zălog moara“*). Alte exemple, în BB: *„Să nu zălojeşti haina văduvei“* (Dt., *24,* 17; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Să nu iai în zălog“*); în BB şi în ms. 45: *„Zălojaşte“* (Dt., *24,* 6; în ms. 4 389: *„Dă în zălog“*); în ms. 4 389: *„Zălojind“* (Dt., *21,* 20; în BB: *„Făcînd zăloage“*; în ms. 45: *„Făcăndu zăloage“*).

2.2.140. zdrobit, vezi mai sus, p. 33, **IV.1.1.0.**, *famen*; p. 59, **IV.2.2.26.**, *feteleu.*

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza“
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)

CONCLUZII

Dintre fenomenele lingvistice referitoare studiate în prezenta lucrare, o atenție specială merită a fi acordată următoarelor:

I. ÎN DOMENIUL FONETICII

1. Probleme de grafie chirilică referitoare la apariția opoziției fenologice *ă / î* în româna literară din a doua jumătate a secolului al XVII-lea (vezi **I.2.7.0.; 2.7.1.**).

2. Originea șuierătoarei sonore *ž* (= j) în cuvintele de origine latină care aveau *g + i̯ + o, u, d + i̯ + o, u* și *j + o, u,* în aria sudică a teritoriului lingvistic dacoromân și în dialectul meglenoromân, și reflexele acestui fenomen în norma limbii române literare din epoca studiată (vezi **I.3.3.0.**).

II. ÎN MORFOLOGIE ȘI ÎN SINTAXĂ

1. Numele proprii biblice (de țări, de regiuni, de popoare, de triburi; „traducerea" toponimicelor biblice transparente din punct de vedere lexical) (vezi **I.1.6.8.–1.6.12.**).

2. Influența grecească în morfologie și în sintaxă este ilustrată de următoarele calcuri gramaticale:

1. După modelul grecesc, unele substantive, pronume și adjective demonstrative cunosc modificări de gen (vezi **II.1.2.0.; II.1.2.3.; II.4.4.0.; II.4.5.0.**).

2. Apoziția acordată (vezi **II.1.5.0.**).

3. Construcția de tipul *„Ceriul ceriului"* 'cerul cel mai înalt'; în greceşte, a fost preluat modelul ebraic (vezi **II.3.1.1.**).

4. Modificări în privința folosirii pronumelor (vezi **II.4.1.0; 4.1.1.**).

5. Verbe reflexive cu valoare pasivă (vezi **II.6.2.0.**).

6. Prezentul indicativ perfrastic (vezi **II.6.2.1.**).

7. Constucția intensivă alcătuită dintr-un verb și un substantiv, care au același radical, de tipul: *„Unghește unghi"* (vezi **II.6.3.2.; 6.3.3.**).

8. Perfectul simplu al auxiliarului *a fi*, anume *fu* (*în vreme ce, den vreme ce, după ce, pren*), este folosit pentru redarea în românește a gr. (καὶ) ἐγένετο (vezi **II.6.6.4.**).

9. Perfectul perifrastic (vezi **II.6.7.1.**).

10. Construcția *a fi* + participiul, în locul gerunziului (vezi **II.6.7.2.**).

11. Construcția verbală intensivă de perfect compus, de tipul: *„Au ispitit întru ispitire"* 'au ispitit' (vezi **II.6.7.3.**).

12. Forma perifrastică de viitorul I, alcătuită din *a fi*, la viitor, + gerunziul (vezi **II.6.8.2.**).

13. Verbul γίγνομαι este redat, uneori, prin *a (se) face* (vezi **II.6.8.3.**).

14. Construcții perifrastice de viitor I (vezi **II.6.8.4.–6.8.9.**).

15. Construcții intensive de viitor I (vezi **II.6.8.10**).

16. Conjunctivul prezent al verbului *a fi*, în forma negativă, cunoaște o dislocare a elementelor componente, prin inserția adv. *cumva* între negație și verb: *„Să nu cumva fie"*, după modelul grecesc (vezi **II.6.10.5.**).

17. Conjunctivul prezent perifrastic (vezi **II.6.10.6.**).

18. Construcția verbală intensivă, de tipul: *„Cu dare să dai"* 'să dai' (vezi **II.6.10.7.**).

19. Construcția alcătuită din imperativul negativ + dativul, de tipul *„Nu vrăjbiți moaviteanilor !"* (vezi **II.6..12.0.**).

20. Folosirea frecventă a infinitivului în locul conjunctivului (vezi **II.6.13.0.**).

21. Construcții intensive cu infinitivul lung substantivat (**II.6.13.2.**).

22. Construcții verbale intensive alcătuite din gerunziu + conjunctivul, viitorul I, perfectul simplu, perfectul compus, sau din gerunziu + substantiv de la același radical cu cel al verbului (vezi **II.6.15.0.–6.15.2.**).

23. Locuțiunea adverbială *de curînd*, din sintagma: *„Muiare de curînd"* 'mireasă', 'soție nouă', este clachiată din greceşte (vezi **II.7.5.0.**).

24. Locuțiunea adverbială *„De către față"* și loc. adv. *„Față către față"* sînt calchiate din greceşte (vezi **II.7.20.0.; 7.20.0.**).

25. Folosirea pleonastică a adv. *încă* (vezi **II.7.22.0.**).

26. Repetarea adv. *jos* și a adv. *sus*, ca procedeu de marcare a gradației lingvistice (vezi **II.7.26.0; 7.29.0.**).

27. Interjecția *„Fie!"*, *„Să fie!"* 'amin' este calchiată după gr. „γένοιτο!" 'id.'; la rîndul său, interjecția grecească este un calc după ebr. *'āmēn* < vb. *āman* 'așa trebuie să fie!' (vezi **II.10.1.0.**).

28. Negația *nu* apare în locul prefixului *ne-*, în: *„Pren nu-Dumnedzău"*, după gr. „Ἐπ'οὐ Θεῷ" (vezi **III.2.3.1.**).

III. ÎN DOMENIUL VOCABULARULUI

Împrumuturile străine și calcurile semantice după limba grecească (uneori și după slavonă) sînt atît de numeroase, încît o înșiruire a lor ar echivala cu repetarea celor mai multe exemple din partea a IV-a a lucrării, care este și cea mai extinsă.

BDD-B792-01 © 1997 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:37 UTC)